

Broj: 03-02-1254-4/2023
Sarajevo, 27.03.2025. godine

PARLAMENT FEDERACIJE
BOSNE I HERCEGOVINE

- Predstavnički dom-
gosp. Dragan Mioković, predsjedavajući
- Dom naroda –
gosp. Tomislav Martinović, predsjedavajući

Bosna i Hercegovina
Federacije Bosne i Hercegovine
PARLAMENT FEDERACIJE
SARAJEVO

Primljeno: 02-04-2025

Org. jed.	Broj	Priloga	Vrijednost
0,02	- 02 -	821	/ 25.

Bx11

Poštovani,

U skladu sa članom 17. Zakona o razvojnom planiranju i upravljanju razvojem u Federaciji Bosne i Hercegovine ("Službene novine Federacije BiH", broj: 32/17), radi razmatranja i donošenja, dostavljam Strategiju za unapređenje prava i položaja osoba sa invaliditetom u Federaciji Bosne i Hercegovine 2025. – 2030., koju je Vlada Federacije Bosne i Hercegovine prihvatila na 51. sjednici, održanoj 27.03.2025. godine.

Također, radi razmatranja i usvajanja, dostavljam Prijedlog odluke o usvajanju Strategije za unapređenje prava i položaja osoba sa invaliditetom u Federaciji Bosne i Hercegovine 2025. – 2030.

S poštovanjem,

Prilog:

- Strategija za unapređenje prava i položaja osoba sa invaliditetom u Federaciji Bosne i Hercegovine 2025. – 2030.,
- Prijedlog odluke o usvajanju Strategije za unapređenje prava i položaja osoba sa invaliditetom u Federaciji Bosne i Hercegovine 2025. – 2030.,
- Izvještaj o provedenoj Ex ante evaluaciji Strategije za unapređenje prava i položaja osoba sa invaliditetom u Federaciji Bosne i Hercegovine 2025. – 2030.,
- Obrazac objedinjenih komentara, prijedloga, izmjena i dopuna,
- Mišljenje Ministarstva zdravstva i socijalne politike SBK,
- Mišljenje Ministarstva rada, zdravstva, socijalne skrbi i prognanih -Kanton 10.,
- Mišljenje Općine Hadžići,
- Mišljenje Federalnog ministarstva prostornog uređenja,
- Mišljenje Federalnog ministarstva zdravstva,
- Mišljenje Federalnog ministarstva prometa i komunikacija,
- Mišljenje Fonda za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba sa invaliditetom,
- Mišljenje Gender centra Federacije BiH,
- Mišljenje Federalne uprave civilne zaštite

CO: FEDERALNO MINISTARSTVO RADA I SOCIJALNE POLITIKE
gosp. Adnan Delić, ministar

Na osnovu člana 152. Poslovnika Predstavničkog doma Parlamenta Federacije Bosne i Hercegovine ("Službene novine Federacije BiH", br. 27/03, 21/09, 24/20 i 13/24) i člana 143. Poslovnika o radu Doma naroda Parlamenta Federacije Bosne i Hercegovine ("Službene novine Federacije BiH", br. 27/03, 21/09, 24/20 i 60/24), Parlament Federacije Bosne i Hercegovine je na ____sjednici Predstavničkog doma, održanoj ____2025. godine, i na ____sjednici Doma naroda, održanoj ____2025. godine, donio

ODLUKU
O USVAJANJU STRATEGIJE ZA UNAPREĐENJE PRAVA I POLOŽAJA OSOBA S
INVALIDITETOM U FEDERACIJI BOSNE I HERCEGOVINE 2025.-2030.

I

Usvaja se Strategija za unapređenje prava i položaja osoba s invaliditetom u Federaciji Bosne i Hercegovine 2025.-2030.

II

Strategija za unapređenje prava i položaja osoba s invaliditetom u Federaciji Bosne i Hercegovine 2025.-2030. čini sastavni dio ove odluke i objavit će se na web stranici Parlamenta Federacije Bosne i Hercegovine.

III

Ova odluka stupa na snagu narednog dana od dana objavljivanja u "Službenim novinama Federacije BiH".

PFBiH broj:

Sarajevo, ____ 2025. godine

Predsjedavajući
Doma naroda
Parlamenta Federacije BiH
Tomislav Martinović

Predsjedavajući
Predstavničkog doma
Parlamenta Federacije BiH
Dragan Mioković

OBRAZLOŽENJE

I PRAVNI OSNOV

Pravni osnov za donošenje Odluke sadržan je u odredbi člana 152. stav (2) Poslovnika Predstavničkog doma Parlamenta Federacije Bosne i Hercegovine i odredbi člana 143. stav (2) Poslovnika o radu Doma naroda Parlamenta Federacije Bosne i Hercegovine, kojima je predviđeno da se odlukom odlučuje o izboru, imenovanju, razrješenju, smjenjivanju, opozivu i ostavci, o davanju potvrde, odnosno saglasnosti na akte federalnih organa i organizacija, kao i o drugim pravima Predstavničkog doma, odnosno Doma naroda kada je to Ustavom Federacije, zakonom i navedenim poslovnicima utvrđeno.

II RAZLOZI ZA DONOŠENJE

Bosna i Hercegovina je potpisala UN konvenciju o pravima osoba s invaliditetom (u daljem tekstu: Konvencija) i time se obavezala da će oblast invalidnosti uređivati u duhu ovog pravnog okvira. U tom kontekstu od usvajanja Konvencije Federacija Bosne i Hercegovine je donijela dva strateška dokumenta, za razdoblje 2011.-2015. i razdoblje 2016.-2021. godina, koji su bili koncipirani na način da pokrivaju sve oblasti života koje tretira Konvencija. Nakon isteka drugog strateškog dokumenta Federalno ministarstvo rada i socijalne politike je pripremio i Vladi Federacije Bosne i Hercegovine uputilo prijedlog odluke o izradi strateškog dokumenta za oblast invalidnosti za novo strateško razdoblje. U tom smislu Vlada Federacije Bosne i Hercegovine je na svojoj 19. sjednici održanoj 07.11. 2023. godine donijela Odluku o izradi Strategije za unapređenje prava i položaja osoba s invaliditetom u Federaciji Bosne i Hercegovine, V. broj: 1615/23 od 07.11. 2023. godine, kojom je Federalno ministarstvo rada i socijalne politike zaduženo da vodi i koordinira proces izrade Strategije, uz primjenu ključnih principa izrade strateških dokumenata. Obzirom da je izrada dokumenta kasnila dvije godine, referentni period koji se u Odluci o izradi Strategije morao vezivati za referentni period koji je naveden u dokumentima vezanim za federalni budžet, u završnoj fazi izrade Strategije od Vlade Federacije BiH je zatražena saglasnost da iz praktičnih i logičnih razloga prilikom definiranja rokova koristi novi referentni period, tj. period 2025.-2030., što je Vlada Federacije BiH usvojila svojim Zaključkom, V. broj: 1480/2024 od 29.08.2024. godine. Multisektorska Radna grupa, koju je imenovala Vlada Federacije BiH svojim Rješenjem (V. broj: 1752/2023), donesenim na 21. sjednici održanoj 30.11.2023. godine, pripremila je nacrt Strategije za unapređenje prava i položaja osoba s invaliditetom u Federaciji Bosne i Hercegovine 2025.-2030. Kao nosilac izrade ovog strateškog dokumenta Federalno ministarstvo rada i socijalne politike je, poštujući sve propisane procedure, provelo javne konsultacije na stratešku platformu, a kasnije na nacrt strateškog dokumenta, obezbijedilo ex-ante evaluaciju dokumenta, pribavilo mišljenje nadležnih institucija i dostavilo strateški dokument Vladi Federacije Bosne i Hercegovine na razmatranje. Vlada Federacije Bosne i Hercegovine je na svojoj ___ sjednici održanoj _____, usvojila Zaključak V. broj: _____, kojim je prihvatila Strategiju za unapređenje prava i položaja osoba s invaliditetom u Federaciji Bosne i Hercegovine 2025.-2030. i uputila je Parlamentu Federacije BiH na razmatranje i usvajanje.

III FINANSIJSKA SREDSTVA

Za provedbu ove Odluke nije potrebno osigurati dodatna finansijska sredstva u budžetu Federacije Bosne i Hercegovine, ali su sredstva potrebna za realizaciju strateških mjera kako je prikazano u obrascu IFP-DA.

Na osnovu člana 19. stav (4) Zakona o Vladi Federacije Bosne i Hercegovine („Službene novine Federacije BiH“ br. 1/94, 8/95, 58/02, 19/03, 2/06 i 8/06), Vlada Federacije Bosne i Hercegovine, na 51. sjednici, održanoj 27.03.2025. godine, donosi

ZAKLJUČAK

o prihvatanju Strategije za unapređenje prava i položaja osoba s invaliditetom u Federaciji Bosne i Hercegovine 2025.-2030.

1. Prihvata se Strategija za unapređenje prava i položaja osoba s invaliditetom u Federaciji Bosne i Hercegovine 2025.-2030. godina (u daljem tekstu: Strategija), koja je pripremljena na osnovu Odluke Vlade Federacije BiH (V. broj: 1615/23 od 07.11. 2023. godine) i Zaključka Vlade Federacije BiH (V. broj: 1480/2024 od 29.08.2024. godine), a koju je pripremila multisektorska Radna grupa imenovana Rješenjem Vlade Federacije BiH (V. broj: 1752/2023 od 30.11.2023. godine).
2. Strategija iz tačke 1. ovog zaključka uputit će se na razmatranje i usvajanje Parlamentu Federacije Bosne i Hercegovine.
3. Ovaj zaključak stupa na snagu danom donošenja.

V. broj: 404 /2025
27.03.2025. godine
Sarajevo

**BOSNA I HERCEGOVINA
FEDERACIJA BOSNE I HERCEGOVINE
VLADA**

**STRATEGIJA ZA UNAPREĐENJE PRAVA I
POLOŽAJA OSOBA S INVALIDITETOM U
FEDERACIJI BIH 2025. - 2030.**

Sarajevo, oktobar 2024. godine

SADRŽAJ

UVOD	5
Metodologija izrade Strategije i radna tijela.....	6
Usklađenost s drugim relevantnim dokumentima.....	8
I STRATEŠKA PLATFORMA	8
Izvod iz situacione analize	8
SWOT analiza.....	25
Vizija strategije	26
II STRATEŠKI CILJ I PRIORITETI	27
STRATEŠKI PRIORITET 1.1. Unapređenje prostorno-komunikacijske pristupačnosti za OSI.....	28
MJERA 1.1.1. Povećati aktivnosti uklanjanja i sprečavanja arhitektonskih i komunikacijskih barijera za OSI	28
MJERA 1.1.2. Unaprijediti znanje i razumijevanje svih aktera u sistemu i zajednici o pravima i pristupačnosti OSI	30
STRATEŠKI PRIORITET 1.2. Poticanje inkluzije kvalitete života i neovisnog življenja OSI.....	32
MJERA 1.2.1. Osigurati ravnopravno učešće u obrazovanju za sve na svim nivoima obrazovanja	33
MJERA 1.2.2. Kontinuirani profesionalni razvoj obrazovnih, zdravstvenih i socijalnih radnika iz oblasti invaliditeta	35
MJERA 1.2.3. Ekonomski i personalno osnaživati i unapređivati zapošljivost i zapošljavanje OSI	35
MJERA 1.2.4. Razvijati sistem stanovanja uz podršku i usluge podrške	37
MJERA 1.2.5. Omogućiti ravnopravno učešće OSI u aktivnostima i sadržajima iz oblasti kulture, sporta, umjetnosti i politike	38
MJERA 1.2.6. Osigurati pristupačnost usluga zdravstvene zaštite pod jednakim uslovima.....	39
MJERA 1.2.7. Unaprijediti programe prevencije i rane detekcije i intervencije u ranom rastu i razvoju	39
MJERA 1.2.8. Unaprijediti sistem prikupljanja, vođenja i korištenja podataka o OSI	40
STRATEŠKI PRIORITET 1.3. Jačanje kapaciteta i uloge OOSI	41
MJERA 1.3.1. Jačati kapacitete OOSI	42
MJERA 1.3.2. Osigurati sudjelovanje OOSI u procesima značajnim za populaciju OSI.....	42
III INDIKATIVNI FINANSIJSKI OKVIR	44
IV OKVIR ZA EVALUACIJU, IMPLEMENTACIJU, MONITORING I IZVJEŠTAVANJE	45
EVALUACIJA.....	45
IMPLEMENTACIJA.....	45
MONITORING I IZVJEŠTAVANJE.....	46
V SAŽETI PREGLED STRATEŠKOG DOKUMENTA	47
Ekonomski i personalno osnaživati i unapređivati zapošljivost i zapošljavanje OSI	49
DODATAK.....	53

DODATAK 1. Metodologija izrade Strategije i radna tijela	53
DODATAK 2. Usklađenost s drugim relevantnim dokumentima	56
DODATAK 3. SITUACIONA ANALIZA	60
1. Globalni kontekst.....	60
2. Pregled stanja po oblastima	62
2.1. Statistika OSI	62
2.1.1. Podaci o OSI iz Popisa stanovništva 2013. godine	63
2.2. SOCIJALNA ZAŠTITA OSI	82
2.3. BORAČKO-INVALIDSKA ZAŠTITA	93
2.4. ZDRAVSTVENA ZAŠTITA	100
2.5. PRISTUPAČNOST.....	112
2.6. OBRAZOVANJE.....	119
2.7. KULTURA I SPORT.....	124
2.8. INTEGRACIJA NA TRŽIŠTE RADA	128
2.9. RAVNOPRAVNOST - GCFBiH.....	139
2.10. PRAVDA.....	147
2.11. OOSI - VOOSI.....	148
DODATAK 4. Detaljan pregled mjera.....	152

LISTA SKRAĆENICA

DOB	Dokument okvirnog budžeta
EU	Evropska unija (27 zemalja članica)
FBiH	Federacija BiH
FMBI	Federalno ministarstvo za pitanja boraca i invalida odbrambeno-oslobodilačkog rata
FMF	Federalno ministarstvo finansija
FMPIK	Federalno ministarstvo prometa i komunikacija
FMP	Federalno ministarstvo pravde
FMPU	Federalno ministarstvo prostornog uređenja
FMRPO	Federalno ministarstvo razvoja, poduzetništva i obrta
FMRSP	Federalno ministarstvo rada i socijalne politike
FMZ	Federalno ministarstvo zdravstva
FMKS	Federalno ministarstvo kulture i sporta
FMON	Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke
FZS	Federalni zavod za statistiku
FZZJZ	Federalni zavod za javno zdravstvo
FZZOIR	Federalni zavod zdravstvenog osiguranja i reosiguranja
FZZPR	Federalni zavod za programiranje razvoja
FZZ	Federalni zavod za zapošljavanje
FPRZOI	Fond za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba s invaliditetom
GCFBiH	Gender Centar Federacije Bosne i Hercegovine
PIO/MIO	Penzijско/мировинско i invalidско osiguranje
KMSP	Kantonalna ministarstva nadležna za oblast socijalne politike
KMZ	Kantonalna ministarstva nadležna za oblast zdravstva
KMON	Kantonalna ministarstva nadležna za oblast obrazovanja
KMKS	Kantonalna ministarstva nadležna za oblast kulture i sporta
OSI	Osoba/e s invaliditetom
OOSI	Organizacija/e osoba s invaliditetom
CŽR	Civilna/e žrtva/e rata
OCŽR	Organizacija/e civilnih žrtava rata
RVI	Ratni vojni invalid/i
ORVI	Organizacija/e ratnih vojnih invalida
VOOSIFBiH	Vijeće organizacija OSI Federacije BiH
KOKOSIFBiH	Koordinacioni odbor Koalicija OSI u FBiH
SRVIFBiH	Savez ratnih vojnih invalida Federacije BiH
SZO	Svjetska zdravstvena organizacija
MKF	Međunarodna klasifikacija funkcionisanja, onesposobljenja i zdravlja

UVOD

U skladu s odredbama Zakona o razvojnom planiranju i upravljanju razvojem u Federaciji BiH (u daljnjem tekstu: Zakon)¹, Vlada Federacije BiH je na svojoj 19. sjednici održanoj 07.11. 2023. godine donijela Odluku o izradi Strategije za unapređenje prava i položaja osoba s invaliditetom u Federaciji BiH 2022-2027. godina² (u daljnjem tekstu: Strategija).

S obzirom da je izrada dokumenta kasnila dvije godine, referentni period koji se u Odluci o izradi Strategije morao vezivati za referentni period koji je naveden u dokumentima vezanim za federalni budžet, u završnoj fazi izrade Strategije od Vlade Federacije BiH je zatražena sglasnost da iz praktičnih i logičnih razloga prilikom definiranja rokova koristi novi referentni period, tj. period 2025.-2030.³

Strategija je integrirani, multisektorski strateški dokument Federacije BiH (u daljnjem tekstu: FBiH), koji definira ciljeve, prioritete i aktivnosti svih resora u kojima se rješava o pitanjima značajnim za položaj i ostvarivanje prava OSI u FBiH. Ciljevi, prioritete i aktivnosti Strategije trebaju biti osnova trogodišnjih i godišnjih planova rada svih odgovornih federalnih ministarstava i institucija, dokumenta okvirnog budžeta (DOB) i godišnjeg budžeta. Također, Strategija je podloga za usklađivanje i izradu akcionih planova kantona i jedinica lokalne samouprave, odnosno, to je osnovna platforma djelovanja u oblasti invalidnosti u definiranom strateškom razdoblju.

Pored koordinacije i usaglašavanja politika, prioriteta i potreba OSI u FBiH, Strategija istovremeno odražava prioritete BiH utvrđene u procesu evropskih integracija, kao i globalno prihvaćene ciljeve održivog razvoja.⁴

Proces pripreme Strategije se odvijao u skladu s odredbama Zakona, ali su istovremeno korištena iskustva pripreme prethodne dvije strategije za oblast invalidnosti, kao i aktuelne strategije zemalja u okruženju i Strategija za oblast invalidnosti Evropske komisije.⁵

U procesu izrade Strategije korišteni su principi planiranja utvrđeni Zakonom, a posebno: otvorena metoda koordinacije, vertikalna i horizontalna koordinacija nadležnih institucija i zainteresiranih strana (OOSI) u procesima definiranja ciljeva i prioriteta, ravnopravnost spolova, jednake mogućnosti za sve građane FBiH i partnerstvo, kao i javnost i transparentnost u procesu.

---

¹ "Službene novine Federacije BiH" broj: 32/17.

² V. broj: 1615/23 "Službene novine Federacije BiH" broj: 87/23.

³ Zaključak Vlade Federacije BiH, V. broj 1480/2024 od 29.08.2024.

⁴ Strategija je usaglašena s Okvirom za realizaciju ciljeva održivog razvoja u BiH, koji je Vlada FBiH usvojila Zaključkom V. broj 192/2021 od 04.02.2021. godine („Službene novine Federacije BiH" broj 11/21)

⁵ Evropska komisija- Unija ravnopravnosti: Strategija o pravima osoba s invaliditetom za razdoblje 2021.-2030. [EUR-Lex - 52021DC0101 - EN - EUR-Lex \(europa.eu\)](#)

Nosilac izrade Strategije je Federalno ministarstvo rada i socijalne politike (u daljem tekstu: FMRSP), a u Radnu grupu za izradu Strategije uključeni su Federalni zavod za programiranje razvoja (u daljem tekstu: FZZPR), Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke (u daljem tekstu: FMON), Federalno ministarstvo prometa i komunikacija (u daljem tekstu: FMPIK), Federalno ministarstvo za pitanja boraca i invalida odbrambeno-oslobodilačkog rata (u daljem tekstu: FMBI), Federalno ministarstvo prostornog uređenja (u daljem tekstu: FMPU), Federalno ministarstvo kulture i sporta (u daljem tekstu: FMKS), Federalno ministarstvo razvoja, poduzetništva i obrta (u daljem tekstu: FMRPO), Federalno ministarstvo zdravstva (u daljem tekstu: FMZ), Federalno ministarstvo pravde (u daljem tekstu: FMP), Federalni zavod za statistiku (u daljem tekstu: FZS), Fond za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba s invaliditetom (u daljem tekstu: FPRZOI) i Gender Centar Federacije BiH (u daljem tekstu: GCFBiH).

Poštujući smjernice UN konvencije o pravima OSI, prema kojoj se OSI trebaju uključiti u kreiranje svih rješenja koja su značajna za njihov položaj i punu integraciju, u Radnu grupu su uključeni i predstavnici organizacija osoba s invaliditetom (u daljem tekstu: OOSI), odnosno Vijeće organizacija OSI FBiH s dva predstavnika (u daljem tekstu: VOOSIFBiH), Koordinacioni odbor Koalicija OSI u FBiH s dva predstavnika (u daljem tekstu: KOKOSIFBiH), Savez ratnih vojnih invalida FBiH (u daljem tekstu: SRVIFBiH) i Regionalna koordinacija MyRight za Evropu. Putem radnih tijela i drugih koordinacionih i participatornih mehanizama osiguralo se učešće kantona, jedinica lokalne samouprave, poslovne zajednice, nevladinog sektora, te ostalih zainteresiranih strana.

FMRSP je osiguralo uključenost OSI i kroz izbor Udruženja slijepih Kantona Sarajevo za pružaoca tehničke podrške u procesu pripreme, štampanja i promocije Strategije.

Strategija u potpunosti uvažava postojeće ustavno uređenje, nadležnosti i kapacitete institucija odgovornih za provođenje planiranih aktivnosti.

Metodologija izrade Strategije i radna tijela

Proces izrade Strategije odvijao se u skladu s Uredbom o izradi strateških dokumenata u Federaciji Bosne i Hercegovine⁶ kojom su utvrđeni koraci i sadržaj strateškog dokumenta.

Kao radna tijela, koja su operativno vodila i usmjeravala tok i proces izrade Strategije, formirani su Radna grupa i Izvršni tim za izradu Strategije. Također, za svaki od strateških prioriteta formirane su tematske grupe.

U skladu s odlukom Vlade FBiH, proces pripreme Strategije je otpočeo analizom međunarodnog i domaćeg zakonodavstva i aktuelnih strateških dokumenata koje je

---

⁶ "Službene novine Federacije BiH", br. 74/19 i 2/21.

relevantno za položaj OSI, osnovnih rezultata ranijih strateških dokumenata, te stanja po oblastima značajnim za položaj OSI.

U svrhu definiranja vizije razvoja u oblasti invalidnosti, prikupljeni su i analizirani svi dostupni važeći strateški dokumenti s nivoa BiH, FBiH, kantona, sektorski planski dokumenti, strateške odrednice Evropske unije, regionalni strateški dokumenti, preporuke EU, Agenda UN-a o ciljevima održivog razvoja 2030 itd. Rezultat ovih analiza je početna situaciona analiza stanja po sektorima koju su uradili uključeni resori, svako za svoju oblast. Zatim je Radna grupa definirala i usvojila viziju razvoja u oblasti invalidnosti u planiranom strateškom razdoblju.

Na osnovu situacione analize Izvršni tim je pripremio SWOT analizu i identificirao probleme koji trebaju biti u fokusu strateških prioriteta i mjera. U okviru radionica Radne grupe, razrađeni su i usaglašeni prijedlozi strateškog cilja i prioriteta, te utvrđene mjere, uključujući prijedloge dobivene u procesu javnih konsultacija. Naime, proces javnih konsultacija, kojim je omogućeno učešće šire zainteresirane javnosti u procesu izrade Strategije, odvijao se u dva ciklusa, online putem. Prve javne konsultacije održane su nakon definiranja strateške platforme, u okviru kojih je pristiglo i obrađeno 36 prijedloga i sugestija za unapređenje teksta, od kojih je većina prihvaćena i uvrštena u tekst Strategije.

Zatim je urađena okvirna procjena potrebnih finansijskih sredstava za implementaciju Strategije (indikativni finansijski okvir), indikatori, te polazne i ciljane vrijednosti indikatora kao osnove za praćenje implementacije Strategije.

Na kraju procesa izrade Strategije provedena je ex-ante evaluacija u skladu s Uredbom o evaluaciji strateških dokumenata⁷. Svrha ove evaluacije bila je da se unaprijedi kvalitet dokumenta i njegova provodivost.

Nakon ex-ante evaluacije provedene su završne javne konsultacije u trajanju od mjesec dana. Finalizacija dokumenta urađena je nakon završnih konsultacija u kojima je zaprimljeno 16, a usvojeno 9 prijedloga koji su unaprijedili tekst dokumenta. Ostali prijedlozi su bili sadržani u komplementarnoj formulaciji.

---

⁷ Službene novine Federacije BiH" br.74/19 i 2/21.

Usklađenost s drugim relevantnim dokumentima

Prioritet	Konvencija o pravima OSI- Preporuke UN Komiteta	Ciljevi održivog razvoja	Strategija razvoja FBiH	EU Strategija o pravima OSI 2021.– 2030.
1.Unapređenje prostorno- komunikacijske pristupačnosti OSI	X	X	X	X
2. Poticanje inkluzije, kvalitete života i neovisnog življenja OSI	X	X	X	X
3. Jačanje kapaciteta i uloge OOSI	X			X

I STRATEŠKA PLATFORMA

Izvod iz situacione analize

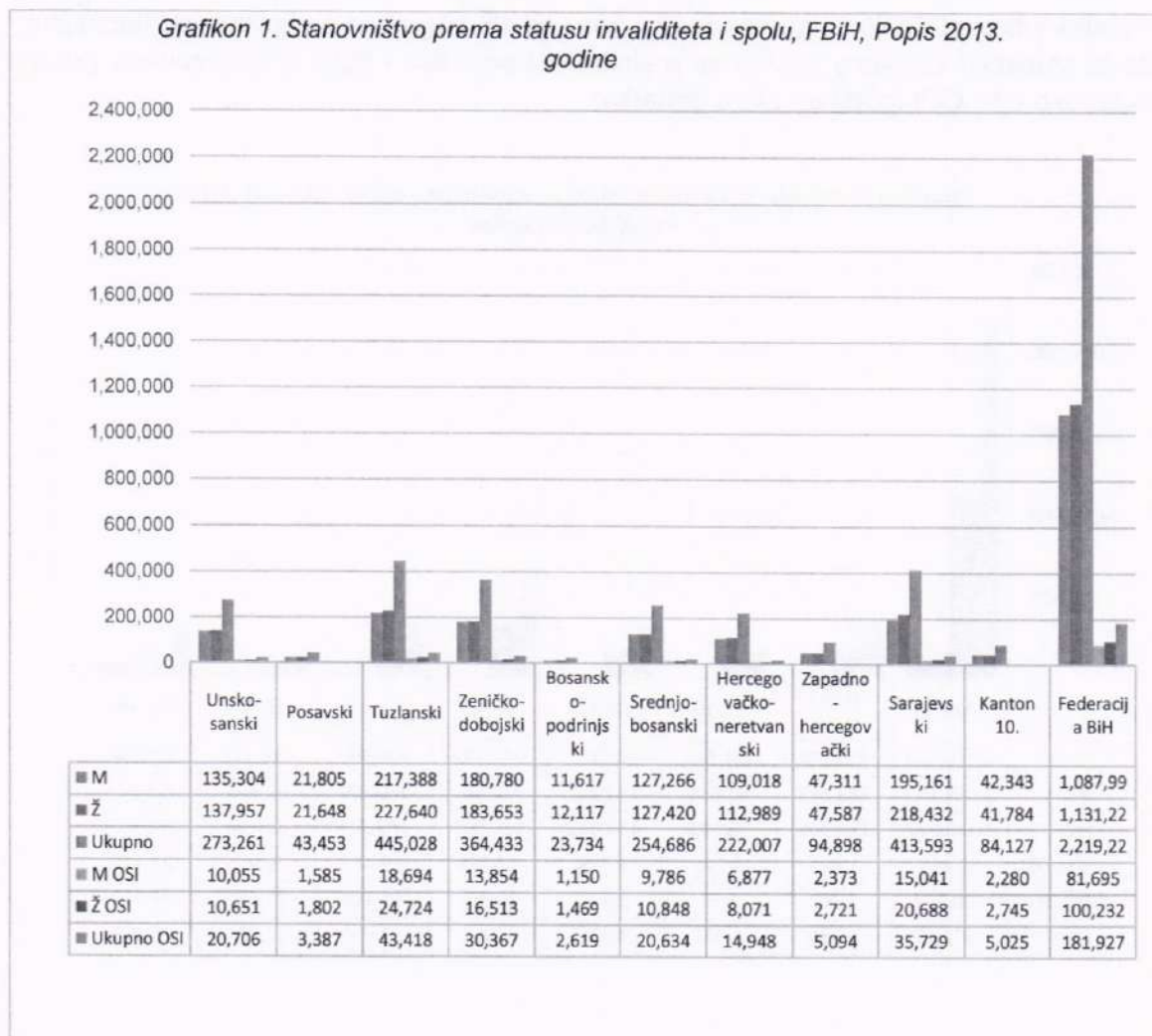
Radi utvrđivanja trenutnog stanja u svim značajnim oblastima i po ključnim pitanjima za unapređenje prava i položaja OSI u FBiH, urađena je situaciona analiza stanja po pitanju položaja OSI i uključenosti u politike u svim odgovornim resorima, na osnovu koje su identificirani strateški fokusi, utvrđen strateški cilj i u vezi s tim strateški prioriteti i mjere.

Obzirom da se svi podaci o OSI vode po različitim sistemima i metodologijama, u FBiH ne postoji pouzdan izvor integrisanih podataka vezanih za OSI, te su za potrebe ovog dokumenta korišteni podaci kojima raspolaže i koje vodi FZS, ali i podaci koje vode uključeni resori za svoju oblast.

Ukupan broj OSI uzeli smo iz Popisa stanovništva 2013. godine, koji je uključivao i pitanja o poteškoćama prilikom obavljanja svakodnevnih aktivnosti kod kuće, na poslu ili u školi. Uzimajući u obzir procjene Svjetske zdravstvene organizacije kao i podatke EU o zastupljenosti OSI u ukupnoj populaciji, broj OSI u FBiH koji pokazuje Popis stanovništva iz 2013. godine, nije se pokazao ni blizu realnog, ali smo ga u situacionoj analizi odlučili koristiti, jer predstavlja jedini izvor podataka koji uključuje i podatke značajne za analizu.

Prema Popisu stanovništva iz 2013. godine u FBiH živi 181.927 OSI. Grafikon 1. prikazuje ukupan broj stanovnika i broj OSI, po kantonima i spolu.

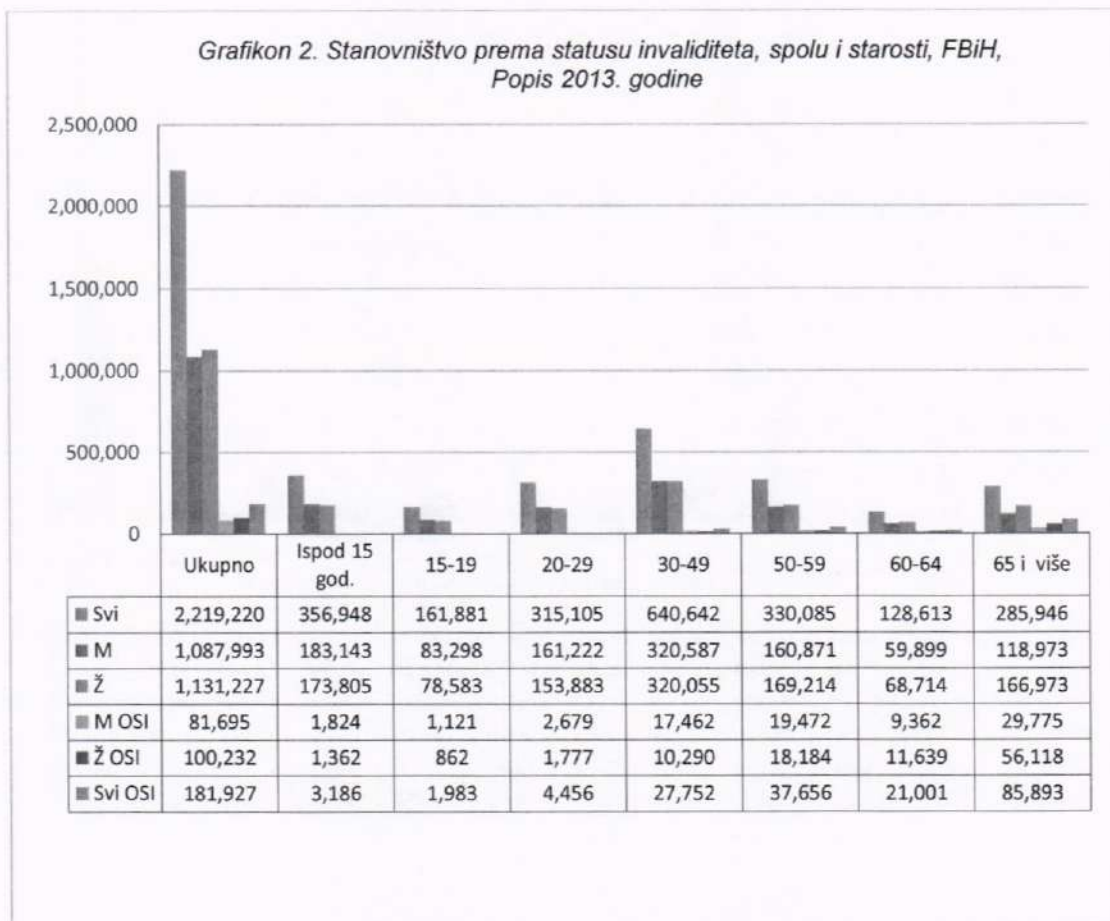
Grafikon 1. Stanovništvo prema statusu invaliditeta i spolu, FBiH, Popis 2013. godine

Najmnogoljudniji kantoni u FBiH su Tuzlanski kanton sa 445.028 stanovnika i Kanton Sarajevo sa 413.593 stanovnika. U ova dva kantona živi oko 39% stanovništva FBiH, odnosno 44% populacije OSI. Ipak, procenat OSI u odnosu na opću populaciju najveći je u Tuzlanskom kantonu (9,8%), zatim u Kantonu Sarajevo (8,6%), pa u Zeničko-dobojskom kantonu (8,3%), Srednjobosanskom kantonu (8,1%), u Posavskom kantonu (7,8%), u Unsko-sanskom kantonu (7,6%), Hercegovačko-neretvanskom kantonu (6,7%), Kantonu 10 (6%), te u Zapadnohercegovačkom kantonu (5,4%). Najveći procenat OSI u ukupnoj populaciji evidentiran je u Bosansko-podrinjskom kantonu Goražde (11,03%), ali i dalje podatak o zastupljenosti OSI u općoj populaciji u FBiH nije ni blizu procjena WHO koja iznosi procjene da oko 15% populacije živi s nekim oblikom invaliditeta.

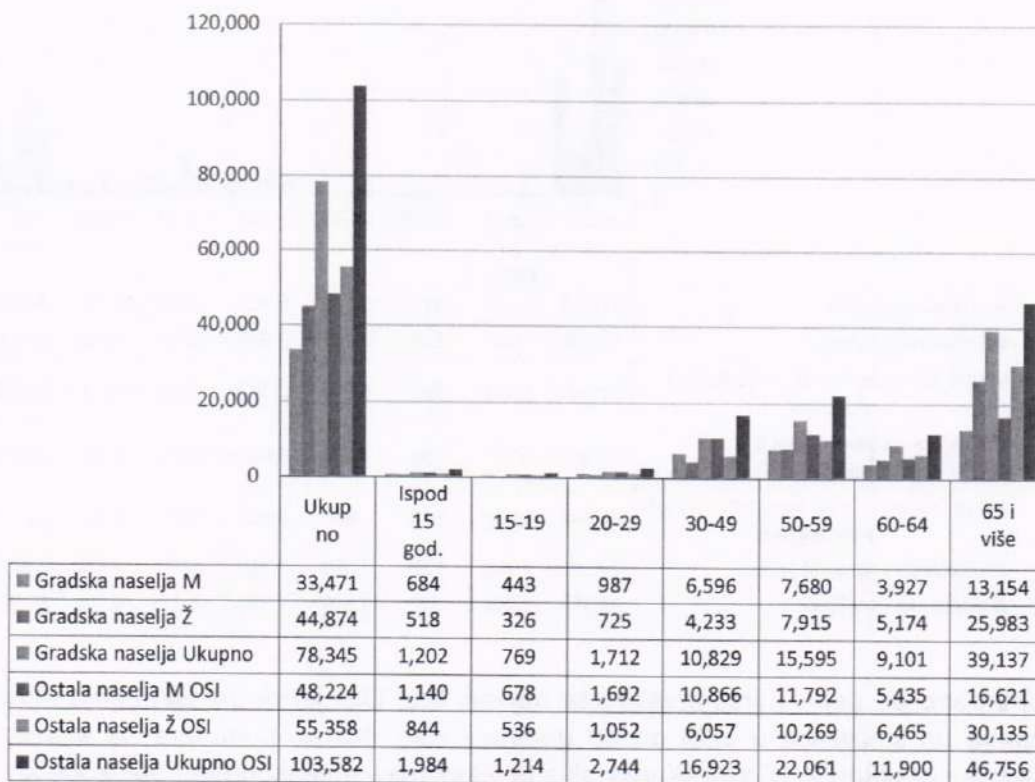
Kako se vidi u grafikonu 2. u FBiH u općoj populaciji kao i u populaciji OSI više je stanovnika ženskog spola. Najveći broj OSI je u populaciji od 65 godina i više (47,2%), što implicira da ovaj podatak uključuje veliki broj osoba koje su u procesu starenja doživjele invaliditet.

Podatak o broju OSI do 15 godina života, kao i od 15-19 godina se ne čini vjerodostojnim, što je statistika socijalne zaštite za maloljetne i potvrdila i gdje je evidentirano gotovo dvostruko više OSI (grafikon 20. u dodatku).

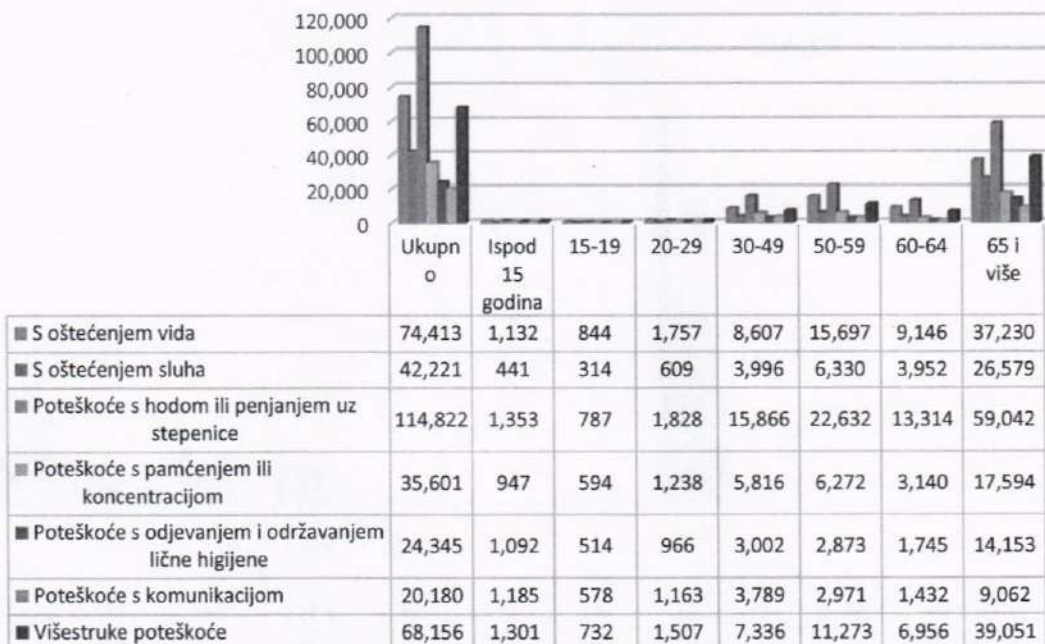
U FBiH u općoj populaciji kao i u populaciji OSI više je stanovnika ženskog pola. Najveći broj OSI je u populaciji od 65 godina i više (47,2%), što implicira da ovaj podatak uključuje veliki broj osoba koje su u procesu starenja doživjele invaliditet. Bez sumnje, ovu vrstu invaliditeta treba imati u vidu kada se rade programi podrške i zaštite OSI, ali njihove potrebe i potrebe OSI koje su cijeli ili veći dio svog života provele u tom statusu se u nekim bitnim elementima razlikuju. OSI koje su invaliditet stekle u procesu starenja imale su priliku da razviju vještine za kvalitetniji život u starosti, socijalne kontakte, materijalne benefite (penzija i imovina), podršku porodice.

Grafikon 3. Stanovništvo prema statusu invaliditeta, tipu naselja, spolu i starosti, FBiH, Popis 2013. godine

U FBiH znatno veći broj OSI živi u naseljima koja su kategorisana kao „Ostala“, što upućuje da veći broj OSI živi u uslovima koji ne pružaju prilike za kvalitetne društvene, zdravstvene, obrazovne i ekonomske sadržaje, odnosno da se njihova pozicija u mnogim prilikama može označiti kao izolacija, a ne kao izloženost fizičkim, komunikacijskim i socijalnim barijerama, što je slučaj sa OSI u gradskim sredinama.

Grafikon 4. Stanovništvo prema vrsti poteškoće/oštećenja, starosti, FBiH, Popis 2013. godine

Posmatrano po dobu i vrsti invaliditeta najveći broj OSI je sa poteškoćama hodanja ili penjanja uz stepenice u dobi od 65 godina i više, što se podudara sa stanjem koje pokazuje i grafikon 2. U ovoj skupini slijede višestruke poteškoće te poteškoće sa vidom i poteškoće sa sluhom.

I u skupini djece najveći broj ima poteškoće hodanja ili penjanja uz stepenice, zatim višestruke poteškoće, te oštećenje vida, dok je najmanji broj djece s oštećenjem sluha, što jasno ukazuje da su poteškoće vezane za oštećenje sluha posljedica razvojnog procesa, odnosno starenja.

Od ukupnog broja populacije OSI u FBiH najveći broj njih je s problemima hodanja ili penjanja uz stepenice (63,1%). S ovom poteškoćom najviše je OSI u kasnoj zreloj dobi i starosti (63%). Međutim, veliki broj ovih osoba pripada najaktivnijoj životnoj dobi 30-59 godina (33,6%). S ovom vrstom poteškoće suočavaju se i djeca i OSI iz razdoblja rane mladosti (3,5%).

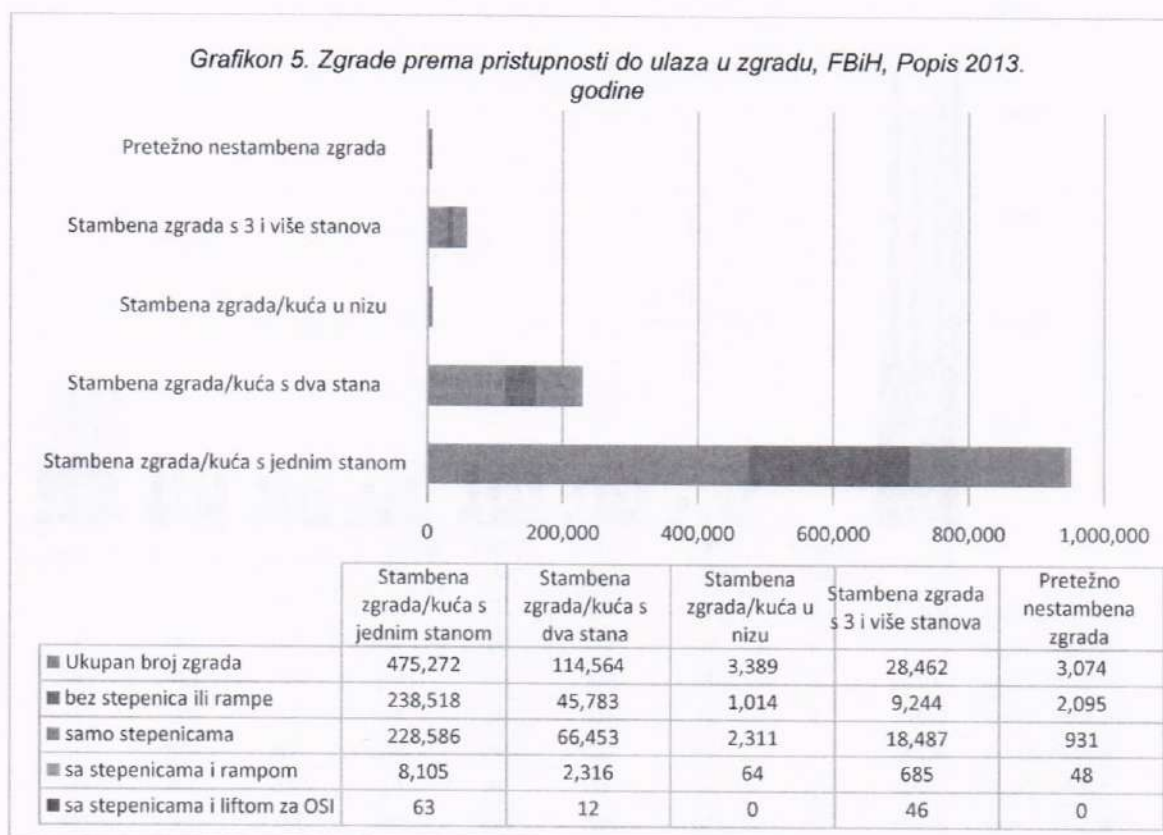
Dobiveni podaci ukazuju na značaj rješavanja pitanja arhitektonske pristupačnosti u svim područjima življenja, jer te barijere su prepreka za sve generacije, one koje trebaju da ispunjavaju svoje životne potencijale, kao i razvojne potrebe vezane za rani uzrast, zrelu dob i starost.

Radi sagledavanja položaja žena s invaliditetom, u analizu podataka o zastupljenosti po tipu invaliditeta kao i zastupljenosti po starosti OSI uključena je i varijabla spola. Rezultati analize pokazali su da su po svim vrstama oštećenja/poteškoća kod odraslih OSI osobe ženskog spola zastupljene u većem procentu, dok su kod djece OSI po svim vrstama oštećenja/poteškoća u većem procentu zastupljene osobe muškog spola. Ovaj podatak može ukazivati i na izostanak rane identifikacije i intervencije kod ženske djece s invaliditetom, zbog društvene stigme.

Iznimno veliki problem u životu OSI čine uslovi stanovanja. Analiza podataka je pokazala da je značajan procenat OSI suočeno s manjkom prostora, organizacijom i mjestom stambene jedinice, a posebno s pitanjem pristupačnosti.

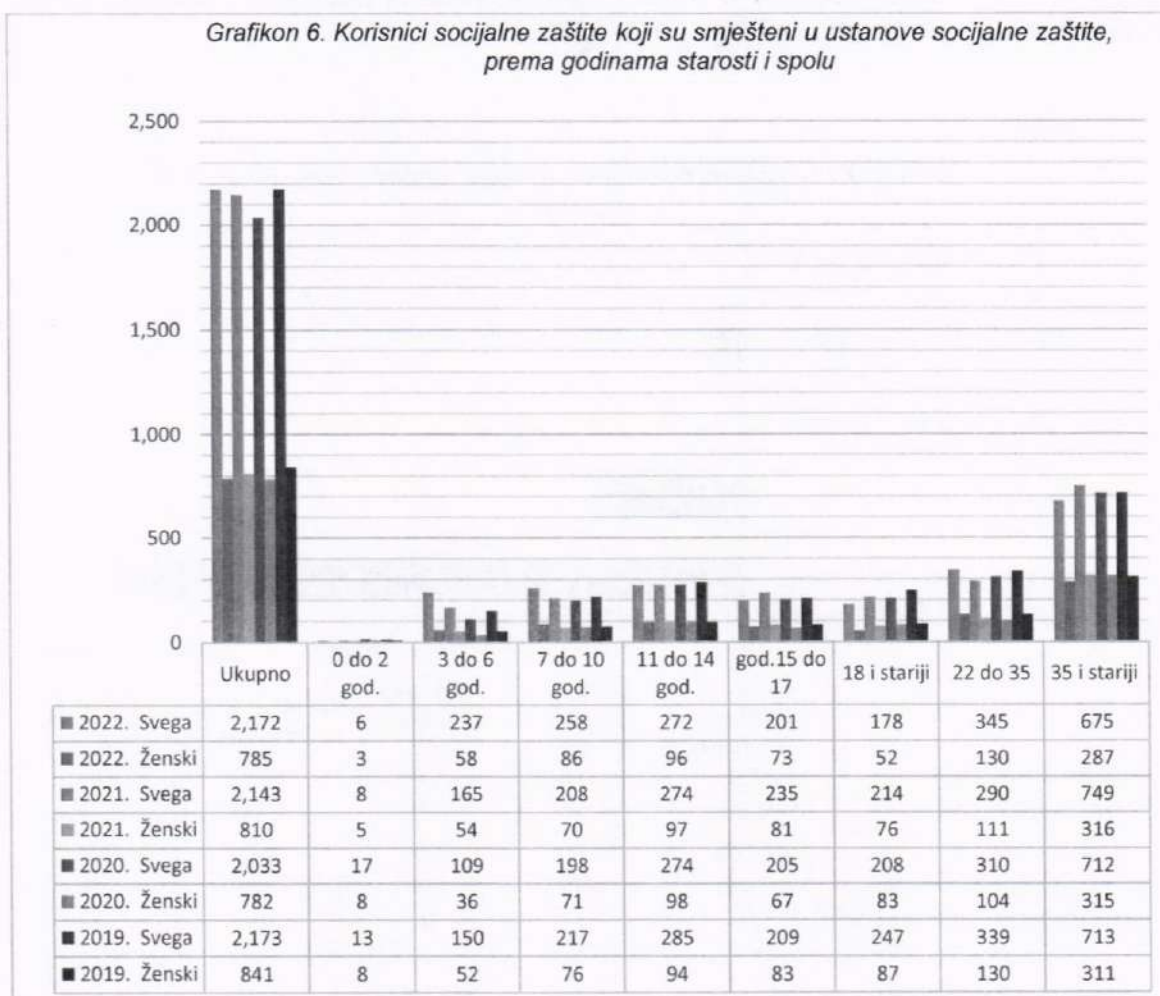
Grafikon 5. prikazuje podatke o broju i karakteristikama stambenih jedinica u FBiH evidentiranih Popisom stanovništva 2013. godine.

Svega 11.218 zgrada/kuća ima stepenice i rampu, dok 121 zgrada/kuća ima lift za OSI, što je 0,02% od ukupno navedenog stambenog fonda i sigurno mnogo manje od potreba

koje se mogu izvesti iz analize stanja po pitanju broja OSI s poteškoćama hodanja i penjanja uz stepenice (grafikon 4.).

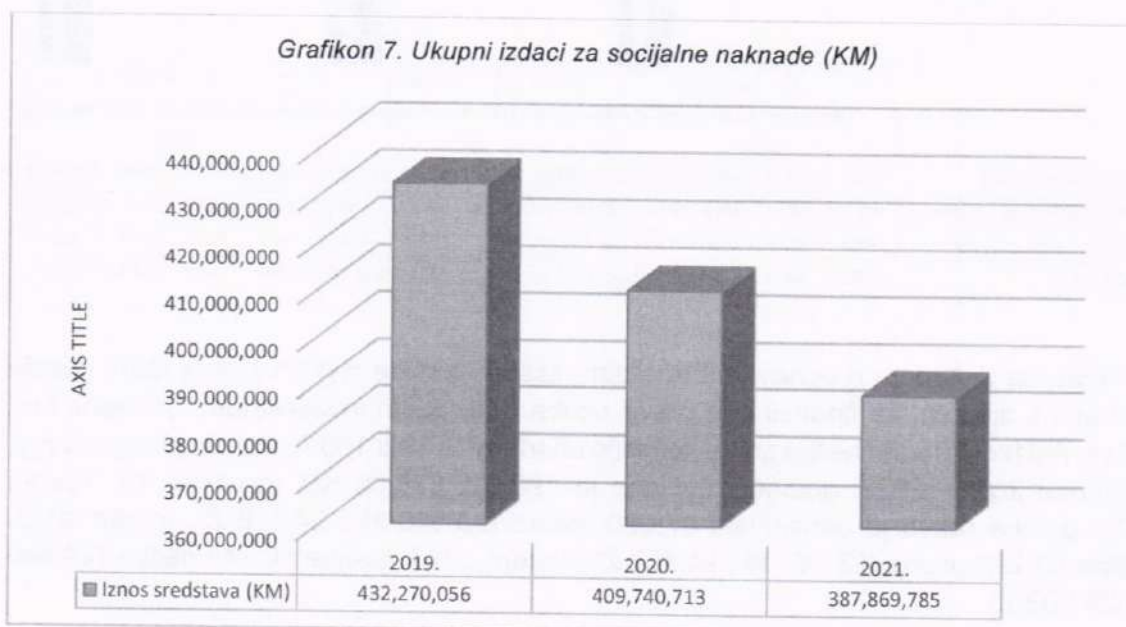
Iz ove analize zaključujemo da je imperativ osigurati da novoizgrađeni objekti budu u skladu sa standardima pristupačnosti ukoliko stvarno želimo ispuniti obaveze i stvoriti uslove pristupačnosti za OSI. Također, nadležni organi i institucije se moraju ozbiljnije uključiti u rješavanje pitanja arhitektonske prilagodbe stambenih objekata na način da se u budžetima nadležnih organa osiguraju odgovarajuća finansijska sredstva za izgradnju rampi i liftova za OSI gdje god je to potrebno, kako bi se ova obaveza rješavala blagovremeno i konačno prestalo nepotrebno iscrpljivanje OSI zbog čekanja na rješavanje ovog važnog životnog pitanja.

Grafikon 6. prikazuje podatke o OSI smještenim u 16 ustanova socijalne zaštite u FBiH u periodu 2019.-2022. godine. Smještaj je pružen za oko 2.170 osoba, pri čemu je u svim

posmatranim podacima manje osoba ženskog spola. Posmatrano po dobnim skupinama oko 45% ukupnog broja smještenih u ustanove socijalne zaštite čine djeca, mladih je oko 20% a osoba zrele i starije dobi oko 35%.

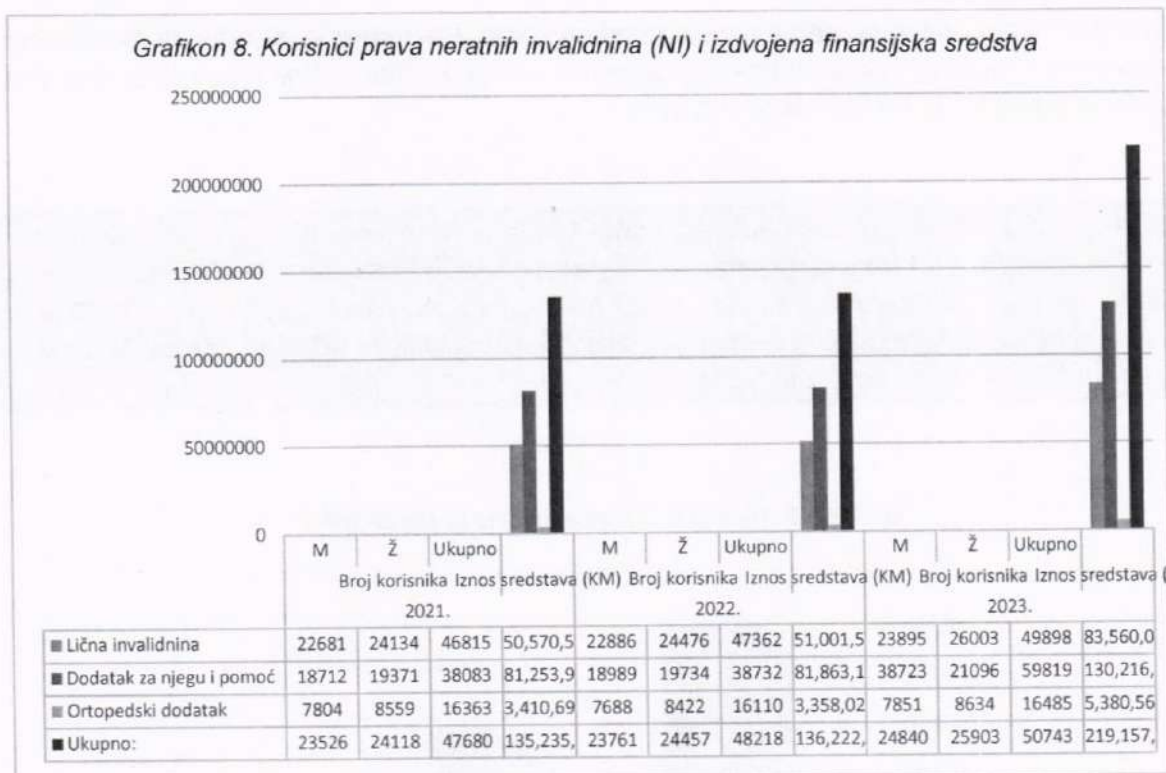
Podaci o dobnj i polnoj strukturi osoba smještenih u ustanove socijalne zaštite mogu biti korisno polazište u kreiranju programa i mjera podrške i osnaživanja ovih osoba. Obzirom da je većina u dobi kada se može raditi na jačanju preostalih potencijala i razvijanju funkcionalnih vještina za savladavanje posljedica invaliditeta, ustanove socijalne zaštite trebaju što više raditi na ovom planu.

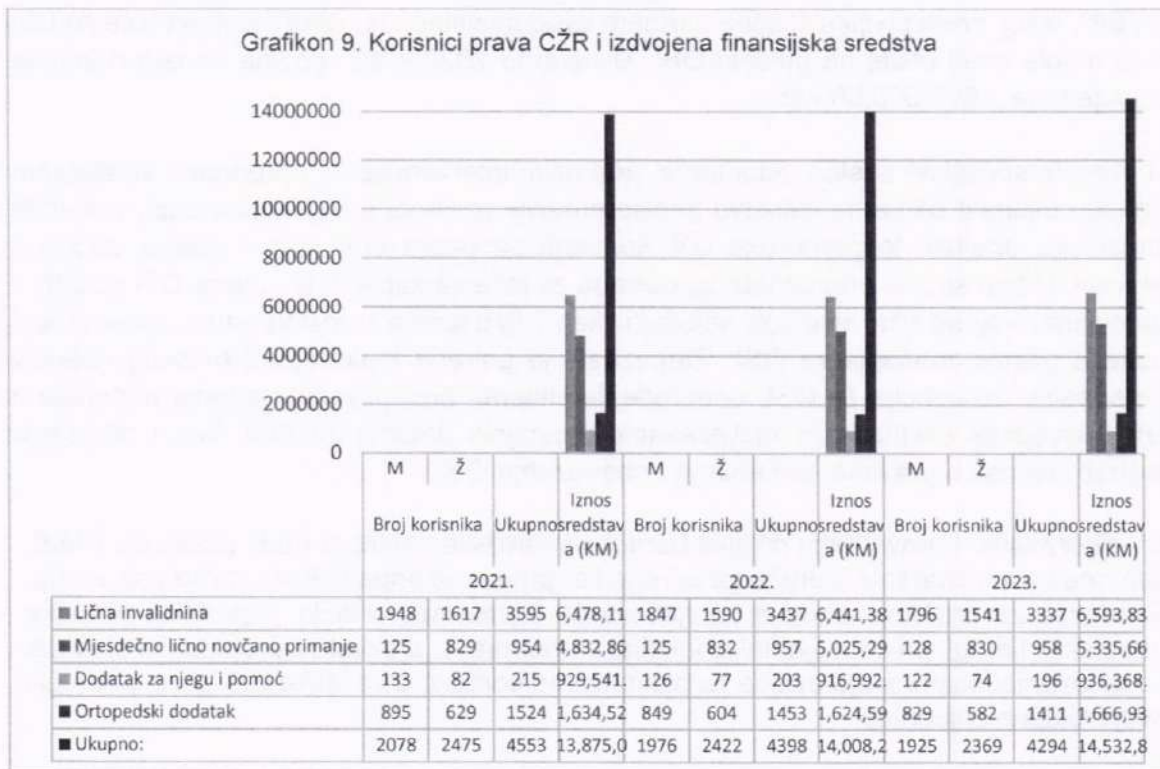
8

Prema statistici socijalne zaštite izdaci za naknade po osnovu invaliditeta od 2019.-2021 godine postupno opadaju. Ovaj podatak je interesantan ako se uzme u obzir činjenica da su iznosi naknada, iako u malim procentima, ipak rasli. Ove podatke ćemo staviti u kontekst podataka iz resora socijalne zaštite i resora boračko-invalidske zaštite kako bismo imali jasniju sliku kretanja po ovom pitanju.

⁸ Ova finansijska statistika dobivena je na osnovu ESSPROS istraživanja. Navedeni iznosi u Esspros upitnik unose PIO/MIO, Federalno ministarstvo rada i socijalne politike i Federalno ministarstvo za pitanje boraca i invalida odbrambeno/oslobodilačkog rata, kao i svih deset kantona kroz svoja ministarstva za rad i socijalnu politiku

U skladu sa Zakonom o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice s djecom, za finansiranje prava osoba s neratnim invaliditetom, tj. osoba kod kojih je nalazom nadležne ljekarske komisije utvrđeno 90% ili 100% oštećenja organizma, u periodu 2021.- 2023. godine izdvojeno je 490.615.534,00 KM (grafikon 8.). Tokom 2021. godine pravo je ostvarivalo 47.680 osoba (23.526 M i 24.118 Ž), tokom 2022. godine 48.218 osoba (23.761 M i 24.457 Ž) i tokom 2023. godine 50.743 osoba (24.840 M i 25.903 Ž).

U skladu sa Zakonom o zaštiti civilnih žrtava rata u Federaciji BiH, za finansiranje prava ove grupe korisnika, u periodu 2021.-2023. godina iz budžeta Federacije je izdvojeno 42.416.099,00 KM, a iz budžeta kantona 18.178.328,00 KM. Tokom 2021. godine pravo je ostvarivalo 4.553 osoba (2.078 M i 2.475 Ž), tokom 2022. godine pravo je ostvarilo 4.398 osoba (1.976 M i 2.422 Ž) i tokom 2023. godine 4.294 osoba (1.925 M i 2.369 Ž), (grafikon 9.).

Smještaj u hraniteljsku porodicu u 2021. godini finansiran je u 248 hraniteljskih porodica, u 2022. godini u 316 hraniteljskih porodica a u 2023. godini u 441 hraniteljsku porodicu. Međutim, ovo se pravo ne tiče isključivo OSI, odnosno broj OSI kao korisnika ovog prava je značajno niži od drugih grupa korisnika. Međutim, primjetan je rast broja korisnika ovog prava kroz posmatrani period, što ohrabruje ideju prevencije institucionalnog zbrinjavanja OSI, odnosno deinstitucionalizacije.

Također, iz budžeta FMRSP izdvajaju se značajna sredstva za upravljanje i nadzora nad radom ustanova, kao i za unapređenje kadrovskih i smještajnih kapaciteta ustanova. U periodu 2022-2023. godina za ove namjene izdvojeno je 7.285.833,00 KM.

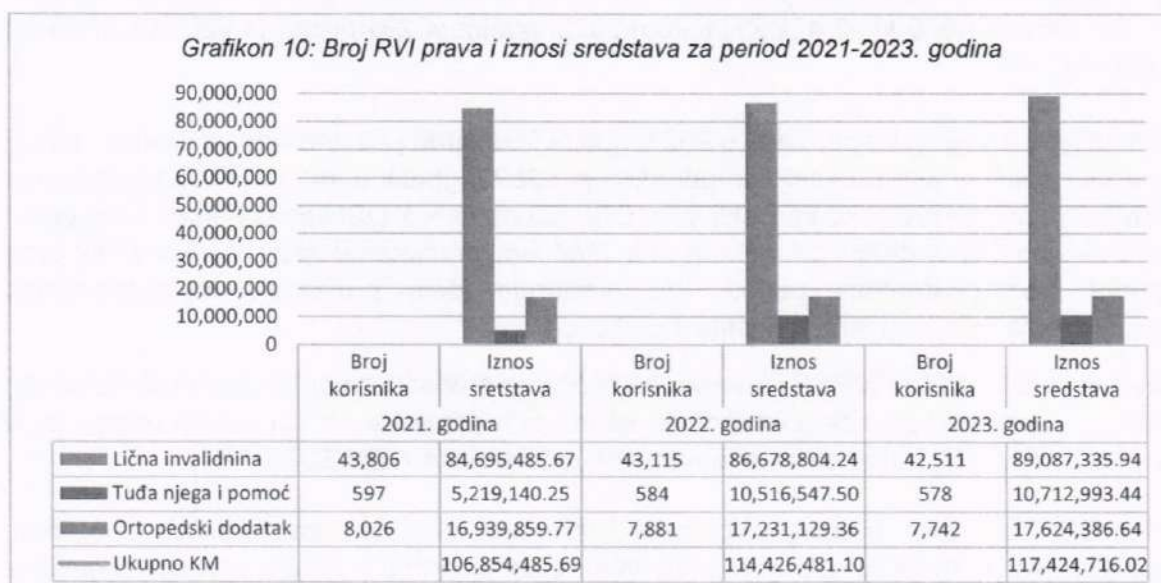
FMRSP kroz svoj budžet osigurava finansijska sredstva za podršku osnovnom funkcionisanju 14 OOSI (saveza/udruženja) registrovanih u skladu s važećim propisima

u FBiH, a koji predstavljaju ključne partnere ovog ministarstva u aktivnostima koje se tiču ili bi mogle imati uticaj na položaj OSI. U periodu 2022-2023. godina za ove namjene izdvojeno je 1.500.000,00 KM.

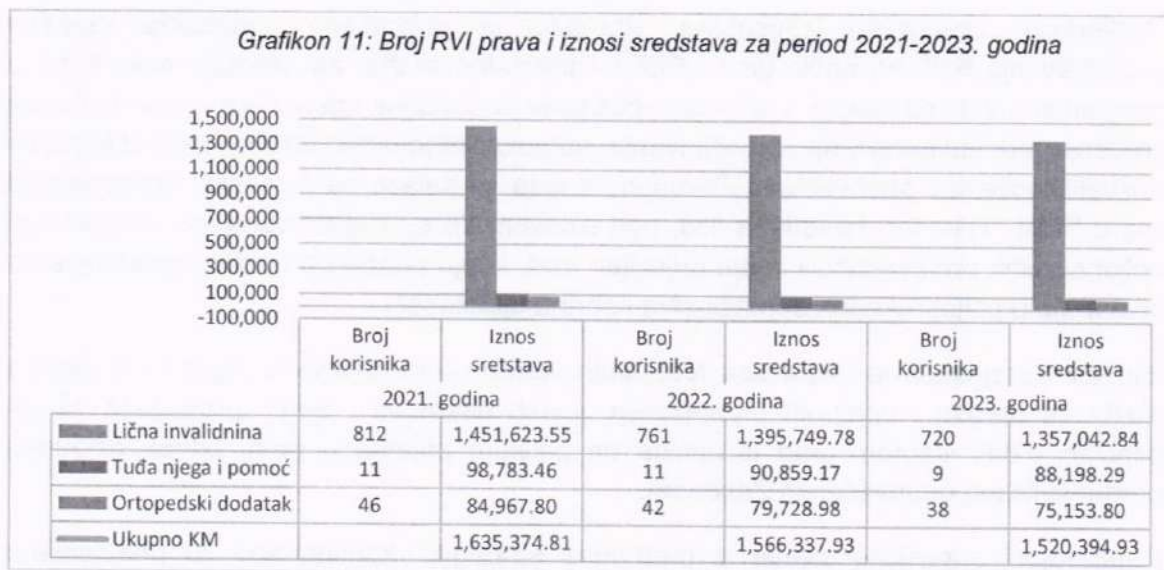
U resoru socijalne zaštite prioriteta područja intervencije u narednom strateškom periodu oslanjat će se na iskustva implementacije prethodna dva dokumenta, rezultate situacione analize, te preporuke UN Komiteta za prava OSI, kao i Ciljeve održivog razvoja. U tom smislu prepoznate su potrebe za jačanje kapaciteta i uloge OSI i OOSI u procesima koji se tiču njihovog položaja, kao i kapaciteta u institucijama sistema koji rješava pitanja značajna za OSI. Prepoznata je potreba kreiranja sistemskog rješenja personalne asistencije za OSI, unapređenje sistema prikupljanja i vođenja podataka o OSI, usvajanje kalendara o obilježavanju značajnih datuma za OSI, kao i podizanje svijesti javnosti o pravima, potrebama i obavezama OSI.

U osiguravanju i provođenju politika boračko-invalidske zaštite u FBiH učestvuju FMBI, kantonalna ministarstva, udruženja/udruge i organizacije pripadnika boračke populacije, Fondacija za pružanje pomoći za rješavanje stambenog pitanja pripadnika boračke populacije i drugi, pri čemu jedinice lokalne samouprave, u skladu s propisanim pravima i obavezama, osiguravaju uslove za ostvarivanje boračko-invalidske zaštite na području svoje lokalne zajednice.

FBiH svim ratnim vojnim invalidima koji imaju utvrđen postotak tjelesnog oštećenja od najmanje 20% i priznat status garantuje ostvarivanje čitavog spektra prava propisanih članom 8. i čl. 27-29. Zakona o pravima branilaca i članova njihovih porodica. U periodu 2021–2023. godine, za finansiranje prava RVI iz budžeta FBiH izdvojeno je 338.705.682,80 KM (grafikon 10.), a za finansiranje prava mirnodopskih vojnih invalida 4.722.107,67 KM (grafikon 11.).

Grafikon 11: Broj RVI prava i iznosi sredstava za period 2021-2023. godina

Shodno Uredbi o sufinansiranju nabavke putničkih automobila, RVI 100% I grupe su korisnici sredstava iz budžeta FBiH u pojedinačnom iznosu do 50.000,00 KM (bez PDV-a) predviđenih za kupovinu putničkog automobila. Na ovaj način, kontinuirano se poboljšavaju uslovi svakodnevnog življenja najtežih RVI. Sredstva se dodjeljuju jedanput godišnje i obuhvataju oko 50 RVI 100% I grupe. RVI imaju mogućnost sufinansiranja nabavke automobila svakih nekoliko godina (u posljednjem periodu u prosjeku svakih 7-8 godina).

Tabela 2: Iznosi sredstava za kupovinu automobila RVI za period 2021.-2023. godina

Red.br.	Godina	Iznos sredstava	Broj automobila
1	2021	1.474.263,54	50
2	2022	1.490.961,44	50
3	2023	1.491.651,15	50
Ukupno:		4.456.876,13	150

Putem Fondacije za pružanje pomoći za rješavanje stambenog pitanja pripadnika boračke populacije vrši se kreditiranje pripadnika boračke populacije za kupovinu/gradnju ili sanaciju/opravku stambenih jedinica uz minimalni iznos obračunate kamate na odobreni kreditni iznos i dugoročnu otplatu. Za ove namjene iz budžeta FBiH u 2023. godini odobren je i realizovan tekući transfer u iznosu od 200.000,00 KM. U periodu 2021-2023. godina 145 RVI je ovim putem ostvarilo pravo na kreditiranje za oporavak/sanaciju ili kupovinu/izgradnju stambenih jedinica, za što je na nivou svih deset kantona izdvojeno 1.814.000,00 KM. Također, u istom periodu 50 RVI je ostvarilo pravo na bespovratnu pomoć, što je na nivou svih deset kantona iznosilo 151.000,00 KM.

Posljednjim zakonskim izmjenama, značajno je poboljšano regulisanje podrške zapošljavanju RVI, na način da su FZZ i kantonalne službe za zapošljavanje dužni u programima aktivne politike u oblasti zapošljavanja poduzeti mjere kojim će se osigurati sredstva radi sufinansiranja zapošljavanja, samozapošljavanja, obuke, prekvalifikacije i dokvalifikacije lica obuhvaćenih Zakonom, a koja se nalaze na evidenciji nezaposlenih lica u FBiH. Također, navedena lica, pod uslovom da su registrovana kao individualni poljoprivredni proizvođači ili imaju prijavljen obrt, imaju prioritet pri dodjeli sredstava za investicije u poljoprivredna domaćinstva i obrtnu djelatnost.

Isto tako propisana je i obaveza federalnih, kantonalnih, gradskih organa i općinskih službi za upravu i upravnih organizacija, javnih ustanova i javnih preduzeća čiji su osnivači FBiH, kanton, grad ili općina da prilikom prijema u radni odnos osiguraju prednost licima obuhvaćenim Zakonom.

Realizirajući specifične ciljeve iz prethodne strategije, kontinuirano su poduzimane aktivnosti na podizanju svijesti javnosti o problemima RVI, pa je u tu svrhu obezbjeđivana materijalna podrška za cca 40 prigodnih programa i svečanosti povodom značajnih datuma na godišnjem nivou, pri čemu su podržani i projekti udruženja RVI. Također, za rad udruženja proisteklih iz posljednjeg odbrambeno-oslobodilačkog rata putem FMBI godišnje je osigura finansijska podrška u iznosu 460.000,00 KM.

FBiH svim građanima garantuje neotuđivo pravo na ostvarivanje zdravstvene zaštite, odnosno pravo na pristupačnu zdravstvenu uslugu standardne kvalitete i jednakog sadržaja, uključujući OSI, koje ostvaruju zdravstvenu zaštitu pod jednakim uslovima kao i ostale osigurane osobe. Zakonom je propisano da se društvena briga za zdravlje, pod jednakim uslovima, na teritoriji FBiH ostvaruje osiguravanjem zdravstvene zaštite stanovništvu, kao i grupacijama stanovništva koje su izložene povećanom riziku obolijevanja, zdravstvenom zaštitom lica u vezi sa sprečavanjem, suzbijanjem, ranim otkrivanjem i liječenjem bolesti od većeg socijalno-medicinskog značaja, kao i zdravstvenom zaštitom socijalno ugroženog stanovništva.

U pogledu uslova vezanih za osiguranje pristupačnosti zdravstvene ustanove za OSI, objekat mora da ima naznačen poseban prostor za parkiranje za OSI unutar kruga zdravstvene ustanove, prilaz organizacijskoj jedinici prilagođen OSI i to na svim mjestima koje pacijenti posjećuju, šaltere za OSI postavljene niže od uobičajenih standardnih, lift je prilagođen potrebama OSI i sanitarni čvorovi s pristupom invalidskim kolicima i rukohvatom.

Odluka o utvrđivanju osnovnog paketa zdravstvenih prava⁹ ima za cilj ujednačavanje prava iz obaveznog zdravstvenog osiguranja na teritoriji cijele FBiH. Osnovni paket sadržava i listu ortopedskih pomagala. Međutim, primjena Odluke nije ujednačena u svim

---

⁹ „Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine“, broj 21/09

kantonima zbog različitih finansijskih kapaciteta kantona. Stoga je potrebno raditi na koordinaciji aktivnosti u cilju postizanja saglasnosti o odgovarajućem pristupu OSI kvalitetnim ortopedskim pomagalima, uključujući njihovu dostupnost po pristupačnim cijenama.

U arhitektonsko-građevinskom smislu FMPU, kantonalna ministarstva prostornog uređenja i jedinice lokalne samouprave (službe u gradovima i općinama), provode pristupačnost u planiranju i građenju građevina, svako iz svoje nadležnosti. Pristupačnost kod planiranja i građenja na svim nivoima vlasti napreduje primjenom odredbi Uredbe o prostornim standardima, urbanističko – tehničkim uslovima i normativima za sprečavanje stvaranja arhitektonsko-urbanističkih prepreka za lica s umanjnim tjelesnim mogućnostima kod projektovanja, a i izvođenja građevina.

Usvajanjem Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o prostornom planiranju i korištenju zemljišta na nivou FBiH, bit će omogućeno uvođenje izdavanja E-dozvola u oblasti građenja, što predstavlja veliku olakšicu za OSI, kao i za sve osobe s umanjnom tjelesnom sposobnošću.

U javnim pozivima za energetska efikasnost koje objavljuju organi uprave dati su kriteriji i uslovi koji su jednaki za sva lica, te OSI nemaju poseban položaj kao aplikanti. Pristupačnost informacija OSI o energetska efikasnosti nije dovoljna, a u javnim pozivima za energetska efikasnost nisu uključeni radovi na izvođenju pristupačnosti građevini.

Evidentna je i podkapacitiranost inspektorata za oblast građenja na svim nivoima vlasti.

Komunikaciju organa uprave i OSI treba postići putem više od jednog osjetilnog kanala, odnosno osigurati uključanje svih elemenata vida, sluha, govora i dodira. Za digitalnu pristupačnost treba osigurati i edukaciju u organima uprave i korisnika.

U oblasti prometa i komunikacija OSI još uvijek nisu adekvatno prepoznate, odnosno cestovni, željeznički, pomorski, riječni i jezerski saobraćaj u najvećem dijelu nije prilagođen za OSI. Također, nedovoljna je prilagođenost uređaja telekomunikacija i pošte, koji predstavljaju značajan segment svakodnevnog funkcionisanja i mogu biti od velike koristi u savladavanju prepreka za OSI.

FMON je učestvovalo u izradi strateških dokumenata koji, između ostalog, imaju za cilj unapređenje pristupa i učešća u obrazovanju OSI.

Na nivou FBiH formirano je Radno tijelo za primjenu Međunarodne klasifikacije zdravlja, invaliditeta i funkcionisanja (MKF) u Federaciji BiH, koju je razvila SZO. Inicira se usklađivanje sistema procjene djece s teškoćama s MKF-om, te se ujednačava pristup na nivou svih deset kantona. Radno tijelo je izradilo niz dokumenata: Kriteriji za formiranje i rad stručnih tijela za procjenu i koordinaciju procjene djece s teškoćama u Bosni i Hercegovini, Protokol postupanju i saradnji u procesu procjene i upućivanja djece s teškoćama u razvoju, Smjernice za procjenu i upućivanje djece s teškoćama i invaliditetom, te Priručnik za izradu, provedbu i praćenje lično usmjerenog plana podrške, čije usvajanje slijedi. Dogovorena je Mapa implementacije preporuka/plan za početak

procesa reforme u ovoj oblasti, s dogovorom da će se ove aktivnosti inicijalno započeti u 2 odabrana kantona: Zeničko-dobojskom i Hercegovačko-neretvanskom kantonu.

FMON je u periodu 2016-2019. godina, kroz program utroška sredstava transfera za finansiranje obrazovanja, (su)finansiralo projekte u okviru programa "Podrška projektima poboljšanja inkluzivnosti predškolskog i osnovnog obrazovanja" u iznosu od 1.544.671,00 KM. U okviru Programa utroška sredstava s kriterijima raspodjele sredstava tekućih transfera utvrđenih Budžetom FBiH za 2023. godinu FMON je (su)finansiralo program „Podrška radu ustanova socijalne zaštite FBiH za provođenje odgojno-obrazovnih aktivnosti“ u iznosu od 200.000,00 KM. Korisnik sredstava navedenog programa je Ustanova za socijalno zbrinjavanje, zdravstvenu njegu, odgoj i obrazovanje – Pazarić, a za provođenje sljedećih oblika obrazovanja i osposobljavanja: obrazovanje djece u redovnim osnovnim školama po prilagođenom planu i programu; obrazovanje djece u specijaliziranim obrazovnim ustanovama za djecu s teškoćama u razvoju (osnovna škola i srednja škola), i osposobljavanje djece i mladeži u ustanovi od strane defektologa, odgajatelja i okupacionih terapeuta. Program obuhvata i stručno osposobljavanje i usavršavanje radnika za nadogradnju postojećih i sticanje novih znanja, uz angažman eksternih stručnih kadrova i predavača.

FMON je u okviru programa raspodjele sredstava transfera za finansiranje studentskog standarda, u periodu od 2018. do 2022. godine, izdvojilo sredstva za podršku 209 studenata s invaliditetom, koji su državljani BiH, a studiraju na javnim visokoškolskim ustanovama u FBiH.

FMKS a u skladu s odobrenim budžetom kontinuirano izdvaja sredstva u cilju podsticanja OSI da se bave sportom, kao i podsticanje OSI na ostvarivanje vrhunskih sportskih rezultata. U skladu s Odlukom o Programu utroška sredstava s kriterijima raspodjele tekućih transfera „Transfer za sport od značaja za Federaciju“, tačka „Sufinansiranje sportskih manifestacija i klubova osoba s invaliditetom“ u 2021. i 2022. godini izdvojeno je po 60.000,00 KM, a u 2023. godini 80.000,00 KM. FMKS izdvaja finansijska sredstva u svrhu realiziranja programskih aktivnosti Paraolimpijskog komiteta Bosne i Hercegovine. Za te namjene u 2021. godini izdvojeno je 30.000,00 KM a u 2022. i 2023. godini po 50.000,00 KM. Izdvajanjem sredstava iz „Transfera za sport od značaja za Federaciju“ za udruženja OSI kao i Paraolimpijskom komitetu Bosne i Hercegovine, omogućava se OSI odnosno sportašima učešće na zvaničnim međunarodnim natjecanjima.

S ciljem afirmacije značaja institucija za kulturnu djelatnost i kulturno-povijesni razvoj BiH, podrške u radu i realizaciji osnovnih djelatnosti institucija, FMKS putem Transfera za institucije nauke i kulture od značaja za BiH od 2014. godine kontinuirano pruža finansijsku podršku Biblioteci za slijepa i slabovidna lica u BiH. Također, s pozicije "Transfer za kulturu od značaja za Federaciju Bosne i Hercegovine", pružana je finansijska podrška udruženjima i fondacijama OSI.

Po pitanju integracije OSI na tržište rada odgovornost imaju FPRZOI i FMRPO.

FPRZOI direktno sufinancira zapošljavanje i samozapošljavanje OSI, a u narednom periodu FMRPO će se usmjeriti na poticanje i promovisanje socijalnog poduzetništva i to kroz poticanje poduzetništva ranjivih kategorija. Još uvijek ne postoji zakonski okvir koji se odnosi na socijalno poduzetništvo, ali je ovo rješenje u pripremi.

FPRZOI provodi mjere i aktivnosti koje značajno doprinose porastu broja zaposlenih OSI pod općim uslovima, porastu samozapošljavanja i provođenju programa profesionalne rehabilitacije u odgovarajućim obrazovnim ustanovama.

FPRZOI je dodijelio 6.856 poticaja za zapošljavanje OSI, 1.357 OSI je obuhvaćeno programima profesionalne rehabilitacije u odgovarajućim obrazovnim ustanovama, a realizirano je 5.146 programa razvoja, održivosti zaposlenosti i profesionalne rehabilitacije. FPRZOI konstantno vrši povrat poreza i doprinosa i subvencije plata za 3.287 OSI koje su zaposlene pod posebnim uslovima. Za 1.500 OSI FPRZOI je dodijelio poticaj za pokretanje samostalne djelatnosti. Provođeci navedene aktivnosti FPRZOI je uticao na poboljšanje kvalitete života OSI, te na njihovu potpuniju integraciju u lokalnoj zajednici. Promotivnim aktivnostima FPRZOI kod poslodavaca, građanstva, pa i samih OSI razvijao je svijest o značaju uključivanja ove populacije na tržište rada, te važnosti poštivanja odredbi Zakona o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju OSI.

Razlika u zaposlenosti OSI i osoba bez invaliditeta i dalje je visoka, OSI imaju nižu stopu zaposlenosti i prijevremeno napuštaju tržišta rada. Velik broj osoba s teškim invaliditetom zbog i dalje prisutnih predrasuda ne radi na otvorenom tržištu rada, nego u privrednim društvima za zapošljavanje OSI i zaštitnim radionicama.

Obzirom da ne postoji razvijena mreža centara za profesionalnu rehabilitaciju u FBiH, OSI su u svrhu napredovanja, radnog osposobljavanja, prekvalifikacije i dokvalifikacije imale na raspolaganju podršku FPRZOI putem LOT-a III – namijenjenog za finansiranje/sufinansiranje programa profesionalne rehabilitacije OSI, u okviru kojeg su finansirane tri grupe programa;

- Programi koje provode privredna društva, zaštitne radionice i druga pravna lica prema Zakonu;
- Programi koje provode ustanove za profesionalnu rehabilitaciju, srednje škole i druge obrazovne ustanove;
- Programi profesionalne rehabilitacije na koje OSI mogu same aplicirati na program profesionalne rehabilitacije kroz vanredno srednje školovanje, visoko stručno obrazovanje ili postdiplomsko studiranje.

U narednom periodu potrebno je donijeti izmjene i dopune Zakona o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju OSI u FBiH, donijeti izmjene pravilnika i drugih podzakonskih akata koje je propisao federalni ministar za rad i socijalnu politiku, te uspostaviti mrežu centara za profesionalnu rehabilitaciju na teritoriji cijele FBiH koja će biti povezana s odgojno-obrazovnim ustanovama, tržištem rada i Federalnim zavodom PIO/MIO.

Nedostatak statističkih podataka prema invaliditetu i spolu otežava procjenu zastupljenosti žena i muškaraca s invaliditetom u pojedinim oblastima društva. Izloženost žena s invaliditetom višestrukoj diskriminaciji i po spolu i po invaliditetu je pretpostavka za njihovu manju, odnosno zanemarivu zastupljenost u bilo kojoj oblasti društva i života.

Svi procesni zakoni koji su u nadležnosti FMP ne prepoznaju OSI kao privilegovane, nego uživaju jednaka prava kao bilo koja osoba u postupku. U sektoru izvršenja krivičnih sankcija Zakon o izvršenju krivičnih sankcija ne prepoznaje eksplicitno OSI, u smislu da imaju privilegovan položaj u odnosu na druge, ali nakon što sud pošalje osuđenog na izdržavanje kazne zatvora, vodi se računa o njegovom zdravstvenom stanju, te će u tom smislu i OSI imati prilagođene uslove prilikom izdržavanja kazne zatvora, te će joj biti omogućena ljebarska pomoć kao i bolničko liječenje. U slučaju nesreće na poslu ili profesionalnog oboljenja, osuđene osobe imaju pravo na invalidsko osiguranje po propisima o invalidskom osiguranju.

BiH je prihvatila i / ili ratifikovala međunarodne dokumente iz oblasti invalidnosti kojima je prepoznata uloga i značaj OOSI kao jedinog legitimnog partnera institucijama vlasti na svim nivoima u definisanju politika, zakonskih i drugih rješenja koja se odnose na oblast invalidnosti i na OSI.

Bez obzira na obaveze koje je država BiH preuzela, ali i na preporuke koje je na nedvosmislen način UN Komitet za prava OSI dao državi BiH 2017. godine, odnos države prema OOSI se nije promijenio. Naime, OOSI na svim nivoima vlasti ne dobivaju adekvatnu materijalnu, kadrovsku, finansijsku i svaku drugu podršku, a kako bi ispunile sopstvenu misiju i uloge koje su im date, kao jedinstvenim predstavnicima i zastupnicima OSI.

Trenutno ne posto ni jedan strateški okvir, koji se isključivo odnosi OSI. Rijedak je slučaj da se predstavnici OOSI uključuju u konsultacije za pripremu i donošenje politika, strategija, zakona i drugih propisa, koje su od interesa za OSI, čime se krši član 4. Konvencije o pravima OSI, ali i preporuke UN Komiteta, koja poziva državu na kreiranje transparentnog mehanizma uključivanja OOSI.

SWOT analiza

S (Snage)	W (Slabosti)
<ul style="list-style-type: none"> - Postoji senzibilitet za položaj i potrebe OSI - Iskustvo u radu u oblasti invaliditeta - Uključenost OSI u neke resorne propise - Budžetske pozicije OSI po više transfera - Uspostavljena praksa međuresorne saradnje na pitanjima iz oblasti invaliditeta - Iskustvo u saradnji s OOSI - Rezultati rada vezanog za invaliditet su vidljivi Postoji senzibilitet za položaj i potrebe OSI - Donošenje zakona usklađenih s UN konvencijom o pravima OSI - Obrazovanje OSI je snaga za promjene nabolje 	<ul style="list-style-type: none"> - Nedovoljno znanje i razumijevanje obaveza u odnosu na položaj i potrebe OSI - Zajednička nadležnost više nivoa vlasti - Neadekvatna koordinacija aktivnosti i razmjena informacija među akterima - U fokusu samo materijalne naknade - Nedostatak finansijskih i stručnih kapaciteta za rad s OSI i OOSI - Nepostojanje jedinstvene baze podataka o OSI - Nepostojanje Inspekcije za oblast socijalne zaštite - Nepostojanje jasnih procedura praćenja i izvještavanja po pitanjima iz oblasti invaliditeta - Nepoštivanje utvrđenih obaveza i planova vezanih za OSI i OOSI - Neusaglašeno djelovanje različitih resora i nivoa vlasti - Nedostatak koherentnog i usklađenog multidisciplinarnog djelovanja, što dovodi do fragmentiranih neefikasnih programa podrške
O (Mogućnosti)	T (Prijetnje)
<ul style="list-style-type: none"> - Postojanje UN konvencije o pravima OSI, Globalnih ciljeva održivog razvoja 2020-2030 - EU integracije daju priliku za intenzivniju inkluziju OSI - Veći broj obrazovanih OSI - Interes medija za demokratske procese - Strateški i planski dokumenti koji uključuju pitanja značajna za OSI - Ciljani programi podrške za ekonomsko osnaživanje OSI 	<ul style="list-style-type: none"> - Fokus interesa u društvu pomjeren s OSI na druge teme - Ekonomska kriza - Globalna prijetnja miru - Slabljenje kapaciteta OOSI - Nedovoljna finansijska sredstva od strane donatora za podršku rada i realizaciju programa OOSI

Na osnovu prethodno urađenih analiza, identificirano je nekoliko strateških izazova na koje ovaj dokument treba ponuditi odgovor:

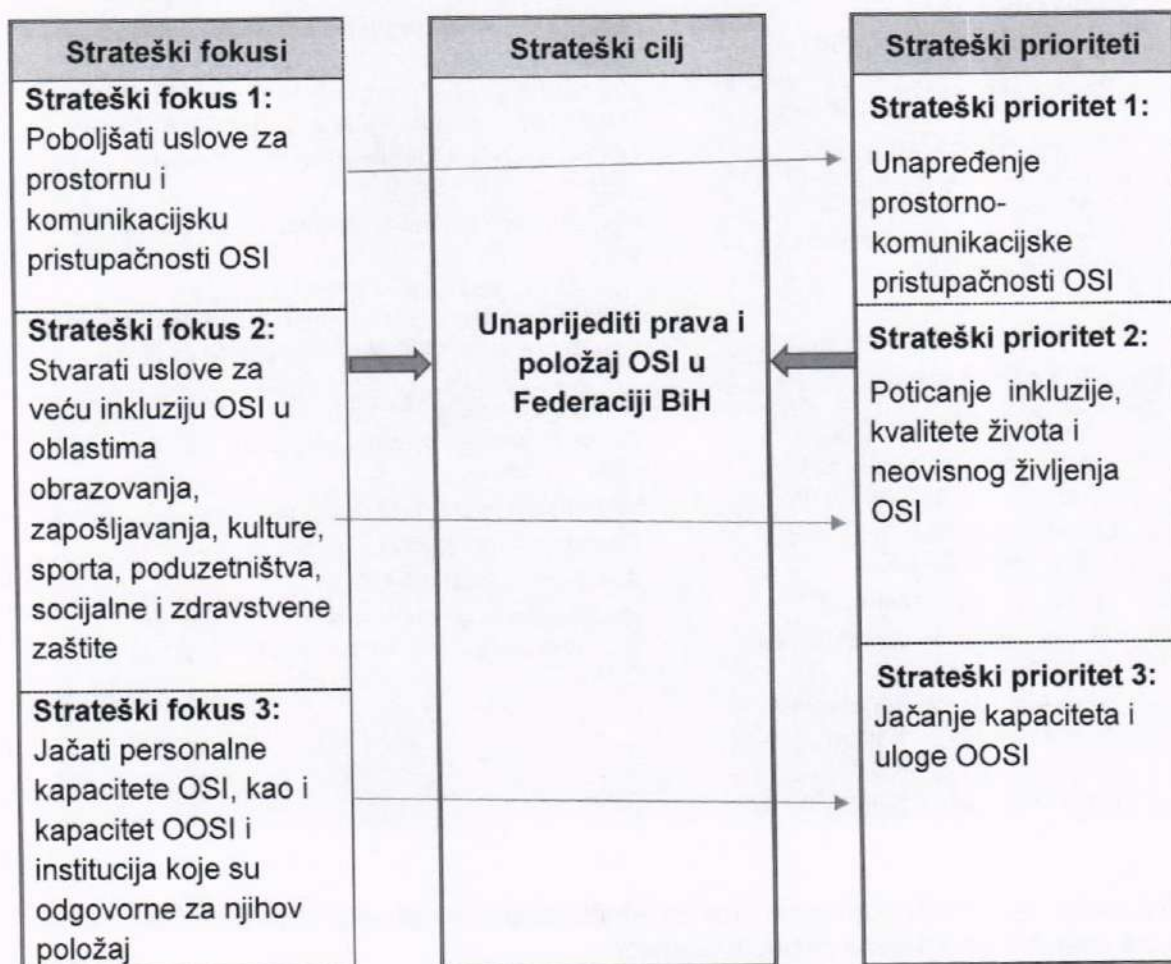
- Kako poboljšati kvalitet života i omogućiti neovisno življenje OSI?
- Kako unaprijediti praćenje stanja u oblasti zaštite OSI?
- Kako umanjiti socijalnu isključenost, prevenirati diskriminaciju i iskorištavanje OSI?
- Kako unaprijediti rad i odgovornost nadležnih institucija?
- Kako unaprijediti kvalitet stručnog rada i usluga koje se pružaju OSI?

- Kako unaprijediti rad i kapacitete OOSI?

Navedeni strateški izazovi, kao i prednosti koje su definisane kroz situacionu i SWOT analizu predstavljaju podlogu za definisanje strateške vizije i strateških fokusa, te slijedom toga strateškog cilja i strateških prioriteta.

Vizija strategije

Federacija Bosne i Hercegovine je prostor u kojem osobe s invaliditetom imaju osiguranu podršku za dostojanstven svakodnevni život i punu uključenost u društvo.

II STRATEŠKI CILJ I PRIORITETI

Strateški cilj	Indikatori praćenja	Početna vrijednost	Ciljna vrijednost
1. Unaprijediti prava i položaj OSI u Federaciji BiH	Broj donesenih zakona koji uređuju oblast invaliditeta i koji uključuju pitanja invaliditeta	-	6
	Broj programa inkluzije OSI u resorne aktivnosti	-	7
	Broj OOSI koji su osnaženi za predstavljanje i zastupanje potreba OSI	-	10

Strateški prioriteti	Indikatori praćenja	Početna vrijednost	Ciljna vrijednost
1. Unapređenje prostorno-komunikacijske pristupačnosti OSI	Broj donesenih/usklađenih zakona iz oblasti prostornog uređenja	-	5
	Broj donesenih/usklađenih zakona iz oblasti komunikacija	-	4
2. Poticanje inkluzije, kvalitete života i neovisnog življenja OSI	Broj donesenih/usklađenih propisa/programa i prakse iz oblasti rada i zapošljavanja, obrazovanja i nauke, kulture i sporta, zdravlja i socijalne zaštite koji tretiraju pitanje inkluzije OSI	-	10
	Primjena međunarodnih dokumenata iz oblasti invalidnosti na svim nivoima u FBiH	NE	DA
3. Jačanje kapaciteta i uloge OOSI	Usklađeni propisi i programi kojima su OSI uključene u procese javnog i političkog života s međunarodnim dokumentima	NE	DA
	Zakoni i propisi kojima su OSI ravnopravno uključene u političkom i javnom životu	NE	DA

STRATEŠKI PRIORITET 1.1. Unapređenje prostorno-komunikacijske pristupačnosti za OSI

Pristupačnost je osnovni preduslov za uključenost i sudjelovanje OSI u životu zajednice na ravnopravnoj osnovi s drugima, kao i za njihov sveukupni kvalitet života.

Brojne su prepreke s kojima se susreću OSI u svom svakodnevnom životu, ali možemo ih svesti u sljedeće grupe:

- arhitektonske prepreke – javni i stambeni objekti, javne površine, radna mjesta i itd;
- informacijsko-komunikacijske prepreke - informacijske i komunikacijske tehnologije i usluge ovih sistema namijenjene široj javnosti;
- prepreke u korištenju saobraćajnih usluga i saobraćajne infrastrukture;
- prepreke u ophođenju prema OSI – korištenje termina koji su uvredljivi (invalid, invalidna osoba, cerebralac, daunovac...), stigmatiziraju (osobe za sažaljenje koje ne mogu imati porodicu, ne mogu uživati i sticati socijalno-ekonomske vrijednosti, itd), omalovažavaju (gleda se u ono šta ne mogu a ne u sve ostalo što tu osobu opisuje).

Potrebno je stvoriti zakonski okvir kojim će se na svim nivoima nadležnosti urediti pitanje pristupačnosti za OSI u skladu s domaćim i međunarodnim dokumentima koji tretiraju oblast invalidnosti, te povećati znanje i razumijevanje svih aktera u zajednici o pravima OSI na pristupačnost, posebno imajući u vidu i položaj OSI u okolnostima kriznih situacija.

U smislu utvrđenog stanja i obaveza koje se trebaju izvršavati, definirane su mjere za unapređenje prostorno-komunikacijske pristupačnosti OSI.

Indikator	Izvor	Polazna vrijednost	Ciljna vrijednost
Broj donesenih/usklađenih zakona iz oblasti prostornog uređenja	FMPU, nadležna kantonalna ministarstva	11	11 (izmjene/dopune)
Broj donesenih/usklađenih zakona iz oblasti komunikacija	FMPiK, nadležna kantonalna ministarstva	-	4

MJERA 1.1.1. Dinamizirati aktivnosti uklanjanja i sprečavanja arhitektonskih i komunikacijskih barijera za OSI

U oblasti graditeljstva, prometa i komunikacija pristupačnost posmatramo kao pravo na pristup u kontekstu jednakosti i nediskriminacije, kako bi OSI imale mogućnost samostalnog života i ravnopravnost s ostalim osobama u društvu u kojem žive. Zbog toga je pristupačnost jedan od važnih principa Konvencije o pravima osoba s invaliditetom, kako bi OSI imale pristup okruženju, objektima i uslugama, transportu, informacijama i komunikacijama i obezbijeđenu otvorenost prema javnosti.

Usklađenost zakonodavstva na nivou FBiH i kantona iz oblasti prostornog uređenja i građenja, i prometa i komunikacija te primjena važećih propisa u praksi uz praćenje nadležnih inspektorata dalo bi sigurnost u mobilnosti OSI.

Harmonizacijom i dopunama zakona i podzakonskih propisa treba utvrditi i ispoštovati odredbe Konvencije UN o pravima osoba s invaliditetom, Protokola Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda iz 2000. godine, EU Strategije o pravima osoba s invaliditetom 2021.-2030., Direktiva EK o pristupačnosti koje se odnose na proizvode i usluge, Direktiva o pristupačnosti, Kodeks elektronskih komunikacija, Direktiva o audio-vizuelnim medijskim servisima, EU propisi o pravima putnika s ograničenom pokretljivošću i dr., a koje su neophodne da bi se obezbijedilo puno uživanje ljudskih prava i sprječavanje diskriminacije osoba s invaliditetom u regulisanju pristupačnosti.

Dakle jednakost i poštivanje različitosti OSI treba da bude cilj usklađivanja domaćeg zakonodavstva s važećim međunarodnim propisima, na svim nivoima vlasti.

Usklađenost zakonodavstva treba biti uspostavljena i po horizontali i vertikalni, kao i stalna koordinacija u provedbi propisa usmjerenih izjednačavanju OSI sa svim drugima građanima.

Usklađenost zakonodavstva mora biti javna jer neinformiranost i nedovoljna osviještenost građana o problemima i potrebama OSI je također jedna od barijera kod donošenja zakona i drugih propisa i financiranja programa i projekata koji se odnose na pristupačnost.

U zakonodavstvu FBiH i kantona, pristupačnost je propisana i u području planiranja, građenja, saobraćaja i komunikacija, ali za odgovarajuću provedbu potrebno je unaprijediti nadzor.

Nadzoru nedostaju i mnogi podaci, jer se o svim potrebnim informacijama ne vode registri na lokalnom nivou, a nije ni propisano ko da ih vodi i na koji način i ko bi trebao sve registre objediniti u glavnu bazu podataka, što također treba urediti.

Organi uprave i banke bi u svojim planovima i programima mogle planirati povećanje i ubrzanje subvencija za uklanjanje barijera, na način kako se izvodi utopljanje javnih i stambenih objekata u cilju poboljšanja energetske učinkovitosti.

Osiguravanje pristupa informacijama, digitalnim sadržajima i različitim oblicima komunikacije, osim u zakonodavstvu mora biti i u praksi, kroz konkretno uvedenu digitalnu pristupačnost u svakodnevni život OSI.

Digitalna pristupačnost podrazumijeva prilagodbu mrežnih stranica, mobilnih aplikacija i digitalnih dokumenata kako bi im svi korisnici mogli pristupiti, koristiti ih i razumjeti bez obzira na vizualne, slušne, motoričke ili kognitivne poteškoće.

Pristupačnost javnim uslugama i svim sadržajima i informacijama potrebnim OSI moraju biti u okviru e-usluge, e- građanin, e-dozvola i drugim sistemima koji se formiraju i

prilagođavaju OSI u skladu s EU Direktivom o pristupačnosti internetskih stranica i mobilnih aplikacija, a što zahtijeva planski razvoj, integraciju i implementaciju softverskog i hardverskog rješenja sistema.

OSI treba omogućiti i korištenje e-usluga, ne samo putem informiranja o mogućnostima dobivanja tih usluga već i razvijanjem njihovih vještina i znanja uz pomoć novih tehnologija, a kako bi se podigla svijest o važnosti digitalne pristupačnosti.

Prema gore navedenom zaključuje se da je uspostavljen kvalitetan zakonodavni okvir te se po ovom pitanju ne planiraju mjere u narednom razdoblju, osim da se zakonodavstvo doradi u segmentu novih informacijskih i komunikacijskih tehnologija, odnosno u oblasti digitalne pristupačnosti.

Indikator	Izvor	Polazna vrijednost	Ciljna vrijednost
Pristupačnost okruženja – izrada planova i programa za uklanjanje arhitektonskih barijera	Jedinice lokalne samouprave u suradnji s udruženjima OSI	-	5
Broj javnih objekata i institucija koje su uklonile arhitektonske barijere za OSI	Jedinice lokalne samouprave u suradnji s udruženjima OSI	-	35
Broj mrežnih stanica, mobilnih aplikacija i digitalnih dokumenata u javnom sistemu prilagođeni OSI	Jedinice lokalne samouprave u suradnji s udruženjima OSI	-	20

MJERA 1.1.2. Unaprijediti znanje i razumijevanje svih aktera u sistemu i zajednici o pravima i pristupačnosti OSI

OSI imaju iste potrebe kao i članovi društva bez invaliditeta, samo što te potrebe ne mogu zadovoljiti na iste načine. Za zadovoljavanje potreba da žive samostalan i dostojanstven život, osnuju porodicu, obrazuju se, unapređuju svoj kulturni, javni život, sportske aktivnosti i rekreaciju, neophodno je prije svega razbiti stereotipe prisutne u društvenoj zajednici o OSI kao o osobama s posebnim potrebama i „o onima koji ne mogu“, nego ih treba nastojati prepoznati kroz njihove mogućnosti, u skladu sa zahtjevima invaliditeta. OSI s tjelesnim invaliditetom potreban je drugačije organizovan i prilagođen prostor, OSI s mentalnim i intelektualnim poteškoćama potrebno je više vremena da bi završili određene zadatke, OSI sa senzornim invaliditetom potrebna je komunikacija i upotreba jezika i pisma u formatima koji su njima razumljivi. U vanrednim situacijama, kada su svi okrenuti vlastitom položaju, potrebno je znati ispravno reagovati i prema OSI, jer njihov invaliditet u takvim situacijama ima poseban uticaj.

Međutim, i pored pozitivnih praksi diskriminacija prema OSI i dalje je prisutna zbog nerazumijevanja njihovih mogućnosti, potreba, te samim tim dolazi do nepoštivanja njihovog ličnog integriteta. Tako se u društvu i u praksi dešava da OSI trpe višestruku diskriminaciju zbog invaliditeta i drugih karakteristika kao što su spol, dob, pripadnost

nacionalnoj manjini, imovinsko stanje i dr, nerijetko i zlostavljanje, koje se najčešće manifestuje kroz verbalno omalovažavanje, što predstavlja svojevrsni govor mržnje, nerijetko i fizičko zlostavljanje, nejednako postupanje na radnim mjestima, i sl.

Diskriminacija, zlostavljanje i iskorištavanje mogu se pojavljivati u različitim oblicima, koji se mogu činiti kao da se zapravo ne radi o tim oblicima društveno neprihvatljivog ponašanja. U nekim slučajevima to se dešava zbog neznanja i neinformisanosti, ali nije zanemariva činjenica da se, nažalost, u velikom broju slučajeva radi o namjernom rušenju integriteta OSI. *Stoga su neophodne kontinuirane kampanje o pojavnim oblicima ovakvog ponašanja, načinima na koje svaki pojedinac može reagovati, gdje i kome se obratiti ukoliko je potrebno prijaviti ovakvo ponašanje i sl.*

Podizanje svijesti o diskriminaciji, zlostavljanju i iskorištavanju OSI treba početi edukacijama od najranijeg uzrasta (porodica, predškolske i školske ustanove...) o pojavnim oblicima takvog ponašanja, posljedicama koje takvo ponašanje može ostaviti na same OSI.

Unapređenje znanja OSI o njihovim pravima i jačanje udruženja i organizacija OSI, jačanje kapaciteta i edukacija uposlenika o poštivanju prava OSI na svim nivoima vlasti u svim institucijama (zakonodavne i izvršne vlasti) i pravnim licima, društvima, javnim preduzećima, javnim ustanovama i sl. mora biti pojačana kroz direktnu edukaciju s radnim materijalom ili kroz medije i nove vizuelne komunikacije. Obuka je potrebna i samim OSI organizovana kroz programe u kojima bi direktno učestvovala i OSI preko svojih organizacija ili udruženja.

Obuke trebaju biti obavljene u organima uprave svih nivoa vlasti, donosiocima svih propisa iz oblasti značajnih za položaj OSI, na svim nivoima vlasti, svim sudionicima u provođenju propisa, pružateljima usluga, članovima akademske zajednice i OSI i njihovim organizacijama i udruženjima.

Podizanje svijesti profesionalaca, OSI i javnosti o pravima i jednakim mogućnostima OSI i kako bi prepoznali i adekvatno reagirali na diskriminaciju, nasilje i zlostavljanje, može se postići provođenjem edukativno-informativnih, rodno osjetljivih i inkluzivnih kampanja, edukacija i drugih sadržaja u formatima koji su pristupačni OSI. Pored toga potrebno je da pozitivni propisi, politike i prakse prate dostignuća međunarodnih dokumenata koje je BiH ratificirala.

Posebne situacije u kojima se pred preprekama može naći OSI su krizne situacije kao što su:

- prirodne katastrofe i velike nesreće koje nastaju i razvijaju se bez utjecaja čovjeka (poplave, potresi, ekstremni vremenski uvjeti, klizišta i odroni, zarazne bolesti),
- tehničko-tehnološke katastrofe i velike nesreće koje nastaju isključivo djelovanjem čovjeka, u tehničkim i tehnološkim procesima i nepropisnim ponašanjem i rukovanjem i neodržavanjem sredstava s kojima radi (požari, nuklearne i radiološke nesreće, istjecanje opasnih materija, opasnost od zaostalih neeksplodiranih ubojnih sredstava).

Krizne situacije nastaju neočekivano, bilo kada i bilo gdje, tako da kvalitetnu pomoć OSI nije moguće dati kvalitetno i brzo, te su potrebne edukacije javnosti i OSI o ponašanju u ovakvim situacijama, a u skladu s propisima koji se mogu odnositi na ovakve situacije. Također je važna svjesnost i odgovornost pojedinaca i ostalih koji se u tim situacijama nađu s OSI ili u njenoj neposrednoj blizini, koji će joj dati pomoć u savladavanju prepreka, a kako bi se smanjile moguće štete, žrtve ili širenje panike.

Za ovakve krizne situacije potrebne su edukacije, obuke, podizanje svijesti, promotivni materijal, letci i brošure o ovakvim situacijama i ponašanju u tim situacijama i iza njih.

Za pomoć u kriznim situacijama, a i u obukama i edukaciji potrebne su službe svih jedinica lokalne zaštite i spašavanja ljudi i materijalnih dobara, pravna lica čija je djelatnost zaštita i spašavanje, zatim razne spasilačke službe, vatrogasci, hitne pomoći, gorske službe spašavanja, službe civilne zaštite i drugo.

Krizne situacije OSI može imati i u psihičkoj nesigurnosti kada joj je potrebna pomoć od stručnih lica ljekara, psihologa i pedagoga, a u slučaju kada borave duži period u bolnici, ostanu bez posla, ostanu bez bližnje osobe koja je bila svakodnevna direktna pomoć u njenom životu, oстане sama, kad postane socijalni slučaj i slično.

OSI kao pojedinci i u svojim organizacijama i udruženjima moraju napraviti planove za krizne situacije, kako bi pomogli sebi dok se ne organizuje pomoć u toku i nakon krizne situacije. Plan mora biti u skladu sa sposobnostima i ograničenjima OSI.

Indikator	Izvor	Polazna vrijednost	Ciljna vrijednost
Broj edukativno-informativnih, rodno osjetljivih i inkluzivnih kampanja, edukacija i drugih sadržaja i aktivnosti u kojima su prepoznate OSI	Sve institucije, OOSI i druge NVO, lokalne zajednice	-	30
Unapređenje politika i praksi u postupanju s OSI u skladu s međunarodnim dokumentima i preporukama	Sve institucije, OOSI i druge NVO, lokalne zajednice	-	DA
Broj dopunskih programa osposobljavanja operativnih snaga sistema CZ	Federalna i kantonalne uprave CZ i općinske službe za CZ	-	10

STRATEŠKI PRIORITET 1.2. Poticanje inkluzije kvalitete života i neovisnog življenja OSI

OSI trebaju imati jednaku priliku da učestvuju u svim društvenim tokovima. Pravo na neovisno stanovanje, kvalitetno obrazovanje, pristup zdravstvenim uslugama, uslugama socijalne zaštite, zapošljavanje pod jednakim uslovima, prilagođeno radno okruženje i mogućnost za dostojanstven život od svog rada, učestvovanje u kulturnim i sportskim

događajima i aktivnostima su pretpostavke za ostvarivanje njihovog punog potencijala kao ravnopravnih članova društvene zajednice.

Kao jedna od prepreka ostvarivanju ujednačenog i kvalitetnog pružanja i omogućavanja pristupa ovim uslugama je Ustavom FBiH podijeljena nadležnost između FBiH i kantona, te nepostojanje jedinstvenog mehanizma praćenja primjene propisa, nepostojanje jedinstvene baze podataka o pružaocima ovih usluga kao i o onima kojima su ove usluge potrebne.

Stoga je obaveza svih članova društva raditi na stvaranju pristupačnog okruženja, otklanjanju višestruke diskriminacije OSI, te provoditi mjere u cilju inkluzije, kvalitetnog i dostojanstvenog života OSI.

Indikator	Izvor	Polazna vrijednost	Ciljna vrijednost
Broj donesenih/usklađenih propisa/programa i prakse iz oblasti rada i zapošljavanja, obrazovanja i nauke, kulture i sporta, zdravlja i socijalne zaštite koji tretiraju pitanje inkluzije OSI	FPRZOI, FMON, FMKS, FMZ, FMRSP, KMSP, KMON, KMZ, KMKS, OOSI, NVO	-	10
Primjena međunarodnih dokumenata iz oblasti invalidnosti na svim nivoima u FBiH	Vlada FBiH, sva kantonalna ministarstva	NE	DA

MJERA 1.2.1. Osigurati ravnopravno učešće u obrazovanju za sve na svim nivoima obrazovanja

Nedovoljna uključenost u obrazovni sistem za posljedicu može imati socijalnu izolaciju i ekonomsku ovisnost, što u konačnici predstavlja rizik od veće izloženosti diskriminaciji i nasilju, posebno kada je riječ o djevojčicama i ženama s invaliditetom.

Za uspostavljanje kvalitetnog odgojno-obrazovnog sistema neophodno je nastaviti s reformskim procesima koji su između ostalog usmjereni i na ravnopravno učešće u obrazovanje, počevši od programa rane identifikacije i intervencije, razvijanja inkluzivnih programa i praksi kojima će se omogućiti djeci s invaliditetom i teškoćama u razvoju uključivanje u predškolske, osnovnoškolske, srednjoškolske programe, te inkluzija studenta s invaliditetom u visokoškolskim ustanovama.

Također, neophodno je kreirati i provoditi programe/strategije, te unaprijediti postojeće programe za identifikaciju djece koja nisu obuhvaćena odgojno-obrazovnim radom, omogućiti njihov upis u odgojno-obrazovne ustanove, prevenirati prijevremeno napuštanje školovanja, te uspostaviti praćenje stanja u ovoj oblasti. Da bi se ovo postiglo, potrebno je osigurati dovoljan broj asistenata u nastavi kroz angažovanje nastavnika koji su tehnološki višak, njihovu obuku, kao i obuku drugih kadrova koji mogu raditi kao asistenti u nastavi.

Za provođenje ovih aktivnosti neophodno je uspostavljanje jedinstvene baze podataka, kroz uvezane resore obrazovanja i nauke, zdravstva, socijalne zaštite, rada i zapošljavanja, koja će obuhvatati sljedeće podatke:

- broj i spol djece koja nisu obuhvaćena odgojno-obrazovnim radom, s parametrima (djeca iz ugroženih skupina, djeca s invaliditetom)
- broj i spol uključene identifikovane djece u odgojno-obrazovne ustanove,
- dostupne resurse za organizovanje i realizaciju odgojno-obrazovnog rada,
- broj i spol uključene djece i mladih u redovne ili prilagođene obrazovne programe pri odgojno-obrazovnim ustanovama,
- broj i spol uključene djece i mladih u programe osposobljavanja pri ustanovama socijalne zaštite,
- broj provedenih inkluzivnih praksi u predškolskom odgoju i obrazovanju, osnovnom i srednjem obrazovanju,
- broj održivih programa asistencije u nastavi;
- procent smanjenja ranog napuštanja školovanja razvrstano prema spolu;
- broj programa prevencije prijevremenog napuštanja školovanja;
- broj i spol osiguranih asistenata u nastavi kroz angažovanje nastavnika koji su tehnološki višak, njihovu obuku, kao i obuku drugih kadrova koji mogu raditi kao asistenti u nastavi.

Regulativa o kategorizaciji djece s teškoćama koja je na snazi u većini administrativnih jedinica u BiH, zasnovana je na pretežno medicinskom pristupu, koji djecu kategorizira u odnosu na stepen i vrstu invaliditeta, a u potpunosti izostavlja komponentu procjene djetetovog funkcionisanja, kao i procjene faktora okoline koji utiču na razvoj djeteta. Kako se funkcionisanje i invaliditet pojedinca uvijek javljaju u socijalnom kontekstu, potrebno je uvoditi MKF sistem procjene, koji uključuje brojne faktore u okruženju.

Primjena MKF sistema, osim izmjene zakonske regulative, donosi i potpuno novi pristup i metodologiju procjene djece s teškoćama i invaliditetom. U tu svrhu potrebna je obuka stručnog osoblja za rad s djecom s teškoćama koji će činiti stručna radna tijela za procjenu djece s teškoćama.

Također je potrebno procijeniti trenutno stanje u školama u kojima se provodi obrazovanje djece s invaliditetom u cilju reorganizovanja njihovog rada i pružanja novih usluga u skladu sa stvarnim mogućnostima i potrebama djece.

Indikator	Izvor	Polazna vrijednost	Ciljna vrijednost
Uspostavljen sistem identifikacije i uključivanja djece koja nisu obuhvaćena odgojno-obrazovnim radom	FMON, FMZ, FMRSP, KMON, KMZ, KMSP, gradovi/općine	NE	DA
Broj Kantona u čijim se ustanovama/službama	FMON, FMZ, FMRSP, KMON, KMZ, KMSP, gradovi/općine	2	

provode propisi/programi koji su doneseni u skladu s MKF			7
Broj resursnih centara inkluzivnog obrazovanja	FMON, FMZ, FMRSP, KMON, KMZ, KMSP, gradovi/općine	-	8

MJERA 1.2.2. Kontinuirani profesionalni razvoj obrazovnih, zdravstvenih i socijalnih radnika iz oblasti invaliditeta

Svako dijete s teškoćama, od predškolske dobi pa do dobi sticanja visokog obrazovanja treba imati osiguranu kontinuiranu i profesionalnu podršku, u skladu s potrebama, mogućnostima, sposobnostima i interesima. Obezbjedivanje ovakve podrške zahtijeva stalnu edukaciju i usavršavanje stručnog osoblja uključenog u proces inkluzije i multisektorske saradnje u vidu protokola, memoranduma o saradnji i sl.

Ovo se može postići kroz sljedeće aktivnosti:

- unapređenje inicijalnih obrazovnih programa za nove kadrove,
- edukacija postojećih kadrova,
- prekvalifikacija osoblja koje je tehnološki višak.

Indikator	Izvor	Polazna vrijednost	Ciljna vrijednost
Broj inicijalnih nastavnih programa	FMON, FMZ, FMRSP, KMON, KMZ, KMSP	-	7
Broj edukacija postojećih kadrova	FMON, FMZ, FMRSP, KMON, KMZ, KMSP	-	20
Broj prekvalifikovanog stručnog osoblja (m/ž)	FMON, FMZ, FMRSP, KMON, KMZ, KMSP	-	40

MJERA 1.2.3. Ekonomski i personalno osnaživati i unapređivati zapošljivost i zapošljavanje OSI

Položaj OSI u sistemu zapošljavanja je društveno relevantna tema jer zapošljavanjem takva osoba stiče materijalnu sigurnost, veću samostalnost u odlučivanju o svom životu te je članovi zajednice drugačije percipiraju. Time izlazi iz socijalne izolacije i ekonomske ovisnosti, čime se umanjuje rizik od izloženosti diskriminaciji i nasilju koje višestruko pogađaju žene s invaliditetom.

Rezultati primjene Zakona o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju osoba s invaliditetom u Federaciji BiH, od njegovog donošenja 2010. godine, ukazuju na potrebu donošenja izmjena i dopuna u cilju postizanja boljih rezultata, otklanjanja nedorečenosti i u praksi neprovodivih odredbi.

Potrebno je raditi na razvijanju uslova za aktivno uključivanje OSI na tržište rada koje bi im omogućile konkurentnost na tržištu rada. Osim socijalnim politikama postavljenim od strane države, finansijskim resursima i ljudskim potencijalima, potrebno je uticati na stavove društva o ovoj temi i suzbijati negativne konotacije koje donose diskriminaciju, marginalizaciju i stigmatizaciju ove skupine u društvu. Naime, zapošljavanje OSI je proces koji je pod uticajem OSI odnosno njihovih karakteristika, vještina i znanja, posrednika u zapošljavanju i poslodavaca.

Uzimajući u obzir navedeno i postojeće zakonodavstvo do promjene i donošenja novih unaprijeđenih zakonskih rješenja iz oblasti zapošljavanja neophodno je:

- jačanje posredništva u zapošljavanju OSI unaprjeđivanjem baza podataka OSI koje su prijavljene na službe za zapošljavanje razvrstavanjem podataka po spolu, te iste učiniti dostupnim poslodavcima koji žele zaposliti OSI;
- aktivno informisanje OSI prilikom prijave na službe za zapošljavanje o pravima i benefitima koje mogu iskoristiti procesu zapošljavanja i profesionalne rehabilitacije;
- informisanje poslodavaca o obavezi i benefitima zapošljavanja OSI;
- promotivnim aktivnostima i medijskim kampanja uticati na otklanjanje predrasuda prema zapošljavanju OSI, te informisati OSI, poslodavce i javnost o pravu OSI na zapošljavanje i profesionalnu rehabilitaciju i način na koji mogu iskoristiti prava iz oblasti.
- razvijanje pozitivne slike o sebi i jačanje samopouzdanja, te jačanje porodice u razumijevanju potreba OSI za samostalnost, samopouzdanje i uključivanje u društvo.
- obezbjeđenje mentorstva/prakse kako bi se omogućilo sticanje praktičnog iskustva i primjena naučenih vještina u stvarnim situacijama. Ova mjera ima za cilj pružiti podršku OSI u razvoju njihovih ličnih vještina i kompetencija kako bi poboljšali svoje mogućnosti za samostalan život, i aktivno učešće u zajednici, izlaženje iz socijalne izolacije i ekonomske zavisnosti, kao i obrazovanje i zapošljavanje.
- Kroz različite edukacijske programe, radionice i treninge, OSI bi trebale imati priliku razviti vještine kao što su komunikacija, što uključuje i korištenje znakovnog jezika, Brajevog pisma, pojednostavljenog teksta, samostalno kretanje uz korištenje različitih pomagala (bijelog štapa, kolica, proteza, specifične asistivne tehnologije, i sl.). Integrativni dio mjere su razvijanje pozitivne slike o sebi i jačanje samopouzdanja, te jačanje porodice u razumijevanju potreba OSI za samostalnost, samopouzdanje i uključivanje u društvo.

Mjera treba uzeti u obzir teritorijalnu rasprostranjenost obuhvaćenih osoba u gradskim i izvangradskim sredinama, kao i njihov spol i dob.

Indikator	Izvor	Polazna vrijednost	Ciljna vrijednost
Broj razvijenih programa za jačanje ličnih vještina i kompetencija OSI	FPRZOI, FMRSP	0	18

Broj institucija, koje budžetima planiraju namjenska sredstva za sprovođenje programa jačanja vještina i kompetencija OSI	FPRZOI, FMRSP	0	15
Broj OSI koje su dobile obuku za jačanje ličnih vještina (m/ž)	Službe za zapošljavanje	0	400

MJERA 1.2.4. Razvijati sistem stanovanja uz podršku i usluge podrške

Stanovanje u zajednici uz podršku je socijalna usluga kojom se jednoj ili više OSI tokom 24 sata dnevno uz organiziranu stalnu ili povremenu pomoć i podršku stručne ili druge osobe, u stanu ili izvan stana, osiguravaju osnovne životne potrebe te socijalne, radne, kulturne, obrazovne, rekreacijske i druge potrebe. Podrška se može pružati korisniku u stambenoj jedinici i tokom njegovih aktivnosti i obaveza i izvan stambene jedinice.

Svrha ove mjere je pluralizacija usluga u lokalnoj zajednici u cilju stvaranja boljih mogućnosti OSI za samostalan i dostojanstven život u zajednici, kako bi se preveniralo korištenje institucionalnog modela usluga.

Kroz realizaciju stanovanja uz podršku će se osigurati sistemska podrška programima i mrežama socijalnih usluga koje su od interesa za FBiH, kantone ili jedinice lokalne samouprave.

Mjera obuhvata razvijanje i formalizaciju multisektorskog modela suradnje u planiranju, finansiranju, pružanju i evaluaciji kvaliteta usluga u zajednici. Ovaj će model dovesti do jačanja partnerskih odnosa i međusektorske suradnje sa zdravstvenim, obrazovnim i drugim institucijama, kao i nevladinim sektorom u cilju cjelovitog pružanja usluga u zajednici, maksimiziranju resursa i učinkovitijeg odgovora na potrebe pojedinca i porodice.

Područje djelovanja mjere je uspostava standarda i kriterija na temelju broja stanovnika i usluga koje se pružaju na području FBiH, kantona i jedinica lokalne samouprave, s ciljem osiguranja kvalitetnijih stručnih usluga kroz preventivne usluge, usluge smještaja korisnika prava i usluga socijalne zaštite. Područje djelovanja za provođenje ove mjere obuhvata donošenje pravnog okvira i utvrđivanje standarda pružanja ove usluge. Također uključuje planiranje adekvatnih finansijskih sredstava za pružanje paketa usluga baziranih na stvarnim potrebama OSI, kao i uspostavljanje mehanizma kontrole kvalitete.

Jedinice lokalne samouprave kao osnovni pružatelj usluga građanima će biti osposobljene za uvođenje i/ili unapređenje stanovanja u zajednici uz podršku s jasno određenim koracima, procedurama, standardima i metodama evaluacije kvalitete uz participativan pristup OSI, što će ujedno doprinijeti i povećanju demokratizacije procesa planiranja i donošenja odluka o uslugama od interesa za OSI.

Indikator	Izvor	Polazna vrijednost	Ciljna vrijednost
-----------	-------	--------------------	-------------------

Uspostavljen zakonski okvir socijalnih usluga i podrške u zajednici	FMRSP, KMSP, gradovi/općine	Ne	Da
Broj programa podrške za život OSI u lokalnoj zajednici	FMRSP, KMSP	-	30
Broj OSI koje su u sistemu stanovanja uz podršku m/ž	FMRSP KMSP gradovi/općine	-	150

MJERA 1.2.5. Omogućiti ravnopravno učešće OSI u aktivnostima i sadržajima iz oblasti kulture, sporta, umjetnosti i politike

Iako je javna percepcija vezana za učešće OSI u aktivnostima i sadržajima iz oblasti kulture, sporta, umjetnosti i politike iskrivljena predrasudama vezanim za potrebe i sposobnosti OSI, ove oblasti života su sigurno važne i mogu biti od velike koristi za OSI u smislu posljedica koje invaliditet ostavlja u njihovom životu. Uključivanjem OSI u ove oblasti utiče se na njihovo samopouzdanje, unapređuje se psihofizičko stanje i pojačava njihova socijalizacija i afirmacija. Također, to je prilika u kojoj mogu aktivno uticati na sadržaj i kvalitet svog života i populacije OSI.

Koliko je važno da OSI imaju pristup ovim oblastima i sadržajima, toliko je važno da imaju mogućnost odabira aktivnosti u kojoj mogu sudjelovati, čime bi se ispunila jedna od osnovnih pretpostavki za njihovu potpunu inkluziju.

U svrhu unapređenja stanja u ovoj oblasti potrebno je:

- Poticati i podržavati organizovanje i sudjelovanje u sportskim natjecanjima OSI na lokalnom, regionalnom, državnom i međunarodnom nivou, imajući u vidu učešće žena i djevojčica s invaliditetom;
- postojeće sportske objekte i opremu prilagođavati i opreмати sadržajima za bavljenje sportskim i rekreativnim aktivnostima OSI;
- poticati i podržavati OSI da prate i sudjeluju u sadržajima i aktivnostima iz oblasti kulture i umjetnosti, imajući u vidu učešće žena i djevojčica s invaliditetom;
- postojeće objekte i sadržaje iz oblasti kulture i umjetnosti prilagođavati potrebama i uključivanju OSI;
- poticati i podržavati OSI da sudjeluju u političkim procesima, imajući u vidu učešće žena s invaliditetom.

Indikator	FMKS Izvor	Polazna vrijednost	Ciljna vrijednost
Broj institucija na svim nivoima vlasti koje u svojim budžetima planiraju sredstva za podršku sportskih aktivnosti OSI	FMKS KMKS gradovi/općine	-	8
Broj prilagođenih programa kulture i umjetnosti OSI	FMKS KMKS gradovi/općine	-	13
Broj izbornih mjesta pristupačnih OSI kao i izborni materijal pristupačan OSI	CIK gradovi/općine	-	20

MJERA 1.2.6. Osigurati pristupačnost usluga zdravstvene zaštite pod jednakim uslovima

Osiguranje pristupačnosti zdravstvene zaštite, pod jednakim uslovima, osigurat će se jačanjem kapaciteta službi u zajednici koje su usmjerene na OSI (službe u zajednici u okviru domova zdravlja: centri za mentalno zdravlje i fizikalnu rehabilitaciju, centri za rani rast i razvoj, službe sestara u zajednici, timovi porodične medicine; ustanove socijalne zaštite: centri za socijalni rad, općinske službe socijalne zaštite, ustanove za smještaj i odgojno-obrazovne ustanove: predškolske ustanove, osnovne i srednje škole). Potrebno je uspostaviti sistem praćenja pruženih usluga, te unaprijediti i inovirati zdravstvene usluge u skladu s potrebama pojedinih grupa OSI. Također, potrebno je evaluirati postojeće skrining programe u FBiH i izmijeniti ih po potrebi, analizirati listu ortopedskih pomagala, revidirati je u koordinaciji s kantonima, te u skladu s finansijskim mogućnostima kantona, osigurati sredstva za implementaciju. To podrazumijeva i izradu uputstva o načinu ostvarivanja prava i korištenju ortopedskih i drugih pomagala koja se mogu propisivati u okviru obaveznog zdravstvenog osiguranja, u saradnji s kantonima i uz konsenzus kantona.

Jačanje kapaciteta u oblasti Ranog rasta i razvoja djece je jedan od prioriteta Strategije razvoja Federacije BiH 2021-2027 godina, a unapređenje kvaliteta usluga ranog prepoznavanja i rane intervencije kroz formiranje i širenje centara za rani rast i razvoj pri domovima zdravlja u FBiH, je jedan od strateških ciljeva Strateškog plana za unapređenje ranog rasta i razvoja djece u Federaciji Bosne i Hercegovine 2020-2025. godina.

Indikator	Izvor	Polazna vrijednost	Ciljna vrijednost
Zadovoljstvo OSI uslugama svih nivoa zdravstvene zaštite	FMZ; KMZ; ZZJZ FBiH; Zdravstvene ustanove	-	60%
Procenat zdravstvenih radnika koji su prošli edukaciju o pristupu u zdravstvenom tretmanu OSI.	FMZ; ZZOR FBiH; ZZJZ FBiH	-	35%
Broj zdravstvenih službi koje su prilagodile svoje prostore i opremu za OSI korisnike.	FMZ, KMZ, ZZOFBiH	-	40

MJERA 1.2.7. Unaprijediti programe prevencije i rane detekcije i intervencije u ranom rastu i razvoju

Djelovanje u ranoj dobi usmjereno je i na prevenciju poteškoća i njihovo svođenje na najmanju moguću mjeru s ciljem postizanja najboljih mogućih standarda za dijete, uz zadovoljavanje njegovih zdravstvenih, obrazovnih i socijalnih potreba.

Mjerama prevencije, rane detekcije i intervencije može se bitno utjecati na pojavu i posljedice invalidnosti.

Potrebno je raditi na jačanju intersektorskog i multidisciplinarnog pristupa u oblasti ranog rasta i razvoja djece, te izgraditi efikasan sistem monitoringa i evaluacije, nastaviti edukacije iz rane detekcije, dijagnostike i intervencije profesionalaca koji se bave unapređenjem ranog rasta i razvoja djece te raditi na promociji važnosti ranog rasta i razvoja, uz promovisanje dostupne usluge iz ove oblasti i to ne samo među roditeljima, nego i među profesionalcima iz drugih oblasti.

Indikator	Izvor	Polazna vrijednost	Ciljna vrijednost
Broj educiranih zdravstvenih profesionalaca u oblasti ranog rasta i razvoja	FMON, KMON FMZ, KMZ FMRSP, KMSP ZZJZ FBiH, ZZO, zdravstvene, obrazovne i ustanove socijalne zaštite	-	250
Procenat djece s invaliditetom koja su obuhvaćena programima intervencije u ranom rastu i razvoju (m/ž)	FMON, KMON FMZ, KMZ FMRSP, KMSP	-	60%
Broj DZ u kojim su formirani Centri za rani rast i razvoj	Općine, zdravstvene ustanove i ustanove socijalne zaštite	-	20

MJERA 1.2.8. Unaprijediti sistem prikupljanja, vođenja i korištenja podataka o OSI

Mnoge institucije u FBiH imaju svoje baze podataka u kojima se, u granicama zakonskih obaveza, vode podaci i o OSI, ali ti podaci se ne razmjenjuju među institucijama, niti se koriste u sveobuhvatnom sadržaju. Na taj način, sve baze o OSI predstavljaju parcijalno rješenje koje nije dovoljno za adekvatno ciljanje, planiranje i pružanje podrške OSI. Zato je potrebno uspostaviti jedinstvenu bazu podataka u kojoj će se objedinjavati svi podaci značajni za OSI, uključujući i podatke o spolu OSI i koji će nadležne institucije, u skladu s potrebama, koristiti prilikom kreiranja rješenja u oblasti invalidnosti.

Moguće rješenje je da svaki resor vodi svoje podatke horizontalno i vertikalno a da svi odgovorni resori svoje podatke prepisuju u jedinstvenu bazu podataka. Osim unosa i vođenja podataka, u ovu bazu bi se unosile i ažurirale mjere podrške i prava koja ostvaruje OSI, a periodičnim mapiranjem potreba bi se utvrđivale konkretne ciljne mjere podrške.

Indikator	Izvor	Polazna vrijednost	Ciljna vrijednost
Definisani i uspostavljeni sveobuhvatni sistem vođenja podataka o OSI	FMRSP, FMZ, FMON, FMKS, FZZS, FPRZOI, ZZJ, VSTV FMUP, CIK	NE	DA

STRATEŠKI PRIORITET 1.3. Jačanje kapaciteta i uloge OOSI

Kako bi se osiguralo učešće OSI, mobilizirao društveni kapital i olakšala kolektivna akcija među njima, sve OSI imaju pravo osnovati, pridružiti se i učestvovati u organizacijama civilnog društva, naročito organizacijama osoba s invaliditetom (u daljem tekstu: OOSI) koje ih predstavljaju. Međunarodne, nacionalne i lokalne OOSI jačaju uticaj zajednice OSI, i igraju ulogu posrednika između pojedinaca i države na taj način doprinoseći izgradnji inkluzivnog društva u kojem su prava OSI u potpunosti ostvarena. Stoga, OOSI kao neizostavni sudionici i partneri u kreiranju i usmjeravanju provedbe javnih politika koje imaju uticaja na položaj OSI u društvu i na uslove u kojima žive, moraju imati odgovarajuće kapacitete.

Činjenica je da OOSI u FBiH nedostaje ljudskih i finansijskih resursa, a prije svega nedostaje im stručnih kapaciteta za kvalitetnu analizu javnih politika koje se odnose na položaj OSI, praćenje značajnih podataka u javnom sektoru, praćenje sektorskih reformi, pregovaranje a posebno zagovaranja politika za unapređenje prava i položaja OSI u društvu. Većina registrovanih OOSI nema niti jednu zaposlenu osobu, dok jedan broj aktivnih OOSI u FBiH ima jednu ili dvije zaposlene osobe koje se bave administrativnim poslovima. Ostaje činjenica da za poslove koji su ključni za njihovo partnersku i participativnu ulogu u javnom sektoru ima samo nekoliko OOSI, kojima također nedostaje još puno ljudskih i finansijskih resursa i edukacija za kvalitetno izvršavanje uloge. Posebno je teško stanje u manjim sredinama gdje OSI i OOSI imaju još manje prilika za participaciju i osnaživanje, lično, kao i populacije.

Obaveza države potpisnice UN konvencije o pravima OSI je da u svom zakonodavstvu prizna pravo OSI da učestvuju u političkom i javnom životu na ravnopravnoj osnovi s drugima, uključujući i pravo na učešće u javnom odlučivanju, te da kreira povoljno okruženje za uspostavljanje i funkcionisanje organizacija osoba s invaliditetom koje ih predstavljaju. Ovaj prioritet obuhvata mjere koje će doprinijeti ispunjenju ovih obaveza države.

Indikator	Izvor	Polazna vrijednost	Ciljna vrijednost
Usklađeni propisi i programi kojima su OSI uključene u procese javnog i političkog života s međunarodnim dokumentima	Sve resorne institucije	Ne	Da
Zakoni i propisi kojima su OSI ravnopravno uključene u političkom i javnom životu	Sve resorne institucije	Ne	Da

MJERA 1.3.1. Jačati kapacitete OOSI

Ova mjera ima za cilj podržati OOSI u jačanju njihovih kapaciteta kako bi učinkovitije ostvarivale svoje ciljeve i misiju, te na taj način prevazišle probleme vezane za podkapacitiranost OOSI.

Mjera obuhvata aktivnosti koje će omogućiti OSI da razviju ključne vještine i znanja potrebna za uspješno vođenje organizacije, te unaprijede stručne kapacitete za analizu javnih politika koje se odnose na položaj OSI, praćenje sektorskih reformi, pregovaranje a posebno zagovaranja politika za unapređenje prava i položaja OSI u društvu. Mjera će se realizirati kroz različite aktivnosti, kao što su obuke, edukacijski programi, savjetovanje, finansijska i tehnička podrška.

Ove aktivnosti stoga obuhvataju unapređenje upravljanja organizacijom, vođenje projekata, finansijsko planiranje, komunikacijske vještine, razumijevanje UN CRPD, razumijevanje ustavnog uređenja države, lobiranje i zagovaranje za prava OSI, razumijevanje položaja i potrebe poticanja žena s invaliditetom da se uključe u rad OOSI i unapređenje njihovih liderskih sposobnosti. Također, moguća je razmjena iskustava i dobre prakse između različitih OOSI kako bi se ojačala međusobna saradnja i sinergija.

Kroz jačanje kapaciteta OOSI, ove organizacije trebaju postati efikasnije u pružanju podrške svojim članovima, kao i u promovisanju prava i interesa OSI u društvu. Ova mjera također pridonosi jačanju uloge OOSI kao ključnih aktera u procesima donošenja odluka i oblikovanju politika koje se odnose na OSI u FBiH.

Indikator	Izvor	Polazna vrijednost	Ciljna vrijednost
Broj ciljanih programa jačanja kapaciteta OOSI o specifičnim administrativno-finansijskim vještinama, te razumijevanja CRPD i zagovaranja	Izveštaji i programi institucije	0	50
Broj institucija, koje budžetima planiraju namjenska sredstva za podršku rada OOSI	Budžeti institucija	-	60
Broj institucija koje su svojim propisima i praksom osigurale sudjelovanje OSI/OOSI u procesima odlučivanja	Izveštaji institucija u kojima se rješavaju pitanja značajna za položaj OSI	-	40

MJERA 1.3.2. Osigurati sudjelovanje OOSI u procesima značajnim za populaciju OSI

Ova mjera usmjerena je na poboljšanje razumijevanja invalidnosti s naglaskom na perspektivu ljudskih prava, umjesto tradicionalnih karitativnih ili medicinskih pristupa. Ona uključuje važnost prilagodbe zakonodavstva i politika prema standardima utvrđenim u Konvenciji UN-a o pravima osoba s invaliditetom (CRPD), te je potrebno omogućiti službenicima institucija FBiH, kantona i općina da se upoznaju s pravima OSI, razumiju

svoje obaveze koje je država preuzela ratifikacijom CRPD i postanu odgovorniji prema potrebama i pravima OSI, te da u skladu s tim izvršavaju svoje radne zadatke.

Ključni cilj ove mjere je osigurati sudjelovanje OSI preko OOSI u procesima izrade zakonskih i podzakonskih akata i drugih rješenja kojima se utvrđuje položaj i prava OSI.

Mjerom se predviđa izrada kodeksa rada s OSI koji će služiti kao smjernice za rad službenika javnih institucija, ali i za monitoring i evaluaciju rada službenika, a koji naglašavaju razumijevanje i poštovanje principa i prava OSI. Kodeks treba da sadrži i odredbe o zabrani diskriminacije, uznemiravanja na osnovu spola, seksualnog uznemiravanja i nasilja na osnovu spola nad OSI. Rad institucija i službenika treba se pratiti stepenom uključivanja OOSI u procese odlučivanja i primjene kodeksa rada s OSI.

Indikator	Izvor	Polazna vrijednost	Ciljna vrijednost
Broj institucija koje su osigurale i provele specijalizirane programe obuke o pitanjima invalidnosti za službenike	Izveštaji i programi nadležnih institucija sa svih nivoa vlasti (FBiH, kantona, općina)	0	30
Uspostavljen model formalnih i transparentnih mehanizama za redovne konsultacije s OOSI	Izveštaji i programi nadležnih institucija sa svih nivoa vlasti (FBiH, kantona, općina)	Ne	Da
Uspostavljen kodeks ponašanja i evaluacije službenika prema pitanjima invalidnosti	Izveštaji i programi nadležnih institucija sa svih nivoa vlasti (FBiH, kantona, općina)	Ne	Da

III INDIKATIVNI FINANSIJSKI OKVIR

INDIKATIVNI FINANSIJSKI OKVIR STRATEGIJE					
Strateški cilj: Unaprijediti prava i položaj OSI u Federaciji BiH	Struktura finansiranja (%)	Ukupno (mil. KM)	Budžet institucije (mil. KM)	Ostali izvori	
				(mil. KM)	Naziv potencijalnog izvora
Oznaka strateškog prioriteta i mjere					
1.1. Unaprijediti prostorno-komunikacijsku pristupačnost OSI		20.904	5.904	15,0	
1.1.1. Povećati aktivnosti uklanjanja i sprečavanja arhitektonskih i komunikacijskih barijera za OSI	FMPU, FMPIK, FBIH 10% Kantoni 30%, Općine/gradovi 30% EU i donatori 30	16,0	2,0	8,0	EU i donatori
			1,2	4,8	EU i donatori
			0,5	1,5	EU i donatori
			0,5	0,7	EU i donatori
			1,0		
			0,004		
			0,7		
1.1.2. Unaprijediti znanje i razumijevanje svih aktera u sistemu i zajednici o pravima i pristupačnosti OSI	FMPU; FMPIK; FMON, GCFBiH: Kantoni 30%, Općine/gradovi 30% EU i donatori 30%	4,904			
1.2. Poticanje inkluzije, kvalitete života i neovisnog življenja OSI		83,405	71,605	11,8	
1.2.1. Osigurati ravnopravno učešće u obrazovanju za sve na svim nivoima obrazovanja	FBiH - FMON	1.725	1.725	0,0	
1.2.2. Kontinuirani profesionalni razvoj obrazovnih, zdravstvenih i socijalnih radnika iz oblasti invaliditeta	FBiH - FMON	0.65	0,65	0,0	
1.2.3. Ekonomski i personalno osnaživati i unapređivati zapošljivost i zapošljavanje OSI	FPRZOI	40,0	0,0	0,0	
1.2.4. Razvijati sistem stanovanja uz podršku i usluge podrške	FMRSP FBIH 10% Kantoni 30%, Općine/gradovi 30% EU i donatori 30%	30,0	21,0	9,0	EU i donatori
1.2.5. Omogućiti ravnopravno učešće OSI u aktivnostima i sadržajima iz oblasti kulture, sporta, umjetnosti i politike	FBIH 20% Kantoni 50% Općine 30%	5,0	5,0	0,0	
1.2.6. Osigurati pristupačnost usluga zdravstvene zaštite pod jednakim uslovima	FMZ FBIH 100%	0,03	0,03	0,0	
1.2.7. Unaprijediti programe prevencije i rane detekcije i intervencije u ranom rastu i razvoju	FMZ FBIH 40% Donatori 60%	2,0	0,8	1,2	Svjetska banka, UNICEF
			2,4		
				0,4	FPRZOI
1.2.8. Unaprijediti sistem prikupljanja, vođenja i korištenja podataka o OSI	FMRSP, FPRZOI, FBIH 40% Kantoni 30%, Općine/gradovi 30% EU i donatori 30	4,0		1,2	EU i donatori
1.3. Jačanje kapaciteta i uloge OOSI		31,7	30,14	1,56	
1.3.1. Jačati kapacitete OOSI	FMRSP FBIH 15% Kantoni 65%, Općine/gradovi 30%	31,5	30,0		
				1,5	FPRZOI
1.3.2. Osigurati sudjelovanje OOSI u procesima značajnim za populaciju OSI	FBIH 10% Kantoni 30%, Općine/gradovi 30%	0,2	0,14	0,06	IPA, Donatori

EU i donatori 30%				
-------------------	--	--	--	--

IV OKVIR ZA EVALUACIJU, IMPLEMENTACIJU, MONITORING I IZVJEŠTAVANJE

EVALUACIJA

Prema Uredbi o izradi strateških dokumenata u Federaciji Bosne i Hercegovine ("Službene novine Federacije BiH" broj: 74/19) nosilac izrade strateškog dokumenta obavezan je provesti sljedeće evaluacije:

- *Ex-ante evaluacija* (prethodna evaluacija) – evaluacija koja se provodi u fazi izrade strateškog dokumenta, s ciljem unapređenja kvaliteta, relevantnosti i koherentnosti strateškog dokumenta i vrši se u fazi izrade strateških dokumenata, prije njihovog usvajanja;
- *Evaluacija u toku* – evaluacija koja se provodi u toku implementacije strateškog dokumenta s ciljem utvrđivanja stepena implementacije strateških dokumenata, stepena ostvarenja, te efektivnosti i efikasnosti planiranih mjera i direktnih rezultata prema zacrtanim ciljevima i očekivanjima, kao i sumiranja rezultata i osiguranja ulaznih elemenata za sljedeće strateške dokumente.

Ex-ante evaluaciju ovog strateškog dokumenta radio je nezavisni vanjski evaluator, u periodu juli-avgust 2024. godine (detaljnije u Dodatku 1).

Evaluacija u toku će se raditi u pretposljednjoj godini implementacije Strategije i nju će, također, provesti nezavisni vanjski evaluator, dok će se evaluacija na sredini perioda implementacije raditi ukoliko se za njom ukaže potreba.

IMPLEMENTACIJA

Uredbom o trogodišnjem i godišnjem planiranju rada, monitoringu i izvještavanju u Federaciji BiH („Službene novine Federacije BiH“ broj: 74/19, 2/21) propisan je način izrade trogodišnjih i godišnjih planova rada organa uprave na svim nivoima vlasti u Federaciji BiH.

Za *trogodišnji plan rada*, organi uprave na svim nivoima vlasti u FBiH, u skladu s odredbama ove uredbe, imaju obavezu preuzeti relevantne mjere iz strateških dokumenata s pripadajućim indikatorima, polaznim i ciljnim vrijednostima za svaku godinu trogodišnjeg razdoblja koje postaju program. Za svaki od utvrđenih programa (mjera) definišu se aktivnosti/projekti čija realizacija u trogodišnjem periodu doprinosi ostvarenju prioriteta i strateških ciljeva iz strateških dokumenata, odnosno zakonskih nadležnosti institucija na svim nivoima vlasti u FBiH.

Godišnji plan rada je provedbeni dokument s aktivnostima/projektima koji će se preduzimati na godišnjem nivou kako bi se realizirali programi iz trogodišnjeg plana rada, te ostvarile mjere, prioriteta i strateški ciljevi iz strateškog dokumenta. U godišnji plan rada preuzima se glavni program iz trogodišnjeg plana rada organa uprave svih nivoa vlasti u

FBiH. U godišnji plan rada preuzimaju se programi (mjere) iz trogodišnjeg plana rada s dodijeljenom šifrom programa, pripadajućim indikatorima, polaznim i ciljnim godišnjim vrijednostima. Za svaki od utvrđenih programa (mjera) u godišnjem planu rada preuzimaju se/prilagođavaju aktivnosti/projekti iz trogodišnjeg plana rada, i/ili se po potrebi definišu nove aktivnosti/projekti, čija realizacija doprinosi ostvarenju prioriteta i strateških ciljeva iz strateških dokumenata, odnosno nadležnosti institucija na svim nivoima vlasti u FBiH.

Ako organ uprave bilo kojeg nivoa vlasti, pored trogodišnjih i godišnjih planova rada, radi i akcione planove za implementaciju strateških dokumenta, obaveza je da se aktivnosti iz akcionih planova evidentiraju u godišnjim planovima rada.

U smislu procedura utvrđenih Uredbom o trogodišnjem i godišnjem planiranju rada, monitoringu i izvještavanju u Federaciji BiH, godišnji i trogodišnji planovi organa uprave svih nivoa vlasti u FBiH predstavljaju operativne okvire implementacije planiranih mjera i aktivnosti Strategije, a objavljuju se na web stranicama tih organa.

MONITORING I IZVJEŠTAVANJE

Monitoring je sistematično i kontinuirano prikupljanje, analiziranje i korištenje podataka i indikatora radi mjerenja napretka realizacije strateških i implementacionih dokumenata, u svrhu poduzimanja odgovarajućih mjera radi eventualnih korekcija i izvještavanja o ostvarenim rezultatima.

U procesu monitoringa ove Strategije sve odgovorne institucije trebaju uspostaviti i redovno ažurirati elektronske evidencije indikatora ostvarenja strateškog cilja, prioriteta i mjera, te indikatora iz trogodišnjeg i godišnjeg plana rada. Ove evidencije će se koristiti u izradi izvještaja o radu nadležnih organa i izvještaja o implementaciji Strategije.

Izvještavanje o implementaciji Strategije će se vršiti kroz godišnje izvještaje o radu nadležnih organa i kroz godišnji izvještaj o implementaciji Strategije.

Pripremu godišnjeg izvještaja o implementaciji Strategije vršit će FMRSP a ovaj proces uključuje aktivnu saradnju sa svim institucijama i nosiocima implementacije i monitoringa, na način da dostavljaju podatke o realizaciji Strategije iz domena svoje nadležnosti, a po potrebi i na traženje FMRSP da sudjeluju i u izradi izvještaja. Godišnji izvještaj o implementaciji Strategije će se objavljivati na internet stranici FMRSP, a poželjno je i na internet stranici svih institucija i nosioca implementacije i monitoringa.

Na osnovu godišnjih izvještaja FMRSP će pripremiti i Vladi Federacije BiH podnijeti trogodišnji izvještaj o implementaciji Strategije, te isti dostaviti Parlamentu Federacije BiH i skupštinama kantona radi informiranja.

V SAŽETI PREGLED STRATEŠKOG DOKUMENTA

SAŽETI PREGLED STRATEŠKOG DOKUMENTA				
Redni broj i oznaka	NAZIV	Indikatori strateškog cilja	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti indikatora
Strateški cilj	Unaprijediti prava i položaj OSI u Federaciji BiH	Broj donesenih zakona koji uređuju oblast invaliditeta i koji uključuju pitanja invaliditeta	-	6
		Broj programa inkluzije OSI u resorne aktivnosti	-	7
		Broj OOSI koji su osnaženi za predstavljanje i zastupanje potreba OSI	-	10
		Budžet (mil. KM)	Ostali izvori (mil. KM)	Ukupno (mil. KM)
		107,649	28,36	136,009
1.1. Prioritet	Unapređenje prostorno-komunikacijske pristupačnosti za OSI	Indikatori strateškog prioriteta	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti indikatora
		Broj donesenih/usklađenih zakona iz oblasti prostornog uređenja	-	5
		Broj donesenih/usklađenih zakona iz oblasti komunikacija	-	4
		Budžet (mil. KM)	Ostali izvori (mil. KM)	Ukupno (mil. KM)
		5.904	15.0	20.904
1.1.1. Mjera	Povećati aktivnosti uklanjanja i sprečavanja arhitektonskih i komunikacijskih barijera za OSI	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti indikatora
		Pristupačnost okruženja – izrada planova i programa za uklanjanje arhitektonskih barijera	-	5
		Broj javnih objekata i institucija koje su uklonile arhitektonske barijere za OSI	-	35
		Broj mrežnih stanica, mobilnih aplikacija i digitalnih dokumenata u javnom sistemu prilagođeni OSI	-	20
		Budžet (mil. KM)	Ostali izvori (mil. KM)	Ukupno (mil. KM)
3.2	12,8	16.0		

		Indikatori strateškog cilja	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti indikatora
1.1.2. Mjera	Unaprijediti znanje i razumijevanje svih aktera u sistemu i zajednici o pravima i pristupačnosti OSI	Broj edukativno-informativnih, rodno osjetljivih i inkluzivnih kampanja, edukacija i drugih sadržaja i aktivnosti u kojima su prepoznate OSI	-	30
		Unapređenje politika i praksi u postupanju s OSI u skladu s međunarodnim dokumentima i preporukama	Ne	Da
		Broj dopunskih programa osposobljavanja operativnih snaga sustava CZ	-	10
		Budžet (mil. KM)	Ostali izvori (mil. KM)	Ukupno (mil. KM)
		2.704	2.2	4.904
1.2. Prioritet	Poticanje inkluzije, kvalitete života i neovisnog življenja OSI	Indikatori prioriteta	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti indikatora
		Broj donesenih/usklađenih propisa/programa i prakse iz oblasti rada i zapošljavanja, obrazovanja i nauke, kulture i sporta, zdravstva i socijalne zaštite koji tretiraju pitanje inkluzije OSI	-	10
		Primjena međunarodnih dokumenata iz oblasti invalidnosti na svim nivoima u FBiH	Ne	Da
		Budžet (mil. KM)	Ostali izvori (mil. KM)	Ukupno (mil. KM)
		71,605	11,8	83,405
1.2.1. Mjera	Osigurati ravnopravno učešće u obrazovanju za sve na svim nivoima obrazovanja	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti indikatora
		Uspostavljen sistem identifikacije i uključivanja djece koja nisu obuhvaćena odgojno-obrazovnim radom	Ne	Da
		Broj Kantona u čijim se ustanovama/službama provode propisi/programi koji su doneseni u skladu s MKF	2	7
		Broj resursnih centara inkluzivnog obrazovanja	-	8

		Uspostavljen sistem identifikacije i uključivanja djece koja nisu obuhvaćena odgojno-obrazovnim radom	Ne	Da
		Budžet (mil. KM)	Ostali izvori (mil. KM)	Ukupno (mil. KM)
		1.725	0,0	1.725
1.2.2. Mjera	Kontinuirani profesionalni razvoj obrazovnih, zdravstvenih i socijalnih radnika iz oblasti invaliditeta	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti indikatora
		Broj inicijalnih nastavnih programa	-	7
		Broj edukacija postojećih kadrova	-	20
		Broj prekvalifikovanog stručnog osoblja (m/ž)	-	40
		Budžet (mil. KM)	Ostali izvori (mil. KM)	Ukupno (mil. KM)
		0,65	0,65	0,0
1.2.3. Mjera	Ekonomski i personalno osnaživati i unapređivati zapošljivost i zapošljavanje OSI	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti indikatora
		Broj razvijenih programa za jačanje ličnih vještina i kompetencija OSI	0	18
		Broj institucija, koje budžetima planiraju namjenska sredstva za sprovođenje programa jačanja vještina i kompetencija OSI	0	15
		Broj OSI koje su dobile obuku za jačanje ličnih vještina (m/ž)	0	400
		Budžet (mil. KM)	Ostali izvori (mil. KM)	Ukupno (mil. KM)
		40,0	0,0	40,0
1.2.4. Mjera	Razvijati sistem stanovanja uz podršku i usluge podrške	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti indikatora
		Broj OSI koje su u sistemu stanovanja uz podršku (m/ž)	-	150
		Broj programa podrške za život OSI u lokalnoj zajednici (stanovanje u zajednici, personalna asistencija i dr.)	-	30
		Uspostavljen zakonski okvir socijalnih usluga i podrške u zajednici	Ne	Da
		Budžet (mil. KM)	Ostali izvori (mil. KM)	Ukupno (mil. KM)
		21,0	9,0	30,0

1.2.5. Mjera	Omogućiti ravnopravno učešće OSI u aktivnostima i sadržajima iz oblasti kulture, sporta, umjetnosti i politike	Indikatori strateškog cilja	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti indikatora
		Broj institucija na svim nivoima vlasti koje u svojim budžetima planiraju sredstva za podršku sportskih aktivnosti OSI	-	8
		Broj prilagođenih programa kulture i umjetnosti OSI	-	13
		Broj izbornih mjesta pristupačnih OSI kao i izborni materijal pristupačan OSI	-	20
		Budžet (mil. KM)	Ostali izvori (mil. KM)	Ukupno (mil. KM)
	5,0	0,0	5,0	
1.2.6. Mjera	Osigurati pristupačnost usluga zdravstvene zaštite pod jednakim uslovima	Indikatori strateškog cilja	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti indikatora
		Zadovoljstvo OSI uslugama svih nivoa zdravstvene zaštite	-	60%
		Procenat zdravstvenih radnika koji su prošli edukaciju o pristupu u zdravstvenom tretmanu OSI	-	35%
		Broj zdravstvenih službi koje su prilagodile svoje prostore i opremu za OSI korisnike	-	80%
		Budžet (mil. KM)	Ostali izvori (mil. KM)	Ukupno (mil. KM)
	0,03	0,0	0,03	
1.2.7. Mjera	Unaprijediti programe prevencije i rane detekcije i intervencije u ranom rastu i razvoju	Indikatori strateškog cilja	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti indikatora
		Broj educiranih zdravstvenih profesionalaca u oblasti ranog rasta i razvoja	-	250
		Procenat djece s invaliditetom koja su obuhvaćena programima intervencije u ranom rastu i razvoju (m/ž)	-	60%
		Broj DZ u kojim su formirani Centri za rani rast i razvoj	-	20
		Budžet (mil. KM)	Ostali izvori (mil. KM)	Ukupno (mil. KM)
	0,8	1,2	2,0	

		Indikatori strateškog cilja	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti indikatora
1.2.8. Mjera	Unaprijediti sistem prikupljanja, vođenja i korištenja podataka o OSI	Uspostavljen sveobuhvatni sistem vođenja podataka o OSI	NE	DA
		Budžet (mil. KM)	Ostali izvori (mil. KM)	Ukupno (mil. KM)
		2.4	1.6	4,0
1.3. Prioritet	Jačanje kapaciteta i uloge OOSI	Indikatori strateškog cilja	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti indikatora
		Usklađeni propisi i programi kojima su OSI uključene u procese javnog i političkog života s međunarodnim dokumentima	Ne	Da
		Zakoni i propisi kojima su OSI ravnopravno uključene u političkom i javnom životu	Ne	Da
		Budžet (mil. KM)	Ostali izvori (mil. KM)	Ukupno (mil. KM)
		30.14	1,56	31.7
1.3.1. Mjera	Jačati kapacitete OOSI	Indikatori strateškog cilja	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti indikatora
		Broj ciljanih programa jačanja kapaciteta OOSI o specifičnim administrativno-finansijskim vještinama, te razumijevanja CRPD i zagovaranja	0	50
		Broj institucija, koje budžetima planiraju namjenska sredstva za podršku rada OOSI	-	60
		Broj institucija koje su svojim propisima i praksom osigurale sudjelovanje OSI/OOSI u procesima odlučivanja	-	40
		Budžet (mil. KM)	Ostali izvori (mil. KM)	Ukupno (mil. KM)
		30.0	1,5	31.5
1.3.2. Mjera	Osigurati sudjelovanje OOSI u procesima značajnim za populaciju OSI	Indikatori strateškog cilja	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti indikatora
		Broj institucija koje su osigurale i provele specijalizirane programe obuke o pitanjima invalidnosti za službenike	0	30

	Uspostavljen model formalnih i transparentnih mehanizama za redovne konsultacije s OOSI	Ne	Da
	Uspostavljen kodeks ponašanja i evaluacije službenika prema pitanjima invalidnosti	Ne	Da
	Budžet (mil. KM)	Ostali izvori (mil. KM)	Ukupno (mil. KM)
	0,14	0,06	0,2

DODATAK

DODATAK 1. Metodologija izrade Strategije i radna tijela

U skladu s Odlukom Vlade FBiH V. broj: 1615/2023, koju je Vlada FBiH donijela na 19. sjednici održanoj 07.11.2023. godine, FMRSP je, na prijedlog nadležnih ministarstava, institucija i organizacija osoba s invaliditetom, pripremio rješenja o imenovanju radnih tijela, za izvršenje planiranog zadatka.

Kao radna tijela, koja su operativno vodila i usmjeravala tok i proces izrade Strategije, formirani su Radna grupa i Izvršni tim za izradu Strategije.

Radna tijela

a) Radna grupa

Zbog multisektorskog sastava, Radna grupa za izradu Strategije formirana je Rješenjem Vlade FBiH V. broj: 1752/2023 koje je Vlada FBiH donijela na svojoj 21. sjednici održanoj 30.11.2023. godine.

Zadatak Radne grupe bio je da pripremi Strategiju za unapređenje prava i položaja osoba s invaliditetom za novo strateško razdoblje, u skladu s Uredbom o izradi strateških dokumenata u Federaciji BiH.

U Radnu grupu imenovani su:

Ispred FMRSP predsjednik i jedan član, ispred FZZPR jedan član, ispred FMON jedan član, ispred FMPIK jedan član, ispred FMBI dva člana, ispred FMPU jedan član i zamjenski član, ispred, FMKS jedan član i zamjenski član, ispred FMRPO jedan član, ispred FMZ jedan član, ispred FMP jedan član, ispred FZS jedan član, ispred FPRZOI jedan član, ispred GCFBiH jedan član, ispred VOOSI FBiH dva člana, ispred KOKOSIFBiH dva člana, ispred ORVIFBiH jedan član i jedan predstavnik Ureda za koordinaciju MyRight za Evropu.

b) Izvršni tim

Imajući u vidu obim i složenost zadataka u izradi ovog strateškog dokumenta, ministar FMRSP je Rješenjem broj: 06-31/3-2099/23 od 22.12.2023. godine imenovao Izvršni tim. U sastav Izvršnog tima imenovani su dva predstavnika FMRSP, jedan predstavnik KOKOSIFBiH i predstavnik Ureda za koordinaciju MyRight za Evropu.

Zadatak izvršnog tima za izradu Strategije bio je operativno vođenje i koordiniranje procesa i rezultata u svim fazama izrade Strategije. To je podrazumijevalo usaglašavanje koncepta rada i sadržaja radionica i radnih sastanaka, usaglašavanje metodologije i analitičkih alata u skladu sa savremenim pristupima za održivo planiranje razvoja, pripreme aktivnosti za prikupljanje podataka, pripremu tehničkih i stručnih osnova za konsultacije, pripremu analize i pregled svih važećih strateških i drugih dokumenata iz drugih sektora, usmjeravanje i rad na pripremi situacione analize, pripremanje tehničkih i stručnih sadržaja u partnerskom procesu, provjeravanje usklađenosti Strategije sa

strategijama višeg ili istog nivoa i strategijama EU i VE, vođenje izrade finansijskog okvira za implementaciju Strategije, definiranje okvira za provođenje, praćenje, izvještavanje i evaluaciju Strategije, koordinacija procesa i osiguravanje kvalitete procesa u svim fazama izrade Strategije, provođenje ex-ante evaluacije s eksternim evaluatorima, korekciju strateškog dokumenta u skladu s nalazima evaluacije, dodatno usklađivanje, kontrolu i lektorisanje dokumenta.

c) Tematske grupe

U procesu pripreme dokumenta formirane su tematske grupe za svaki od strateških prioriteta. U tematske grupe su raspoređeni članovi radne grupe čiji resor je bio odgovoran za definiranje mjera i prioriteta u okviru tog prioriteta. Zadatak ovih grupa bio je razmatranje i detektiranje ključnih problema, izazova i potencijala u pogledu definiranog prioriteta, njihovo razmatranje u okviru institucija iz kojih dolaze, a na osnovu čega su usaglašene i definirane mjere. Ukupno su imenovane tri tematske grupe u skladu s tri strateška prioriteta.

d) Tehnička podrška

Tehničku podršku u izradi Strategije pružalo je Udruženje slijepih Kantona Sarajevo, koje je izabrano putem javnog poziva, a na osnovu tačke I podtačke 6. Odluke o usvajanju Programa utroška sredstava s kriterijima raspodjele sredstava tekućih i kapitalnih transfera utvrđenih Budžetom Federacije Bosne i Hercegovine za 2023. godinu Federalnom ministarstvu rada i socijalne politike V. broj: 406/2023 („Službene novine Federacije BiH“, broj: 22/23) - Tekući transferi neprofitnim organizacijama - "Strategija za unapređenje prava i položaja osoba s invaliditetom u Federaciji BiH 2022-2027" i tačke I Odluke o izmjeni odluke o usvajanju Programa utroška sredstava s kriterijima raspodjele sredstava tekućih i kapitalnih transfera utvrđenih Budžetom Federacije Bosne i Hercegovine za 2023. godinu Federalnom ministarstvu rada i socijalne politike V. broj: 1134/2023 („Službene novine Federacije BiH“, broj: 66/23).

Tabelarni pregled radnih tijela

I. Radna grupa za izradu Strategije		
RB	Naziv institucije/organizacije	Broj članova
1.	FMRSP	2
2.	FZZPR	1
3.	FMZ	1
4.	FMON	1
5.	FMKS	1 (+1 zam.)
6.	FMPIK	1
7.	FMP	1
8.	FMBI	2
9.	FMRPO	1
10.	FMPU	1 (+1 zam.)
11.	FZS	1

12.	GCFBiH	1
13.	FPRZOI	1
14.	VOOSIFBiH	2
15.	KOKOSIFBiH	2
16.	MYRIGHT	1
17.	SRVIFBiH	1

II. Izvršni tim za izradu Strategije

RB	Naziv institucije/organizacije	Broj članova
1.	FMRSP	2
2.	KOKOSIFBiH	1
3.	Ured za koordinaciju MyRight za Evropu	1

III. Tematske grupe za izradu Strategije

RB	Strateški prioritet	Članovi
1.	Unaprijediti prostorno-komunikacijsku pristupačnost OSI	FMPU, FMPIK, FZZPR, GCFBiH, VOOSIFBiH
2.	Poticanje inkluzije, kvalitete života i neovisnog življenja OSI	FMRSP, FMON, FMZ, FMKS, FMRPO, FMBI, FMP, FZS, FPRZOI, VOOSIFBiH, KOKOSIFBiH, SRVI
3.	Jačanje kapaciteta i uloge OOSI	FMRSP, KOKOSIFBiH, MYRIGHT

1.3. Proces izrade Strategije

U skladu s odlukom Vlade FBiH, proces pripreme Strategije je otpočeo analizom međunarodnog i domaćeg zakonodavstva i aktuelnih strateških dokumenata koje je relevantno za položaj osoba s invaliditetom, osnovnih rezultata ranijih strateških dokumenata, te stanja po oblastima značajnim za položaj osoba s invaliditetom.

U svrhu definiranja vizije razvoja u oblasti invalidnosti, prikupljeni su i analizirani svi dostupni važeći strateški dokumenti s nivoa BiH, FBiH, kantona, sektorski planski dokumenti, strateške odrednice EU, regionalni strateški dokumenti, preporuke EU, Agenda UN-a o ciljevima održivog razvoja 2030 itd. Rezultat ovih analiza je početna situaciona analiza stanja po sektorima koju su uradili uključeni resori, svako za svoju oblast.

Zatim je Radna grupa definirala viziju razvoja u oblasti invalidnosti u planiranom strateškom razdoblju.

Nakon izrade početne situacione analize i definiranja vizije razvoja, članovi tematskih grupa su pripremili produbljenu situacionu analizu u sektorima koji su uključeni, kao i po pitanju općih socioekonomskih prilika, te proveli SWOT analizu. Na osnovu toga utvrđen je strateški cilj, strateški pravci i predloženi prioriteti djelovanja, što je zaokruženo kao Strateška platforma koja je online putem stavljena u javnu raspravu mjesec dana.

U okviru ovih konsultacija pristiglo je i obrađeno 36 prijedloga za unapređenje teksta. Veliki broj prijedloga i sugestija je uvršten u tekst Strategije.

Nakon javnih konsultacija, na osnovu rezultata istih kao i na osnovu nalaza situacione analize, u okviru radionica Radne grupe razrađeni su i usaglašeni prijedlozi strateških prioriteta, te utvrđene mjere.

Zatim je urađena okvirna procjena potrebnih finansijskih sredstava za implementaciju Strategije (indikativni finansijski okvir), indikatori, te polazne i ciljane vrijednosti indikatora kao osnove za praćenje implementacije Strategije.

Na kraju procesa izrade Strategije provedena je ex-ante evaluacija u skladu s Uredbom o evaluaciji strateških dokumenata. Evaluaciju je proveo funkcionalno i organizacijski nezavisni ekspert u saradnji s relevantnim institucijama, prvenstveno FMRSP-om, koje je vodilo proces izrade Strategije, kao i drugim učesnicima uključenim u proces pripreme a kasnije i implementacije. Osnovni cilj eksterne evaluacije bio je unapređenje kvalitete dokumenta kao i njena mogućnost implementacije kroz naredne korake. Osnovni zadaci evaluatora bili su da provede analizu procesa pripreme Strategije, procjeni relevantnost definiranog cilja, prioriteta i mjera s obzirom na nalaze situacione analize stanja u oblasti invalidnosti u FBiH, SWOT analize, te u pogledu usklađenosti s okvirnom politikom u oblasti invalidnosti u BiH, UN konvencijom o pravima osoba s invaliditetom, Agendom UN-a o ciljevima održivog razvoja 2030, te strateškim smjernicama i prioritetima utvrđenim u dokumentima EU i VE. Također, zadatak evaluatora je bio da procijeni transparentnost u pripremi dokumenta, utvrdi relevantnost indikatora i dadne prijedloge za njihovo unapređenje kao i unapređenje koherentnost dokumenta, te procijeni adekvatnost predloženog indikativnog finansijskog okvira.

Nalazi nezavisne evaluacije prezentovani su Radnoj grupi za izradu Strategije i u konačnoj verziji dostavljeni FMRSP-u, koje je najviše participiralo u pripremi evaluacijskog izvještaja. FMRSP će izvještaj o provedenoj evaluaciji priložiti uz dokument pod nazivom „Strategija za unapređenje prava i položaja osoba s invaliditetom u Federaciji BiH 2025.-2030.“, prilikom njenog usvajanja, a isti će biti objavljen na službenoj web stranici FMRSP-a.

Nakon ex-ante evaluacije provedene su završne javne konsultacije u trajanju od mjesec dana.

S obzirom da je izrada dokumenta kasnila dvije godine, referentni period koji se u Odluci o izradi Strategije morao vezivati za referentni period koji je naveden u dokumentima vezanim za federalni budžet, u završnoj fazi izrade Strategije od Vlade FBiH je zatražena saglasnost da iz praktičnih i logičnih razloga prilikom definiranja rokova koristi novi referentni period, tj. period 2025.-2030., što je Vlada FBiH i odobrila svojim Zaključkom V. broj 1408/2024 od 29.08.2024. godine.

Finalizacija dokumenta urađena je nakon završnih konsultacija u kojima je zaprimljeno 16, a usvojeno 9 prijedloga koji su unaprijedili tekst dokumenta. Ostali prijedlozi su bili sadržani u komplementarnoj formulaciji.

DODATAK 2. Usklađenost s drugim relevantnim dokumentima

Cilj i prioriteti Strategije definisani su u skladu s prioritetima postavljenim u Strategiji razvoja Federacije BiH 2021.-2027. godine.

Po pitanju međunarodnih dokumenata iz oblasti invaliditeta, ovaj dokument se oslanja na Strategiju Evropske komisije o pravima osoba s invaliditetom za razdoblje 2021.- 2030., te Preporuke iz inicijalnog izvještaja UN Komiteta za prava osoba s invaliditetom o implementaciji UN Konvencije o pravima osoba s invaliditetom iz 2017. godine.

Također, prioriteti i mjere Strategije usklađeni su i s ciljevima održivog razvoja definisanim u Agendi UN 2030.

Tabela 1. Agenda i ciljevi održivog razvoja UN 2030¹⁰.

PRIORITET	MJERA	CILJ
1.1. Unapređenje prostorno-komunikacijske pristupačnosti za OSI	1.1.1. Povećati aktivnosti uklanjanja i sprečavanja arhitektonskih i komunikacijskih barijera za OSI	11.
	1.1.2. Unaprijediti znanje i razumijevanje svih aktera u sistemu i zajednici o pravima i pristupačnosti OSI	9. 11. 16.
1.2. Poticanje inkluzije, kvalitete života i neovisnog življenja OSI	1.2.1. Osigurati ravnopravno učešće u obrazovanju za sve na svim nivoima obrazovanja	4.
	1.2.2. Kontinuirani profesionalni razvoj obrazovnih, zdravstvenih i socijalnih radnika iz oblasti invaliditeta	4.
	1.2.3. Ekonomski i personalno osnaživati i unapređivati zapošljivost i zapošljavanje OSI	8.
	1.2.6. Osigurati pristupačnost usluga zdravstvene zaštite pod jednakim uslovima	3.8.
	1.2.7. Unaprijediti programe prevencije i rane detekcije i intervencije u ranom rastu i razvoju	3.
	1.3.2. Osigurati sudjelovanje OOSI u procesima značajnim za populaciju OSI	16.7.

Napomena: Cilj 5. zastupljen je kroz sve komponente dokumenta

Tabela 2. Strategija Evropske komisije o pravima osoba s invaliditetom 2021.-2030. ¹¹.

PRIORITET	MJERA	POGLAVLJE
1.1. Unapređenje prostorno-komunikacijske pristupačnosti za OSI	1.1.1. Povećati aktivnosti uklanjanja i sprečavanja arhitektonskih i komunikacijskih barijera za OSI	2.
	1.1.2. Unaprijediti znanje i razumijevanje svih aktera u sistemu i zajednici o pravima i pristupačnosti OSI	2. 5.1.; 5.6.
1.2. Poticanje inkluzije, kvalitete života i neovisnog življenja OSI	1.2.1. Osigurati ravnopravno učešće u obrazovanju za sve na svim nivoima obrazovanja	5.3.
	1.2.2. Kontinuirani profesionalni razvoj obrazovnih, zdravstvenih i socijalnih radnika iz oblasti invaliditeta	5.3.
	1.2.3. Ekonomski i personalno osnaživati i unapređivati zapošljivost i zapošljavanje OSI	4.3.
	1.2.4. Razvijati sistem stanovanja uz podršku i usluge podrške	4.1.

¹⁰ " <https://bosniaherzegovina.un.org/bhs/sdgs>.

¹¹ " EUR-Lex - 52021DC0101 - EN - EUR-Lex (europa.eu)

	1.2.5.	Omogućiti ravnopravno učešće OSI u aktivnostima i sadržajima iz oblasti kulture, sporta, umjetnosti i politike	5.5.
	1.2.6.	Osigurati pristupačnost usluga zdravstvene zaštite pod jednakim uslovima	5.4.
	1.2.7.	Unaprijediti programe prevencije i rane detekcije i intervencije u ranom rastu i razvoju	5.4.
	1.2.8.	Unaprijediti sistem prikupljanja, vođenja i korištenja podataka o OSI	9.2.
1.3. Jačanje kapaciteta i uloge OOSI	1.3.1.	Jačati kapacitete OOSI	6.
	1.3.2.	Osigurati sudjelovanje OOSI u procesima značajnim za populaciju OSI	7.

Tabela 3. Zaključna razmatranja i preporuke UN Komiteta o pravima osoba s invaliditetom ¹²

PRIORITET	MJERA	POGLAVLJE
1.1. Unapređenje prostorno-komunikacijske pristupačnosti za OSI	1.1.1. Unaprijediti znanje i razumijevanje po pitanju pristupačnosti svih aktera u sistemu i zajednici	III. B. 19 (b), (c) III. B. 21 III. B. 16., 17., 30., 31.
1.2. Poticanje inkluzije, kvalitete života i neovisnog življenja OSI	1.2.1. Osigurati ravnopravno učešće u obrazovanju za sve na svim nivoima obrazovanja	III. B. 42., 43.
	1.2.2. Kontinuirani profesionalni razvoj obrazovnih, zdravstvenih i socijalnih radnika iz oblasti invaliditeta	III. B 35 (b)
	1.2.3. Ekonomski i personalno osnaživati i unapređivati zapošljivost i zapošljavanje OSI	III. B. 46., 47., 48., 49.
	1.2.4. Razvijati sistem stanovanja uz podršku i usluge podrške	III. B. 35 (a)
	1.2.5. Omogućiti ravnopravno učešće OSI u aktivnostima i sadržajima iz oblasti kulture, sporta, umjetnosti i politike	III. B. 55.
	1.2.6. Osigurati pristupačnost usluga zdravstvene zaštite pod jednakim uslovima	III. B. 44., 45.
	1.2.7. Unaprijediti programe prevencije i rane detekcije i intervencije u ranom rastu i razvoju	III. B. 37
	1.2.8. Unaprijediti sistem prikupljanja, vođenja i korištenja podataka o OSI	III. C. 57
1.3. Jačanje kapaciteta i uloge OOSI	1.3.1. Jačati kapacitete OOSI	III. C. 62., 63.
	1.3.2. Osigurati sudjelovanje OOSI u procesima značajnim za populaciju OSI	III. C. 62., 63.

Tabela 4. Strategija razvoja Federacije BiH 2021.-2027. ¹³

PRIORITET	MJERA	CILJ
1.1. Unapređenje prostorno-komunikacijske pristupačnosti za OSI	1.1.2. Unaprijediti znanje i razumijevanje svih aktera u sistemu i zajednici o pravima i pristupačnosti OSI	2.2.4. 3.6.3. 2.3.4. 4.1.2. 4.1.3.
1.2. Poticanje inkluzije, kvalitete života i	1.2.1. Osigurati ravnopravno učešće u obrazovanju za sve na svim nivoima obrazovanja	2.1.2.

¹²http://www.mhrr.gov.ba/ljudska_prava/Prava_osoba_s_invaliditetom/Zakljucna%20razmatranja%20i%20preporuke%20Komiteta%20za%20prava%20osoba%20sa%20invaliditetom%20za%20BiH.pdf

¹³<https://fzpr.gov.ba/files/Strategije/Strategija%20razvoja%20FBiH%202021.-2027..pdf>

neovisnog življenja OSI	1.2.2.	Kontinuirani profesionalni razvoj obrazovnih, zdravstvenih i socijalnih radnika iz oblasti invaliditeta	2.1.4. 2.5.3.
	1.2.3.	Ekonomski i personalno osnaživati i unapređivati zapošljivost i zapošljavanje OSI	1.1.3. 1.3.3. 2.4.1. 2.5.4.
	1.2.4.	Razvijati sistem stanovanja uz podršku i usluge podrške	2.5.1.
	1.2.5.	Omogućiti ravnopravno učešće OSI u aktivnostima i sadržajima iz oblasti kulture, sporta, umjetnosti i politike	1.3.3. 2.3.5.
	1.2.6.	Osigurati pristupačnost usluga zdravstvene zaštite pod jednakim uslovima	2.2.1. 2.2.5.
	1.2.7.	Unaprijediti programe prevencije i rane detekcije i intervencije u ranom rastu i razvoju	2.2.2. 2.3.2.
	1.2.8.	Unaprijediti sistem prikupljanja, vođenja i korištenja podataka o OSI	2.2.3. 2.3.5. 2.5.2. 4.2.5.

Tabela 5. UN Konvencija o pravima osoba s invaliditetom¹⁴

PRIORITET	MJERA		ČLAN
1.1. Unapređenje prostorno-komunikacijske pristupačnosti za OSI	1.1.1.	Povećati aktivnosti uklanjanja i sprečavanja arhitektonskih i komunikacijskih barijera za OSI	9.1. (a) 9.1. (b) 9.2. (g) 9.2. (h)
	1.1.2.	Unaprijediti znanje i razumijevanje svih aktera u sistemu i zajednici o pravima i pristupačnosti OSI	5. 6. 7. 9.2. (c) 11. 16.5.
1.2. Poticanje inkluzije, kvalitete života i neovisnog življenja OSI	1.2.1.	Osigurati ravnopravno učešće u obrazovanju za sve na svim nivoima obrazovanja	24. 24.2. (f)
	1.2.2.	Kontinuirani profesionalni razvoj obrazovnih, zdravstvenih i socijalnih radnika iz oblasti invaliditeta	24.4. 26.
	1.2.3.	Ekonomski i personalno osnaživati i unapređivati zapošljivost i zapošljavanje OSI	27.
	1.2.4.	Razvijati sistem stanovanja uz podršku i usluge podrške	19.
	1.2.5.	Omogućiti ravnopravno učešće OSI u aktivnostima i sadržajima iz oblasti kulture, sporta, umjetnosti i politike	29. 30.
	1.2.6.	Osigurati pristupačnost usluga zdravstvene zaštite pod jednakim uslovima	25.
	1.2.7.	Unaprijediti programe prevencije i rane detekcije i intervencije u ranom rastu i razvoju	25.b.

¹⁴<http://www.mhrr.gov.ba/PDF/LjudskaPrava/Medjunarodna%20konvencija%20o%20pravima%20osoba%20sa%20invaliditetom.pdf>

	1.2.8.	Unaprijediti sistem prikupljanja, vođenja i korištenja podataka o OSI	31.
1.3. Jačanje kapaciteta i uloge OOSI	1.3.1.	Jačati kapacitete OOSI	29.b. (III)
	1.3.2.	Osigurati sudjelovanje OOSI u procesima značajnim za populaciju OSI	29.

DODATAK 3. SITUACIONA ANALIZA

1. Globalni kontekst

Prema istraživanju Svjetske zdravstvene organizacija (WHO, 2011.)¹⁵ oko 15% populacije živi s nekim oblikom invaliditeta, što implicira da oko 1.1 milijardu svjetske populacije čine OSI. Oko 2-4% OSI suočava se s ozbiljnim poteškoćama u funkcionisanju, a njih oko 80% živi u zemljama u razvoju¹⁶, što implicira manje-više nedovoljnu institucionalnu podršku. Strategija EU za OSI navodi da u EU trenutno živi 87 miliona OSI. 28,4% OSI u EU izloženo je riziku od siromaštva ili socijalne isključenosti, što je značajno više u usporedbi sa 17,8% općeg stanovništva.

U FBiH ne postoji podatak o broju OSI koji bi se mogao smatrati vjerodostojnim stvarnom broju. Razlog je u činjenici da se ovi podaci vode kroz različite sisteme i po različitoj metodologiji, odnosno, da su propisima obuhvaćene osobe s određenim procentima oštećenja, dok osobe izvan definiranih okvira nisu nigdje obuhvaćene i ne ulaze u podatke institucija koje vode te podatke. Treba imati u vidu logičku činjenicu da je BiH u nedavnoj prošlosti imala težak rat koji je ostavio veliki broj OSI, te da u tom smislu procenat populacije OSI u ukupnoj populaciji je sigurno mnogo veći od svjetske ili evropske prevalencije invaliditeta.

Opterećenost potrebama velikog procenta stanovništva, težnja odgovornog izvršavanja preuzetih međunarodnih obaveza, kao i intencija usklađivanja sa svjetskim i evropskim trendovima u oblasti invalidnosti, opredijelili su BiH i entitetske vlade da se ozbiljno pozabave pitanjem položaja, prava i potreba OSI u BH društvu. To je rezultiralo pripremom i usvajanjem dokumenta Politika u oblasti invalidnosti u Bosni i Hercegovini („Službeni glasnik BiH“, broj: 76/08) u maju 2008. godine, kojim se država BiH opredijelila za novi pristup u oblasti invalidnosti, utemeljen na ljudskim pravima i socijalnom modelu, što predstavlja sveobuhvatni pogled na pitanja invaliditeta, kreiranje i primjenu rješenja za OSI na nivou zajednice u multisektorskom pristupu i uz učešće svih relevantnih aktera. Do donošenja ovog dokumenta pitanja i problemi OSI uglavnom su rješavani u okvirima sektora socijalne zaštite, što implicira da su OSI, bez obzira na njihov materijalni status ili pitanje koje žele riješiti, tretirani kao osobe u stanju socijalne potrebe.

¹⁵ World Health Organization, the World Bank. *World report on disability*. Geneva, World Health Organization, 2011.

¹⁶ Svjetska zdravstvena organizacija/Svjetska banka, 2011.: *World Report on disability* („Globalno izvješće o invaliditetu“), vidjeti str. 27.

Donošenjem okvirne Politike u oblasti invalidnosti u Bosni i Hercegovini započinje nova era za OSI u BiH, što je u periodu od 15 godina vidljivo u mnogim sferama života, ali je još više vidljivo sve ono što je trebalo a u proteklom periodu nije urađeno.

Prvi operativni dokument Politike u oblasti invalidnosti u Bosni i Hercegovini za FBiH bila je *Strategija za izjednačavanje mogućnosti za osobe s invaliditetom u Federaciji BiH 2011-2015. godine*. Općim ciljevima ovog strateškog dokumenta svaki resor na nivou FBiH i na nivou kantona bio je zadužen da pripremi i donese akcione planove za implementaciju aktivnosti kojima je zadužen u ovom dokumentu, te da u svoje budžete uvede budžetski kod za provedbu planiranih aktivnosti. Također, planirano je osnivanje Ureda Vlade FBiH za pitanja invaliditeta, koji bi pratio i koordinirao implementaciju strateških i programskih aktivnosti koje su planirane za oblast invaliditeta. Na 90. sjednici održanoj 04.12.2013. godine Vlada FBiH je usvojila Uredbu o osnivanju Ureda Vlade FBiH za pitanja invaliditeta. Međutim, i pored usvajanja, ova Uredba nikada nije realizirana, te planirano institucionalno rješenje za koordinirano djelovanje u oblasti invalidnosti, praćenje i reviziju strateških dokumenata, nikada nije zaživjelo. Iz navedenog razloga, FMRSP je nastavilo posvećeno raditi na razumijevanju i adekvatnom pristupu u rješavanju pitanja iz oblasti invalidnosti, prije svega kroz stalno uključivanje odgovornih resora i razvijanje klime razumijevanja po pitanju obaveza prema OSI.

U definiranju ciljeva prvog strateškog dokumenta vodilja je bila i težnja da se pristup u rješavanju pitanja od značaja za položaj OSI uskladi s dostignutim evropskim i svjetskim standardima i svim trendovima koji imaju za cilj nastojanje da sva područja života i djelovanja budu otvorena i pristupačna OSI. U tom smislu definirano je 43 specifična cilja u sljedećim oblastima: socijalna zaštita, pristupačan život u zajednici i stanovanje, zdravstvena zaštita, odgoj i obrazovanje, sport i rekreacija, profesionalna rehabilitacija i zapošljavanje OSI, porodica, informacije, komunikacije i podizanje svijesti, sudjelovanje u javnom, kulturnom i političkom životu, istraživanje i razvoj, organizacije OSI i međunarodna saradnja.

U ovom dokumentu značajna pažnja je posvećena pitanju praćenja implementacije propisa u oblasti invalidnosti, posebno propisa za čiju provedbu je odgovorno više resora i nivoa vlasti, jer je prethodna analiza stanja i faktora problema u oblasti ovo pitanje identificirala vrlo značajnim.

Nakon isteka implementacijskog perioda ovog dokumenta, pripremljen je i donesen novi dokument *Strategija za unapređenje prava i položaja OSI (2016-2021)*. Svrha ovog dokumenta bila je da se definišu strateški prioriteti, ciljevi i aktivnosti u oblasti invalidnosti u FBiH za novi strateški period. Generalni cilj ovog strateškog dokumenta definisan je na osnovama dugoročne i sveobuhvatne vizije, ali s rezultatima koji se očekuju u definisanom strateškom periodu a kojim je planirano sljedeće: „Unaprijediti prava i položaj osoba s invaliditetom u smislu da im se omogući uključivanje i učestvovanje u svim oblastima društva na ravnopravnoj osnovi s ostalima, najveći mogući nivo nezavisnosti i

sloboda izbora, u skladu s usvojenim međunarodnim standardima." Ovako postavljen cilj značio je da je potrebno slijediti prethodno uspostavljene principe multisektorskog pristupa u oblasti invalidnosti koji će doprinijeti unapređenju položaja OSI, pa samim tim i društva u cjelini. Za razliku od prethodnog strateškog dokumenta, u kojem su ciljevi i aktivnosti definisani u dvanaest prioriternih oblasti, u ovoj strategiji ciljevi su definisani po specifičnim pitanjima koja određuju položaj OSI u društvu i u vezi s kojima treba poduzeti odgovarajuće aktivnosti da bi se ostvario generalni cilj Strategije, a to su pitanja: jednakost i nediskriminacija kroz zakone, pristupačnost okruženja, informacija i komunikacija, uključenost u sve društvene procese, prevencija i rana intervencija, dostupnost servisa podrške, zapošljavanje i rehabilitacija, zaštita od nasilja i iskorištavanja, podizanje svijesti javnosti i prevazilaženje predrasuda i stereotipa, te podizanje kapaciteta OOSI.

Oba strateška dokumenta bila su sveobuhvatna, identificirala su ključne probleme i moguće pravce njihovog rješavanja, pa iako provedba predviđenih aktivnosti nije bila ni blizu planiranog, ipak su ovi dokumenti utrljali put kojim se u budućnosti položaj OSI može dovesti na željeni nivo, odnosno društvo u kojem će OSI živjeti dostojanstveno i s ravnopravnim mogućnostima.

U zemlji gdje pojedine grupe građana još imaju izazove u statusu i prepoznatljivosti u društvu, osobe s invaliditetom doživjele su značajnu promjenu od vremena društvene izolacije i stigmatizacije prema sve većoj vidljivosti i boljem razumijevanju njihovih potreba. Predanost i napor organizacija koje zastupaju osobe s invaliditetom pridonijeli su ovom napretku, istovremeno utičući na promjenu percepcije pitanja invaliditeta u perspektivu ljudskih prava.

U prvom strateškom dokumentu za oblast invalidnosti suočavali smo se s negativnim izazovima, no sadašnji dokument pruža čvrstu osnovu za postizanje željenog napretka u FBiH.

Godine implementacije prethodnog strateškog dokumenta izgubljene su zbog uslova pandemije, kao i dvije godine nepostojanja strateškog dokumenta. Međutim, ovaj novi dokument ima potencijal da nadoknadi izgubljeno i stvori pozitivan pomak u oblasti invalidnosti, pokazujući posvećenost poboljšanju kvalitete života osoba s invaliditetom

2. Pregled stanja po oblastima

Radi utvrđivanja trenutnog stanja u svim značajnim oblastima i po ključnim pitanjima za unapređenje prava i položaja OSI u FBiH, urađena je situaciona analiza koja će, uz SWOT analizu, identificirati strateške fokuse, odnosno strateške prioritete i mjere.

2.1. Statistika OSI

Kao što je prethodno rečeno u FBiH ne postoji pouzdan izvor o broju OSI jer se ovi podaci vode po različitim sistemima i metodologijama. Za potrebe ovog dokumenta koristit ćemo podatke kojima raspolaže i koje vodi FZS, ali i podatke koje vode uključeni resori za svoju oblast.

Pregled statističkih podataka o OSI koje vodi FZS dat je na osnovu:

- Popisa stanovništva 2013;
- Statistike socijalne zaštite;
- Ankete o potrošnji domaćinstava (APD)

2.1.1. Podaci o OSI iz Popisa stanovništva 2013. godine

U namjeri da se prikupe osnovni podaci o OSI Popisa stanovništva 2013. godine uključivao je i pitanja o poteškoćama prilikom obavljanja svakodnevnih aktivnosti kod kuće, na poslu ili u školi. Naime, u popisni obrazac P-1 uključena su pitanja vezana za poteškoće koje se odnose na vid iako nosi naočale, sluh iako koristi slušni aparat, hod ili penjanje uz stepenice, pamćenje ili koncentracija, oblačenje i održavanje lične higijene, komunikacija/sporazumijevanje s drugima. Ovo pitanje postavljalo se svim članovima domaćinstva, pri čemu je za jednu osobu moglo biti označeno više odgovora, što je evaluirano kao višestruke poteškoće. Prema ovom istraživanju, u FBiH je evidentirano 181.927 osoba koje imaju neku od navedenih poteškoća.

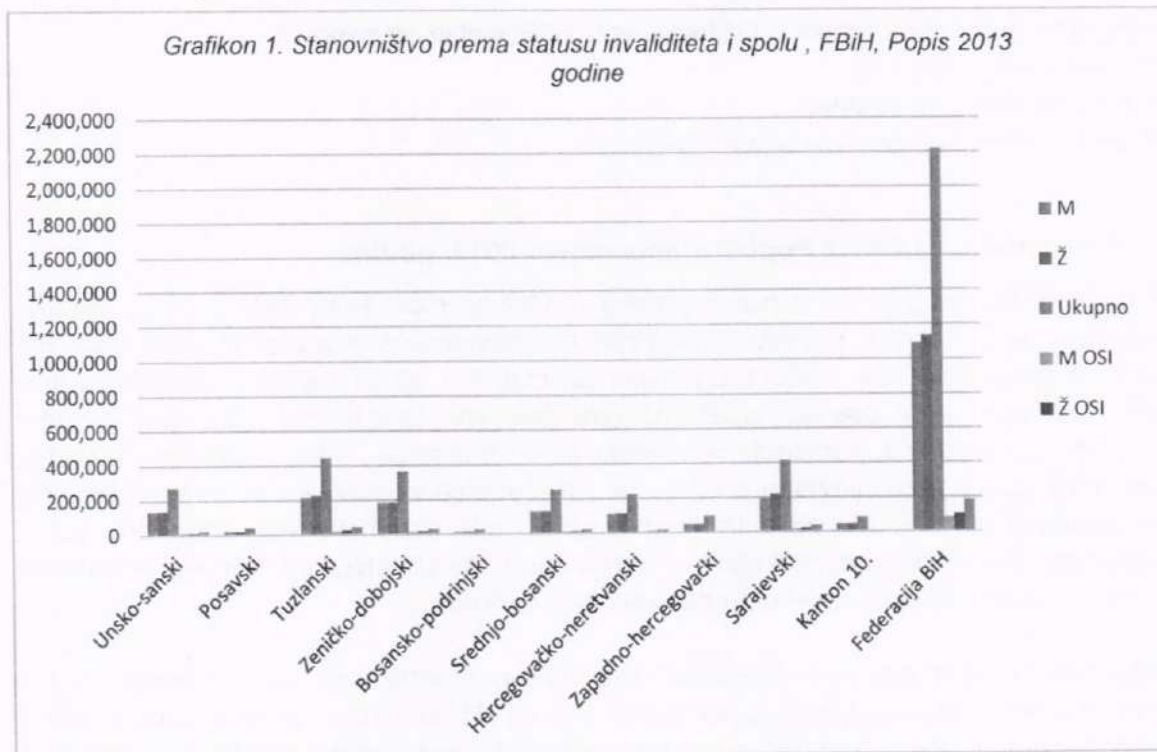
Uzimajući u obzir procjene Svjetske zdravstvene organizacije kao i podatke EU o zastupljenosti OSI u ukupnoj populaciji, broj OSI u FBiH koji pokazuje Popis stanovništva iz 2013. godine, nije ni blizu realnog. Ipak, za potrebe ove analize odlučili smo ih koristiti jer predstavljaju prvi (i jedini) poslijeratni popis stanovništva, koji daje određenu sliku stanja i po pitanju OSI. Iako ćemo podatke o broju OSI smatrati tek polovinom od očekivanog i realno procijenjenog, za analizu i utvrđivanje ciljeva i prioriteta ovog dokumenta značajni su nam i podaci o spolnoj i starosnoj strukturi kao i podaci o teritorijalnom rasporedu, socijalnim i stambenim prilikama u kojima OSI žive.

Tabela 1.: Stanovništvo prema statusu invaliditeta i spolu, FBiH, po kantonima, Popis 2013.¹⁷

Teritrij	Spol			OSI spol		
	M	Ž	Ukupno	M	Ž	Ukupno OSI
Unsko-sanski	135.304	137.957	273.261	10.055	10.651	20.706
Posavski	21.805	21.648	43.453	1.585	1.802	3.387
Tuzlanski	217.388	227.640	445.028	18.694	24.724	43.418
Zeničko-dobojski	180.780	183.653	364.433	13.854	16.513	30.367
Bosansko-podrinjski	11.617	12.117	23.734	1.150	1.469	2.619
Srednjo-bosanski	127.266	127.420	254.686	9.786	10.848	20.634
Hercegovačko-neretvanski	109.018	112.989	222.007	6.877	8.071	14.948
Zapadno-hercegovački	47.311	47.587	94.898	2.373	2.721	5.094
Sarajevski	195.161	218.432	413.593	15.041	20.688	35.729
Kanton 10.	42.343	41.784	84.127	2.280	2.745	5.025
Federacija BiH	1.087.993	1.131.227	2.219.220	81.695	100.232	181.927

¹⁷ Podaci kao u ovoj tabeli raspoloživi su do nivoa općina na portalu FZS: <https://fzs.ba/index.php/popis-stanovnistva/>

Napomena: Osobe koje su izjavile da imaju veći stepen poteškoće i osobe s potpunom nesposobnošću svrstane su u osobe s invaliditetom.

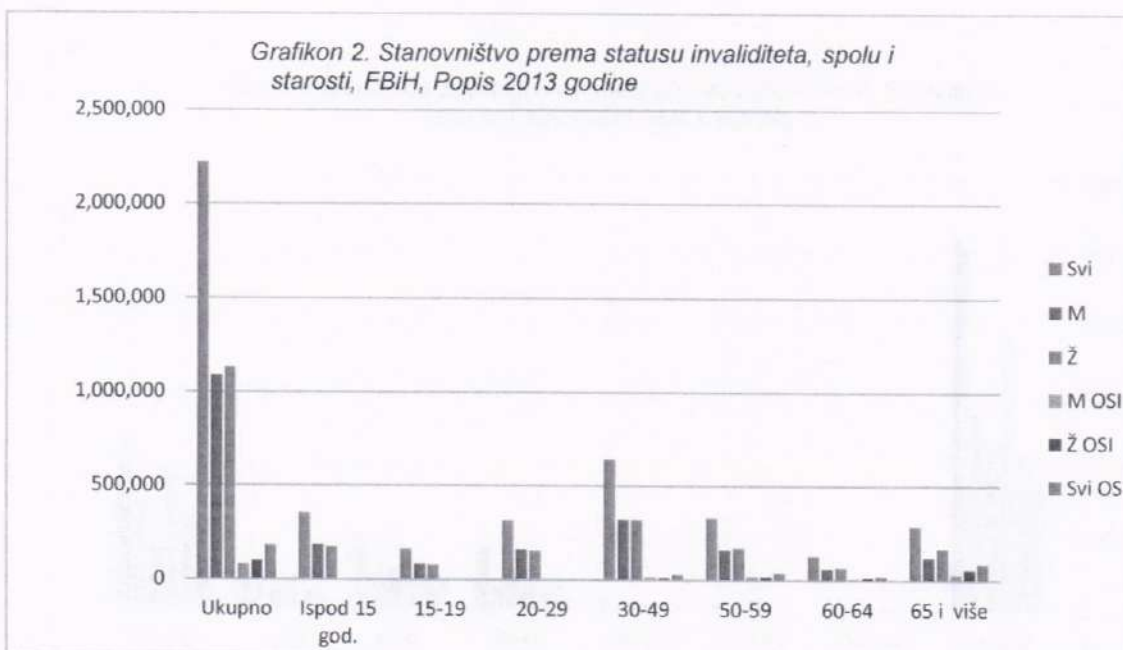

Najmnogoljudniji kantoni u FBiH su Tuzlanski kanton s 445.028 stanovnika i Kanton Sarajevo s 413.593 stanovnika. U ova dva kantona živi oko 39% stanovništva FBiH. Posmatrajući broj OSI, u ova dva kantona živi blizu 44% populacije OSI. Ipak, procenat OSI u odnosu na opću populaciju evidentno je veći u Tuzlanskom kantonu (9,8%), nego u Kantonu Sarajevo (8,6%). Ovakvi podaci pojavljivali su se i u ranijim i nekim drugim istraživanjima, gdje je u Tuzlanskom kantonu evidentiran najveći broj OSI. Procenat OSI u odnosu na opću populaciju sličan je i u Zeničko-dobojskom kantonu (8,3%) i Srednjobosanskom kantonu (8,10%), dok je taj procenat postupno i znatno niži u Posavskom kantonu (7,8%), u Unsko-sanskom kantonu (7,6%), Hercegovačko-neretvanskom kantonu (6,7%), Kantonu 10 (6%), Zapadno-hercegovačkom kantonu (5,4%). Najveći procenat OSI u ukupnoj populaciji evidentiran je u Bosansko-podrinjskom kantonu Goražde (11,03%). Od svih navedenih, ovaj procenat je najbliži realnoj zastupljenosti OSI u općoj populaciji u FBiH, ali i dalje je opravdano dobivene procenatne množiti ponderom dva, kako bismo imali realnu sliku stanja, odnosno zastupljenosti OSI.

Nedvojbeno su muškarci, barem tokom rata u BiH, bili više izloženi okolnostima za sticanje invaliditeta. Međutim, prema podacima iz Popisa stanovništva 2013. godine, u svim kantonima ima više OSI ženskog nego muškog spola. Većina ovih osoba je izložena izolaciji i patnji zbog stigme vezane za invaliditet, te stereotipa u pogledu pozicije i uloge žene u društvu. Zbog ove kompleksne društvene realnosti njihov položaj višestruko je otežan i iziskuje ozbiljan pristup u kreiranju mjera za rješavanje problema vezanih za prava i položaj žena OSI.

Tabela 2.: Stanovništvo prema statusu invaliditeta, starosti, spolu, FBiH, Popis 2013.

Teritorij	Starost	Spol			OSI spol		
		M	Ž	Ukupno	M	Ž	Ukupno OSI
Federacija BiH	Ukupno	1.087.993	1.131.227	2.219.220	81.695	100.232	181.927
	Ispod 15 god.	183.143	173.805	356.948	1.824	1.362	3.186
	15-19	83.298	78.583	161.881	1.121	862	1.983
	20-29	161.222	153.883	315.105	2.679	1.777	4.456
	30-49	320.587	320.055	640.642	17.462	10.290	27.752
	50-59	160.871	169.214	330.085	19.472	18.184	37.656
	60-64	59.899	68.714	128.613	9.362	11.639	21.001
	65 i više	118.973	166.973	285.946	29.775	56.118	85.893

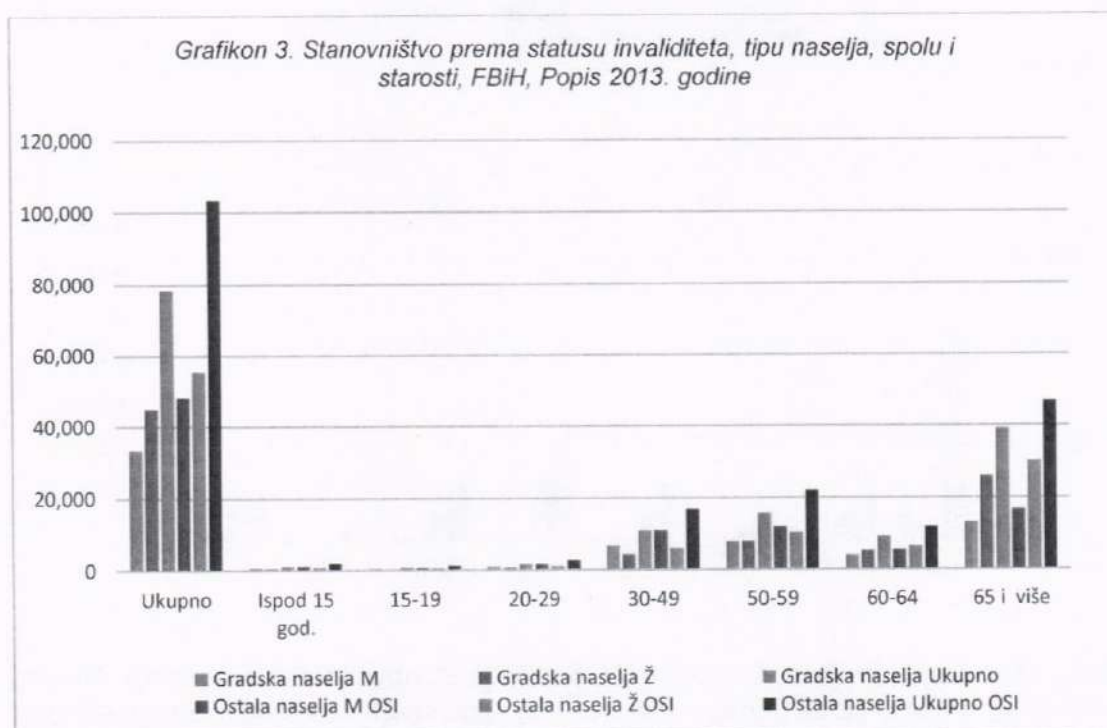

U FBiH u općoj populaciji kao i u populaciji OSI više je stanovnika ženskog spola. Najveći broj OSI je u populaciji od 65 godina i više (47,2%), što implicira da ovaj podatak uključuje veliki broj osoba koje su u procesu starenja doživjele invaliditet. Bez sumnje, ovu vrstu invaliditeta treba imati u vidu kada se rade programi podrške i zaštite OSI, ali njihove potrebe i potrebe OSI koje su cijeli ili veći dio svog života provele u tom statusu se u nekim bitnim elementima razlikuju. OSI koje su invaliditet stekle u procesu starenja imale su priliku da razviju vještine za kvalitetniji život u starosti, socijalne kontakte, materijalne benefite (penzija i imovina), podršku porodice.

Podatak o broju OSI do 15 godina života, kao i od 15-19 godina se ne čini vjerodostojnim, što statistika socijalne zaštite za maloljetne korisnike i potvrđuje i gdje imamo gotovo dvostruko više OSI.

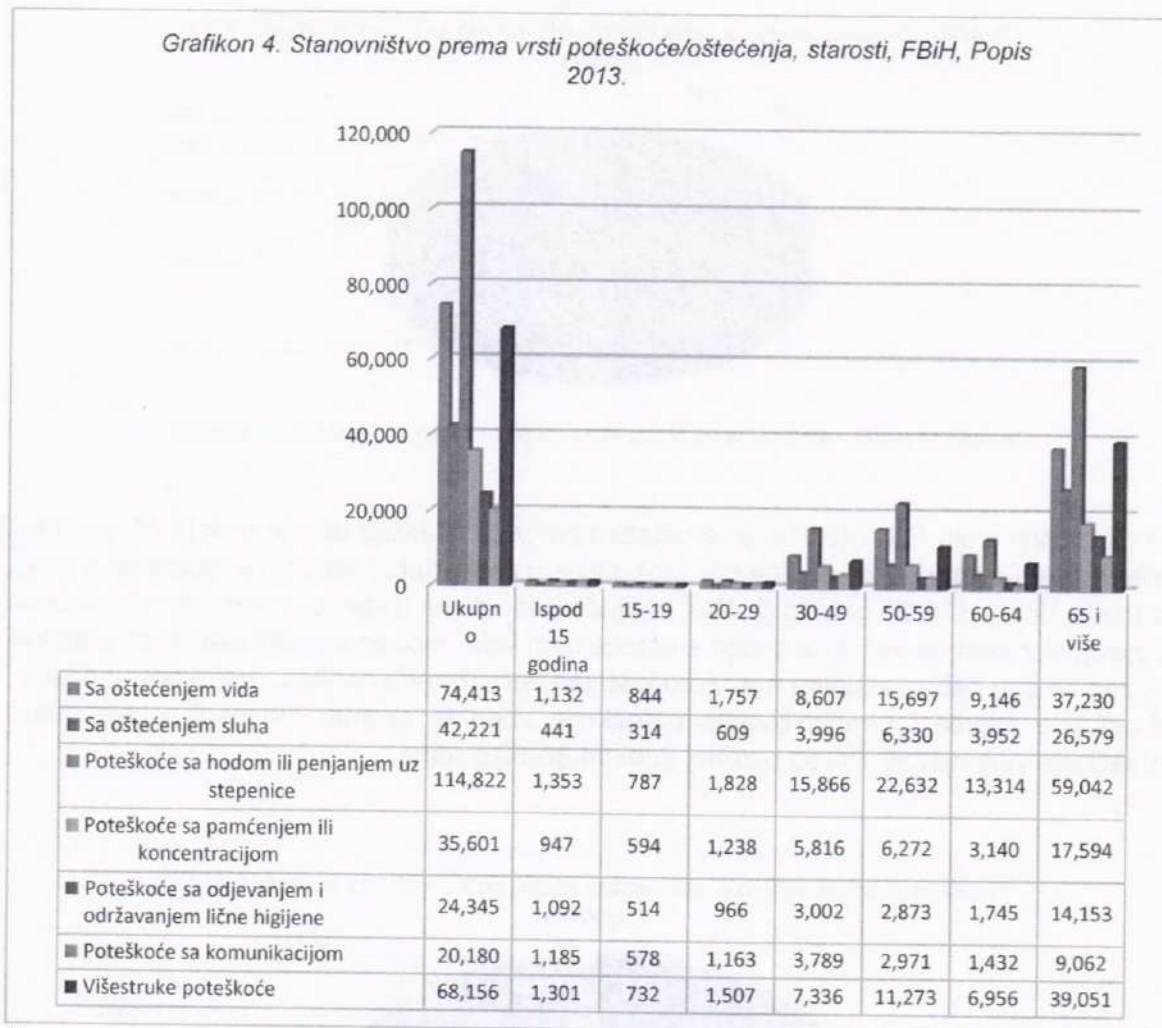
Tabela 3.: Stanovništvo prema starosti, spolu i tipu naselja u FBiH, Popis 2013.

Teritorij	Starost	Tip naselja u kojem OSI žive					
		Gradska			Ostala		
		M	Ž	Ukupno	M	Ž	Ukupno
Federacija BiH	Ukupno	33.471	44.874	78.345	48.224	55.358	103.582
	Ispod 15 god.	684	518	1.202	1.140	844	1.984
	15-19	443	326	769	678	536	1.214
	20-29	987	725	1.712	1.692	1.052	2.744
	30-49	6.596	4.233	10.829	10.866	6.057	16.923
	50-59	7.680	7.915	15.595	11.792	10.269	22.061
	60-64	3.927	5.174	9.101	5.435	6.465	11.900
	65 i više	13.154	25.983	39.137	16.621	30.135	46.756

U FBiH znatno veći broj OSI živi u naseljima koja su kategorisana kao „Ostala“, što upućuje da veći broj OSI živi u uslovima koji ne pružaju prilike za kvalitetne društvene, zdravstvene, obrazovne i ekonomske sadržaje, odnosno da se njihova pozicija u mnogim prilikama može označiti kao izolacija, a ne kao izloženost fizičkim, komunikacijskim i socijalnim barijerama, što je slučaj s OSI u gradskim sredinama.

Grafikon 4. Stanovništvo prema vrsti poteškoće/oštećenja, starosti, FBiH, Popis 2013.

18

Posmatrano po dobu i vrsti invaliditeta najveći broj OSI je s poteškoćama hodanja ili penjanja uz stepenice u dobi od 65 godina i više, što se podudara sa stanjem koje pokazuje i grafikon 2. U ovoj skupini slijede osobe s višestrukim poteškoćama te osobe s oštećenjem vida i oštećenjem sluha.

I u skupini djece najveći broj ima poteškoće hodanja ili penjanja uz stepenice, zatim višestruke poteškoće, te oštećenje vida, dok je najmanji broj djece s oštećenjem sluha, što jasno ukazuje da su poteškoće vezane za oštećenje sluha posljedica razvojnog procesa, odnosno starenja.

¹⁸ Grafikon sadrži podatke o broju osoba s poteškoćama s vidom, sluhom, hodom ili penjanjem uz stepenice, pamćenjem ili koncentracijom, poteškoćama u odjevanju i održavanju lične higijene i poteškoćama s komunikacijom (sporazumijevanje s drugima) i ovi podaci se odnose na osobe koje su izjavile da imaju navedenu vrstu poteškoće, bez obzira da li osoba ima jednu ili više vrsta poteškoća. Podaci u redu „Višestruke poteškoće“ odnose se na broj osoba koje su izjavile da imaju dvije ili više vrsta poteškoća.

U ukupnom broju OSI (40,1%) je s oštećenjem vida. Najveći broj je u dobi 65 godina i više (50%) i u dobi 60-64 godina (12,3%), dakle u zreloj dobi i starosti, a najmanje u ranoj odrasloj dobi od 20-29 godina (2,4%). Imajući u vidu da se u sljedećim dobnim skupinama pojavljuje značajno veći broj osoba s oštećenjem vida, možemo pretpostaviti da podatak vezan za ovu dobnu skupinu nije vjerodostojan, što, između ostalog, može biti i indikator društvene stigme i neprijavlivanja poteškoće zbog te stigme. Od osoba koje imaju oštećenje vida njih 32,7% su u zreloj dobi od 30-59 godina.

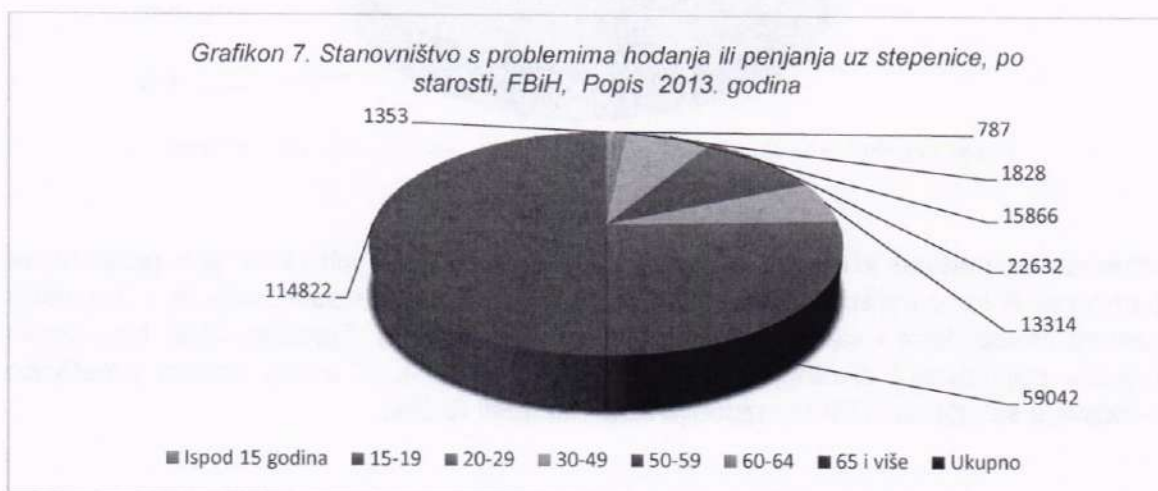

Popis stanovništva 2013. godine je pokazao da na nivou FBiH broj OSI koje imaju oštećenje sluha je među najmanjim. Također, među OSI koje imaju oštećenje sluha najveći broj je u zreloj dobi i starosti (72,3%), a najmanji u uzrastu djece i rane mladosti od 0-29 godina (3,2%), što indicira da je ova vrsta invaliditeta rezultat razvojnog procesa, odnosno starenja. Svjetska federacija gluhih navodi da u svijetu živi 70 miliona gluhih

osoba, što je 1,0% svjetske populacije.¹⁹ U slučaju podataka prikazanih grafikonom 6, u FBiH u ukupnoj populaciji je 1,2% osoba s oštećenjem sluha.

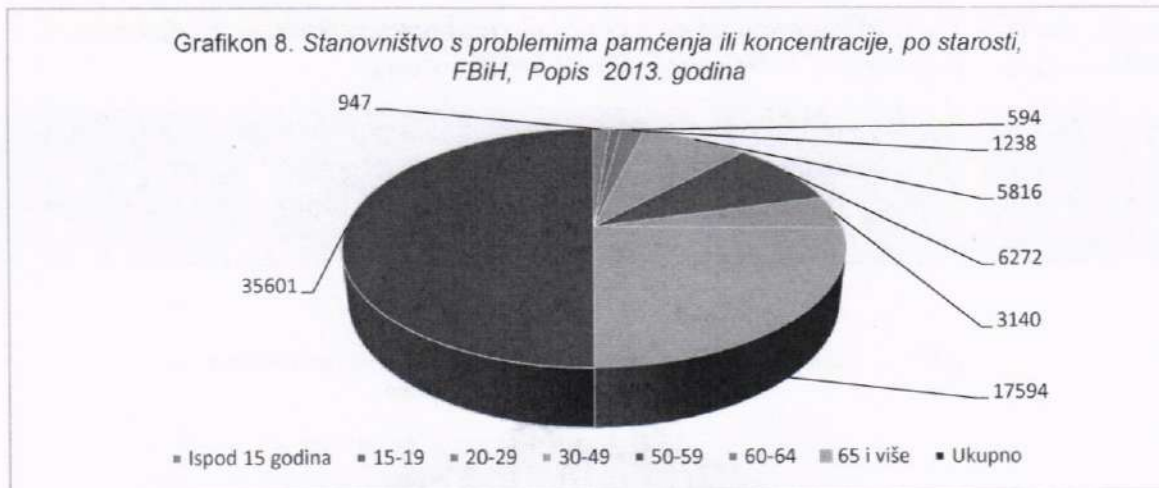
Ovi podaci korespondiraju s podacima Svjetske federacije gluhih, koja također ukazuje da je oštećenje sluha ozbiljno pitanje budućnosti i da je najvećim dijelom posljedica životnih stilova i razvoja pojedinca, na što se adekvatnim mjerama može i preventivno djelovati.

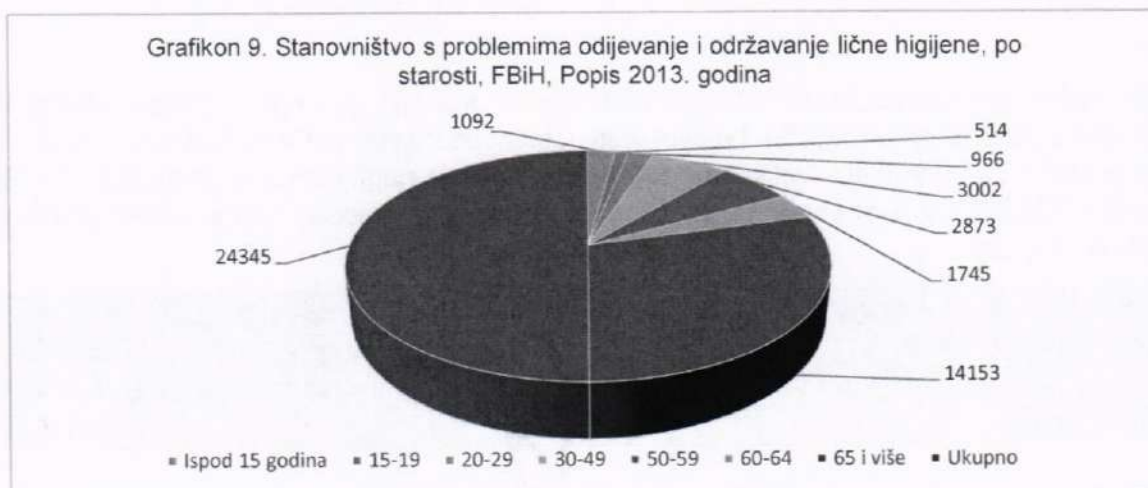
Od ukupnog broja populacije OSI u FBiH najveći broj njih je s problemima hodanja ili penjanja uz stepenice (63,1%). I u ovoj vrsti poteškoće najviše je OSI u kasnoj zreloj dobi i starosti (63%). Međutim, veliki broj ovih osoba pripada najaktivnijoj životnoj dobi 30-59 godina (33,6%). S ovom vrstom poteškoće suočavaju se i djeca i OSI iz razdoblja rane mladosti (3,5%).

Dobiveni podaci ukazuju na značaj rješavanja pitanja arhitektonske pristupačnosti u svim područjima življenja, jer te barijere su prepreka za sve generacije, one koje trebaju da ispunjavaju svoje životne potencijale, kao i razvojne potrebe vezane za rani uzrast, zrelu dob i starost.

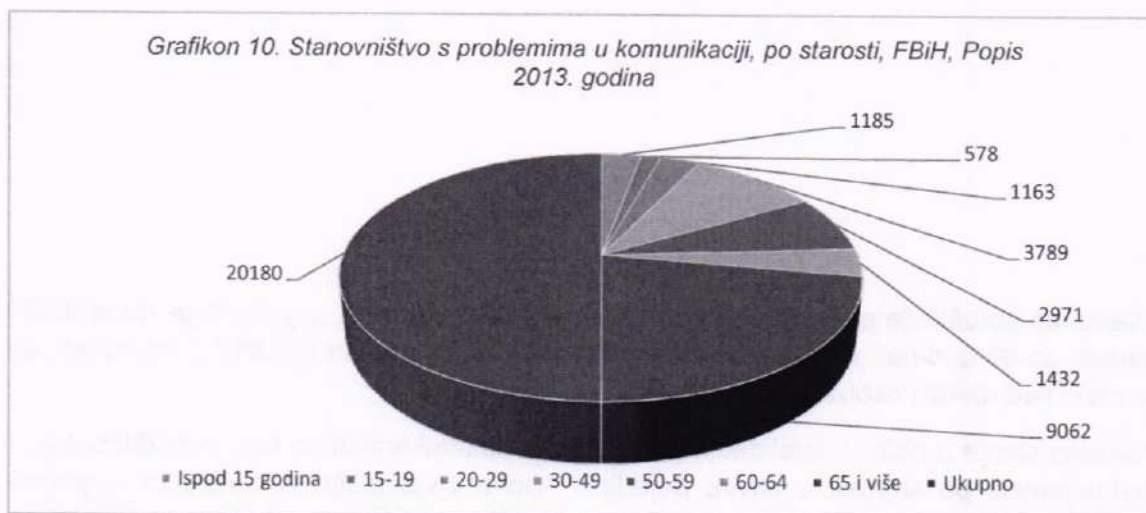
¹⁹ <https://www.zzjzfbih.ba/svjetski-dan-gluhih/>

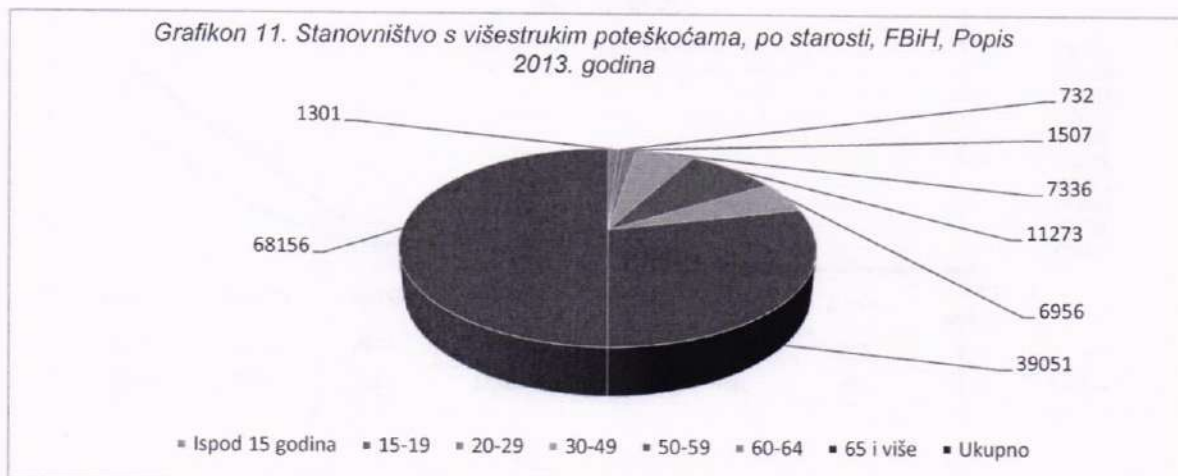
Interesantan podatak je da od ukupne populacije OSI u FBiH njih 19,6% je s problemima pamćenja ili koncentracije. Najveći broj OSI s ovom vrstom poteškoće je u populaciji kasnog zrelog doba i starosti od 60 godina i više (58,2%). Također, veliki broj osoba pripada najaktivnijoj životnoj dobi 30-59 godina (34%). S ovom vrstom poteškoće suočavaju se i djeca i OSI iz razdoblja rane mladosti (3,5%).

Problem odijevanja i održavanja lične higijene ima 13,4% OSI. Ove poteškoće uglavnom imaju OSI u zreloj dobi i starosti od 60 godina i više (58,2%). Veliki broj ovih osoba je i u dobi 30-59 godina (24,1%), ali je značajan procenat koji uključuje djecu i osobe u ranoj mladosti (10,6%).

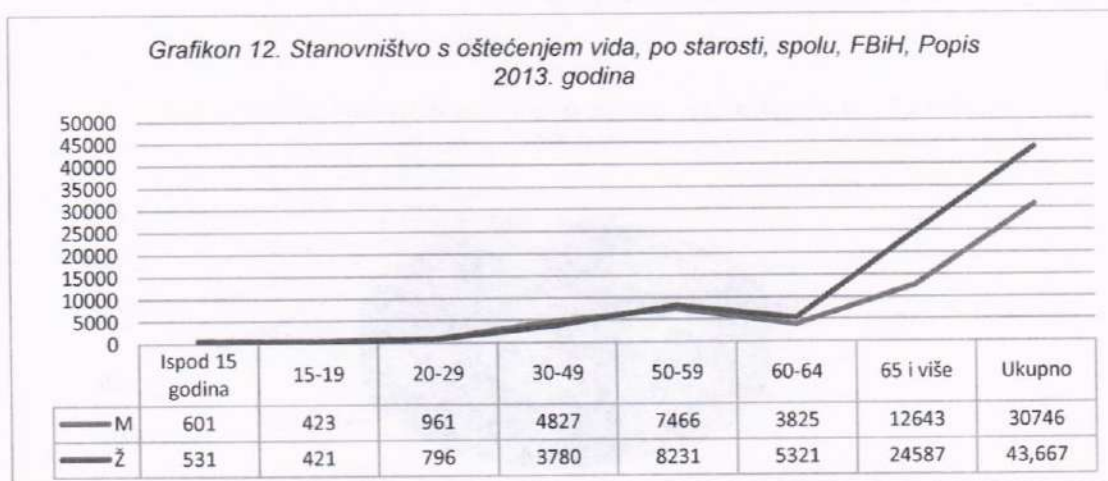
Probleme u komunikaciji ima 11,1% OSI. I s ovom poteškoćom evidentirano je najviše osoba u zreloj dobi i starosti od 60 godina i više (52%). U dobi od 30-59 godine je 33,5% OSI s ovim poteškoćama. Djece i OSI u ranoj mladosti je 14,5% i ovaj procenat je značajno veći nego za druge poteškoće koje su praćene ovim istraživanjem, Međutim, ovaj podatak je i očekivan imajući u vidu da se u posljednjim decenijama evidentira sve veći broj djece i mladih s poremećajima u govoru.

Višestruke poteškoće evidentirane su kod 37,5% OSI. Od toga, najviše ih je zreloj dobi i starosti od 60 godina i više (67,5%), zatim u dobi 30-59 godina (27,3%), i najmanje, ali ne malo kod djece i osoba u ranoj mladosti (5,2%).

U analizi stanja u oblasti invaliditeta po pitanjima zastupljenosti po tipu invaliditeta kao i zastupljenosti po starosti u okviru pojedinih tipova invaliditeta, značajno je sagledati položaj žena s invaliditetom u kontekstu navedenih varijabli. Jer, žene s invaliditetom predstavljaju jednu od višestruko marginaliziranih skupina koje su uslijed toga dodatno izložene problemima socijalnog isključivanja, siromaštvu, iskorištavanju i višestrukoj diskriminacija.

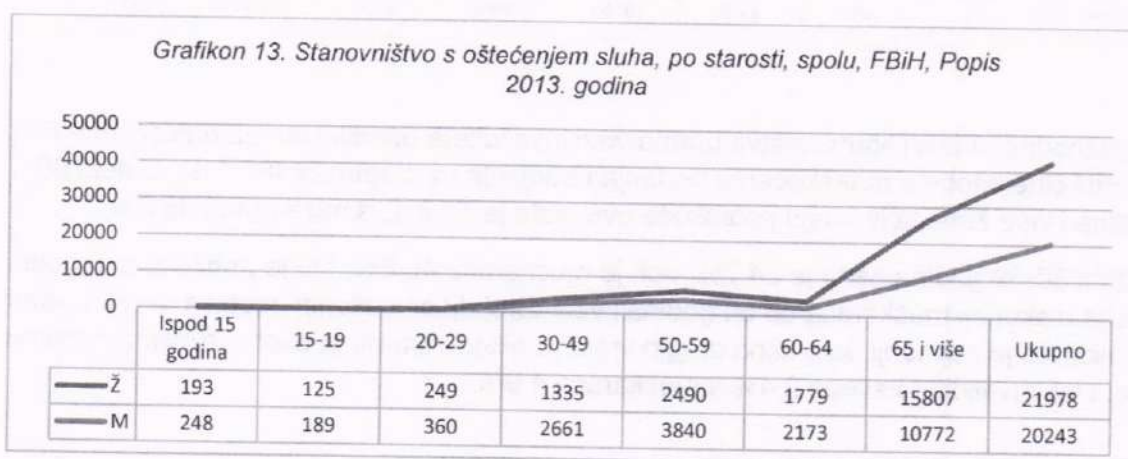
U nastavku će, na osnovu rezultata Popisa 2013.²⁰ godine, biti prikazana analiza stanovništva u FBiH prema spolu, vrsti i uzroku poteškoće.

U FBiH u populaciji OSI s oštećenjem vida više je stanovnika ženskog spola, odnosno od ukupnog broja OSI s ovom vrstom invaliditeta 58,7% je ženskog spola. Posmatrano po dobnim skupinama, u populaciji od 65 godina i više gotovo dvostruk je broj OSI ženskog

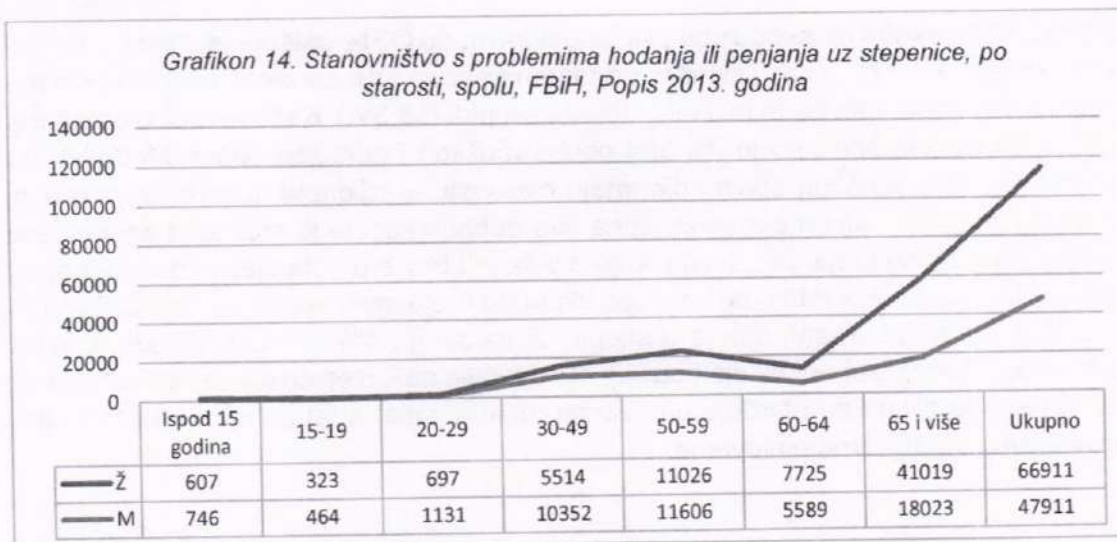
²⁰ Tabela sadrži podatke o uzroku poteškoće za osobe koje su izjavile da imaju navedenu vrstu poteškoće, bez obzira da li osoba ima jednu ili više vrsta poteškoća.

u odnosu na broj osoba muškog spola, što znači da među OSI s oštećenjem vida u starijoj dobi ima dvostruko više žena. Također, od ukupnog broja OSI ženskog spola koje imaju ovu vrstu invaliditeta, najviše ih je u ovoj dobnoj skupini (56,3%). Kada je riječ o populaciji u dobi 30-59 godina približno je isti broj osoba muškog i ženskog spola. Međutim, od ukupnog broja OSI muškog spola koje imaju ovu vrstu invaliditeta, najviše ih je u ovoj dobnoj skupini (40%), ali i u populaciji žena ova dobna skupina je značajno zastupljena (27,6%). Od ukupnog broja OSI s oštećenjem vida tek 5% je u dobi djece i osoba u ranoj mladosti. Posmatrajući podatke po spolu od ukupnog broja muškaraca s ovim oštećenjem njih 6,5% je u ovom uzrastu, dok je u skupini žena svega 4% u ovom uzrastu. Ovakvi podaci ne odgovaraju zakonima distribucije, što upućuje na činjenicu da se ova poteškoća u ranom periodu života ne utvrđuje u okvirima pojavljivanja, a taj period je najznačajniji za preventivno i korektivno djelovanje.

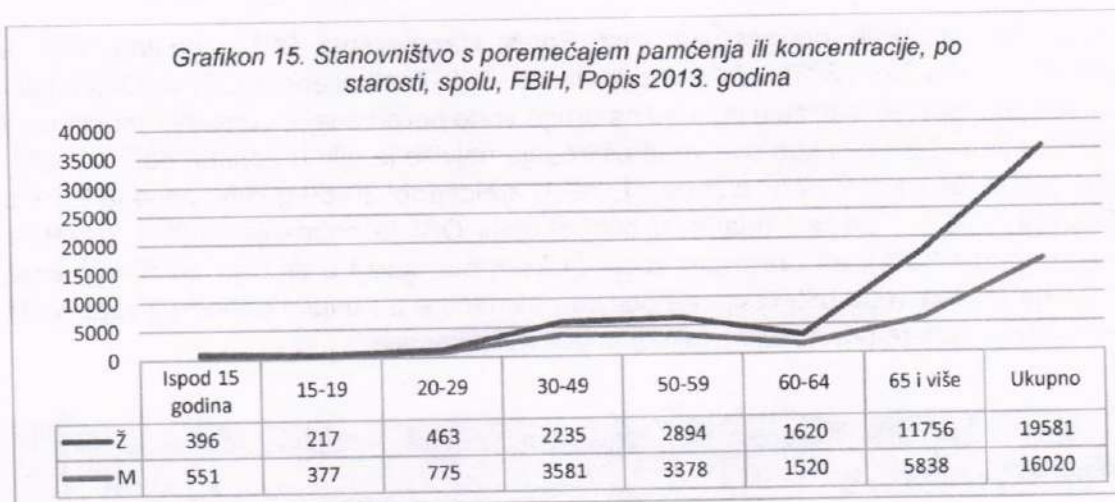
U okviru evidentiranih poremećaja kroz Popis stanovništva 2013. godine, OSI s oštećenjem sluha čini 23,2% ukupne populacije OSI. Zastupljenost OSI s oštećenjem sluha po spolu gotovo je bliža u odnosu na druge vrste poremećaja, odnosno, muškaraca je 47,9% a žena 52,1%. I kod ove vrste oštećenja najviše je njih u dobi 60 godina i više, u populaciji muškaraca 30,7%, a žena 41,7%. U zreloj dobi 30-59 godina žena je 9,1% a muškaraca 15,4%. Djece i mladih u ovoj skupini OSI je najmanje (3,2%), posebno ženskog spola (1,3%), ali i muškog spola (1,9%), što, kao i u slučaju oštećenja vida, ukazuje da se ova vrsta oštećenja ne otkriva i evidentira u ranijem periodu života, kada bi intervencije i mjere prevencije posljedica bile najefikasnije.

Ovi podaci su značajan input za resor zdravstvene zaštite, kao polazne tačke u sistemu podrške i zaštite OSI.

U prethodnoj analizi stanovništva prema vrsti invaliditeta utvrdili smo da najveći broj OSI u FBiH čine osobe s poteškoćama hodanja i penjanja uz stepenice (63,1%). U dobi 60 godina i više žena koje imaju poteškoće ove vrste je 72,8%, a muškaraca 49,3%.

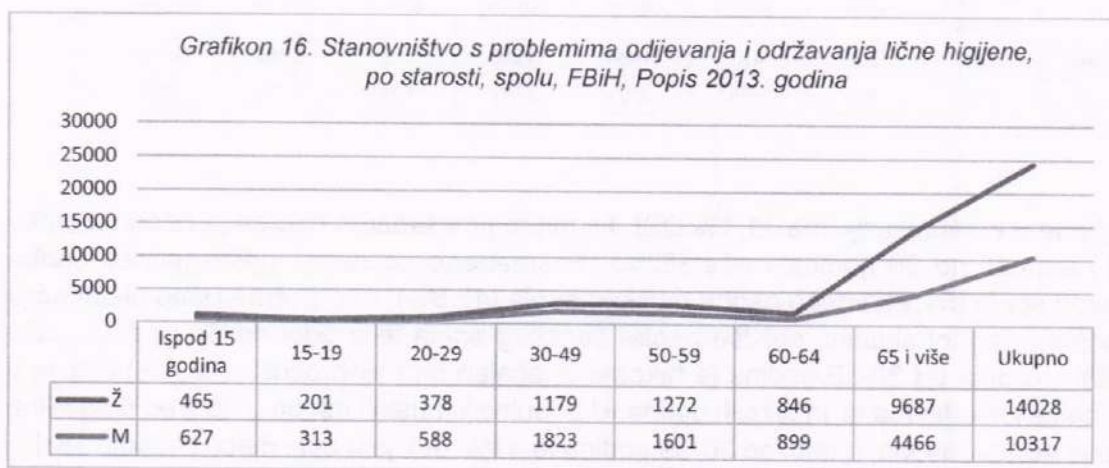
U dobi 30-59 godina žena je 24,7%, dok je muškaraca 45,8%, što je približno broju ovih osoba u skupini muškaraca od 60 godina i više. Broj djece i mladih osoba s ovom vrstom invaliditeta je najmanji, kao i kod drugih vrsta (3,5%), s tim da je osoba ženskog spola u ovoj vrsti invaliditeta svega 2,4% a muškaraca 4,9%.

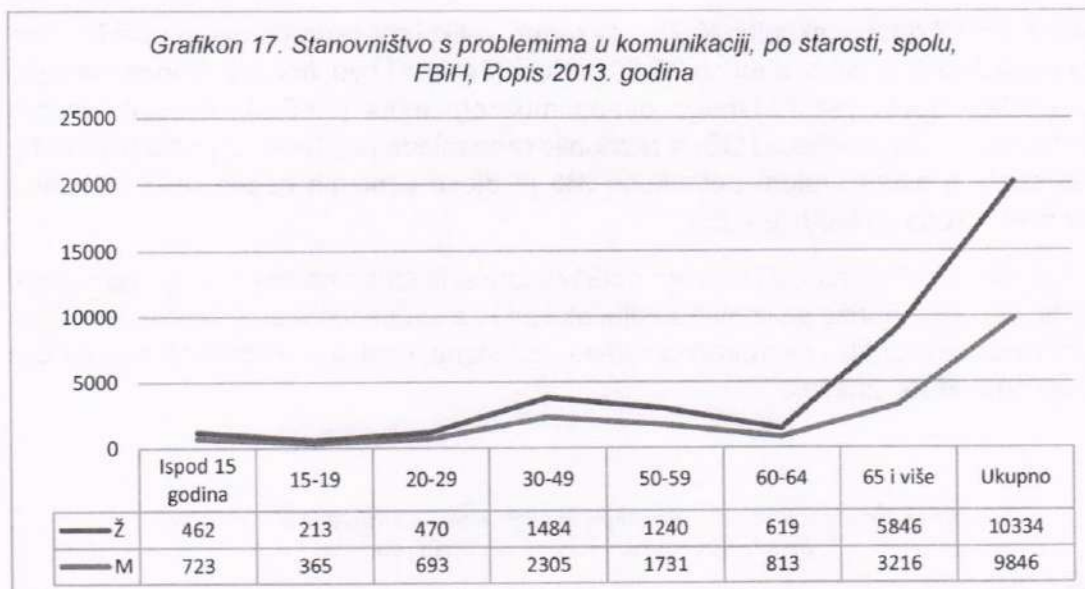
U ukupnoj populaciji OSI u FBiH značajan procenat čine i osobe s problemima pamćenja ili koncentracije (19,6%). Posmatrano po spolu, u ovoj vrsti invaliditeta žena je 55% a muškaraca 45%. U oba spola najviše je osoba u dobi od 60 godina i više, odnosno, od ukupnog broja žena s ovom vrstom poteškoće njih 37,6% je u ovoj dobnoj skupini, dok je

muškaraca u ovoj dobnoj skupini 20,7%. Također, veliki broj osoba s ovom poteškoćom pripada najaktivnijoj životnoj dobi od 30-59 godina (34%). U ovoj dobnoj skupini manje je osoba ženskog spola (14,4%) nego osoba muškog spola (19,5%). S ovom vrstom poteškoće suočavaju se i djeca i OSI iz razdoblja rane mladosti (3,5%). U populaciji osoba ženskog spola s ovom vrstom poteškoće 3% je djece i mladih osoba, a u populaciji muškog spola djece i mladih je 4,8%.

Podaci koji se i za skupinu OSI s ovom poteškoćom prikazuju, ne odgovaraju normalnoj distribuciji, odnosno, može se izvesti zaključak kao i za ostale vrste poteškoća, da sistem ove pojave ne prepoznaje i ne tretira na vrijeme, odnosno, u vrijeme kada je ta intervencija možda od presudnog značaja.

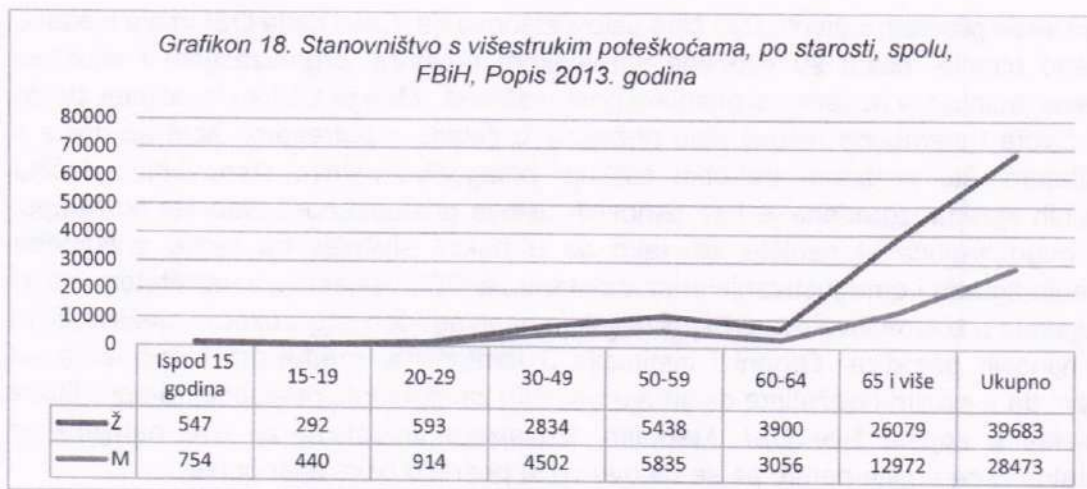
Problem odijevanja i održavanja lične higijene ima 13,4% OSI. Ove poteškoće uglavnom imaju OSI u zreloj dobi i starosti od 60 godina i više (58,2%). U ukupnom broju OSI s ovom vrstom poteškoće više je osoba ženskog spola (57,6%). U populaciji osoba ženskog spola njih 75,1% je u dobi 60 godina i više, 17,5% je u dobi od 30-59 godina, dok je djece i mladih tek 7,4%. U populaciji muških osoba s ovom vrstom poteškoće 52% je dobi 60 godina i više, 33,3% je u dobi od 30-59 godina, dok je djece i mladih 12,1%, značajno više nego djece i mladih ženskog spola.

Probleme u komunikaciji ima 11,1% OSI. I s ovom poteškoćom najviše je osoba u zreloj dobi i starosti od 60 godina i više (52%). Posmatrano po spolu, nešto je više osoba ženskog spola (51,2%) nego osoba muškog spola (48,8%). Ako posmatramo distribuciju po spolu i dobnoj skupini, najviše osoba ženskog spola je u dobi od 60 godina i više (62,6%), u dobi od 30-59 godina je također značajan broj ovih osoba (26,4%) dok je u dobi djece i mladih manji 11% ovih osoba. U populaciji muških osoba u dobi od 60 godina i više je 40,9%, osoba, u dobi od 30-59 godina je 41%, dok je u dobi djece i mladih 18,1% osoba, što je u odnosu na ostale vrste poteškoća značajno veći broj.

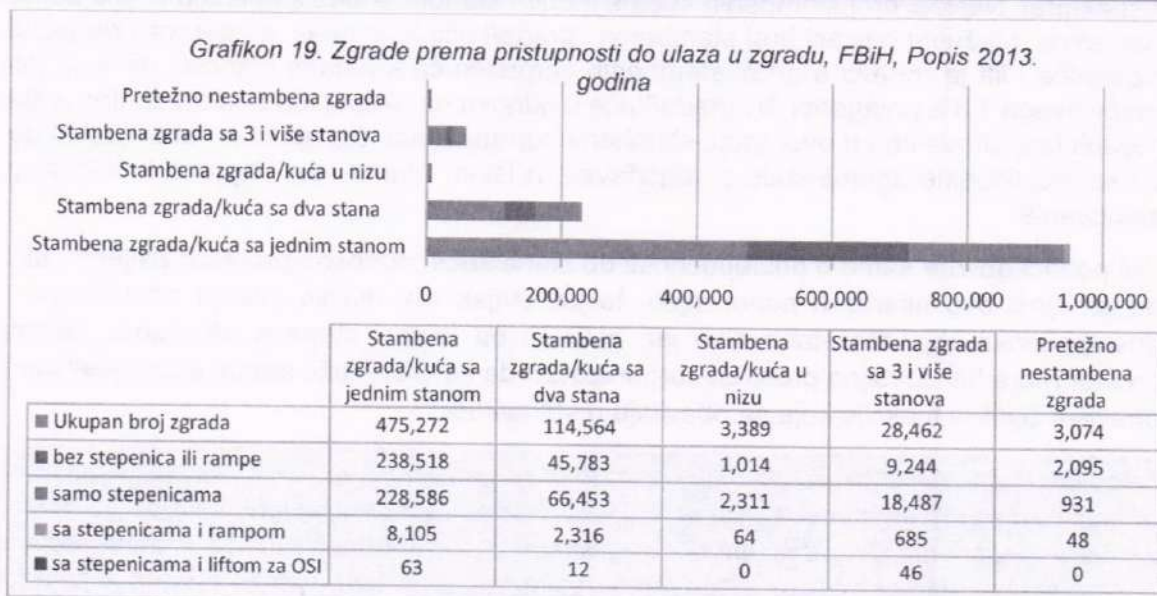
Zaključujemo da od svih poteškoća koje su praćene kroz ovaj popis, djeca i mladi imaju najveću zastupljenost u populaciji OSI s problemima u komunikaciji, gdje su osobe muškog spola više zastupljene od osoba ženskog spola.

Višestruke poteškoće evidentirane su kod 37,5 % OSI. Od toga, njih 67,5% je u dobi od 60 godina i više, 27,3% je u dobi 30-59 godina (27,3%), dok je svega 5,2% ovih osoba u dječijoj dobi i ranoj mladosti. Posmatrano po spolu, u ovoj grupi poteškoća žene su zastupljene s 58,2% a muškarci sa 41,8%. Posmatrano po dobu 75,5% žena je u dobi od 60 godina i više, 20,8% u dobi od 30-59 godina, i svega 3,7% je u dobi djece i mladih osoba. I muškaraca je najviše u dobi od 60 godina i više (56,3%), značajan je broj i u dobi od 30-59 godina (36,3%), dok je i kod muškaraca najmanje evidentiranih u dobi djece i mladih osoba (7,4%).

U populaciji OSI visok procenat zauzimaju osobe s višestrukim poteškoćama, gdje su najviše zastupljene žene starije dobi. Može se pretpostaviti da su kod većeg broja ovih osoba poteškoće nastale u procesu razvoja i starenja i u tom smislu se mogu raditi preventivni i aktivni programi podrške.

Iznimno veliki problem u životu OSI čine uslovi stanovanja. Čak i kada OSI imaju riješeno stambeno pitanje, često su suočene s manjkom prostora, organizacijom i mjestom stambene jedinice, a posebno s pitanjem pristupačnosti. Mnoge OSI su invaliditet stekle tokom života i stambene uslove nisu rješavale u skladu s potrebama koje su došle s invaliditetom, što u datom trenutku iziskuje prilagodbu uslova stanovanja. Većina stambenih zgrada izgrađena je bez osnovnih uslova pristupačnosti, kao što su rampe, liftovi, odgovarajuća stepeništa itd. Iako se u nekim slučajevima radila prilagodba stambenih zgrada i omogućavanje pristupa stanu za OSI s tjelesnim invaliditetom, veliki broj objekata u kojima žive ove OSI još uvijek je neprilagođen, što izuzetno otežava život OSI i njihovih porodica. Organi i institucije u kantonima, gradovima i općinama su obavezni da u svojim budžetima osiguraju podršku za izgradnju pristupnih rampi i liftova za objekte u kojima žive OSI. Međutim, izdvajanje sredstava za ove namjene je nedostatno ili ga uopće nema, pa se na ovu vrstu podrške čeka unedogled.

Prema rezultatima Popisa stanovništva 2013. godine, u FBiH je evidentirana 624.761 stambena zgrada/kuća. Od toga 296.654 zgrada/kuća je bez stepenica ili rampe, 316.768 ima samo stepenice, svega 11.218 zgrada/kuća ima stepenice i rampu, dok svega 121 zgrada/kuća ima lift za OSI, što je 0,02% od ukupno navedenog stambenog fonda. Posmatrano po veličini 475.272 stambenih zgrada/kuća su s jednim stanom, 114.564 s dva stana, 3.389 stambenih zgrada/kuća u nizu, 28.462 s tri i više stanova i 3.074 pretežno nestambene zgrade.

Prve tri grupe zgrada/kuća su uglavnom građene kao individualne porodične zgrade/kuće koje su gradili vlasnici (bez poštivanja urbanističko-tehničkih uslova), ili stambene zgrade/kuće u nizu koje su građene neplanski, nepoštivajući detaljne planske dokumente od strane vlasnika i/ili investitora i zgrade/kuće kolektivnog stanovanja s tri i više stanova za čiju gradnju, koja je trebala poštovati zakonom propisane uslove pristupačnosti, su odgovorni svi sudionici u građenju, investitor, projektant, izvođač i nadzor, kao i nadležni inspektorat. Najveći broj stambenih kuća s jednim stanom je bez stepenica ili ima samo stepenice. Međutim najveći broj stambenih zgrada/kuća koje imaju stepenice i rampu ili stepenice i lift je upravo u grupi stambenih zgrada/kuća s jednim stanom, ali to je još uvijek svega 1,3% prilagođenih zgrada/kuća u odnosu na ukupni fond. Interesantno je da najveći broj liftova ima u ovoj grupi stambenih zgrada/kuća, što upućuje na činjenicu da su se individualne zgrade/kuće prilagođavale u istom obimu kao i zgrade kolektivnog stanovanja.

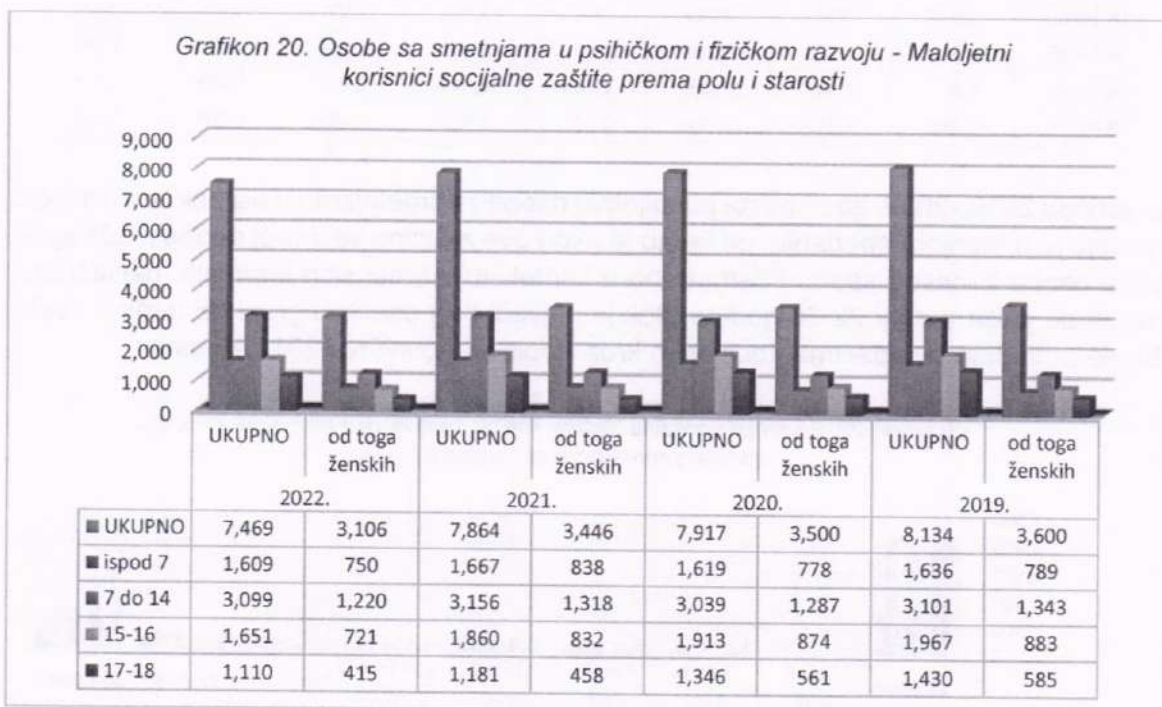
Ovi podaci govore samo o pristupačnosti do stana/kuće, odnosno prostora življenja, ali i da se riješi ovo pitanje u punoj mjeri, to još uvijek nije riješilo pitanje arhitektonske pristupačnosti objekata stanovanja jer, zavisno od vrste i stepena oštećenja, životni prostor mora biti dovoljno prostran i organizovan da se OSI može kretati s pomagalima i obavljati životne funkcije koje se obavljaju u stanu/kući.

Rezultati Popisa stanovništva 2013. godine, daju poražavajuću sliku stanja u pogledu pristupačnosti stambenih objekata u FBiH, bilo da se radi o individualnim ili zajedničkim zgradama/kućama. Osigurati da novoizgrađeni objekti budu u skladu s standardima pristupačnosti je imperativ za izvršavanje obaveze prema OSI, uz sve prednosti koje to

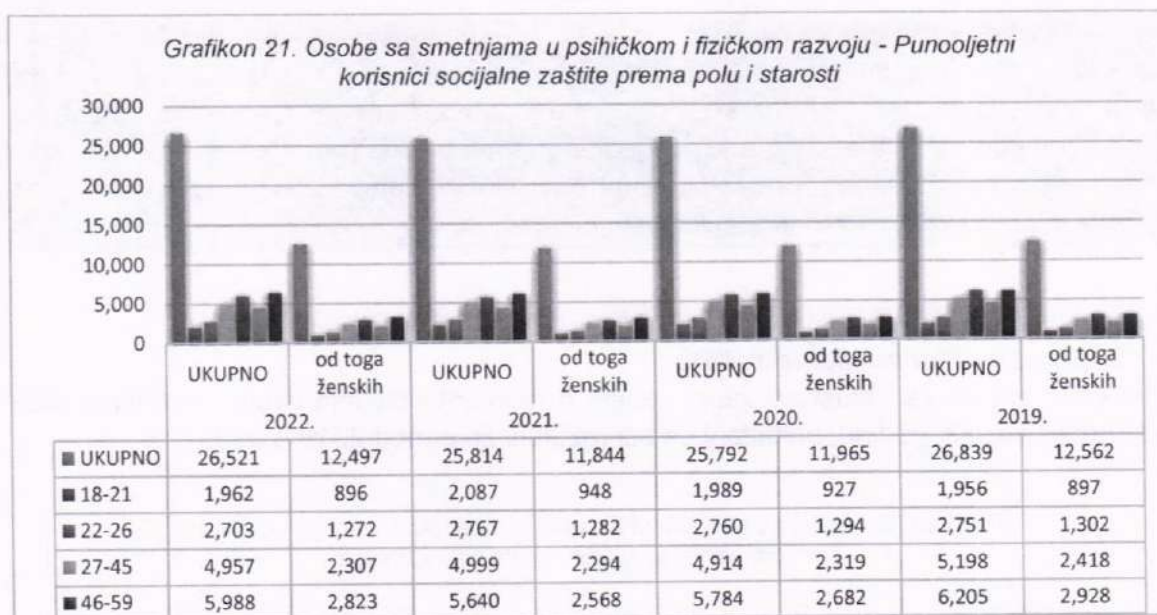
donosi i svim korisnicima. Također, nadležni organi i institucije se moraju ozbiljnije uključiti u rješavanje pitanja arhitektonske prilagodbe stambenih objekata na način da se u budžetima nadležnih organa osiguraju odgovarajuća finansijska sredstva za izgradnju rampi i liftova za OSI gdje god je to potrebno, kako bi se ova obaveza rješavala blagovremeno i konačno prestalo nepotrebno iscrpljivanje OSI zbog čekanja na rješavanje ovog važnog životnog pitanja.

2.1.2. Statistika socijalne zaštite

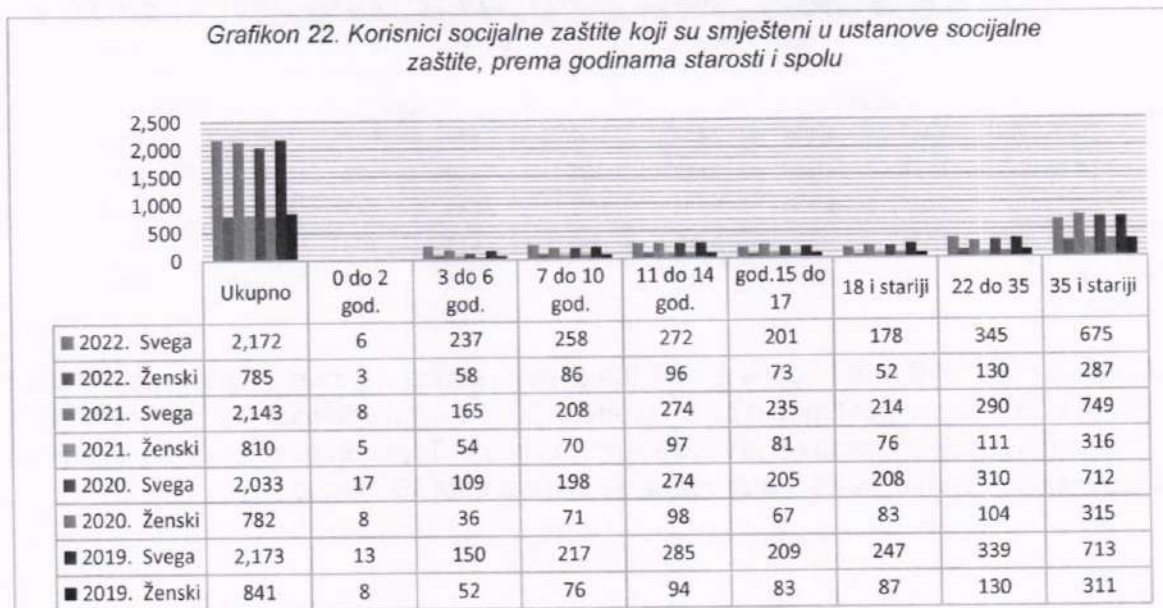
Statistički podaci za oblast socijalne zaštite u momentu pisanja ovog dokumenta nisu ažurirani za 2023. godinu, prikazani će biti rezultati za period 2019.-2022.

U periodu od 2019.-2022. godine broj maloljetnih osoba sa smetnjama u psihičkom i fizičkom razvoju je u postupnom padu (grafikon 20.). U svim posmatranim godinama veći je broj osoba muškog spola nego osoba ženskog spola. Također, posmatrano u kontekstu vremenskih intervala, najveći broj osoba se javlja u dobi 15-16 godina.

U periodu 2019.-2022. godina broj punoljetnih osoba sa smetnjama u psihičkom i fizičkom razvoju je u manjem opadanju, pri čemu je i kod ove skupine veći broj osoba muškog od broja osoba ženskog spola. Posmatrano u kontekstu vremenskih intervala, najveći broj osoba se javlja u dobi 22-26 godina, dok je najveći broj osoba u grupi 65 godina i više, što se podudara s podacima dobivenim kroz Popis stanovništva 2013. godine.

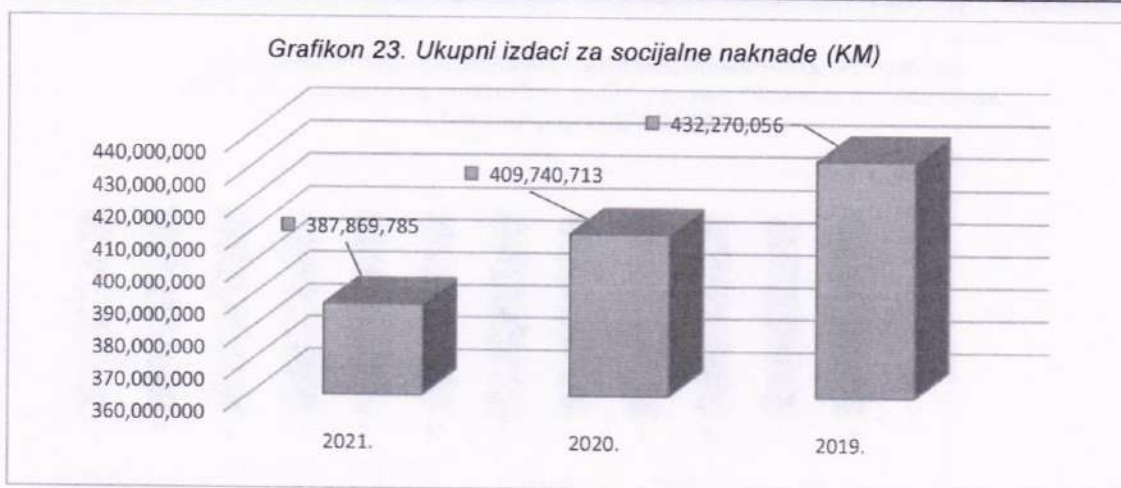

21

²¹ Izvještajne jedinice za podatke koji se dostavljaju su centri za socijalni rad

Grafikon 22. predstavlja podatke dobivene iz 16 ustanova socijalne zaštite u FBiH u periodu 2019.-2022. godine. Smještaj je pružen za oko 2.170 osoba, pri čemu je u svim posmatranim podacima manje osoba ženskog spola. Posmatrano po dobnim skupinama oko 45% ukupnog broja smještenih u ustanove socijalne zaštite čine djeca, mladih je oko 20% a osoba zrele i starije dobi oko 35%.

Podaci o dobnj i spolnoj strukturi osoba smještenih u ustanove socijalne zaštite mogu biti korisno polazište u kreiranju programa i mjera podrške i osnaživanja ovih osoba. Obzirom da je većina u dobi kada se može raditi na jačanju preostalih potencijala i razvijanju funkcionalnih vještina za savladavanje posljedica invaliditeta, ustanove socijalne zaštite trebaju što više raditi na ovom planu.

22

Prema statistici socijalne zaštite izdaci za naknade po osnovu invaliditeta od 2019.-2021 godine postupno opadaju. Ovaj podatak je interesantan ako se uzme u obzir činjenica da su iznosi naknada, iako u malim procentima, ipak rasli. Ove podatke ćemo staviti u kontekst podataka iz resora socijalne zaštite i resora boračko-invalidske zaštite kako bismo imali jasniju sliku kretanja po ovom pitanju.

2.1.3. Anketa o potrošnji domaćinstava (APD)

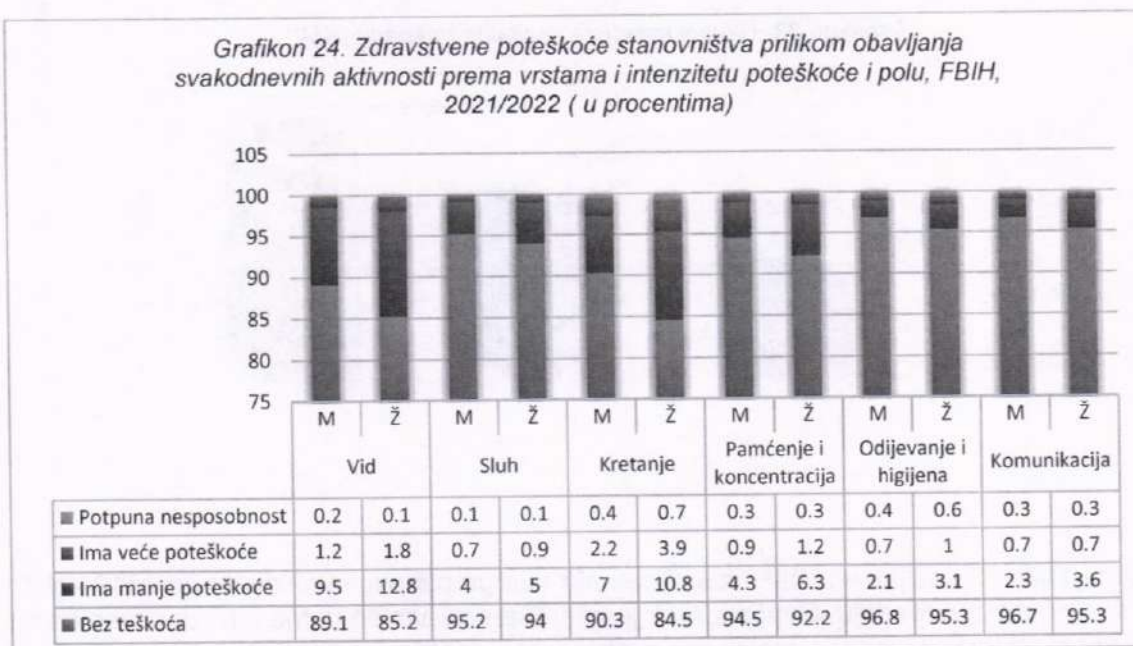
APD kroz modul Zdravstvo i socijalna uključenost prati stanovništvo prema posjedovanju ocjene invaliditeta od strane komisije. Podaci su prikupljeni anketom „Zdravstveno stanje i zdravstvene usluge“, u dijelu modula koji se odnosi na zdravstveno stanje stanovništva i korištenje zdravstvenih usluga. Analiza zdravstvenog stanja i usluga u BiH rađena je na osnovu subjektivnog mišljenja i odgovora pojedinaca o zdravstvenom stanju,

²² Ova finansijska statistika dobivena je na osnovu ESSPROS istraživanja. Navedeni iznosi u Esspros upitnik unose PIO/MIO, Federalno ministarstvo rada i socijalne politike i Federalno ministarstvo za pitanje boraca i invalida odbrambeno/oslobodilačkog rata, kao i svih deset kantona kroz svoja ministarstva za rad i socijalnu politiku

zdravstvenim uslugama, navikama i poteškoćama s kojima se suočavaju po pitanju zdravlja.

Grafikon 24. prikazuje zdravstvene poteškoće stanovništva prilikom obavljanja svakodnevnih aktivnosti, prema vrstama i intenzitetu poteškoća, čak i kada koriste odgovarajuća pomagala. Prema ovim podacima najveći broj ispitivanog stanovništva nema poteškoće u obavljanju svakodnevnih aktivnosti. Međutim, poteškoće s vidom, iako nose naočare, i s kretanjem ima približno svaki šesti stanovnik BiH, dok poteškoće s sluhom, iako nose slušni aparat i s pamćenjem i koncentracijom ima skoro svaki dvanaesti stanovnik. Skoro svaki osamnaesti stanovnik ima poteškoće s odijevanjem ili održavanjem lične higijene i sporazumijevanjem s drugima.

Grafikon 24. Zdravstvene poteškoće stanovništva prilikom obavljanja svakodnevnih aktivnosti prema vrstama i intenzitetu poteškoće i polu, FBIH, 2021/2022 (u procentima)

2.2. SOCIJALNA ZAŠTITA OSI

Oblasti socijalne zaštite OSI, uključujući i CŽR je u zajedničkoj nadležnosti FBIH i kantona, gdje je FBIH odgovorna za kreiranje zakona, politika i programa i djelomično, rijetko u cijelosti, za provođenje istih, dok su kantoni odgovorni za njihovo provođenje. Na nivou FBIH sljedećim zakonima se uređuju prava OSI:

1. Zakon o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom („Službene novine Federacije BiH“ br. 36/99, 54/04, 39/06, 14/09, 45/16, 40/18 i 16/23);

2. Zakon o zaštiti civilnih žrtava rata u Federaciji BiH („Službene novine Federacije BiH“ broj: 60/23);
3. Zakon o organizacijama i reprezentativnim organizacijama OSI i civilnih žrtava rata FBiH („Službene novine Federacije BiH“ br. 61/22 i 94/22);
4. Zakon o roditeljima njegovateljima u Federaciji BiH („Službene novine Federacije BiH“, broj: 75/21),
5. Zakon o hraniteljstvu u Federaciji BiH („Službene novine Federacije BiH“, broj: 19/17);
6. Zakon o materijalnoj podršci porodicama sa djecom u Federaciji BiH („Službene novine Federacije BiH“, broj: 52/22);
7. Zakon o ustanovama socijalne zaštite Federacije BiH („Službene novine Federacije BiH“ broj: 52/22)
8. Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju osoba sa invaliditetom („Službene novine Federacije BiH“, broj: 9/10).

Za većinu navedenih zakona kantoni imaju svoje provedbene zakone kojima se preciznije uređuju pitanja definirana okvirnim federalnim zakonima, kao i pitanja koja su federalnim zakonima delegirana na utvrđivanje kantonima. Ovako definirana zajednička nadležnost u mnogim situacijama stvara poteškoće u provedbi planiranog od strane FBiH, a razlozi su uglavnom u nedostatku finansijskih i kadrovskih kapaciteta u kantonima. To je razlog što je FBiH, barem u pogledu materijalne zaštite i podrške OSI i CŽR, preuzela odgovornost za finansiranje zakonom utvrđenih prava na materijalne naknade. Tako za naknade OSI FBiH osigurava sredstva u 100% iznosu a za naknade CŽR utvrđeno je participativno finansiranje, gdje FBiH finansira 70%, a kantoni 30% utvrđenih materijalnih naknada.

Pravo na dječiji dodatak se u cijelosti finansira s nivoa FBiH, pa iako je ovo pitanje u osnovi nadležnost kantonalnih vlada, isto je kao finansijska obaveza utvrđeno federalnom nivou vlasti. I u ovom slučaju razlog je nastojanje da se svoj djeci u FBiH, koja ispunjavaju uslove za ostvarivanje prava na dječiji dodatak, to pravo i omogući, a ne da se vezuje za mogućnosti kantona, što bi u konačnici rezultiralo diskriminacijom u ostvarivanju prava po osnovu mjesta življenja.

Finansiranje prava roditelja njegovatelja također se vrši s nivoa FBiH.

Za implementaciju Zakona o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju osoba s invaliditetom sredstva se prikupljaju kroz propisane doprinose, ali u slučaju potrebe nedostajuća sredstva se osiguravaju iz budžeta FBiH.

Također, OOSI koje su registrovane na nivou FBiH finansiraju se iz budžeta FBiH, a kantonalne organizacije koje ostvare pravo na finansiranje, finansiraju se iz kantonalnih budžeta.

Sva ostala prava po navedenim propisima realiziraju se i finansiraju na nivou kantona, a imajući u vidu da je oblast socijalne zaštite veoma kompleksna i da pored OSI uključuje niz drugih grupa i pojedinaca u stanju socijalne potrebe, onda je jasno da su kantonalni i

općinski organi nadležni za oblast socijalne zaštite uistinu opterećeni najsloženijim i najtežim poslovima za koje su u većini slučajeva potkapacitirani.

Posmatrano u kontekstu rezultata primjene prethodnih strateških dokumenta možemo reći da su ti rezultati u oblasti socijalne zaštite najviše vidljivi u donošenju i primjeni Zakona o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice s djecom (izmjene iz 2009., 2016. i 2023. godine), Zakona o ustanovama socijalne zaštite Federacije Bosne i Hercegovine, Zakona o materijalnoj podršci porodicama s djecom u Federaciji Bosne i Hercegovine, Zakona o roditeljima njegovateljima u Federaciji BiH i Zakon o organizacijama i reprezentativnim organizacijama osoba s invaliditetom i civilnih žrtava rata Federacije BiH. Svi ovi propisi akceptiraju potrebe OSI i definiraju rješenja koja doprinose njihovoj integraciji u društvo i značajno su unaprijedili pitanje materijalne podrške OSI.

Također, od svih ministarstava odgovornih za provedbu prethodnih strateških dokumenata FMRSP je bilo jedino koje je svake godine u svom budžetu planiralo sredstva za implementaciju strategije za oblast invalidnosti. Na taj način nastojala se održati vidljivost OSI kroz budžet i u okviru programa i politika, a ne samo u okviru realizacije zakonom propisanih prava. Na ovaj način finansirane su aktivnosti podizanja svijesti javnosti o pravima i potrebama OSI, podizanje kapaciteta i formiranje koalicija OOSI koje će zagovarati rješavanje pitanja važnih za položaj OSI na lokalnom nivou, izrada lokalnih akcionih planova za oblast invalidnosti i niz drugih aktivnosti koje su doprinijele vidljivosti i prepoznatljivosti potreba i položaja OSI u društvu.

Jedan od značajnih rezultata prethodnog strateškog dokumenta je priprema i usvajanje Jedinstvene liste invaliditeta po kojoj će se cijeliti tjelesno oštećenje za sve OSI bez obzira na uzrok nastanka invaliditeta, što je jedno od važnih reformskih pitanja, na čijem rješavanju se radilo godinama. Također, uspostava Jedinstvene liste invaliditeta je u osnovi jedne od preporuka koje je UN komitet za prava OSI dao BiH.

Prethodnim strateškim dokumentom planirano je i unapređenje podrške porodicama OSI, što je djelomično realizirano kroz Zakon o materijalnoj podršci obiteljima s djecom u Federaciji BiH i Zakon o roditeljima njegovateljima u Federaciji BiH, ali je za budućnost ostalo rješavanje pitanja servisa podrške, odnosno personalne asistencije za OSI, odnosno uvođenje prava na personalnu asistenciju za OSI.

Jednan od važnih ciljeva oba strateška dokumenta bio je da se osigura praksa da nadležni organi prilikom kreiranja rješenja značajnih za populaciju OSI u taj proces obavezno uključe OSI. FMRSP je prilikom izrade zakonskih i podzakonskih akata koji se tiču OSI osiguralo učešće OSI kroz uključivanje predstavnika OOSI u radne grupe, odnosno kroz ciljane konsultativne procese s OOSI, a u nekim situacijama kroz javne rasprave omogućavalo je učešće šire populacije OSI.

Osim niza zakona koji su doneseni u prethodnom strateškom razdoblju i u skladu s strateškim ciljevima, relevantan pokazatelj obima podrške i zaštite OSI je i u izdvajanju finansijskih sredstava za te svrhe. U nastavku ćemo dati pregled izdvojenih finansijskih

sredstava iz budžeta FBiH za finansiranje prava i programa podrške za OSI i CŽR, kao i OOSI i OCŽR u predhodne tri godine.

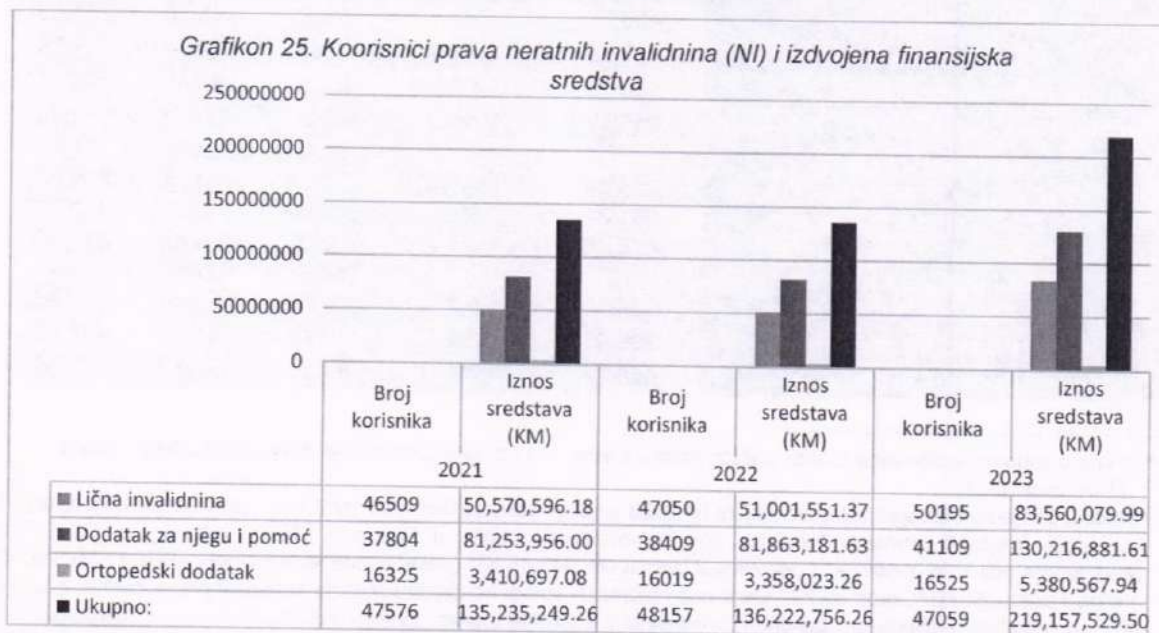
2.2.1. Prava na materijalne naknade osoba s neratnim invaliditetom (NI)

U skladu sa Zakonom o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice s djecom, osobe s neratnim invaliditetom, kod kojih je nalazom nadležne ljekarske komisije utvrđeno 90% ili 100% oštećenja organizma, u skladu s utvrđenom potrebom mogu ostvariti prava prikazana u tabeli 4. Osnovica utvrđivanje naknada za priznata prava je 80% najniže plate u FBiH.

Tabela 4: Pregled prava, procenat osnovice i mjesečnih iznosa naknada NI

RB	Vrsta prava	Procenat od osnovice	Mjesečni iznos (KM) ²³
1.	Lična invalidnina I grupe 100% oštećenja	40%	198,08
	Lična invalidnina II grupe 90% oštećenja	30%	148,56
2.	Dodatak za njegu i pomoć od drugog lica I grupe	100%	495,20
3.	Dodatak za njegu i pomoć od drugog lica II grupe	50%	247,60
4.	Ortopedski dodatak	7%	34,66

Grafikon 25. prikazuje broj korisnika i iznos sredstava koja su po utvrđenim pravima iz federalnog budžeta izdvojena u 2021., 2022. i 2023. godini.

²³ Iznosi naknada NI su važeći u periodu pisanja ovog dokumenta, 2024. godina. Odlukom o iznosu najniže plaće za 2024. godinu, V. broj: 2025/2023 od 29. 12. 2023. godine („Službene novine FBiH“, broj: 10123) visina najniže plaće iznosi 619,00 KM. Osnovica za utvrđivanje iznosa naknada NI je 80% od najniže cijene rada, što iznosi 495,20 KM

Tokom posmatrane tri godine broj korisnika prava NI ne pokazuje velike promjene iako je u 2023. godini pravo ostvarilo preko 9 hiljada novih korisnika, a u toj godini imamo najmanje korisnika. Ovaj podatak ukazuje da znatan broj korisnika izlazi iz prava uslijed smrti (prema evidencijama FMRSP oko 200 korisnika mjesečno). Posmatrano prema iznosu izdvojenih sredstava, u 2023. godini, kada imamo najmanji broj korisnika izdvojen je najveći iznos sredstava. Razlog tome je stupanje na snagu Izmjena zakona²⁴ kojim je uvedena nova osnovica za obračun ovih naknada, koja se vezuje za najnižu cijenu rada u FBiH. Ovim su naknade ovoj grupi OSI, nakon mnogo vremena značajno povećane i približene naknadama koje imaju CŽR.

2.2.2. Prava na materijalne naknade civilnih žrtava rata (CŽR)

U skladu sa Zakonom o zaštiti civilnih žrtava rata u Federaciji BiH, za CŽR utvrđena su materijalna prava prikazana i tabeli 5. Osnovica utvrđivanje naknada za priznata prava je 70% od osnovice RVI²⁵.

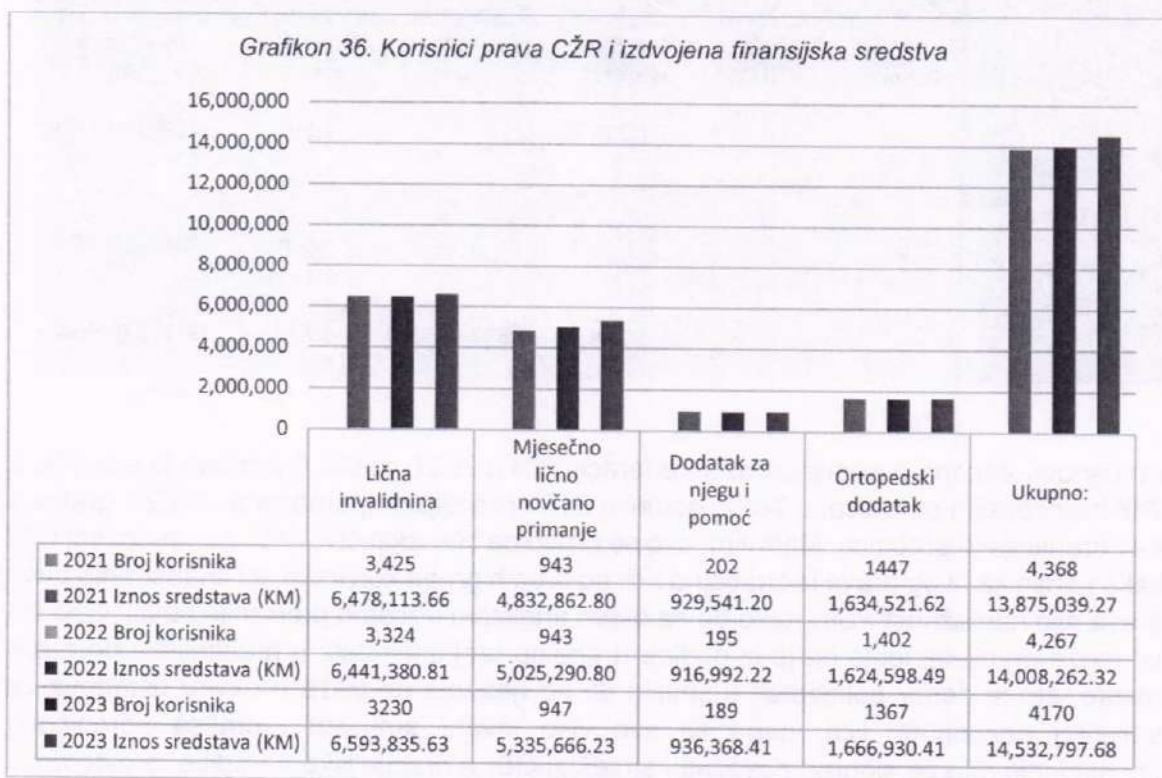
Tabela 5: Pregled prava cžr, boračke osnovice i iznosa koje po pravima izdvajaju FBiH i kantoni

Vrsta prava	Boračka osnovica za obračun	Procenata od osnovice	Iznos sredstava po pravima		
			Federacija BiH	Kanton	Ukupno
LIČNA INVALIDNINA			70%	30%	100%
I grupa 100% oštećenja	945,49	100%	463,29	198,55	661,84
II grupa 100% oštećenja	690,21	73%	338,20	144,95	483,15
III grupa 90% oštećenja	520,02	55%	254,81	109,20	364,01
IV grupa 80% oštećenja	406,56	43%	199,21	85,38	284,59
V grupa 70% oštećenja	302,56	32%	148,25	63,54	211,79
VI grupa 60% oštećenja	180,19	18%	88,29	37,84	126,13
MJESEČNO LIČNO NOVČANO PRIMANJE	945,49	100%	463,29	198,55	661,84
DODATAK ZA NJEGU I POMOĆ			50%	20%	70%
Dodatak za njegu i pomoć I stepena	945,49	100%	472,74	189,10	661,84
Dodatak za njegu i pomoć II stepena	661,84	70%	330,92	132,37	463,29
Dodatak za njegu i pomoć III stepena	472,75	50%	236,38	94,55	330,93
ORTOPEDSKI DODATAK			50%	20%	70%
Ortopedski dodatak I stepena	274,19	29%	137,09	54,84	191,93
Ortopedski dodatak II stepena	208,01	22%	104,01	41,60	145,61
Ortopedski dodatak III stepena	160,73	17%	80,36	32,15	112,51

²⁴ Zakon o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom („Službene novine FBiH“ broj 16/23)

²⁵ Vlada F BiH je na 359. sjednici, održanoj 19.04.2023. godine, donijela Odluku o utvrđivanju osnovice za određivanje visine mjesečnih novčanih naknada korisnika boračko-invalidske zaštite u Federaciji BiH (invalidnina), za 2023. godinu. Navedenom odlukom utvrđena je osnovica u iznosu od 945,49 KM (devetstotinačetdesetpet i 49/100 KM). („Službene novine Federacije BiH“, broj: 30/23.). Osnovica i mjesečni iznosi novčanih primanja korisnika prava civilnih žrtava rata i njihovih porodica u skladu sa „Zakonom o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom“ („Službene novine Federacije BiH“ br. 36/99, 54/04, 39/06, 14/09, 45/16, 40/18 i 16/23), usklađuju se identično kretanju invalidnina branilaca i članova njihovih porodica i iznosi 70% osnovice korisnika boračko-invalidske zaštite. Shodno tome osnovica za utvrđivanje mjesečnih novčanih naknada za korisnike prava civilnih žrtava rata i njihovih porodica za 2023. godinu iznosi 661,84 KM.

Grafikon 36. prikazuje je broj korisnika i iznos sredstava koja su po utvrđenim pravima iz budžeta FBiH izdvojena u 2021., 2022. i 2023. godini. Prikazana sredstva su 70% od utvrđenog iznosa, odnosno, 30% sredstava za utvrđena prava osigurali su kantoni za svoje korisnike.

Broj korisnika prava CŽR i iznos izdvojenih sredstava po tom osnovu u posmatrane tri godine je gotovo nepromjenljiv (oko 100 korisnika na nivou godine). Također, uvođenjem tzv. švicarske formule, kao modela povećanja ovih naknada na godišnjem nivou, rezultiralo je da se ove naknade povećavaju u simboličnom iznosu. Tako je osnovica za utvrđivanje mjesečnih novčanih naknada za korisnike prava civilnih žrtava rata i njihovih porodica za 2021. godinu iznosila 607,25 KM, u 2022. godini je iznosila 637,00 KM a u 2023. godini 661,84 KM.

Iz ovih podataka je vidljivo da su, u periodu velikih udara inflacije, kada su svi budžetski korisnici obuhvaćeni nekim mjerama ublažavanja tih posljedica (povećanjima naknada), korisnici prava CŽR, uz porodice boračke populacije, ostali daleko od nekada utvrđene vrijednosti materijalnih naknada za prava koja su im zakonom propisana.

2.2.3. Prava roditelja njegovatelja

Zakon o roditeljima njegovateljima u Federaciji BiH donesen je 2021. godine a njegova primjena pokazuje rezultate već od 2022. godine, kako kroz broj utvrđenih statusa

roditelja njegovatelja, tako i kroz sredstva izdvojena iz budžeta FBiH za ove namjene, što je prikazano u sljedećoj tabeli.

Tabela 6: Pregled utvrđenih statusa izdvojenih sredstava za roditelje njegovatelje

Godina/pravo	2021.		2022.		2023.	
	Utvrđeno statusa	Sredstava (KM)	Utvrđeno statusa	Sredstava (KM)	Utvrđeno statusa	Sredstava (KM)
Roditelj njegovatelj	-	-	1.310	-	1.569	14.996.244,00
Refundacija troškova medicinskog vještačenja	-	-	-	-	1360	138.771,90
Ukupno:	-	-	1.310	1.567.096,00	1.569	15.135.015,90

Po osnovu Zakona o hraniteljstvu u Federaciji BiH u 2021. godini finansiran je smještaj u 248 hraniteljskih porodica, u 2022. godini u 316 hraniteljskih porodica a u 2023. godini u 441 hraniteljsku porodicu. Međutim, ovo se pravo ne tiče isključivo OSI, odnosno broj OSI kako korisnika ovog prava je značajno niži od drugih grupa korisnika, a i finansiranje ovog prava nije nadležnost FBiH, tako da se ovom analizom nećemo preciznije baviti. Ono što se može primijetiti jeste da je iz godine u godinu broj smještaja u hraniteljske porodice rastao, što je dobar pokazatelj u smislu da se rješenja ne traže u okviru ustanova za smještaj nezbrinutih lica, nego se sve više stvara ambijent i praksa porodičnog zbrinjavanja, što će sigurno povećati i smještaj OSI u hraniteljske porodice, a o čemu bi se trebali provoditi ciljani programi promocije.

2.2.4. Prava na dječiji dodatak

Zakon o materijalnoj podršci porodicama s djecom u Federaciji BiH stupio je na snagu 2022. godine i iste godine njegova primjena je rezultirala utvrđivanjem prava korisnicima i zahtjevala izdvajanje sredstava iz budžeta FBiH, kako se vidi u tabeli 7. U osnovi, broj korisnika uključuje sve korisnike u FBiH koji su ostvarili pravo na dječiji dodatak, a samo jedan broj među njima su djeca s invaliditetom, koja ostvaruju pravo na uvećan dječiji dodatak. Uvećani dječiji dodatak za djecu s invaliditetom predstavlja jedan od načina podrške porodicama koje imaju djecu s invaliditetom.

Tabela 7: Pregled broja korisnika i isplaćenih sredstava za dječiji dodatak

Godina/pravo	2021.		2022.		2023.	
	Utvrđeno statusa	Sredstava (KM)	Utvrđeno statusa	Sredstava (KM)	Utvrđeno statusa	Sredstava (KM)

Dječiji dodatak	-	-	54.261	2.615.049,99	86.919	111.453.399,50
Ukupno:	-	-	54.261	2.615.049,99	86.919	111.453.399,50

2.2.5. Finansiranje ustanova socijalne zaštite

Po osnovu Zakona o ustanovama socijalne zaštite FBiH iz budžeta FMRSP izdvajaju se značajna sredstva za upravljanje i nadzora nad radom ustanova, kao i za unapređenje kadrovskih i smještajnih kapaciteta ustanova. U tabeli 8. dat je pregled finansijskih sredstava koja su iz budžeta FBiH putem FMRSP izdvojena po osnovu ovog zakona.

Tabela 8: Pregled finansiranih programa ustanova socijalne zaštite FBiH

Godina/program	2021.		2022.		2023.	
	Broj ustanova	Sredstava (KM)	Broj ustanova	Sredstava (KM)	Broj ustanova	Sredstava (KM)
Aktivnosti u vezi upravljanja i nadzora nad radom ustanova	-	-	5	-	5	353.000,00
Transfer sredstava za neometano funkcioniranje ustanova socijalne zaštite	-	-	5	1.362.833,00	5	1.515.000,00
Poboljšanje uslova za rad ustanova za zbrinjavanje na nivou FBiH kroz kapitalni transfer	-	-	5	2.015.000,00	5	2.015.000,00
Stručni nadzor nad radom ustanova za zbrinjavanje na nivou FBiH	-	-	5	10.000,00	5	15.000,00
Ukupno:	-	-		3.387.833,00		3.898.000,00

2.2.6. Finansiranje OOSI

FMRSP kroz svoj budžet svake godine izdvaja finansijska sredstva za podršku osnovnom funkcionisanju 14 OOSI (saveza/udruženja) registrovanih u skladu s važećim propisima u FBiH, a koji predstavljaju ključne partnere ovog ministarstva u aktivnostima koje se tiču ili bi mogle imati uticaj na položaj OSI. Pored sredstava iz budžeta, FMRSP svake godine putem Javnog poziva za finansiranje projekata i programa iz dijela prihoda ostvarenih po osnovu naknada za priređivanje igara na sreću, dodjeljuje sredstva za programe i projekte namijenjene za zadovoljavanje potreba OSI u smislu poboljšanja životnih uslova i rada njihovih organizacija, podizanja svijesti javnosti o položaju i potrebama OSI, kao i projekte edukacije samih OSI o njihovim pravima i obavezama u smislu vlastitog položaja.

Tabela 9: Pregled finansiranja federalnih OOSI iz budžeta FBiH

Godina/ transfer	2021.		2022.		2023.	
	Broj OOSI	Sredstava (KM)	Broj OOSI	Sredstava (KM)	Broj OOSI	Sredstava (KM)
Tekući transfer neprofitnim organizacijama-Transfer za organizacije civilnih invalida	13	500.000,00	14	500.000,00	13	500.000,00
Javni poziv za finansiranje projekata i programa iz sredstava dijela prihoda ostvarenih u Budžetu FBiH po osnovu naknada za priređivanje igara na sreću	114	1.411.492,73	85	1.409.413,61	-	Nije realizovan
Ukupno:	127	1.911.492,73	99	1.409.413,61	13	500.000,00

2.2.7. Prioriteti intervencije u oblasti resora socijalne politika

Prioritetna područja intervencije u narednom strateškom periodu oslanjat će se na iskustva implementacije prethodna dva dokumenta, planirane a neizvršene aktivnosti iz istih, te aktuelne potrebe OSI koje su prepoznate značajnim za unapređenje položaja i inkluziju OSI, te jačanje kapaciteta i uloge OOSI u procesima koji se tiču njihovog položaja. U tom smislu trenutno prepoznata pitanja se odnose na kreiranje sistemskog rješenja personalne asistencije za OSI, uspostavljanje jedinstvene baze podataka o OSI, usvajanje kalendara o obilježavanju značajnih datuma za OSI, jačanje personalnih kapaciteta OSI i kapaciteta OOSI, kao i podizanje svijesti javnosti o pravima, potrebama i obavezama OSI.

Kada je riječ o kreiranju sistemskog rješenja personalne asistencije za OSI, ovdje prije svega treba provesti studiju primjenljivosti sistema personalne asistencije, te pripremiti i donijeti propis kojim će se urediti ova oblast. Personalnom asistencijom bile bi obuhvaćene OSI koje bez tuđe podrške nisu u stanju obavljati funkcije značajne za kvalitetan život u zajednici. Član 19. Konvencije obavezuje države potpisnice da OSI osiguraju pravo na samostalan život i pravo na uključenost u zajednicu, odnosno da „preduzimaju efektivne i odgovarajuće mjere“ kako bi OSI imale mogućnost punog uživanja ovog prava, uključujući i pravo da OSI imaju „pristup spektru službi podrške u svojim domovima, ustanovama za smještaj i lokalnoj zajednici, uključujući personalne asistente, neophodne radi podrške uključenosti i životu OSI u svojim lokalnim zajednicama i sprečavanja izolacije ili isključenosti iz zajednice“. FMRSP je u procesu pripreme Zakona o socijalnim uslugama, koji će dobrim dijelom regulisati odgovarajući vid podrške u zajednici i za OSI.

Međutim, personalna asistencija, kao izuzetno važav vid podrške za OSI, ovim propisom u izradi nije obuhvaćena i potrebno je regulisati posebnim propisom. Na osnovu postojećih podataka o broju OSI i CŽR koje koriste pravo na pomoć i njegu od druge osobe, procjene su da bi u FBiH moglo biti 20.000 korisnika personalne asistencije, što bi na godišnjem nivou zahtjevalo minimalno 150.000.000,00 KM.

Kada je riječ o prioritetu uspostavljanja jedinstvene baze podataka o OSI, treba imati u vidu da FMRSP ima bazu SOTAC, u kojoj se vode podaci o OSI i CŽR koje su ostvarili pravo na materijalnu naknadu po važećim zakonima. Jedinstvena je za cijelu FBiH i koriste je nadležni organi na svim nivoima vlasti koji provode postupak utvrđivanja prava i njegove provedbe. Ova baza sadrži sljedeće podatke: matični broj, ime i prezime, spol, dob, prebivalište, vrsta utvrđenog prava, mjesečni novčani iznosi koji se isplaćuju na račun utvrđenog prava, uzrok invaliditeta, stepen tjelesnog oštećenja i u nekim (ne u svim) informaciju vezanu za vrstu invaliditeta. Ipak, ova baza podataka, u kojoj je trenutno evidentirano preko 140 000 osoba ne sadrži ostale informacije (socijalno-ekonomski status, radni status, porodični status i sl.) i ne može predstavljati stvarni broj OSI, jer ne uključuje osobe koje nisu ostvarile pravo po zakonima iz oblasti zaštite OSI i CŽR, a ostvarile su prava po propisima iz drugih oblasti kao što su boračko-invalidska zaštita, penzijsko-invalidsko osiguranje, itd. FMRSP je uspostavilo i vodi Jedinstveni registar korisnika gotovinskih naknada na koje se ne uplaćuju doprinosi, a koji je formiran na osnovu podataka već postojećih baza za naknade prema propisima o boračko-invalidskoj zaštiti, socijalnoj zaštiti i zaštiti porodice s djecom te podataka koji se vode u drugim elektronskim i izvanelektronskim bazama na nivou FBiH, kantona i općina. Ali ni ova baza ne obuhvata podatke demografske, socio-ekonomske i druge važne podatke o OSI i CŽR, a koji su ključni u dobrom programiranju mjera i aktivnosti za unapređenje stanja u ovoj oblasti, odnosno za mjere ciljane podrške.

Također, FMRSP je u proceduri uspostavljanja Registra organizacija i reprezentativnih organizacija OSI i CŽR, koji će sadržavati podatke o ovim organizacijama s nivoa općina, gradova, kantona i FBiH. Međutim, ni ova baza podataka, kao ni sve zajedno koje vodi FMRSP, nisu dovoljne za mjere ciljane podrške za OSI i CŽR.

Nepostojanje jedinstvene baze podataka o OSI koja bi sadržavala sve relevantne informacije koje se tiču OSI predstavlja jednu od glavnih primjedbi Evropskog komiteta za ljudska prava. U cilju efikasnijeg praćenja UN Konvencije o pravima OSI, Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH, uz podršku OSCE-a u BiH, pokrenulo je aktivnost izrade dokumenta „Smjernice za harmoniziranje procesa prikupljanja i objedinjavanja podataka o OSI u BiH.“ Pored toga, krajem 2022. godine je završen IPA projekat „Mapiranje i evaluacija potreba Roma i mapiranje potreba osoba s invaliditetom u Bosni i Hercegovini“, koji je koordiniralo Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH, a u kojem je sudjelovalo i FMRSP, gdje se došlo do zaključka da mnoge OSI i CŽR, i pored naknada koje primaju po zakonu, ne osjećaju dovoljno podrške od strane sistema, jer imaju niz drugih potreba koje im ove naknade ne mogu pokriti, a odnose se na uslova stanovanja, pristup savremenim tehnologijama, neinformiranost o pravima i mogućnostima, itd. Zaključak ovog mapiranja bio je da bi bilo značajno uraditi Jedinstvenu bazu podataka, koja bi se vodila kod Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice BiH, kao organa odgovornog za

praćenje i izvještavanje po Konvenciji o pravima OSI, a koja bi sadržavala sve podatke koji bi bili korisni da se adekvatno prati stanje i potrebe OSI. Ukoliko se pristupi rješavanju ovog prioriteta sredstva za realizaciju mogu se osigurati kroz donatorske programe.

Usvajanje kalendara za obilježavanje značajnih datuma za OSI jedan je od prioriteta koji se nalazio i u prethodnim strateškim dokumentima. FMRSP sudjeluje u obilježavanju 3. decembra, Međunarodnog dana OSI, 21. marta Međunarodnog dana osoba s Down sindromom, 28. septembra Međunarodnog dana gluhih i nagluhih, kao i 15. oktobra Međunarodnog dana slijepih. Međutim, svi programi su u organizaciji drugih institucija ili OOSI, dok FMRSP nema vlastiti program. Zato bi bilo značajno ustanoviti ovaj kalendar i praksu, i razvijati širi interes institucija i javnosti za sudjelovanje i finansiranje aktivnosti po ovom planu.

Kada je riječ o jačanju personalnih kapaciteta OSI i kapaciteta OOSI, kao i podizanje svijesti javnosti o pravima, potrebama i obavezama OSI, ovdje se prije svega treba raditi na podizanju znanja i razumijevanja građana, kao i samih OSI o njihovim pravima ali i odgovornostima, potrebama kao i mogućnostima, te razvijanju kapaciteta za zagovaranje i zastupanje istog.

Pitanju stanovanja uz podršku pristupa se sporadično, a ne sistemski i jednoobrazno. Osim neujednačenog shvatanja i nerazumijevanja obaveza provođenja člana 28. UN Konvencije o pravima OSI, a koji tretira ovo pitanje, razlozi su nepostojanje zakonske obaveze svim akterima za provođenjem ovakvih mjera i programa. Ne postoje ni precizni podaci o broju OSI kojima je potreban ovakav vid podrške. Stoga bi se u budućim aktivnostima trebala posvetiti pažnja pružanju stručne i finansijske podrške kantonima, gradovima i jedinicama lokalne samouprave za provođenje ovih propisa i programa. Kao jednako važna aktivnost je uspostavljanje mehanizma pomoću kojeg bi se dobili podaci o broju OSI koji bi bili korisnici. I ovdje dolazi do izražaja značaj rada i djelovanja OOSI, jer te organizacije imaju podatke o svojim članovima. Na ovaj način nadležni organi imali bi kvalitativne i kvantitativne podatke o tome kolika je stvarna potreba za donošenjem ovakvih propisa, mjera i programa, i u skladu s tim omogućilo bi se kreiranje istih u skladu s specifičnim potrebama OSI.

Također, izostaje dovoljna kvaliteta usluga u skladu sa specifičnim potrebama OSI koje se pružaju u zajednici, odnosno nedostatak programa personalne asistencije koji bi olakšali svakodnevni život OSI. Ovo pitanje značajno je kako za OSI mlađe životne dobi, tako i za djecu s teškoćama i invaliditetom i OSI starije životne dobi kojima je potrebna podrška stanovanju na mjestima na kojima već žive.

2.2.8. Finansijske projekcije obaveza FMRSP prema OSI

U skladu s obavezama koje proizilaze iz važećih zakona FMRSP vrši redovne isplate korisnicima prava neratnih invalidnina, CŽR, roditelja njegovatelja, smještaja u hraniteljsku porodicu i dječjeg dodatka. Prva tri prava se isključivo odnose na populaciju

OSI i za ta prava na godišnjem nivou FMRSP mora osigurati cca 245.042.400,00 KM. Dio sredstava OSI i CŽR će ostvariti i kroz ostale zakone iz resora socijalne zaštite, kako na nivou FBiH tako i na nivou kantona. Za finansijsku podršku u radu OOSI FMRSP će godišnje izdvajati minimalno 500.000,00 KM.

Za uvođenje novog prava, kao što je pravo na personalnu asistenciju moralo bi se osigurati novih minimalno 150.000.000,00 KM. Također, za podizanje personalnih kapaciteta i podizanje svijesti javnosti o potrebama i mogućnostima OSI, te uvođenje kalendara značajnih datuma potrebno je osigurati novih 100.000,00 KM.

2.3. BORAČKO-INVALIDSKA ZAŠTITA

U skladu s odredbama Ustava FBiH, federalni nivo vlasti utvrđuje politike i donosi zakone i druge propise u oblasti socijalne politike, pa samim tim i propise iz boračko-invalidske zaštite, koji su obavezujući i primjenjuju se na području cijele FBiH.

U osiguravanju i provođenja politika boračko-invalidske zaštite u FBiH učestvuju FMBI, kantonalna ministarstva, udruženja/udruge i organizacije pripadnika boračke populacije, Fondacija za pružanje pomoći za rješavanje stambenog pitanja pripadnika boračke populacije i drugi, pri čemu jedinice lokalne samouprave, u skladu s propisanim pravima i obavezama, osiguravaju uslove za ostvarivanje boračko-invalidske zaštite na području svoje lokalne zajednice.

2.3.1. Zakonodavno-pravni i strateški okvir

- Zakon o pravima branilaca i članova njihovih porodica („Službene novine Federacije BiH“, br. 33/04, 56/05, 70/07, 90/17 i 29/22);
- Zakon o pravima demobiliziranih branilaca i članova njihovih porodica („Službene novine Federacije BiH“, br. 54/19, 29/22 i 81/23);
- Uredba o sufinansiranju nabavke putničkih automobila za ratne vojne invalide 100% I grupe („Službene novine Federacije BiH“, br. 77/21 i 100/23);
- Strategija za unapređenje prava i položaja OSI u Federaciji BiH(2016-2021);
- Trogodišnji bilans finansijskog zahtjeva Federalnog ministarstva za pitanja boraca i invalida odbrambeno-oslobodilačkog rata vezano za finansiranje prava i unapređenje položaja ratnih vojnih invalida.

2.3.2. Institucionalni okvir, nadležnosti i provođenje zakona

FMBI vrši:

- upravne, stručne i druge poslove utvrđene zakonom koji se odnose na utvrđivanje jedinstvene politike i pripremanje sistemskih propisa kojima se regulišu osnovna socijalno-statusna pitanja vojnih invalida, porodica poginulih boraca, nezaposlenih boraca i boraca drugih oslobodilačkih ratova i učesnika oslobodilačkih pokreta, zaštitu ratnih i mirnodopskih vojnih invalida, zaštitu članova porodica poginulih, nestalih i umrlih boraca, kao i umrlih ratnih vojnih invalida;

- upravni i finansijski nadzor izvršavanja zakona i drugih propisa iz oblasti boračko-invalidske zaštite u skladu s Ustavom i zakonom;
- daje mišljenja na propise koje pripremaju drugi organi, a odnose se na socijalno-statusna prava ovih kategorija;
- osigurava sredstva za finansiranje prava propisanih federalnim zakonima i drugim federalnim propisima;
- utvrđivanje načina isplate i usklađivanje mjesečnih novčanih primanja;
- izgradnju, uređenje i održavanje spomen obilježja, grobalja boraca i stratišta nevinih žrtava; kontrolu namjenskog trošenja sredstava i vođenje propisanih evidencija iz nadležnosti ovog ministarstva;
- poslove evidencija o činjenicama iz oblasti regulisanja vojne obaveze, angažiranju u formacijama oružanih snaga tokom odbrambeno-oslobodilačkog rata u Bosni i Hercegovini, odnosno formacijama Armije Republike BiH i HVO-a, nadležnog organa unutrašnjih poslova, civilnoj zaštiti, organima i pravnim licima;
- vođenje evidencija o osobama koje su tokom izvršavanja vojne obaveze povrijeđene, ranjene, poginule ili nestale;
- vođenje evidencija o dodijeljenim vojnim odlikovanjima i priznanjima, vojnim činovima, formacijskim dužnostima i izrečenim sankcijama tokom vojne službe;
- preuzimanje vojno-evidencionih dokumenata, evidencije iz komandi, jedinica i ustanova Armije Republike BiH i HVO-a (VOB-8 i po potrebi druga dokumentacija), izdavanje uvjerenja o činjenicama iz službene evidencije.

2.3.3. Situaciona analiza – osvrt na stanje i rezultati prethodno važećih strateških okvira za period 2021-2023. godina

FBiH svim ratnim vojnim invalidima koji imaju utvrđen postotak tjelesnog oštećenja od najmanje 20% i priznat status garantuje ostvarivanje čitavog spektra prava propisanih članom 8. i čl. 27-29. Zakona o pravima branilaca i članova njihovih porodica („Službene novine Federacije BiH“, br. 33/04, 56/05, 70/07, 90/17 i 29/22), kao i odredbama Zakona o pravima demobiliziranih branilaca i članova njihovih porodica („Službene novine Federacije BiH“, br. 54/19, 29/22 i 81/23).

Ratnim vojnim invalidima pod propisanim uslovima utvrđeno je pravo na:

- ličnu invalidninu,
- dodatak za tuđu njegu i pomoć od druge osobe,
- ortopedski dodatak,
- druga prava (pravo na zdravstvenu zaštitu shodno odredbama zakona o zdravstvenom osiguranju, prvenstvo kod stambenog zbrinjavanja, pravo na povoljnije uslove penzionisanja, pomoć u liječenju, sufinansiranje troškova ukopa i dr.).

Prema procentu invalidnosti, ratni vojni invalidi se razvrstavaju u deset grupa, pri čemu ostvaruju pravo na mjesečnu naknadu (lična invalidnina) u određenom procentualnom dijelu od osnovice na način kako je to utvrđeno Zakonom.

Tabela 10: Iznosi lične invalidnine RVI prema grupi invaliditeta, procentu tjelesnog oštećenja i osnovice

R.B	Grupa	Procenat (%) tjelesnog oštećenja	Procenat (%) od osnovice	Iznos lične invalidnine (KM) u 2023. godini
1.	2.	3.	4.	5.
1.	I	100% invaliditeta I stepena, kojima je za redovan život potrebna njega i pomoć od druge osobe	100%	945,49
2.	II	100%	73%	690,21
3.	III	90%	55%	520,02
4.	IV	80%	43%	406,56
5.	V	70%	32%	302,56
6.	VI	60%	18%	170,19
7.	VII	50%	13%	122,91
8.	VIII	40%	7%	66,18
9.	IX	30%	6%	56,73
10.	X	20%	5%	47,27

Tabela 11: Iznosi dodatka tuđe njega i pomoć RVI prema stepenu i procentu od osnovice

R.B	Stepen	Procenat (%) od osnovice	Iznos dodatka (KM) u 2023. godini
1.	I	200%	1.890,98
2.	II	140%	1.323,59
3.	III	100%	945,49

Ortopedski dodatak (po članu 16. Zakona) se razvrstava kako slijedi:

Tabela 12: Iznosi ortopedskog dodatka RVI prema stepenu

R.B	Stepen	Iznos dodatka (KM) u 2023. godini
1.	I	274,19
2.	II	208,01
3.	III	160,73

Posljednjim izmjenama i dopunama Zakona o pravima branilaca i članova njihovih porodica („Službene novine Federacije BiH“, broj: 29/22) značajno je poboljšana položaj i prava ratnih vojnih invalida, u smislu utvrđivanja veće polazne osnovice za određivanje mjesečnih primanja (910,00 KM), koja se usklađuje početkom svake godine u skladu s odredbama Zakona o budžetima u Federaciji Bosne i Hercegovine.

Dakle, propisana je obaveza Vlade FBiH počev od 01.01.2023. godine da vrši godišnje usklađivanje polazne osnovice u visini zbira 50% porasta potrošačkih cijena i 50% porasta realnog bruto društvenog proizvoda u FBiH u prethodnoj godini, a prema podacima FZS, a najviše do stope rasta realnog društvenog proizvoda u prethodnoj godini, pri čemu u slučaju negativnog kretanja potrošačkih cijena i realnog bruto društvenog proizvoda usklađena osnovica se neće smanjivati.

Prvo usklađivanje osnovice u skladu s obrazloženim zakonskim odredbama izvršeno je Odlukom Vlade Federacije Bosne i Hercegovine, V. broj: 591/2023 od 19.04.2023.

godine („Službene novine Federacije BiH“, broj: 30/23), kojom je osnovica usklađena na 945,49 KM, odnosno uvećana u odnosu na polaznu zakonsku osnovicu za 3,75 %. Istovremeno je značajno unaprijeđen položaj i materijalna obezbjeđenost najtežih kategorija ratnih vojnih invalida kojima je zakonom omogućeno priznavanje prava na dodatak za njegu i pomoć od druge osobe, u smislu povećanja iznosa mjesečne naknade za 100% u odnosu na ranije propisane iznose naknada, pa tako za I stepen prava na dodatak za njegu i pomoć od druge osobe iznos mjesečne naknade je 200% od osnovice, za drugi stepen 140% od osnovice i za treći stepen 100% od osnovice (prema ranijem zakonskom rješenju iznosi na dodatka za njegu i pomoć od druge osobe za I, II i III stepen su iznosili 100%, 70% i 50% od osnovice).

Tabela 13: Pregled broja RVI, s iznosima naknada po pravima za period 2021.-2023. godina.

	Grupa	2021		2022		2023	
		Broj korisnika	Iznos	Broj korisnika	Iznos	Broj korisnika	Iznos
RVI - invalidnina	1	460	4.844.987,50	445	4.877.742,50	437	4.934.585,11
	2	1.285	9.896.899,84	1.266	10.029.717,38	1.246	10.310.961,75
	3	1.003	5.786.632,64	986	5.890.321,13	965	6.028.730,08
	4	2.384	10.645.157,11	2.369	11.044.015,92	2.333	11.325.407,38
	5	6.913	23.031.639,20	6.863	23.830.346,40	6.855	24.696.980,64
	6	5.440	10.248.749,10	5.346	10.442.307,60	5.259	10.699.596,18
	7	5.077	6.929.090,42	4.991	7.048.851,74	4.934	7.254.700,51
	8	6.450	4.735.239,56	6.336	4.823.272,33	6.212	4.933.990,40
	9	7.555	4.770.278,40	7.407	4.832.178,60	7.263	4.939.783,26
	10	7.239	3.806.811,90	7.106	3.860.050,64	7.007	3.962.600,63
		43.806	84.695.485,67	43.115	86.678.804,24	42.511	89.087.335,94
Tuđa njega i pomoć	1	339	3.589.715,00	328	7.190.850,00	323	7.263.731,02
	2	134	980.101,50	130	1.989.120,00	127	2.021.750,88
	3	124	649.323,75	126	1.336.577,50	128	1.427.511,54
			597	5.219.140,25	584	10.516.547,50	578
Ortopedski dodatak	1	1.138	3.492.685,14	1.112	3.512.114,90	1.093	3.584.617,40
	2	2.182	5.035.958,95	2.153	5.133.255,05	2.112	5.266.917,70
	3	4.684	8.328.195,60	4.595	8.501.682,84	4.517	8.690.375,90
	4	22	83.020,08	21	84.076,57	20	82.475,64
			8.026	16.939.859,77	7.881	17.231.129,36	7.742
Mirnodopski Vojni invalidi - invalidnina	1	8	93.690,00	8	86.340,00	7	86.133,32
	2	16	122.592,60	15	119.206,44	14	114.692,84
	3	10	57.078,00	8	51.737,35	8	49.300,32
	4	47	218.126,25	45	200.243,60	36	173.965,83
	5	61	185.574,20	57	180.402,85	55	178.749,78
	6	273	521.797,32	261	509.961,88	252	516.296,40

	7	78	99.321,36	76	101.005,82	68	96.202,54
	8	106	66.563,28	95	63.248,36	87	58.623,42
	9	128	60.233,04	119	57.573,48	117	57.608,04
	10	85	26.647,50	77	26.030,00	76	25.470,35
		812	1.451.623,55	761	1.395.749,78	720	1.357.042,84
Tuđa njega i pomoć	1	4	51.182,50	4	43.170,00	4	44.957,64
	2	6	41.192,64	6	42.706,26	5	41.980,20
	3	1	6.408,32	1	4.982,91	0	1.260,45
		11	98.783,46	11	90.859,17	9	88.198,29
Ortopedski dodatak	1	7	21.081,48	7	21.855,75	6	21.666,73
	2	12	28.347,92	10	25.600,71	8	20.455,83
	3	18	28.496,16	17	26.212,92	17	27.170,25
	4	9	7.042,24	8	6.059,60	7	5.860,99
		46	84.967,80		79.728,98		75.153,80
Porodična inval. (iza umrlih RVI – bez uzr-pos.veze		4.592	4.256.889,70	4.979	4.889.146,40	5.320	5.447.020,86

Shodno Uredbi o sufinansiranju nabavke putničkih automobila za ratne vojnne invalide 100% I grupe („Službene novine Federacije BiH“, br. 77/21 i 100/23), ratni vojni invalidi 100% I grupe su korisnici sredstava iz budžeta FBiH u pojedinačnom iznosu do 50.000,00 KM (bez PDV-a) predviđenih za kupovinu putničkog automobila, (posljednjom izmjenom uredbe ukupni iznos od 30.000,00 KM po korisniku sredstava je povećan na 50.000,00 KM bez PDV-a).

I na ovaj način, kontinuirano se poboljšava i unapređuje pružanje podrške i poboljšavaju uslovi svakodnevnog življenja najtežih kategorija ratnih vojnih invalida, pri čemu se sredstva dodjeljuju jedanput godišnje i obuhvataju oko 50 ratnih vojnih invalida 100% I grupe godišnje naizmjenično, pod uslovima propisanim uredbom i u skladu s raspoloživim budžetskim sredstvima, na način da ratni vojni invalid ima mogućnost sufinansiranja nabavke svakih nekoliko godina (u posljednjem periodu radi smanjenja broja korisnika ratni vojni invalidi imaju mogućnost korištenja ovih sredstava u prosjeku svakih 7-8 godina).

Tabela 14: Iznosi sredstava za kupovinu automobila RVI za period 2021.-2023. godina

Red.br.	Godina	Iznos sredstava	Broj automobila
1	2021	1.474.263,54	50
2	2022	1.490.961,44	50
3	2023	1.491.651,15	50
Ukupno:		4.456.876,13	150

Dalje, putem Fondacije za pružanje pomoći za rješavanje stambenog pitanja pripadnika boračke populacije koja je osnovana Odlukom Vlade FBiH vrši se kreditiranje pripadnika boračke populacije (uključujući i ratne vojnne invalide s dodatnim bodovanjem na rang

listi po tom osnovu) za kupovinu/gradnju ili sanaciju/opravku stambenih jedinica uz minimalni iznos obračunate kamate na odobreni kreditni iznos i dugoročnu otplatu (za kupovinu ili gradnju stambene jedinice maksimalni iznos odobrenih kreditnih sredstava iznosi do 20.000,00 KM uz godišnju kamatnu stopu od 1,99% i maksimalni otplatni period od 15 godina, te za sanaciju ili opravku stambenih jedinica maksimalni iznos odobrenih kreditnih sredstava do 10.000,00 KM uz kamatnu stopu od 2,99% i otplatni period od maksimalno deset godina), kao i bespovratnu novčanu pomoć kod najugroženijih kategorija u maksimalnom iznosu do 5.000,00 KM.

Tekući transfer iz budžeta FBiH za podršku Fondaciji za stambeno zbrinjavanje RVI i boračke populacije u 2023.godini odobren je i realizovan je u iznosu od 200.000,00 KM a ostali izvori finansiranja su vlastita sredstva (sredstva od prihoda od kamata).

Tabela 15: Pregled broja RVI koji su ostvarili pravo na kreditiranje za oporavak/sanaciju ili kupovinu/izgradnju stambenih jedinica za period 2021.-2023. godina, po kantonima i iznosima

KANTON	RVI krediti 2021. godina		RVI krediti 2022. godina		RVI krediti 2023. godina	
	Broj novih korisnika	Iznos (KM)	Broj novih korisnika	Iznos (KM)	Broj novih korisnika	Iznos (KM)
Unsko-sanski kanton	1	15.000,00	-	-	1	10.000,00
Tuzlanski kanton	1	10.000,00	2	18.000,00	1	10.000,00
Zeničko-dobojski kanton	9	110.000,00	7	85.000,00	12	136.000,00
Srednjobosanski kanton	4	50.000,00	2	30.000,00	6	77.000,00
Hercegovačko-neretvanski kanton	10	120.000,00	10	115.000,00	6	70.000,00
Zapadnohercegovački kanton	5	50.000,00	5	60.000,00	7	90.000,00
Kanton Sarajevo	12	145.000,00	13	150.000,00	12	130.000,00
Kanton 10	6	75.000,00	12	145.000,00	8	90.000,00
Posavski kanton	1	15.000,00	1	8.000,00	-	-
Bosansko-podrinjski kanton	-	-	-	-	-	-
UKUPNO:	49	590.000,00	42	611.000,00	53	613.000,00

Tabela 16: Pregled broja RVI koji su ostvarili pravo na bespovratnu pomoć u periodu 2021.-2023. godina, po kantonima i iznosima

KANTON	Broj korisnika	Iznos (KM)
Unsko-sanski kanton	4	12.000,00
Tuzlanski kanton	4	15.000,00
Zeničko-dobojski kanton	7	20.000,00
Srednjobosanski kanton	10	30.000,00
Hercegovačko-neretvanski kanton	8	28.000,00
Zapadnohercegovački kanton	-	-
Kanton Sarajevo	7	21.000,00
Kanton 10	3	7.000,00
Posavski kanton	4	9.000,00
Bosansko-podrinjski kanton	3	9.000,00
UKUPNO:	50	151.000,00

Shodno Zakonu o udruženjima i fondacijama, FMBl je nadležno za upravno-finansijski nadzor nad radom Fondacije.

Posljednjim zakonskim izmjenama, značajno je poboljšano regulisanje podrške zapošljavanju lica obuhvaćenih navedenim Zakonom, uključujući time i ratne vojne invalide, na način da su FZZ i kantonalne službe za zapošljavanje dužni u programima aktivne politike u oblasti zapošljavanja poduzeti mjere kojim će se osigurati sredstva radi sufinansiranja zapošljavanja, samozapošljavanja, obuke, prekvalifikacije i dokvalifikacije lica obuhvaćenih Zakonom, a koja se nalaze na evidenciji nezaposlenih lica u FBiH. Također, navedena lica, pod uslovom da su registrovana kao individualni poljoprivredni proizvođači ili imaju prijavljen obrt, imaju prioritet pri dodjeli sredstava za investicije u poljoprivredna domaćinstva i obrtnu djelatnost.

Isto tako propisana je i obaveza federalnih, kantonalnih, gradskih organa i općinskih službi za upravu i upravnih organizacija, javnih ustanova i javnih preduzeća čiji su osnivači FBiH, kanton, grad ili općina da prilikom prijema u radni odnos osiguraju prednost licima obuhvaćenim Zakonom, te da u tom smislu donesu u zakonom propisanom roku provedbene propise kojima se reguliše prednost pri zapošljavanju.

Realizirajući specifične ciljeve iz prethodne strategije, kontinuirano su poduzimane aktivnosti na podizanju svijesti javnosti o problemima pitanja ratnih vojnih invalida, pa je u tu svrhu obezbjeđivana materijalna podrška za cca 40 prigodnih programa i svečanosti povodom značajnih datuma na godišnjem nivou, pri čemu su podržani i projekti udruženja ratnih vojnih invalida.

Isto tako, u prethodnom periodu značajno je finansijski podržan rad udruženja/udruga i organizacija koje kao svoje članstvo okupljaju ratne vojne invalide među kojima su najznačajniji Zajednica županijskih zajednica udruga HVI „HVIDRA“ Mostar, Savez RVI FBiH, Savez RVI paraplegičara FBiH, Savez košarke u kolicima BiH i drugih.

2.3.4. Prioriteti intervencije u oblasti resora boračko-invalidske zaštite i procjena potrebnih finansijskih i drugih resursa

U okviru trogodišnjeg planiranja rada ministarstva fokus je na općem glavnom programu koji obuhvaća resocijalizaciju, uključenje i integraciju boračke populacije u društvene, ekonomske i privredne tokove, koji se ostvaruju utvrđenim programima i aktivnostima od kojih je dominantna aktivnost realizacija programa korištenja sredstava za realizaciju prava i ostalih izdvajanja s kriterijima za raspodjelu korisnicima boračko - invalidske zaštite.

Tabela 17: Planirano finansiranje prava i ostalih izdvajanja korisnicima boračko-invalidske zaštite – ratni vojni invalidi i ostali za period 2024-2026²⁶

r.b	Opći glavni program – naziv stavke	Planirana budžetska sredstva u 2024. godini	Planirana budžetska sredstva u 2025. godini	Planirana budžetska sredstva u 2026. godini
1.	Invalidnine, dodatak za tuđu njegu i pomoć i ortopedski dodatak	291.900.000	306.495.000	321.819.750
2.	Realizacija prava iz Zakona o pravima demobiliziranih branilaca i članova njihovih porodica- egzistencijalna naknada	50.000.000	50.000.000	50.000.000
3.	Udruženja proistekla iz posljednjeg odbrambeno-oslobodilačkog rata	460.000	460.000	460.000
4.	Podrška Fondaciji za stambeno zbrinjavanje RVI i boračke populacije	675.000	675.000	675.000
5.	Pomoć u liječenju demobiliziranih branilaca (uključujući i RVI)	2.500.000	2.500.000	2.500.000
6.	Transfer za sufinansiranje troškova ukopa braniteljske populacije	1.400.000	1.800.000	2.200.000
7.	Sufinansiranje kupovine putničkih automobila za RVI 100% I grupe	1.500.000	1.500.000	1.500.000
8.	Transfer Savezu logoraša BiH	90.000	90.000	90.000
9.	Transfer Hrvatskoj udruzi logoraša Domovinskog rata u BiH	40.000	40.000	40.000
10.	Transfer za obilježavanje značajnih datuma	300.000	300.000	300.000
11.	Transfer za sufinansiranje izgradnje spomen obilježja, uređenja mezarja i grobalja	150.000	150.000	150.000
12.	Transfer IDA – istraživačko-dokum. aktivnosti i zaštita žrtava svjedoka genocida	60.000	60.000	60.000

2.4. ZDRAVSTVENA ZAŠTITA

Nadležnosti FMZ utvrđene su članom 14. Zakona o federalnim ministarstvima i drugim organima federalne uprave ("Službene novine Federacije BiH", br. 19/03, 38/05, 2/06, 8/06 i 61/06), i to na način da FMZ vrši upravne, stručne i druge poslove koji se odnose na ostvarivanje nadležnosti FBiH u oblasti zdravstva, a naročito poslove koji se odnose

²⁶ Podaci iz bilansa finansijskog zahtjeva Federalnog ministarstva za 2024., 2025. i 2026. godinu

na: provedbu politike i strategije zdravstva u cjelini; razvoj i unapređenje sistema zdravstvene zaštite i zdravstvenog osiguranja; praćenje i provedbu federalnih zakona u oblasti zdravstva; izradu programa razvoja zdravstvene djelatnosti, te donošenje planova i programa mjera zdravstvene zaštite; međuentitetsku i međukantonalnu saradnju u oblasti zdravstva; koordiniranje i implementiranje projekata u oblasti zdravstva od značaja za FBiH u saradnji s međunarodnim vladinim i nevladinim organizacijama u skladu s Ustavom BiH, a s ciljem rekonstrukcije i obnove zdravstvenoga sistema; sudjelovanje u implementiranju informatičkih projekata u oblasti zdravstva; osiguranje dostupnosti djelotvornim, sigurnim, kvalitetnim i ekonomičnim lijekovima i sprječavanje njihove zlouporabe.

U skladu s Ustavom FBiH utvrđena je podijeljena nadležnost federalne vlasti i kantona u oblasti zdravstva, s tim da federalna vlast ima pravo utvrđivati politiku i donositi zakone koji se tiču ove nadležnosti, a kantoni imaju pravo utvrđivati politiku i provoditi zakone. U osiguravanju i provođenju zdravstvene zaštite u FBiH učestvuju zdravstvene ustanove, privatne prakse, zavodi zdravstvenoga osiguranja, Agencija za kvalitetu i akreditaciju u zdravstvu u FBiH (AKAZ), komore iz oblasti zdravstva, poslodavci, obrazovne i druge ustanove, humanitarne, vjerske, sportske i druge organizacije, udruženja, porodice i građani. Jedinice lokalne samouprave, u skladu s utvrđenim pravima i obavezama, osiguravaju uslove za ostvarivanje zdravstvene zaštite na svome području.

2.4.1. Zakonodavno pravni i strateški okvir

- Zakon o zdravstvenoj zaštiti („Službene novine Federacije BiH”, br. 46/10 i 75/13);
- Zakon o zdravstvenom osiguranju („Službene novine Federacije BiH”, br. 30/1997, 7/2002, 70/2008, 48/2011, 100/2014 - odluka US, 36/2018 i 61/2022);
- Zakon o pravima, obavezama i odgovornostima pacijenata („Službene novine Federacije BiH”, broj: 40/10);
- Zakon o sestinstvu i primaljstvu („Službene novine Federacije BiH”, broj: 43/13);
- Zakon o zaštiti osoba s duševnim smetnjama („Službene novine Federacije BiH”, br. 37/01, 40/02, 52/11 i 14/13);
- Zakon o evidencijama u oblasti zdravstva („Službene novine Federacije BiH” broj: 37/12);
- Pravilnik o bližim uslovima prostora, opreme i kadra za osnivanje i obavljanje zdravstvene djelatnosti u zdravstvenim ustanovama („Službene novine Federacije BiH”, broj: 5/20);
- Pravilnik o uslovima prostora, opreme i kadra, kao i primijenjenih tehnologija koje moraju ispunjavati zdravstvene ustanove koje obavljaju najsloženije oblike specijalističko-konsultativne i bolničke zdravstvene djelatnosti na tercijarnom nivou zdravstvene zaštite („Službene novine Federacije BiH”, broj: 93/13);
- Pravilnik o organizaciji i bližim uslovima prostora, medicinsko-tehničke opreme i stručnog kadra, koje trebaju ispunjavati centri za mentalno zdravlje u zajednici, kao i edukaciji iz oblasti zloupotrebe psihoaktivnih supstanci („Službene novine Federacije BiH”, broj: 73/11);

- Pravilnik o stručnom usavršavanju zdravstvenih saradnika u oblasti psihoterapijskog savjetovanja za djecu i adolescente („Službene novine Federacije BiH“, broj: 7/19);
- Pravilnik o dodatnoj edukaciji iz zdravstvene njege u zajednici („Službene novine Federacije BiH“, broj: 23/23);
- Pravilnik o dodatnoj edukaciji medicinskih sestara-tehničara iz okupacione terapije u mentalnom zdravlju („Službene novine Federacije BiH“, broj: 99/15);
- Pravilnik o kontinuiranoj stručnoj edukaciji u oblasti ranog otkrivanja, intervencije i praćenja razvojnih i drugih poremećaja koji utiču na rast i razvoj djece od rođenja do polaska u školu („Službene novine Federacije BiH“, broj: 26/23);
- Pravilnik o uslovima i postupku upućivanja osiguranih osoba na liječenje u inostranstvo („Službene novine Federacije BiH“, br. 93/13, 102/15, 16/19 i 22/19);
- Pravilnik o obrascu saglasnosti, odnosno pristanka pacijenta na predloženu medicinsku mjeru, te obrascu izjave o odbijanju pojedine medicinske mjere („Službene novine Federacije BiH“, broj: 95/13);
- Pravilnik o organizaciji i radu komisija za zaštitu osoba s duševnim smetnjama („Službene novine Federacije BiH“, broj: 53/01);
- Uputstvo o sadržaju obrazaca u provedbi Zakona o zaštiti osoba s duševnim smetnjama („Službene novine Federacije BiH“, br. 53/01 i 77/19);
- Pravilnik o izboru, organizaciji i radu Komisije za praćenje zaštite prava osoba s duševnim smetnjama Federacije BiH („Službene novine Federacije BiH“, broj: 44/13);
- Rješenje kojim se imenuje Komisija za praćenje zaštite prava osoba s duševnim smetnjama Federacije BiH („Službene novine Federacije BiH“, broj: 34/18);
- Pravilnik o obliku i sadržaju osnovne medicinske dokumentacije („Službene novine Federacije BiH“, broj: 61/18);
- Pravilnik o obliku, sadržaju i načinu vođenja individualnih izvještajnih obrazaca i drugih pomoćnih obrazaca za vođenje evidencija („Službene novine Federacije BiH“, broj: 61/18);
- Pravilnik o načinu i rokovima dostavljanja, kao i obliku i formi zbirnih izvještajnih obrazaca („Službene novine Federacije BiH“, broj: 61/18);
- Odluka o utvrđivanju osnovnog paketa zdravstvenih prava („Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine“, broj: 21/09);
- FMZ planira aktivnosti na osnovu Strategije razvoja Federacije BiH 2021-2027. Prioritetne aktivnosti FMZ u skladu sa strateškom okvirom definišu se u trogodišnjem i godišnjem planu rada FMZ.
- U okviru Strategije razvoja Federacije BiH 2021-2027, jedan od prioriteta u oblasti zdravstva je Poboľšavati ishode zdravstvenog sistema, što je glavni program plana rada FMZ za naredno trogodišnje razdoblje. U vezi s tim, osnovno strateško opredjeljenje FMZ je usmjereno na osiguranje dostupnosti zdravstvene zaštite, povećanje pokrivenosti zdravstvenim osiguranjem, primjenjivanje cjeloživotnog učenja o zdravlju, zdravom životnom stilu i zdravim izborima, zaštitu reproduktivnog zdravlja mladih, kontinuirano osiguravanje i poboljšavanje kvaliteta zdravstvenih usluga, teritorijalno ravnomjernije pružanje zdravstvenih usluga i

jačanje vertikalne i horizontalne koordiniranosti i spremnosti, posebno u kriznim javnozdravstvenim situacijama što treba osigurati adekvatnijim finansiranjem usluga za poboljšanje javnog zdravlja, kao i ekonomičnijim raspoređivanjem i korištenjem sredstava.

2.4.2. Stanje u oblasti

FBiH svim građanima garantuje neotuđivo pravo na ostvarivanje zdravstvene zaštite, odnosno pravo na pristupačnu zdravstvenu uslugu standardne kvalitete i jednakog sadržaja, uključujući OSI, koje ostvaruju zdravstvenu zaštitu pod jednakim uslovima kao i ostale osigurane osobe. Zakonom je propisano da se društvena briga za zdravlje, pod jednakim uslovima, na teritoriji FBiH ostvaruje osiguravanjem zdravstvene zaštite stanovništvu FBiH, kao i grupacijama stanovništva koje su izložene povećanom riziku obolijevanja, zdravstvenom zaštitom lica u vezi sa sprečavanjem, suzbijanjem, ranim otkrivanjem i liječenjem bolesti od većeg socijalno-medicinskog značaja, kao i zdravstvenom zaštitom socijalno ugroženog stanovništva.

Zakonom o zdravstvenoj zaštiti propisano je poštivanje načela pravičnosti zdravstvene zaštite koje se ostvaruje zabranom diskriminacije prilikom pružanja zdravstvene zaštite po osnovu rase, spola, starosti, nacionalne pripadnosti, socijalnog porijekla, vjeroispovijesti, političkog ili drugog uvjerenja, seksualne orijentacije, imovnog stanja, kulture, jezika, vrste bolesti, psihičkog ili fizičkog invaliditeta.

FMZ od 2010. godine fokus razvoja primarne zdravstvene zaštite stavlja na razvoj i unapređenje službi u zajednici (centar za mentalno zdravlje i centar za fizikalnu rehabilitaciju, službe sestara u zajednici/patronažne službe, centri za rani rast i razvoj). Osim preventivne uloge ove službe imaju i važnu ulogu u oporavku i rehabilitaciji pacijenata.

2.4.3. Pristupačnost

Zdravstvena zaštita u FBiH organizovana je kroz tri nivoa: primarni, sekundarni i tercijarni. Primarni nivo zdravstvene zaštite zasniva se na porodičnoj medicini i jačanju službi u zajednici: službe za zdravstvenu zaštitu djece i žena, zatim za mentalnu rehabilitaciju u zajednici, fizikalnu rehabilitaciju u zajednici, sestrinstvo u zajednici. Implementacijom strateških opredjeljenja postignuti su značajni pomoci u smislu unapređenja infrastrukture ambulanti porodične medicine. Međutim, iako je došlo do općeg poboljšanja, još uvijek je prisutna nejednakost u dostupnosti primarne zdravstvene zaštite stanovništvu u različitim kantonima FBiH.

Pravilnikom o bližim uslovima prostora, opreme i kadra za osnivanje i obavljanje zdravstvene djelatnosti u zdravstvenim ustanovama ("Službene novine Federacije BiH", broj: 5/20) utvrđeni su uslovi pristupačnosti za OSI u smislu ukidanja arhitektonskih prepreka. U pogledu uslova vezanih za osiguranje pristupačnosti zdravstvene ustanove za OSI, objekat mora da udovoljava sljedećem: a) naznačen poseban prostor za

parkiranje za OSI unutar kruga zdravstvene ustanove; b) prilaz organizacijskoj jedinici je prilagođen OSI i to na svim mjestima koje pacijenti posjećuju; c) šalteri za OSI postavljeni niže od uobičajenih standardnih; d) lift je prilagođen potrebama OSI i e) osigurani sanitarni čvorovi s pristupom invalidskim kolicima, a prostorija ima rukohvate.

Pravilnikom o organizaciji i bližim uslovima prostora, medicinsko-tehničke opreme i stručnog kadra, koje trebaju ispunjavati centri za mentalno zdravlje u zajednici, kao i edukaciji iz oblasti zloupotrebe psihoaktivnih supstanci („Službene novine Federacije BiH“, broj: 73/11), definisano je da objekat centra za mentalno zdravlje treba biti smješten na pristupačnom terenu, s prilagođenim prilazom za OSI.

Zakonom o pravima, obavezama i odgovornostima pacijenata („Službene novine Federacije BiH“ broj: 40/10), utvrđena je obaveza zdravstvene ustanove da pacijentu s invaliditetom, kojem se ne može dati usmena informacija na uobičajeni način, osigura tumač znakovnog jezika ili ako je neophodna pisana informacija, da se ona da na pismu razumljivom za tu osobu (Član 9. Zakona o pravima, obavezama i odgovornostima pacijenata). Međutim, u većini zdravstvenih ustanova nije uspostavljena praksa pozivanja tumača ili korištenja Brajevog pisma.

Odluka o utvrđivanju osnovnog paketa zdravstvenih prava („Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine“, broj: 21/09) ima za cilj ujednačavanje prava iz obaveznog zdravstvenog osiguranja na teritoriji cijele FBiH. Osnovni paket sadržava i listu ortopedskih pomagala. Međutim, primjena Odluke nije ujednačena u svim kantonima zbog različitih finansijskih kapaciteta kantona.

Stoga je potrebno raditi na koordinaciji aktivnosti u cilju postizanja saglasnosti o odgovarajućem pristupu OSI kvalitetnim ortopedskim pomagalima, uključujući njihovu dostupnost po pristupačnim cijenama.

2.4.4. Mentalno zdravlje u zajednici

Mentalni invaliditet sastoji se od stanja koja su obično povezana s potrebom za psihosocijalnom zaštitom. Poteškoće u mentalnom zdravlju smatraju se invaliditetom kada utiču na potpuno i učinkovito učestvovanje neke osobe u društvu, te se stoga često nazivaju psihosocijalnim poteškoćama²⁷.

Centar obavlja promociju mentalnog zdravlja i prevenciju mentalnih poremećaja, liječenje i rehabilitaciju mentalno oboljelih osoba, prevenciju invaliditeta i rehabilitaciju, te brigu i pomoć onesposobljenima, kao i druge poslove u skladu sa članom 88. Zakona o zdravstvenoj zaštiti („Službene novine Federacije BiH“, broj: 46/10).

²⁷ "Kad jednom udeg, vie nikad ne izider — Deinstitutionalizacija osoba s intelektualnim iiii mentalnim invaliditetom u Hrvatskoj, Human Rights Watch, New York 2010, 1-56432-687-X, s. 3. Izvještaj dostupan na web-adresi: http://www.hrw.org/sites/default/files/reports/croatia0910webwcover_1.pdf.

U skladu s reformskim opredjeljenjima, Zakon o zdravstvenoj zaštiti definiše centre za mentalno zdravlje i centre za fizikalnu rehabilitaciju, kao službe u zajednici, pri domovima zdravlja, što je doprinijelo njihovom boljem funkcionisanju. Uspostavljeno je 46 centara za mentalno zdravlje i 38 centara za fizikalnu rehabilitaciju.

Prema izvještaju redovne zdravstvene statistike, u centrima za mentalno zdravlje u FBiH je u 2022. godini bilo angažirano 53 doktora medicine, 153 medicinskih sestara/tehničara, 15 okupacionih terapeuta, 78 psihologa i 46 socijalna radnika.

Praćenje stanja u oblasti diskriminacije OSI osigurava se redovnim izvještajima Komisije za zaštitu prava osoba s duševnim smetnjama, uz praćenje stepena realizacije iznesenih preporuka.

Pružene zdravstvene usluge u oblasti mentalnog zdravlja prate se kroz redovna izvještavanja zdravstvenih ustanova, koja se u propisanim rokovima, dostavljaju zavodima za javno zdravstvo, te zavodima zdravstvenog osiguranja. U FBiH, na osnovu Zakona o evidencijama u oblasti zdravstva („Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine“ broj: 37/12), svi centri za mentalno zdravlje dostavljaju zavodima za javno zdravstvo šestomjesečne i godišnje zbirne izvještajne obrasce: izvještaj o radu centra za mentalno zdravlje i izvještaj o oboljenjima u centrima za mentalno zdravlje i bolnice s psihijatrijskim odjelima - kroz bolesničko statistički obrazac psihijatrijski tip. Održivost i sistemsko uređenje prikupljanja podataka u oblasti mentalnog zdravlja je osigurana na način da su potrebni obrasci dio zakonskih i podzakonskih propisa (na osnovu Zakona o evidencijama u oblasti zdravstva). Stvoreni su osnovi za prikupljanje podataka o korisnicima na takav način da o brojnim indikatorima mogu izvještavati različita tijela u zemlji u inostranstvu (uključujući i izvještavanje po Atlasu mentalnog zdravlja za SZO).

Zavod za javno zdravstvo FBiH izrađuje i izvještaj „Zdravstveno stanje stanovništva Federacije BiH“ i „Zdravstveno-statistički godišnjak Federacije BiH“ za svaku kalendarsku godinu. Tako sačinjeni izvještaji koriste se za različite svrhe: analize podataka, planiranja, kreiranje strateških pravaca i politika, izmjene i dopune zakonskih rješenja i sl. Dio ovih izvještaja je i stanje u oblasti zaštite mentalnog zdravlja.

FMZ je razvilo inovirani model otpusta osoba s duševnim smetnjama iz bolnice, koji podrazumijeva jačanje saradnje između ustanova bolničkog tipa, službi u zajednici i centara za socijalni rad, u cilju omogućavanja pristupa uslugama neophodnim za neometano funkcionisanje u zajednici.

Kroz Projekat mentalnog zdravlja u BiH kontinuirano se radilo na jačanju kapaciteta aktera u sistemu mentalnog zdravlja na nivou zajednice; poboljšanju pristupa i kvalitete usluga mentalnog zdravlja na nivou zajednice; smanjenju diskriminacije osoba s problemima mentalnog zdravlja. U vezi s tim, uvedene su nove inovativne usluge u oblasti

mentalnog zdravlja. Posebno treba istaknuti primjenu koordinirane brige i okupacione terapije.

Propisan je program dodatne edukacije za psihologe i socijalne radnike uposlene u centrima za mentalno zdravlje, a koj se odnosi na rad s djecom i adolescentima i koji se provodi kontinuirano.

Bolnice pružaju kontinuitet brige usvojenim modelom zajedničkog planiranja otpusta (učesće porodica korisnika, CMZ, CSR, udruženja korisnika i drugih usluga po potrebi). Model zajedničkog planiranja otpusta pacijenata regulisan je novim Zakonom o zaštiti mentalnog zdravlja (u formi Prednacrta). Model zajedničkog planiranja otpusta je uspješno pilotiran u 45% zajednica sa CMZ.

Završeno je anketiranje CMZ-ova u BiH - Završni upitnik o primjeni koordinirane brige. Naime, u svojoj završnoj fazi, Projekat mentalnog zdravlja u BiH bio je posvećen aktivnostima koje su za cilj imale zagovaranje održivosti i promociju projektnih rezultata koji su se postigli kroz kontinuirani zajednički rad. U tu svrhu, prikupljeni su podaci iz 73 CMZ-a u BiH koji su dali važne informacije o održivosti koordinirane brige u svakodnevnom radu centara za mentalno zdravlje.

Obavljene su i on-site posjete ustanovama socijalne zaštite radi praćena primjene Individualnog plana oporavka uključenih korisnika (IPO). U periodu mart-april 2023. godina provedeno je 5 supervizijskih posjeta i jedan on line sastanak s osobljem svih 8 uključenih ustanova socijalnog tipa/za dugotrajni smještaj korisnika za primjenu Individualnog plana oporavka (IPO) s korisnicima u ustanovama.

Provedeno je mjerenje oporavka korisnika uključenih u IPO u ustanovama socijalne zaštite, a po utvrđenoj metodologiji.

Po završetku kompletnog IPO treninga, prvo mjerenje individualnog plana oporavka, krajem 2022. godine pokazalo je da se 87,7% uključenih korisnika u IPO dobro oporavlja nakon 3 mjeseca uključenosti u IPO (N=49, Ž=31, M=18).

Educirana su 53 polaznika „Intenzivnog kursa okupacione terapije u oblasti mentalnog zdravlja“ u ustanovama socijalne zaštite.

Obavljeni su sastanci s Univerzitetima oko pokretanja formalne edukacije iz okupacione terapije u FBIH.

Završne konferencije Projekta mentalnog zdravlja u BiH održane su u maju i u junu 2023. godine: Završna regionalna konferencija "It's all about you" koja je organizirana u saradnji s Mrežom Jugoistočne Evrope za mentalno zdravlje – South European Network (9. – 11. maj 2023.) i Završna konferencija Projekta mentalnog zdravlja "Za sve nas" (8. – 10. juni 2023.).

Potrebno je raditi na daljem jačanju službi u zajednici, posebno u cilju jačanja kvalitetnih i dostupnih programa u zajednici za OSI. Potrebno je jačati kapacitete u oblasti koordinirane brige i okupacione terapije, s posebnim fokusom na kadrovsko jačanje centara za mentalno zdravlje s obzirom na sve veće izazove s kojima se susreće. U ovom kontekstu, posebno je važno obezbijediti adekvatno osoblje koje bi radilo s djecom.

2.4.5. Jačanje sestrinstva

Kroz projekat „Jačanje sestrinstva u BiH“, koji se realizira uz finansijsku podršku Vlade Republike Švicarske, FMZ sudjeluje u aktivnostima koji doprinose povećanju kvalitete usluga medicinskih sestara i tehničara te omogućuju bolji pristup ovim uslugama, naročito za ugrožene grupe stanovništva, koje uključuju starije, OSI, raseljena lica, nezaposlene i neosigurane osobe, manjine, osobe koje žive u udaljenim područjima, samohrane majke, mlade roditelje, djecu i mlade.

Dugoročni cilj projekta jačanja sestrinstva u BiH je poboljšanje zdravstvenih ishoda u BiH putem unaprjeđenja kvaliteta i efikasnosti sestrinskih usluga, s težištem na primarnoj zdravstvenoj zaštiti i poboljšanju dostupnosti spomenutih usluga, najprije za vulnerabilne grupe stanovništva.

U okviru Komponente II ovog projekta - Razvoj sestrinstva u zajednici/polivalentne patronaže i pristup ugroženim grupama stanovništva, fokus je na razvoju usluga sestrinstva u zajednici koje će biti u skladu s međunarodnim standardima, prioritarnim potrebama ugroženih grupa stanovništva, kao i aspektima lokalnog sistema. Da bi usluge medicinskih sestara/tehničara u zajednici bile optimalno prilagođene specifičnim potrebama stanovništva, u okviru projekta se sprovede sveobuhvatne istraživačke studije kojima je cilj da se identifikuju ugrožene grupe stanovništva, priroda njihovih potreba i relevantne karakteristike sistema koje utiču na izvodljivost pružanja usluga.

U proteklom periodu u okviru ovog projekta realizirane su brojne aktivnosti u pravcu jačanja infrastrukture za unapređenje sestrinske djelatnosti u FBiH, jačanje profesionalnih kompetencija u oblasti zdravstvene njege, izrada priručnika o standardnim operativnim procedurama u sestrinstvu na svim nivoima zdravstvene zaštite.

Najznačajnije je spomenuti da je završena sestrinska dokumentacija i za sekundarni i tercijarnu razinu zdravstvene zaštite, te s tim u vezi izmijenjeni su pravilnici koji se donose na temelju Zakona o evidencijama u oblasti zdravstva („Službene novine Federacije BiH“, broj: 37/12); izrađen je Priručnik za zdravstvene ustanove o razvoju i primjeni Standardnih operativnih procedura (SOP), izrađen je softver za uspostavljanje registra sestrinske radne snage; završene su Smjernice za unapređenje sestrinstva u zajednici/polivalentne patronaže i proveden niz edukacija u oblasti zdravstvene njege.

Na osnovu Pravilnika o dodatnoj edukaciji iz zdravstvene njege u zajednici („Službene novine Federacije BiH“, broj: 23/23) u proteklom periodu je izvršeno ovlašćivanje pet domova zdravlja za obavljanje navedene edukacije. Edukacija za polaznike Zeničko dobojskog kantona započela krajem 2023. godine. U skladu s ranije definisanim kriterijima, dodatna edukacija iz njege u zajednici nastavit će se u naredne tri godine. Cilj edukacije je poboljšati kapacitete i djelovanje sestre u zajednici s posebnim fokusom na poboljšanje dostupnosti i kvalitete usluge za najranjivije kategorije u loklanim zajednicama, a što uključuje i OSI.

U službama za polivalentnu patronažnu djelatnost u FBiH u 2022. godini bilo je uposleno 175 medicinskih sestara-tehničara, od kojih 44 ima završen prvi ciklus studija, 2 imaju završen drugi ciklus studije, 8 s višom stručnom spremom te 121 s visokom stručnom spremom.

Potrebno je raditi na daljem unapređenju sestrinstva u zajednici osiguravanjem kvalitetnih i dostupnih programa u zajednici za OSI. U cilju povećanja dostupnosti usluga, potrebno je raditi na kadrovskom osnaživanju službi za patronažnu i palijativnu njegu u zajednici. Lokalne zajednice moraju više, u kontekstu ustavne odgovornosti brige za zdravlje, ulagati u programe, kako prevencije, tako i kurative, za OSI.

2.4.6. Program rijetkih bolesti

Ministarstvo je, na osnovu Strategije razvoja FBiH(2021-2027) pripremlilo Prijedlog Programa za rijetke bolesti u Federaciji BiH (2024-2026). Pribavljena su mišljenja kantona, obrađeni komentari svih zainteresiranih strana i tekst se finalizira za upućivanje Vladi FBiH.

U decembru 2023. godine održana je Završna konferencija o rijetkim bolestima u FBiH, a u okviru Projekta „Doprinos OCD mreža u poboljšanju svakodnevnog života ljudi oboljelih od rijetkih bolesti“, koji implementira Institut za populaciju i razvoj Sarajevo uz podršku Saveza za rijetke bolesti RS i nadležnih ministarstava zdravstva FBiH i RS. Projekat je finansiran od strane EU.

Provedene su zagovaračke aktivnosti u cilju imenovanja Federalnog nacionalnog koordinatora za rijetke bolesti i osnivanja Federalnog centra za rijetke bolesti, uspostavljene su radne grupe za izradu entitetskih strategija/programa za rijetke bolesti koje su održale nekoliko sastanaka i sačinile stručne osnove za navedene dokumente; kreirana je baza ljekara iz BiH, regije i šire koji tretiraju pacijente s rijetkim bolestima. S ciljem umrežavanja i osnaživanja udruženja koja okupljaju oboljele od rijetkih bolesti izrađena je baza podataka korisničkih udruženja u FBiH kojom su identificirana udruženja zainteresirana za članstvo u Savezu za rijetke bolesti, urađeno je istraživanje o procjeni potreba tih udruženja.

U februaru 2022. godine je zvanično registriran prvi Savez za rijetke bolesti koji okuplja udruženja korisnika iz FBiH. Od tada do konca 2023. godine, kapaciteti Saveza ojačani su kroz 13 edukacija iz oblasti zagovaranja, eksterne i interne komunikacije i javnih konsultacija i učešća građana u donošenju javnih politika. Jačanje kapaciteta je omogućeno kroz kreiranje Info centara na web stranicama entitetskih saveza za rijetke bolesti. Info centri pružaju tačne informacije o rijetkim bolestima čime je poboljšán pristup pacijenata potrebnim informacijama. U okviru info centara redovno se ažuriraju podaci i dostupna je telefonska linija za pružanje usluga tj. različitih informacija. Izrađene su brošure o radu entitetskih centara za rijetke bolesti i o rijetkim bolestima općenito. Izrađena je studija iz farmakoekonomike koja sadrži procjenu trenutne situacije u oblasti rijetkih bolesti u BiH, s posebnim osvrtom na dosadašnju praksu i predložene mjere za unapređenje zdravstvene zaštite oboljelih od rijetkih bolesti. Održane su ukupno 4 edukacije o rijetkim bolestima na temu rijetkih bolesti za zdravstvene radnike iz RS i FBiH.

Izrađena su dva kratka filma o radu entitetskih saveza za rijetke bolesti. Projekt je promovisan na Međunarodnoj konferenciji *Holistički modeli kod rijetkih bolesti*. Ovaj skup bio je prilika da se čuju iskustva iz regiona i Evrope, njihova rješenja kako unaprijediti život osoba s rijetkim bolestima. Predstavnici entitetskih saveza su prezentirali aktivnosti koje su realizirane u prethodnom periodu, a sve u cilju unapređenja zdravlja i kvaliteta života osoba oboljelih od rijetkih bolesti.

Tokom 2023. godine završene su aktivnosti na uspostavi Centra za rijetke bolesti, koji je organiziran u okviru Univerzitetskog kliničkog centra Tuzla. Razvijena su pravila i procedure za entitetske centre za rijetke bolesti. Slijedi zaključivanje memoranduma o saradnji između saveza za rijetke bolesti i centara za rijetke bolesti (u oba entiteta).

Zagovaračka kampanja za usvajanje/promociju strateških/programskih dokumenata na entitetskom nivou završena je zaključno s decemblem mjesecom 2023. godine - TV dijaloške emisije, okrugli stolovi u Sarajevu i Banjaluci i dr. Također, okončana je i kampanja za poboljšanu zdravstvenu zaštitu za ljude koji boluju od rijetkih bolesti (digitalni bilbordi sa zagovaračkim porukama, promo članci u printanim medijima, itd.).

Rana dijagnoza je od ključne važnosti za rani početak tretmana i rehabilitaciju osoba oboljelih od rijetkih bolesti, a tako i za poboljšanje kvalitete života osoba s rijetkim bolestima.

Skrining na fenilketonuriju, kongenitalnu hipotireozu i adrenalnu hiperplaziju u neonatalnom periodu uspostavljen je u FBiH i finansira se iz sredstava federalnog fonda solidarnosti. Međutim, treba razmotriti opravdanost uvođenja i drugih skrininga. Neophodno je stalno procjenjivati tehničke mogućnosti, kao i vršiti izbor bolesti relevantnih za FBiH uz procjenu ekonomičnosti.

2.4.7. Rani rast i razvoj

Jačanje kapaciteta u oblasti Ranog rasta i razvoja djece je jedan od prioriteta Strategije razvoja FBiH 2021-2027 godina, a unapređenje kvaliteta usluga ranog prepoznavanja i rane intervencije kroz formiranje i širenje Centara za rani rast i razvoj pri domovima zdravlja u FBiH, je jedan od strateških ciljeva Strateškog plana za unapređenje ranog rasta i razvoja djece u FBiH 2020-2025. godina, a samim tim je i opredjeljenje ovog ministarstva.

Stoga je FMZ zajedno sa ZZZFBiH provelo aktivnosti vezane za procjenu trenutnog stanja u vezi pružanja usluga u oblasti ranog rasta i razvoja djece, načina organizacije pružanja tih usluga, kao i raspoloživim resursima u ovoj oblasti na razini primarne zdravstvene zaštite na području FBiH. Cilj situacione analize bio je prikupiti podatke o trenutnom stanju resursa u oblasti ranog rasta i razvoja u domovima zdravlja u FBiH, neophodnih za planiranje unapređenja resursa u ovoj oblasti. Kao jedan od rezultata te analize je i podatak da samo 13 domova zdravlja u FBiH ima djelomično organiziran Centar za rani rast i razvoj, te da u domovima zdravlja najviše nedostaju logopedi kao i psiholozi i okupacioni terapeuti. Ključne preporuke proizašle iz ovog istraživanja se odnose na neophodnost jačanja postojećih i dalje organiziranje i širenje Centara za rani rast i razvoj u domovima zdravlja u FBiH, kao i provođenje dodatne obuke iz ove oblasti, te bolje planiranje ljudskih resursa neophodnih za pružanje kvalitetnijih usluga što bliže djetetu i njegovoj obitelji.

S tim u vezi, ovo ministarstvo je donijelo novi Pravilnik o dodatnoj edukaciji iz ranog prepoznavanja odstupanja od zdravog rasta i razvoja i osnova intervencije za djecu do polaska u školu, čime su stečeni preduslovi provedbe formalno organizirane kontinuirane profesionalne edukacije iz ove oblasti, prvenstveno za multidisciplinarnim timove koji rade u centrima za rani rast i razvoj, ali i za ostale zdravstvene djelatnike, suradnike i srodne profesionalce koji se bave ranim rastom i razvojem djeteta. Primjena ovih programa će ojačati kompetencije profesionalaca i pomoći u jačanju kapaciteta za rano prepoznavanje, kapaciteta za osnove intervencije u lokalnim zajednicama gdje žive obitelji s djecom u potrebi za ovim uslugama, kao i jačanju kapaciteta edukatora koji će imati ulogu u diseminaciji znanja i vještina iz ranog prepoznavanja i osnova rane intervencije, te samim tim omogućiti održivost ovog novog modela pružanja usluga rane detekcije i osnova intervencije u lokalnim zajednicama.

Značajno je istaći da je FMZ otvorilo dijalog s UNICEF-om kao međunarodnim partnerom, za podršku jačanju kapaciteta u oblasti ranog rasta i razvoja. U narednom periodu fokus ove suradnje će biti koordinacija i praćenje unapređivanja kapaciteta u oblasti ranog rasta i razvoja, naročito unapređivanja vještina ranog prepoznavanja odstupanja od zdravog rasta i razvoja djeteta posebno djece do tri godine života, a zatim i jačanja vještina rane intervencije, kao i koordinacija s kantonalnim ministarstvima zdravstva glede stvaranja preduslova za planiranje i otvaranje novih centara za rani rast i razvoj.

U narednom periodu potrebno je izvršiti reviziju standarda i normativa, kao i nomenklature usluga u oblasti ranog rasta i razvoja.

Potrebno je raditi na jačanju intersektorskog i multidisciplinarnog pristupa u oblasti ranog rasta i razvoja djece, te izgraditi efikasan sistem monitoringa i evaluacije, nastaviti edukacije iz rane detekcije, dijagnostike i intervencije profesionalaca koji se bave unapređenjem ranog rasta i razvoja djece te raditi na promociji važnosti ranog rasta i razvoja, uz promovisanje dostupne usluge iz ove oblasti i to ne samo među roditeljima, nego i među profesionalcima iz drugih oblasti.

2.4.8. Podrška OSI kroz grantove

FMZ kontinuirano s organizacijama civilnog društva, kako u smislu njihovog aktivnog učešća u kreiranju zdravstvenih politika, tako i u smislu provođenja zajedničkih projekata. Iz dijela prihoda ostvarenih u Budžetu FBiH po osnovu naknada za priređivanje igara na sreću, FMZ je 2022. godini, za finansiranje programa i projekata iz područja zdravstva „Liječenje i rehabilitacija teško oboljele djece i mladih čije se liječenje finansira iz Federalnog fonda solidarnosti“ dodijelilo 315.483,00 KM.

Na prijedlog FMZ, Vlada FBiH na 40. hitnoj sjednici, održanoj 21.12.2023. godine, usvojila je Odluku o utvrđivanju liste korisnika i raspodjeli dijela prihoda ostvarenih po osnovu naknada za priređivanje igara na sreću. Za finansiranje programa i projekata iz područja zdravstva „Liječenje i rehabilitacija teško oboljele djece i mladih čije se liječenje financira iz Federalnog fonda solidarnosti“ dodijeljeno je ukupno 156.066,72 KM.

Sredstva dodijeljena udruženjima čiji su korisnici maloljetne OSI uglavnom su usmjerena na projekte rehabilitacije, humane reprodukcije ekstremiteta, nabavku slušnih aparata, edukaciju djece s poteškoćama u razvoju itd.

2.4.9. Saradnja s drugim sektorima

Poboljšana je saradnja između ustanova za zaštitu mentalnog zdravlja i drugih službi zdravstvenog sistema, te ustanova socijalne zaštite, korisničkih udruženja, korisnika, porodice i drugih aktera u zajednici posebno kroz uspostavljanje mehanizma za upućivanje korisnika usluga unutar zdravstvenog sektora i između sektora razvijanjem i primjenom modela zajedničkog planiranja otpusta korisnika.

FMZ pruža kontinuiranu podršku profesionalnim udruženjima koja djeluju u oblasti mentalnog zdravlja na taj način da se, putem edukativnih projekata, jača strukovni tim unutar oblasti mentalnog zdravlja, te uzajamna povezanost/bliskost struka.

U cilju poboljšanja položaja djece i omladine s invaliditetom smještenih u ustanovama socijalne zaštite, federalni ministar zdravstva 22.07.2020. godine imenovao radnu grupu koju su činili predstavnici FMZ, FMRSP, predstavnici relevantnih zdravstvenih i socijalnih ustanova čiji je osnivač FBiH, te predstavnici udruženje čija je djelatnost vezana za zaštitu

osoba s intelektualnim poteškoćama. Kao rezultat rada radne grupe u februaru 2021. godine, publikovan je dokument „Prijedlog modaliteta redovitog revidiranja dijagnoza, funkcionalnosti i potreba korisnika usluga u ustanovama socijalne zaštite u FBiH kao i modalitet njihovih redovitih liječničkih kontrola“.

U saradnji s drugim sektorima poboljšana je participacija korisnika u zajednici i njihova socijalna inkluzija kroz osnaživanje korisnika i korisničkih udruženja edukacijom u zagovaranju, ljudskim pravima, borbi protiv stigme i diskriminacije, govorništvu i kroz usluge psihosocijalne rehabilitacije. Uspostavljeni su modeli radnog angažmana osoba s mentalnim teškoćama u vidu socijalnog poduzetništva i programa profesionalne orijentacije.

Potrebno je raditi na jačanju saradnje s organizacijama civilnog društva, kako u smislu njihovog aktivnog učešća u kreiranju zdravstvenih politika, tako i u smislu provođenja zajedničkih projekata za unapređenje položaja OSI.

2.5. PRISTUPAČNOST

2.5.a. Oblast prostornog uređenja

FMPU, kantonalna ministarstva prostornog uređenja i jedinice lokalne samouprave (službe u gradovima i općinama), provode u arhitektonsko-građevinskom smislu pristupačnost u planiranju i građenju građevina, svako iz svoje nadležnosti.

2.5.a.1. Zakonodavno pravni okvir

Važeći propisi koji se na području FBiH moraju poštovati za oblast planiranja i građenja, a koji imaju i odredbe koje se odnose na OSI, odnosno osobe sa smanjenom tjelesnom sposobnošću su:

- Zakon o prostornom planiranju i korištenju zemljišta na nivou Federacije BiH („Službene novine Federacije BiH“, br. 2/06, 72/07, 32/08, 4/10, 13/10, 45/10, 85/21 i 92/21);
- Kantonalni zakoni iz oblasti planiranja i građenja;
- Uredba o prostornim standardima, urbanističko – tehničkim uslovima i normativima za sprečavanje stvaranja arhitektonsko-urbanističkih prepreka za lica s umanjenim tjelesnim mogućnostima („Službene novine Federacije BiH“, br. 48/09 i 99/14).

U skladu s odredbama navedene Uredbe, pravno lice kontrolor/revident investiciono-tehničke dokumentacije mora dati izjavu da je projekat izrađen u skladu s navedenom Uredbom, što znači da je kroz izradu investiciono-tehničke dokumentacije pravno lice – ovlašteni projektant ispoštovao odredbe Uredbe, odnosno uslove pristupačnosti građevini ili unapređenje pristupačnosti građevini kod rekonstrukcije građevina, a što kontrolor/revident ovjerava svojim štambiljem, pečatom i potpisom ovlaštene osobe.

U skladu s odredbom iste Uredbe, nadzor nad provođenjem odredaba Uredbe vrši nadležna federalna i kantonalna uprava za inspekcijske poslove.

2.5.a.2. Analiza trenutnog stanja i dosadašnjih rezultata primjene

a) Planiranje i građenje

Što se tiče provođenja gore navedenih važećih propisa koji se odnose na OSI, FMPU kod vođenja upravnih postupaka iz oblasti građenja, obavezno traži kontrolu/reviziju glavnog projekta, zajedno s izjavom o usaglašenosti prema odredbama Uredbe o prostornim standardima, urbanističko – tehničkim uslovima i normativima za sprečavanje stvaranja arhitektonsko-urbanističkih prepreka za lica s umanjenim tjelesnim mogućnostima, a što najvjerojatnije traže i organi uprave nižih nivoa vlasti. Kod tehničkog prijema građevina, imenovani članovi komisije za tehnički pregled (posebno za oblast arhitekture, građevine i saobraćaja) moraju u svojim izvještajima dati mišljenje da li je građevina izvedena u skladu s ovjerenim glavnim projektom, a što bi značilo da su ispoštovani i uslovi iz projekta koji se odnose na pristupačnost OSI.

Na nivou FBiH je mali broj takvih građevina, kao što su proizvodni kompleksi koji imaju i upravne zgrade ili prostore za boravak radnika (u kojima mogu raditi OSI ili su posjetioci) i građevine na autocesti, brznoj i magistralnoj cesti (ostale kategorije cesta su u nadležnosti nižih nivoa vlasti), koje imaju na trasi Centre za održavanje cesta i naplatne kućice (u kojima mogu raditi OSI ili su posjetioci).

Kako je izgradnja stambenih, stambeno-poslovnih građevina i pratećih građevina u naseljima i javnih građevine u nadležnosti kantona, gradova i općina, nadležne službe za izdavanje akata o građenju također poštuju odredbe važećih propisa koje se odnose na OSI.

Što se tiče iznimnog odstupanja od propisanih uslova pristupačnosti, prema odredbama Uredbe o prostornim standardima, urbanističko – tehničkim uslovima i normativima za sprečavanje stvaranja arhitektonsko-urbanističkih prepreka za lica s umanjenim tjelesnim mogućnostima, pri rekonstrukciji građevine kulturno-historijskog nasljeđa ne mogu se osigurati propisani uslovi pristupačnosti a da se ne naruši autentično spomeničko svojstvo kulturnog dobra, pa je dopušteno iznimno odstupiti od propisanih uslova pristupačnosti, uz prethodno pribavljenu saglasnost nadležne institucije za zaštitu kulturno-historijskog nasljeđa. To su najčešće građevine kulturnog sadržaja, kao galerije, muzeji, pozorišta, kina, biblioteke, te uslužnih sadržaja kao banke, apoteke, agencije, trgovine i sl. koje postavljaju kosine, platforme, liftove i sl.

Učiniti takve građevine pristupačnim za ulaz je moguće ostvariti u najvećem postotku, ali unutrašnjosti tih građevina je teško moguće prilagođavati OSI u smislu ugradnje liftova i preuređenje toaleta radi potrebe za intervencijom na konstrukciji građevine, a što ulazi i u područje stabilnosti građevine i zaštite kulturno-historijske vrijednosti.

Najviše se postiglo kod pristupačnosti u rješavanju vanjskog uređenja uličnih javnih površina, dakle kretanja pješačkim i saobraćajnim površinama uz postavljanje vizuelnih i zvukovnih instalacija komunikacije.

b) Uvođenje E-uprave (E-dozvole)

FMPU radi na unapređenju i ubrzanju donošenja akata o građenju kroz pravni okvir uvođenjem e-dozvola u oblasti građenja. Procedure su određene odredbama u Zakonu o izmjenama i dopunama Zakona o prostornom planiranju i korištenju zemljišta na nivou FBiH, a koji su oba doma Parlamenta FBiH usvojila zaključkom o prihvatanju Nacrta zakona o izmjenama i dopunama Zakona o prostornom planiranju i korištenju zemljišta na nivou FBiH kao dobar osnov za utvrđivanje Prijedloga zakona.

Ovaj bi Zakon omogućio uvođenje sistema elektronskog izdavanja dozvola u oblasti građenja, odnosno stvorio bi sistem „gdje bi se sve dozvole dobile na jednom mjestu“, koji bi značajno smanjilo vrijeme, novac i korake potrebne za dobijanje dozvola.

U skladu s navedenim Zakonom svi građani, pa i OSI bi na lakši i brži način došle do potrebnih akata o građenju u organima uprave na svim nivoima vlasti, a bez kretanja od šaltera do šaltera i od institucija do institucija čekajući u redovima, već bi iz svojih mjesta boravišta mogli ostvariti svoja prava i uvijek bili u mogućnosti vidjeti u kojoj je radnoj fazi njihov zahtjev.

Na ovaj način su implementirane odredbe Zakona o upravnom postupku i Zakona o elektronskom dokumentu FBiH i Direktiva (EU) 2018/1972 Europskog parlamenta i Vijeća od 11. decembra 2018. o Europskom zakoniku elektroničkih komunikacija CELEX 32018L1972.

Zeničko-dobojski kanton je prvi u FBiH usvojio novi Zakon o prostornom uređenju i građenju čime je ispunjen prvi i osnovni uslov za elektronsko vođenje upravnih postupaka kod odobravanja izgradnje građevina i uslov za provođenje Zakona o elektronskom dokumentu u FBiH, čime je omogućeno da općina Tešanj, kao pilot općina, bude prva općina u BiH, koja će izdavati odobrenja za građenje elektronskim putem.

c) Pristupačnost uslugama organa uprave (audiovizualne usluge)

Pristup web stranicama organa uprave je omogućen uz primjenu tehnologije komunikacije u smislu da je stranica dostupna putem više od jednog osjetilnog kanala, odnosno moguća je putem tehnologije za pretvaranje teksta u govor, a što je moguće korištenjem i podešavanjem aplikacije „narrator“.

d) Energijska efikasnost

Povećanje energijske efikasnosti je pristup koji je osnov za postizanje ciljeva održivog razvoja i poboljšanjem energijske efikasnosti smanjuju se štetni utjecaji na okoliš, te je nužno širenje svijesti o tome među građanima, te i OSI.

Na temelju Odluke o usvajanju Programa utroška sredstava s kriterijima raspodjele sredstava "Tekući transferi drugim razinama vlasti i fondovima - za projekat utopljanja zgrada radi uštede energije", utvrđenog budžetom FBiH i Odluke o raspisivanju Javnog

poziva, FMPU, raspisuje javni poziv za odabir korisnika Programa za koji pravo sudjelovanja mogu ostvariti kantonalna i općinska/gradska tijela vlasti FBiH. Predmet javnog poziva su programi/projekti koji se odnose na javne objekte.

Tako su do sada u Programu izvršene intervencije energetske efikasnosti na osnovnim i srednjim školama, predškolskim ustanovama, objektima organa uprave, društvenim domovima, domovima zdravlja i sl.

Dakle u pitanju su javne građevine koje koriste i OSI, tako da možda radi neinformisanosti ili neefikasnosti da aplikanti prikupljaju svu potrebnu dokumentaciju koja je potrebna za prijavu na javni poziv, nema aplikacija za građevine koje koriste samo OSI, kao npr. njihova udruženja ili sportske ekipe i pojedinci ili odgojno-obrazovne ustanove za OSI i sl.

Također, u Programu utroška sredstava „Tekući transferi drugim nivoima vlasti i fondovima - Podrška EU BiH u cilju ublažavanja negativnog socio-ekonomskog uticaja energetske krize“ utvrđen budžetom FBiH, FMRPO i FZO FBiH raspisuje javni poziv za dodjelu sredstava iz budžetske podrške EU za provođenje mjera energetske efikasnosti u mikro, malim i srednjim preduzećima, kao i javni poziv za dodjelu sredstava iz budžetske podrške EU za provođenje mjera energetske efikasnosti u stambenim objektima, i to:

- individualna/porodična kuća;
- stambena jedinica u sklopu individualne/porodične kuće ukoliko posjeduje vlastito mjerno mjesto za električnu energiju na ime podnosioca prijave, koji je ujedno njen vlasnik/suvlasnik;
- stambena jedinica/stan u zgradi kolektivnog stanovanja.

Dakle, na ove javne pozive mogli su se javiti svi građani FBiH, pa i OSI koje zadovoljavaju date kriterije. Ali ponovo ističemo, nedovoljnu informisanost i neefikasnost aplikanta da prikupi sve potrebno za prijavu, jer mnoge OSI to ne mogu uraditi bez tuđe podrške, odnosno pomoći.

S obzirom na gore navedeno, pristupačnost ovakvih informacija vezanih za energetske efikasnosti su javne, na oglasnim pločama organa uprave i web stranicama istih, ali je upitna informisanost i pristupačnost OSI građevinama organa uprave i internetskim stranicama.

2.5.a.3. Financijski pokazatelji

a) Planiranje i građenje

Financijske pokazatelje je teško prikazati iz razloga što u predmjeru i predračunu radova koji se nalaze u glavnim projektima za izvođenje građevina na nivou FBiH su date cijene koje su po vrsti radova, odnosno fazama građenja, a koje se stalno mijenjaju, te dok dođe do implementacije projekta i stavljanja građevine u funkciju to je mnogo veći izdatak, a nema ni propisa na osnovi kojih bi organi uprave uopće pratili finansijske troškove

podnositelja zahtjeva za izdavanje akata o građenju, što je kod velikih investicija i tajna poslovanja.

Za građevine iz nadležnosti kantona i jedinica lokalne samouprave nemamo podatke, a što se podrazumijeva samom ustavnom podjelom nadležnosti.

b) Uvođenje E-uprave (E-dozvole)

Softver za uvođenje E-dozvola je kompletiran i trenutno je u fazi testiranja. Isti je razvijen nakon detaljne analize USAID/BIH Projekta E-uprave tima s uposlenicima u općinama Tešanj i Centar Sarajevo. Analiza je bila fokusirana na postojećim procedurama koje razvijeni softver podržava i koje se pored postojećeg "papirnog" puta sada mogu provesti u potpunosti digitalno.

Inkorporacija digitalnog potpisa i pečata je omogućena putem modula za digitalno potpisivanje integriranog u sam softver. Modul za digitalno potpisivanje je napravljen u skladu s EIDAS regulativom /EU standardi/ i istovremeno podržava digitalne potpise izdate od strane kvalificiranih certifikacionih tijela u BiH (UIO, IDDEEA-kada bude dostupna, Halcom). Svaki dokument koji treba biti potpisan od podnosioca zahtjeva kao i dokumenti koje izdaje nadležni organ u postupku ishodovanja dozvola i drugih akata u oblasti građenja generisan od strane softvera će biti digitalno potpisan. Za svaki generisani (izdani) dokument bit će omogućena verifikacija vjerodostojnosti istog putem QR koda dokumenta.

Ministarstva, gradovi, općine i komunalna preduzeća i druge institucije će biti registrirani kao korisnici sistema s dodijeljenim pravima i nadležnostima unutar svojih domena djelovanja. Komunikacija između ministarstava, gradova, općina, komunalnih preduzeća, pravnih subjekata i građana se odvija unutar sistema poštujući sve sigurnosne i pravne aspekte pri razmjeni i obradi podataka u svrhu izdavanja dozvola iz oblasti građenja.

Razvoj softvera, implementaciju i nabavku hardvera za odabrane pilot općine u okviru USAID/BiH Projekta E-uprave do 31.03. 2025. godine finansira USAID pa neće biti potrebna finansijska sredstva iz budžeta FBiH.

c) Energijska efikasnost

Za Programe utroška sredstava s kriterijima raspodjele sredstava "Tekući transferi drugim razinama vlasti i fondovima — za projekat utopljanja zgrada radi uštede energije", utvrđenog Budžetom FBiH, FMPU je prema utvrđenim kriterijima raspodijelilo u 2020. godini – 1.300,000 KM u 2021. godini – 750.000 KM, u 2022. godini 2.776,000 KM i u 2023. godini 2.000,000 KM. Za 2024. godinu će vjerovatno biti planirano 2.000,000 KM

Sva kantonalna ministarstva koja su nadležna za oblast planiranja i građenja imaju u svojim kantonalnim zakonima odredbe koje se odnose na uklanjanje arhitektonskih barijera, odnosno uklanjanje prepreka osobama sa smanjenom tjelesnom sposobnosti.

Otklanjanje arhitektonskih barijera podrazumijeva stvaranje uslova za samostalan i siguran prilaz građevini, ulazak u građevinu, te pristup i upotrebu svih prostorija i instalacija u građevini za osobe s umanjnim tjelesnim sposobnostima.

U skladu sa zakonskim odredbama prostorno planski dokumenti moraju da sadrže mjere zaštite osoba sa smanjenim tjelesnim sposobnostima.

Zakonske odredbe koje se odnose na opremanje građevinskog zemljišta obavezuju investitora da kod izgradnje pristupa građevinama javnog karaktera mora obezbijediti nesmetano kretanje osoba sa smanjenim tjelesnim sposobnostima.

Pri donošenju akata o građenju uvijek se navode uslovi koji se odnose na obaveze u odnosu na susjede i prava drugih osoba posebno u odnosu na prava osobe s umanjnim tjelesnim sposobnostima.

Građevine s više stambenih jedinica, javne građevine, te uslužni i privredni objekti moraju biti projektovani i izgrađeni tako da je osobama sa smanjenim tjelesnim sposobnostima trajno osiguran nesmetan pristup, kretanje, boravak i rad. Ti uslovi su definisani podzakonskim propisima (uglavnom Uredbom), koju su kantonalna ministarstva donijela u skladu sa svojim zakonom ili su u zakonu naveli da će provoditi odredbe Uredbe o prostornim standardima, urbanističko – tehničkim uslovima i normativima za sprečavanje stvaranja arhitektonsko-urbanističkih prepreka za osobe s umanjnim tjelesnim mogućnostima FBiH.

Kantonalni zakoni su propisali da već izgrađene građevine trebaju ukloniti arhitektonske barijere koje onemogućavaju pristup i kretanje osobama s umanjnim tjelesnim sposobnostima u određenim rokovima od dana stupanja na snagu zakona ili uredbe. Zahtjev za uklanjanje arhitektonskih barijera izdaje organ uprave nadležan za izdavanje odobrenja za građenje, na zahtjev osobe s umanjnim tjelesnim sposobnostima ili njenog staratelja, odnosno udruženja. Za uklanjanje arhitektonskih barijera, odnosno omogućavanje slobodnog pristupa građevini i kretanja u građevini osobama s umanjnim tjelesnim sposobnostima, odgovoran je vlasnik građevine, odnosno investitor.

U provođenju nadzora inspektor ima pravo i dužnost narediti vlasniku postojeće građevine, otklanjanje arhitektonskih barijera, odnosno pristupa osobama s umanjnim tjelesnim sposobnostima.

Neki zakoni propisuju da su općine dužne da obezbijede da investitori koji finansiraju izgradnju kolektivne stambene, odnosno stambeno - poslovne građevine s 20 i više stambenih jedinica, izgrade najmanje jedan stan za potrebe osoba s umanjnim tjelesnim sposobnostima u kolicima i te stanove ponude za otkup.

Za uklanjanje arhitektonskih barijera, odnosno omogućavanje slobodnog pristupa građevini i kretanja u građevini osobama s umanjnim tjelesnim sposobnostima, odgovoran je vlasnik građevine, odnosno investitor. Uklanjanje arhitektonskih barijera će se izvesti o trošku vlasnika građevine. Ovo je propisano u svim propisima i možda upravo takva finansijska barijera vlasnika ili investitora onemogućava da se u postojećim

građevinama vrši otklanjanje arhitektonskih barijera. Potrebno je više izdvajanja finansijskih sredstava na svim nivoima vlasti za ovakve aktivnosti u suradnji s različitim finansijerima.

Neki kantoni su prosljedili stanje analize ove problematike i istakli da nemaju zakonsku osnovu za praćenje stanja u prostoru s aspekta pristupačnosti, niti zakonskih obaveza vođenja evidencija o tome, već je kao i ostali nadzor nad građenjem i ovo pitanje u nadležnosti nadležnih inspektorata.

Kazne za nepoštivanje arhitektonske prilagođenosti određene su novčanim kaznama od 100 do 10 000 KM.

Pojedini kantoni ističu da je ovakva aktivnost multisektorska i da bi u kantonima trebalo osnovati Koordinaciona tijela koja bi pratila ovu tematiku kroz svoje aktivnosti i vođenje evidencija i registara potrebnih za unapređenje prava i položaja OSI u FBiH. Nadalje kantonalna ministarstva planiraju uvođenje web stranica dostupnih osobama sa smanjenom tjelesnom sposobnosti radi njihove brže informiranosti, a što ne predstavlja dodatna finansijska sredstva iz budžeta.

2.5.a.3. Zaključci:

- Pristupačnost kod planiranja i građenja na svim nivoima vlasti napreduje primjenom odredbi Uredbe o prostornim standardima, urbanističko – tehničkim uslovima i normativima za sprečavanje stvaranja arhitektonsko-urbanističkih prepreka za lica s umanjenim tjelesnim mogućnostima kod projektovanja, a i izvođenja građevina.
- Implementacija Strategije za unapređenje prava i položaja OSI u FBiH 2016-2021 se ne odvija podjednako istim intezitetom u svim kantonima.
- Usvajanjem Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o prostornom planiranju i korištenju zemljišta na nivou FBiH, bit će omogućeno uvođenje izdavanja E-dozvola u oblasti građenja, što predstavlja veliku olakšicu za OSI, kao i za sve osobe sa smanjenom tjelesnom sposobnošću.
- U javnim pozivima za energetska efikasnost koje objavljuju organi uprave dati su kriteriji i uslovi koji su jednaki za sva lica, te OSI nemaju poseban položaj kao aplikanti. Treba osigurati veću pristupačnost informacija OSI o energetska efikasnosti u udruženjima, MZ i jedinicama lokalne samouprave.
- U javne pozive za energetska efikasnost uključiti i radove na izvođenju pristupačnosti građevini (uklanjanju prepreka).
- Komunikaciju organa uprave i OSI treba postići putem više od jednog osjetilnog kanala, odnosno osigurati uključivanje svih elemenata vida, sluha, govora i dodira. Za digitalnu pristupačnost treba osigurati i edukaciju u organima uprave i korisnika.
- Treba istaći podkapacitiranost inspektorata za oblast građenja na svim nivoima vlasti, koji bi trebali pratiti na terenu sve iz oblasti građenja, pa i pristupačnost, a za svu nadležnost na nivou FBiH imamo samo dva građevinska inspektora za područje cijele FBiH.

2.5.b. Oblast prometa i komunikacija

FMPIK vrši upravne, stručne i druge poslove utvrđene zakonom koji se odnose na ostvarivanje nadležnosti FBiH u oblasti prometa i komunikacija, i to: cestovni promet i javne ceste, željeznički, pomorski, riječni i jezerski promet; sigurnost cestovnog, željezničkog, pomorskog, riječnog i jezerskog prometa. Telekomunikacije i poštu osim uspostavljanja i funkcioniranja zajedničkih i međunarodnih komunikacijskih uređaja i vrši druge poslove utvrđene zakonom.

2.5.b.1. Zakonodavno-pravni okvir

Važeći propisi koji se na području FBiH odnose na promet i komunikacije, a koji bi trebali da sukladno EU Direktivama i preporukama da imaju i odredbe koje se odnose na OSI, odnosno osobe sa smanjenom tjelesnom sposobnošću su:

- Zakon o cestama FBiH ("Službene novine Federacije BiH", br. 12/10, 16/10 i 66/13)
- Zakon o poštanskom prometu Federacije BiH ("Službene novine Federacije BiH", broj: 76/04)
- Zakon o cestovnom prijevozu Federacije BiH ("Službene novine Federacije BiH", br. 28/06 i 2/10).

U predviđenom periodu trajanja strategije 2022-2027, predviđene su aktivnosti na izradama nacрта i izmjena i dopunama naprijed navedenih zakona u sklopu kojih su planirane i odredbe koje se odnose na OSI, odnosno osobe sa smanjenom tjelesnom sposobnošću. Zbog potrebe usklađivanja zakonodavstva sa Zakonodavstvom EU.

U sklopu Strategije reforme javne uprave i akcijskog plana za period 2023-2027 godina je predviđeno da pod točkom 4.2.7.1 *Definisati mehanizme prilagodbe pruženih usluga različitim skupinama korisnika kojima je nemoguće ili otežano korištenje elektronskih ili klasičnih načina komunikacije (OSI, stanovnici zabačenih područja i sl.)*.

2.6. OBRAZOVANJE

FMON obavlja upravne, stručne i druge poslove utvrđene zakonom koji se odnose na koordiniranje planiranja i aktivnosti u oblasti: predškolskog, osnovnog, srednjeg i visokog obrazovanja, pedagoških standarda i prostornih normativa, opreme i nastavnih sredstava predškolskog, osnovnog, srednjeg i visokog obrazovanja i odgoja, nostrifikacije i ekvivalencije inozemnih školskih svjedodžbi i diploma, stručnog obrazovanja i usavršavanja nastavnog osoblja, udžbenika za osnovno i srednje obrazovanje, implementacije Bolonjskog procesa, naučno-istraživačkog rada na unapređenju odgojno-obrazovnog rada, đačkog i studentskog standarda, razvoja naučno-istraživačke djelatnosti, koordiniranja naučno-istraživačkih i istraživačko-razvojnih aktivnosti, razvoja naučno-istraživačkih organizacija, podsticanja fundamentalnih primijenjenih istraživanja, razvoja investicijskih tehnologija i kadrova u naučno-istraživačkoj djelatnosti, praćenja

inovacija, razvoja i unapređenja tehnologija, koordiniranja u ostvarivanju prava mladih u oblasti obrazovanja i nauke i druge poslove utvrđene zakonom.

FMON realizira programe i aktivnosti u skladu s Godišnjim planom rada Ministarstva, a isti se temelji na Trogodišnjem planu rada Ministarstva, koji je u skladu sa zakonskim i strateškim okvirom djelovanja Ministarstva. Sve aktivnosti u Godišnjem planu rada su usklađene sa Strategijom razvoja Federacije BiH 2021-2027. godina i drugim relevantnim strateškim dokumentima, koji uključuju obrazovanje, kao i s okvirnim zakonima o obrazovanju, usvojenim na državnom nivou.

2.6.1. Zakonodavno-pravni i strateški okvir

- Okvirni zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju u Bosni i Hercegovini („Službeni glasnik BiH“, broj: 88/07);
- Okvirni zakon o osnovnom i srednjem obrazovanju u Bosni i Hercegovini („Službeni glasnik BiH“, broj: 18/03);
- Okvirni zakon o srednjem stručnom obrazovanju i obuci u Bosni i Hercegovini, („Službeni glasnik BiH“, broj: 63/08);
- Okvirni zakon o visokom obrazovanju u Bosni i Hercegovini („Službeni glasnik BiH“, broj: 59/07);
- Okvirni zakon o osnovama naučno-istraživačke djelatnosti i koordinaciji unutrašnje i međunarodne naučno-istraživačke saradnje BiH („Službeni glasnik BiH“ broj: 17/15);
- Zakon o federalnim ministarstvima i drugim tijelima federalne uprave („Službene novine Federacije BiH“, br. 58/02, 19/03, 38/05, 2/06, 8/06 i 61/06);
- Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o federalnim ministarstvima i drugim tijelima federalne uprave (Službene novine Federacije BiH“, broj: 48/11);
- Reforma obrazovanja u Bosni i Hercegovini, Brisel, 2002. godine;
- Strategija razvoja Federacije BiH 2021-2027. godina;
- Principi i standardi obrazovanja odraslih u Bosni i Hercegovini („Službeni glasnik BiH“, broj: 39/14);
- Strateški plan za unapređenje ranog rasta i razvoja djece u FBiH 2020-2025;
- Strategija suprotstavljanja trgovini ljudima u Bosni i Hercegovini 2020-2023.
- Prioriteti u integraciji poduzetničke i digitalne kompetencije obrazovne sisteme u Bosni i Hercegovini 2019-2030;
- Mapa za realizaciju preporuka dokumenta „Analiza postojećih propisa i praksi kod procjene i upućivanja djece s teškoćama u deset kantona u Federaciji Bosne i Hercegovine“ (MKF);
- Prioriteti razvoja visokog obrazovanja u Bosni i Hercegovini za period 2016-2026. godine („Službeni glasnik BiH“, broj: 35/16);
- Strateški pravci razvoja visokog obrazovanja u Federaciji BiH od 2012. do 2022. godine“ (dokument usvojen na 72. sjednici Vlade FBiH održanoj 24.1.2013. godine);
- Program mjera za prevenciju korupcije visokom obrazovanju u Federaciji BiH (dokument usvojen na 72. Sjednici Vlade FBiH održanoj 24.1.2013. godine);
- Strategija razvoja nauke u Bosni i Hercegovini 2017-2022. - revidirani okvirni dokument.

Kada je u pitanju usklađenost kantonalne legislative s okvirnim zakonima, dva kantona nisu uskladila svoje zakone s Okvirnim zakonom o predškolskom odgoju i obrazovanju u BiH („Službeni glasnik BiH”, broj: 88/07) i tri kantona s Okvirnim zakonom o srednjem stručnom obrazovanju i obuci u BiH („Službeni glasnik BiH”, broj: 63/08).

Svi kantonalni zakoni o osnovnom i srednjem obrazovanju usklađeni su s Okvirnim zakonom o osnovnom i srednjem obrazovanju u Bosni i Hercegovini („Službeni glasnik BiH”, broj: 18/03), kao i zakoni u oblasti visokog obrazovanja s Okvirnim zakonom o visokom obrazovanju u BiH („Službeni glasnik BiH”, br. 59/07 i 59/09).

FMON učestvovalo je u izradi strateških dokumenata koji, između ostalog, imaju za cilj unapređenje pristupa i učešća u obrazovanju OSI, i to: Strategija razvoja Federacije BiH 2021-2027. godina; Strategija za unapređenje prava i položaja osoba s invaliditetom u Federaciji BiH 2016-2021.; Principi i standardi obrazovanja odraslih u Bosni i Hercegovini („Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“; Strateški plan za unapređenje ranog rasta i razvoja djece u FBiH 2020-2025; Prioriteti u integraciji poduzetničke i digitalne kompetencije u obrazovne sisteme u Bosni i Hercegovini 2019-2030; Mapa za realizaciju preporuka dokumenta „Analiza postojećih propisa i praksi kod procjene i upućivanja djece s teškoćama u deset kantona u Federaciji Bosne i Hercegovine“ (MKF); Preporuke za politike djelovanja s Mapom puta za unapređenje inkluzivnog obrazovanja u Bosni i Hercegovini; Strateški pravci razvoja visokog obrazovanja u Federaciji BiH od 2012. do 2022. godine; Prioriteti razvoja visokog obrazovanja u Bosni i Hercegovini za period 2016-2026. godine.

Predstavnici FMON su učestvovali u radu Koordinacionog tijela Vlade Federacije BiH za praćenje, usmjeravanje i izvještavanje o realizaciji aktivnosti Strategije za unapređenje prava i položaja osoba s invaliditetom u Federaciji BiH (2016-2021). Rezultat rada navedenog Koordinacionog tijela je izrađen Izvještaj o provedbi Strategije za unapređenje prava i položaja osoba s invaliditetom u Federaciji BiH (2016-2021), objavljen u januaru 2022. godine.

FMON je učestvovalo u izradi Strateškog plana za unapređenje ranog rasta i razvoja djece u Federaciji BiH 2020-2025. godine, kojeg je Vlada FBiH usvojila na svojoj 242. sjednici, održanoj 05.11.2020. godine, u Sarajevu, te zadužila FMON da, u saradnji s federalnim ministarstvima zdravstva, rada i socijalne politike te finansija kao i ZZJZ FBiH i UNICEF-om BiH, koordinira realizacijom aktivnosti koje su u njemu planirane. One su bazirane na multisektorskom pristupu, a realizirat će se s ciljem unapređenja uslova za adekvatan rani i rast razvoj djece, kao i sveobuhvatnog pristupa cijeloj porodici. Strateški cilj 4. Strateškog plana glasi: Unapređenje mogućnosti za rano učenje djece u FBiH. U okviru navedenog strateškog cilja Operativni cilj 4.1. je: Povećati dostupnost i poboljšati kvalitet predškolskog odgoja i obrazovanja i prve trijade devetogodišnjeg osnovnog obrazovanja integriranim djelovanjem sektora zdravstva, obrazovanja i socijalne zaštite. Na nivou FBiH, formirano je Radno tijelo za primjenu Međunarodne klasifikacije zdravlja, invaliditeta i funkcionisanja (MKF) u FBiH, koju je razvila SZO. Inicira se usklađivanje sistema procjene djece s teškoćama s MKF-om, te se ujednačava pristup na nivou svih deset kantona. Radno tijelo je izradilo niz dokumenata: Kriteriji za formiranje i rad stručnih

tijela za procjenu i koordinaciju procjene djece s teškoćama u BiH, Protokol postupanju i saradnji u procesu procjene i upućivanja djece s teškoćama u razvoju, Smjernice za procjenu i upućivanje djece s teškoćama i invaliditetom, te Priručnik za izradu, provedbu i praćenje lično usmjerenog plana podrške, čije usvajanje slijedi. Dogovorena je Mapa implementacije preporuka/plan za početak procesa reforme u ovoj oblasti, s dogovorom da će se ove aktivnosti inicijalno započeti u 2 odabrana kantona: Zeničko-dobojskom i Hercegovačko-neretvanskom kantonu.

Pored navedenog, FMON učestvuje u provođenju programa „Zdravo jedi, zdravo rasti“, čiji je cilj uspostavljanje i širenje mreže školskih i vrtičkih zajednica u kojima je unaprijeđen pristup zdravlju djece i osiguran njihov optimalan rast i razvoj. Programske aktivnosti se provode intersektorski, u intenzivnoj saradnji zdravstvenog i obrazovnog sektora, uz koordinaciju FMON i podršku UNICEF-a BiH. Aktivnosti su fokusirane na pripremu vrtičkih politika vezanih za ishranu i fizičke aktivnosti, izgradnju kapaciteta vrtičke zajednice za promociju zdrave ishrane, unapređenje programa rada s djecom, unapređenje jelovnika, unapređenje infrastrukture za tjelesne aktivnosti, i unapređenje saradnje sa zdravstvenim službama. U aktivnostima učestvuju djeca, roditelji, odgajatelji, kuhari i ostalo osoblje predškolskih/školskih ustanova, a krajnji cilj je da se unaprijedi zdravlje djece i preveniraju oboljenja uzrokovana nepravilnom ishranom i nezdravim životnim stilovima. Okosnicu Programa predstavlja primjena standarda i normativa ishrane koje je u formi Smjernica za zdravu ishranu djece predškolskog i školskog uzrasta donijelo FMON, u saradnji s FMZ i ZZJZ FBiH, kao i Smjernica za zdravu ishranu djece do tri godine, koje je donijelo FMZ. Programom je do sada obuhvaćeno deset predškolskih odgojno-obrazovnih ustanova, po jedna iz svakog kantona u FBiH, a nakon toga i dvije pilot škole iz Kantona Sarajevo.

FMON učestvovalo je u izradi Zakona o ustanovama socijalne zaštite FBiH, koji je donesen u augustu 2022. godine („Službene novine Federacije BiH“ broj: 64/22), kojim su utvrđene obaveze federalnih ustanova socijalne zaštite, kao i nadležnih resornih ministarstava. Formirana je Interresorna radne grupe za izradu Programa osposobljavanja u Ustanovi za socijalno zbrinjavanje, zdravstvenu njegu, odgoj i obrazovanje – Pazarić, te je izrada Programa u toku.

U okviru Programa utroška sredstava s kriterijima raspodjele sredstava tekućih transfera utvrđenih Budžetom FBiH za 2023. godinu FMON (su)finansiran je program „Podrška radu ustanova socijalne zaštite FBiH za provođenje odgojno-obrazovnih aktivnosti“ u iznosu od 200.000,00 KM. Korisnik sredstava navedenog programa je Ustanova za socijalno zbrinjavanje, zdravstvenu njegu, odgoj i obrazovanje – Pazarić, koji će provoditi sljedeće oblike obrazovanja i osposobljavanja: obrazovanje djece u redovnim osnovnim školama po prilagođenom planu i programu; obrazovanje djece u specijaliziranim obrazovnim ustanovama za djecu s teškoćama u razvoju (osnovna škola i srednja škola), i osposobljavanje djece i mladeži u ustanovi od strane defektologa, odgajatelja i okupacionih terapeuta. Korisnik sredstava, Ustanova za socijalno zbrinjavanje, zdravstvenu njegu, odgoj i obrazovanje – Pazarić će provoditi i stručno osposobljavanje

i usavršavanje radnika za nadogradnju postojećih i sticanje novih znanja svih radnika u ovoj ustanovi uz angažman eksternih stručnih kadrova i predavača.

FMON je u periodu 2016-2019. godina, kroz program utroška sredstava transfera za finansiranje obrazovanja, (su)finansiralo projekte u okviru programa "Podrška projektima poboljšanja inkluzivnosti predškolskog i osnovnog obrazovanja" u iznosu od 1.544,671 KM.

FMON je u 2021. i 2022. godini, kroz program utroška sredstava transfera za finansiranje obrazovanja, (su)finansiralo projekte u okviru programa "Podrška programima razvijanja funkcionalnih znanja i vještina djece predškolskog uzrasta i učenika javnih osnovnih i javnih srednjih škola", čiji je cilj da se kroz podršku projektima opremanja i nabavke nastavnih sredstava radi poticanja primjene savremenih i inovativnih metoda i oblika odgojno-obrazovnog rada, unaprijedi kvalitet i inkluzivnost odgoja i obrazovanja i doprinese razvoju funkcionalnih znanja i vještina djece predškolskog uzrasta i učenika javnih osnovnih i javnih srednjih škola. Realizacija projekata je podržana u iznosu od 430.000,00 KM.

FMON je u 2023. godini, kroz program utroška sredstava transfera za finansiranje obrazovanja, (su)finansiralo projekte u okviru programa "Podrška projektima poboljšanja inkluzivnosti predškolskog, osnovnog i srednjeg obrazovanja". Svrha programa je poboljšanje uključenosti, uslova i kvaliteta obrazovanja u javnim predškolskim ustanovama, javnim osnovnim i javnim srednjim školama za sljedeće grupe djece s posebnim obrazovnim potrebama: djeca s poteškoćama u razvoju, djeca pripadnika romske nacionalnosti, djeca iz porodica u stanju socijalne potrebe, djeca koja žive u udaljenim ruralnim sredinama i druge ranjive grupe djece, te talentirana i nadarena djeca. Projekti su podržani u iznosu od 220.000,00 KM.

FMON je u okviru programa raspodjele sredstava transfera za finansiranje studentskog standarda, u periodu od 2016. do 2023. godine, izdvojilo sredstva za podršku studentima s invaliditetom, koji su državljani BiH a studiraju na javnim visokoškolskim ustanovama u FBiH, u iznosu od 449.460,00 KM.

2.6.2. Aktivnosti u narednom periodu

U narednom periodu, FMON će učestvovati u izradi dokumenata koji se odnose na unapređenje mogućnosti pristupa i učešća u obrazovanju za OSI te koordinirati i, prema mogućnostima, finansirati aktivnosti koje se odnose na njihovo provođenje. Također, predviđena su sredstva za podršku projektima koji imaju za cilj poboljšanje inkluzivnosti predškolskog i osnovnog obrazovanja kroz program "Podrška projektima poboljšanja inkluzivnosti predškolskog, osnovnog i srednjeg obrazovanja", te program "Podrška radu ustanova socijalne zaštite FBiH za provođenje odgojno-obrazovnih aktivnosti", kao i program "Podrška studentima s invaliditetom, državljanima Bosne i Hercegovine, koji studiraju na javnim visokoškolskim ustanovama u Federaciji Bosne i Hercegovine".

2.7. KULTURA I SPORT

FMKS obavlja upravne, stručne i druge poslove iz nadležnosti FBiH koji se odnose na koordinaciju u naučno-istraživačkoj djelatnosti iz oblasti zaštite i korištenja kulturno-povijesnog nasljeđa, muzejskoj, arhivskoj, knjižničarskoj, nakladničkoj, kazališnoj, likovnoj i filmskoj djelatnosti, djelatnosti ustanova, udruženja, fondacija i drugih pravnih lica u oblasti umjetnosti, kulture, sporta i mladih, unapređivanju djelatnosti iz oblasti kulture, sporta i mladih, kao i druge poslove utvrđene zakonom.

U sastavu FMKS je Zavod za zaštitu spomenika, koji obavlja stručne i druge poslove koji pretežno zahtijevaju primjenu stručnih, naučnih i kreativnih metoda rada i s njima povezanih upravnih poslova u oblasti zaštite i korištenja kulturno-povijesnog nasljeđa, istražuje, proučava, dokumentira i obrađuje prikupljene podatke, valorizira i štiti evidentirane objekte kulturno-povijesnog nasljeđa, izrađuje sve propisane i standardizirane programe zaštite i korištenja objekata kulturno-povijesnog nasljeđa, arhivira i čuva dokumentaciju o objektima kulturno-povijesnog nasljeđa, utvrđuje mjere i uslove za buduću namjenu, korištenje i upravljanje objektima kulturno-povijesnog nasljeđa, priprema programe sanacije, konzervacije, restauracije, rekonstrukcije i rehabilitacije objekata kulturno-povijesnog nasljeđa, vrši nadzor nad realizacijom programa i projekata zaštite i korištenja objekata kulturno-povijesnog nasljeđa, daje mišljenje na programe i projekte zaštite i korištenja objekata kulturno-povijesnog nasljeđa izrađene od drugih fizičkih i pravnih lica, učestvuje u izradi zakona i drugih propisa u vezi sa zaštitom i korištenjem kulturno-povijesnog nasljeđa, obavlja i druge poslove iz oblasti zaštite i korištenja kulturno-povijesnog nasljeđa utvrđene zakonom i drugim propisima.

U sklopu FMKS djeluju i 4 fondacije: Fondacija za kinematografiju, Fondacija za muzičku, scensku i likovnu umjetnost, Fondacija za bibliotečku djelatnost i Fondacija za izdavaštvo.

2.7.1. Zakonodavno-pravni i strateški okvir

FMKS djeluje po propisima:

- Zakon o sportu u Bosni i Hercegovini („Službeni glasnik BiH“ br. 27/08, 102/09 i 66/16)
- Uredba o određivanju kriterija za dodjeljivanje nagrada sportašima, sportskim radnicima i sportskim udrugama u Federaciji BiH za ostvarene sportske rezultate na međunarodnim natjecanjima („Službene novine Federacije BiH“ br. 27/12, 74/13, 4/15 i 10/22).

Izmjenom Uredbe o određivanju kriterija za dodjeljivanje nagrada sportašima, sportskim radnicima i sportskim udrugama u FBiH za ostvarene sportske rezultate na međunarodnim natjecanjima, iznosi nagrada za ostvarene vrhunske sportske rezultate izmijenjeni su za paraolimpijske sportove čime je otklonjena diskriminacija sportaša, čime su izjednačena temeljna ljudska prava i slobode OSI.

- FMKS planira aktivnosti na temelju Strategije razvoja Federacije BiH 2021.-2027. Prioritetne aktivnosti FMKS, a sukladno strateškom okvirom definiraju se u

trogodišnjem i godišnjem planu rada Ministarstva. U trogodišnjem i godišnjem planu FMKS definiran je program kojim se financiraju projekti OSI.

2.7.2. Nedostajući zakonski okvir

Kako bi se uredio sistem sporta a samim tim i sport OSI u FBiH, potrebno je donijeti usklađene kantonalne zakone o sportu ili Zakon o sportu u FBiH.

2.7.3. Stanje u oblasti sporta

U prethodnom strateškom razdoblju FMKS je podržalo projekte/programe udruženja OSI što je doprinijelo postizanju vrhunskih sportskih rezultata na zvaničnim međunarodnim natjecanjima.

Na temelju Uredbe o određivanju kriterija za dodjeljivanje nagrada sportašima, sportskim radnicima i sportskim udrugama u FBiH za ostvarene sportske rezultate na međunarodnim takmičenjima, dodijeljena su sredstva za ostvarene vrhunske sportske rezultate u paraolimpijskim sportovima kako slijedi u tabeli:

Tabela 18.: Pregled sredstava za ostvarene vrhunske sportske rezultate u paraolimpijskim sportovima

2020. godina		
Red. Br.	Korisnik	Iznos (KM)
1.	Udruženje klub sjedeće odbojke „Spid“ Sarajevo	15.000,00
2.	Atletski klub osoba s invaliditetom „Novi Grad“ Sarajevo	4.500,00
2021. godina		
1.	Savez sjedeće odbojke Bosne i Hercegovine	40.500,00
2.	Savez sjedeće odbojke Bosne i Hercegovine	70.000,00
2022. godina		
1.	Savez sjedeće odbojke Bosne i Hercegovine	100.000,00
2.	Atletski klub osoba i invaliditetom „Novi Grad“	4.500,00
2023. godina		
1.	Savez sjedeće odbojke Bosne i Hercegovine	55.000,00
2.	Savez sjedeće odbojke Bosne i Hercegovin	20.000,00
3.	Savez sjedeće odbojke Bosne i Hercegovin	160.000,00

U skladu s Odlukom o Programu utroška sredstava s kriterijima raspodjele tekućih transfera „Transfer za sport od značaja za Federaciju“, tačka „Sufinansiranje sportskih manifestacija i klubova osoba s invaliditetom“ kako slijedi:

2020. godina – sredstva u iznosu od 80.000,00 KM;

2021. godina - sredstva u iznosu od 60.000,00 KM;

2022. godina – sredstva u iznosu od 60.000,00 KM;

2023. godina – sredstva u iznosu od 80.000,00 KM;

FMKS izdvaja finansijska sredstva u svrhu realiziranja programskih aktivnosti Paraolimpijskog komiteta Bosne i Hercegovine. Izdvojena su sredstva po godinama kako slijedi.

2020. godina – sredstva u iznosu od 30.000,00 KM;

2021. godina – sredstva u iznosu od 30.000,00 KM;

2022. godina – sredstva u iznosu od 50.000,00 KM;

2023. godine – sredstva u iznosu od 50.000,00 KM;

Izdvajanjem sredstava iz „Transfera za sport od značaja za Federaciju“ za udruženja OSI kao i Paraolimpijskom komitetu Bosne i Hercegovine, omogućava se OSI odnosno sportašima učešće na zvaničnim međunarodnim natjecanjima.

Tabela 19.: Pregled projekata iz interventnih sredstava

2020. godina		
Redni broj	Korisnik	Iznos (KM)
1.	UG Udruga hrvatskih vojnih invalida domovinskog rata, Mostar	5.000,00
2021. godina		
1.	Udruženje Košarkaški invalidski klub „Una – Sana“ Bihać	5.000,00
2.	Udruga hrvatskih vojnih invalida domovinskog rata, Mostar	3.000,00
2022. godina		
1.	Udruženje paraplegičara i oboljelih od dječije paralize Zenica	2.500,00
2.	Udruga hrvatskih vojnih invalida domovinskog rata, Mostar	5.000,00
2023. godina		
1.	Atletski savez osoba s invaliditetom Federacije BiH	4.000,00
2.	Udruženje za sport i rekreaciju invalida Općine Novi Grad, Sarajevo	7.000,00
3.	Paraolimpijski komitet BiH	20.000,00

2.7.4. Stanje u oblasti kulturno-povijesnog nasljeđa i kulture

S ciljem afirmacije značaja institucija za kulturnu djelatnost i kulturno-povijesni razvoj BiH, podrške u radu i realizaciji osnovnih djelatnosti institucija, FMKS putem Transfera za institucije nauke i kulture od značaja za BiH od 2014. godine kontinuirano pruža financijsku podršku Biblioteci za slijepa i slabovidna lica u BiH, posebno imajući u vidu neriješen pravni status financiranja ove institucije.

Tabela 20.: Pregled sredstava dodijeljenih Biblioteci za slijepa i slabovidna lica u BiH

2021. godina		
Redni broj	Korisnik	Iznos (KM)
1.	Biblioteka za slijepa i slabovidna lica u BiH	16.000,00
2023. godina		
1.	Biblioteka za slijepa i slabovidna lica u BiH	30.000,00

U skladu s Odlukom o Programu utroška sredstava s kriterijima tekućih transfera "Transfer za kulturu od značaja za Federaciju Bosne i Hercegovine", pružena je financijska potpora udrugama i organizacijama kako slijedi:

Tabela 21.: Pregled sredstava dodijeljenih transfera "Transfer za kulturu od značaja za Federaciju BiH"

2020. godina		
Redni broj	Korisnik	Iznos (KM)
1.	Udruženje umjetnika, sportista i osoba s invaliditetom "MISS" Sarajevo	2.000,00
2.	Biblioteka za slijepa i slabovidna lica u BiH	5.000,00
2021. godina		

1.	Udruženje umjetnika, sportista i osoba s invaliditetom "MISS" Sarajevo	2.000,00
2022. godina		
1.	Udruženje umjetnika, sportista i osoba s invaliditetom "MISS" Sarajevo	4.000,00
2.	Udruženje "Život s Down sindromom Federacije BiH", Sarajevo	3.000,00
3.	Udruženje gluhih i nagluhih Grada Živinice	3.000,00
4.	Biblioteka za slijepa i slabovidna lica u RBiH	6.000,00
2023. godina		
1.	Udruženje umjetnika, sportista i osoba s invaliditetom "MISS" Sarajevo	3.000,00
2.	Udruženje "Život s Down sindromom Federacije BiH", Sarajevo	2.000,00
3.	Udruženje gluhih i nagluhih Grada Živinice	3.000,00

2.7.5. Fondacije

Tabela 22.: Pregled korisnika i projekata koje je podržala Fondacija za izdavaštvo

Godina	Korisnik	Projekat	Iznos (KM)
2020.	Biblioteka za slijepa i slabovidna lica u BiH	Svjetlo misli	6.000,00
2021.	Biblioteka za slijepa i slabovidna lica u BiH	Svjetlo misli, 1-12/21	6.000,00
2022.	Biblioteka za slijepa i slabovidna lica u BiH	Svjetlo misli, 1-12/22	6.000,00
2023.	Biblioteka za slijepa i slabovidna lica u BiH	Svjetlo misli, 1-12/23	6.000,00
Ukupno			24.000,00

Tabela 23.: Pregled korisnika i projekata koje je podržala Fondacija za izdavaštvo

Godina	Korisnik	Projekat	Iznos (KM)
2020.	Savez slijepih Herceg Bosne, Mostar	Kameni vrhunci	6.000,00
2021.	Savez slijepih Herceg Bosne, Mostar	Kameni vrhunci, 6-12/2021	6.000,00
2022.	Savez slijepih Herceg Bosne, Mostar	Zvučni časopis "Kameni vrhunci"	5.000,00
2023.	Savez slijepih Herceg Bosne, Mostar	Zvučni časopis "Kameni vrhunci"	6.000,00
Ukupno			23.000,00

Tabela 23.: Pregled korisnika i projekata koje je podržala Fondacija za bibliotečku djelatnost

Godina	Korisnik	Projekat	Iznos (KM)
2020.	Biblioteka za slijepa i slabovidna lica u BiH	Cobiss godišnja članarina 117,36*12=1.408,32	1.408,32
2021.	Biblioteka za slijepa i slabovidna lica u BiH	Cobiss godišnja članarina 117,36*12=1.408,32	1.408,32
2022.	Biblioteka za slijepa i slabovidna lica u BiH	Nabavka računara i cobiss	3.616,32
2022.	Biblioteka za slijepa i slabovidna lica u BiH	Stručno usavršavanje - 2 seminara cobiss	500,00
	Biblioteka za slijepa i slabovidna lica u BiH	Stručno usavršavanje - 2 seminara cobiss	500,00
2023.	Biblioteka za slijepa i slabovidna lica u BiH	Cobiss i nabavka štampača	2.384,32
Ukupno			9.817,28

2.7.6. Zaključak

FMKS a u skladu s odobrenim budžetom FBiH kontinuirano izdvaja sredstva u cilju podsticanja OSI da se bave sportom kao i podsticanjem OSI s ciljem ostvarivanja vrhunskih sportskih rezultata.

U oblasti kulture cilj je podizanje razine javne svijesti o značaju prisutnosti OSI i posebnim potrebama u bh. kulturnom i javnom životu kao ravnopravnim subjektima u bh. društvu.

Za naredno strateško razdoblje prioritet u ovoj oblasti jeste:

- Unapređenje zakonodavnih okvira na svim razinama nadležnim za sport i rekreaciju te iniciranje i koordinacija za donošenje zakona kojima će se sistemski urediti inkluzija OSI kroz bavljenje sportom;
- Sport u FBiH je djelatnost od javnog interesa i ima značaj u cjelokupnom procesu rehabilitacije OSI;
- Educiranje šire društvene zajednice o značaju i neophodnosti sportsko – rekreativne aktivnosti OSI s ciljem uključivanja u sportske aktivnosti radi socijalne adaptacije i integracije u društvo;
- Produkcija kulturno-umjetničkih projekata OSI i posebnim potrebama, njihova promocija na domaćoj i međunarodnoj suvremenoj umjetničkoj sceni;
- Razvoj interdisciplinarnе suradnje u oblasti inkluzije u kulturi;
- Razvoj i doprinos afirmaciji kulturnog i umjetničkog stvaralaštva OSI.

2.8. INTEGRACIJA NA TRŽIŠTE RADA

2.8.a. FMRPO

Djelokrug rada Ministarstva određen je Zakonom o federalnim ministarstvima i drugim tijelima federalne uprave („Službene novine Federacije BiH“ br. 19/03 i 38/05). FMRPO vrši upravne, stručne i druge poslove iz nadležnosti FBiH koji se odnose na: poticanje razvoja, poduzetništva i obrta; davanje potpore za primjenu inovacija i uvođenje suvremenih tehnologija u oblasti poduzetništva i obrta; povećanje udjela poduzetništva i obrta u ukupnoj privredi; organiziranje institucija za poduzetništvo i stvaranje poduzetničke infrastrukture, osposobljavanje poduzetnika i obrtnika kroz redovno i dopunsko obrazovanje i druge poslove utvrđene zakonom.

2.8.a.1. Zakonodavni okvir

Zakoni iz nadležnosti FMPRO su:

- Zakon o obrtu i srodnim djelatnostima („Službene novine Federacije BiH“ br. 35/09 i 42/11);
- Zakon o poticanju razvoja male privrede („Službene novine Federacije BiH“ br. 19/06 i 25/09).

FMRPO nema uposlenih OSI. Profesionalna rehabilitacija i zapošljavanje OSI u nadležnosti je FPRZOI koji direktno sufinanciraju zapošljavanje i samozapošljavanje OSI, a u narednom periodu FMRPO će se usmjeriti na poticanje i promovisanje socijalnog poduzetništva i to kroz poticanje poduzetništva ranjivih kategorija.

Nažalost, još uvijek ne postoji zakonski okvir koji se odnosi na socijalno poduzetništvo. Zakon o socijalnom poduzetništvu je u izradi. FZZ inicirao je izradu Platforme o društvenom/socijalnom poduzetništvu u čemu je sudjelovalo i ovo ministarstvo, kao i niz ključnih institucija u FBiH. Socijalno ili društveno poduzetništvo je kontinuirana privredna aktivnost koja upotrebljava poduzetničke alate za rješavanje društvenih i/ili ekoloških problema s primarnim ciljem usmjeravanja ostvarenog profita ka ispunjavanju društvenih, etičkih, razvojnih ciljeva od općeg značaja za zajednicu. Kroz ovaj zakon posebno će biti istaknuta važnost integracije OSI s posebnim naglaskom na žene s invaliditetom kao višestruko marginaliziranu socijalnu grupu s karakterističnim osobenostima.

Prednacrt zakona o socijalnom poduzetništvu predviđa određene povlastice i oslobađanja za preduzeća koja upošljavaju OSI na način da društveno preduzeće ima pravo na posebne povlastice i oslobađanja.

FMRPO je u okviru svojih nadležnosti u svojim strateškim dokumentima prepoznalo značaj zapošljavanja i samozapošljavanja određenih ciljnih skupina (mladih, žena, OSI). U skladu s time je kroz projekte koje provodi ovo ministarstvo već duži vremenski period zastupljen *preferencijalni tretman OSI* (zajedno s mladim i ženama kao ciljnim skupinama) kao jedan od kriterija za odabir projekata koji će se sufinansirati od strane Ministarstva, na način da ove ciljne skupine dobivaju dodatne bodove prilikom bodovanja projekat (sve tri ciljne skupine dobivaju po 5 bodova).

Iako su žene s invaliditetom prepoznate kao višestruko marginalizovana grupa, projekti FMRPO nisu namijenjeni isključivo ženama s invaliditetom, ali procedure kojima se definišu uslovi za odabir korisnika sredstava sadrže kriterije za bodovanje pri čemu se određeni broj bodova dodjeljuje MSP koji su u vlasništvu, odnosno čiji su osnivači OSI, ali se ne odnose direktno na osobe s invaliditetom ženskog spola.

Statistički podaci za 2022. i 2023. godinu o broju podržanih projekata po kojim su OSI uključene kao vlasnik ili kao uposlenik

<i>FMRPO- projekti 2022. godina</i>	
Pripadnost ciljnoj skupini	Broj podržanih aplikacija u okviru ciljnih skupina
"Žene"	156
"Mladi"	159
"OSI"-vlasnik	14
"OSI"- uposleni	6

<i>FMRPO- projekti 2023. godina</i>	
Pripadnost ciljnoj skupini	Broj podržanih aplikacija u okviru ciljnih skupina
"Žene"	94
"Mladi"	118
"OSI"- vlasnik	6
"OSI"- uposleni	1

Iz gore navedenih podataka može se zaključiti da je u 2023. godini broj podržanih projekata u okviru ciljne skupine OSI od strane FMRPO znatno manji u odnosu na 2022. godinu.

Strategija razvoja male privrede u Bosni i Hercegovini za period 2022.-2027. (još nije usvojena) a čiji je nosilac FMRPO kao jedan od važnih strateških pravaca predviđa i uključenost ranjivih grupa.

Strateški pravac 6 – Inkluzivnost male privrede.

Ovaj strateški pravac se sažeto odnosi na malu privredu za sve i pod jednakim uslovima. Posebno osjetljive društvene grupe kao što su žene, mlade osobe i osobe umanjениh radnih sposobnosti trebalo bi ojačati i primjenjivati pozitivnu diskriminaciju. Zasnovano na činjenici da postoji jaka povezanost između rodne raznolikosti i pozitivnog ponašanja, koje je direktno povezano s boljim organizacionim mogućnostima i boljim poslovnim performansama, pozitivna diskriminacija u programima podrške maloj privredi, s fokusom na ranjive grupe doprinijet će povećanju broja subjekata male privrede, koje osnivaju i razvijaju žene, mladi ili osobe umanjениh radnih sposobnosti. Navedeno će doprinijeti i njihovoj većoj inkluzivnosti u društvu. U uslovima u kojima se ravnopravnost potiče i njeguje, stvara se i okruženje za intelektualnu stimulaciju, inspiraciju i participativno odlučivanje, koje najefikasnije rješava globalne izazove budućnosti. Pored toga, biće važno podržavati postojeće subjekte male privrede za veće zapošljavanje i inkluziju ranjivih grupa u poslovanje. Aktuelni trendovi digitalizacije doprinose smanjenju udjela manuelnog rada, što će imati najveći uticaj na žene i manjine. Prepreke u razvoju vještina i pristupu tehnologiji moraju se prevazići kako bi žene, mladi i osobe umanjениh radnih sposobnosti dobili nove mogućnosti za zapošljavanje i samozapošljavanje.

Prioritet 2.5. Smanjivati siromaštvo i socijalnu isključenost   **Mjera 2.5.4. Poboljšati poziciju ranjivih skupina na tržištu rada**

Polazeći od činjenice da invaliditet nije nesposobnost nego stanje koje ograničava neke aktivnosti, ključno je usvojiti uključivu viziju punu poštovanja za podršku OSI u svim aspektima života.

Pružanje mogućnosti je najbolji oblik podrške, a to se može učiniti nuđenjem pristupačnog prostora, zapošljavanja, jednakih prava i bez pretpostavki.

FMRPO je svakako prepoznalo važnost inkluzije OSI u sve društvene procese te je kroz preferencijalni tretman OSI donekle, ali nedovoljno dalo svoj doprinos.

Komunikacija je ključna za razumijevanje te bi u tom smislu FMRPO moglo OSI uključivati u kreiranje svojih projekata podsticaja i na taj način doprijeti do njihovih stvarnih potreba. Razmjenjivanje poslovnih ideja, pisanje projekata, razne edukacije o samozapošljavanju, te neophodna pomoć za otpočinjanje biznisa su zapravo načini na koje bi FMRPO moglo kroz inovativne načine i različite biznis modele, razvijanje programa za samozapošljavanje uz podsticajne mjere i određene poreske beneficije i druge olakšice, kao npr: oslobađanje od plaćanja poreza i subvencioniranje doprinosa na plate na određeni vremenski period, kao i druge olakšice koje se odnose na plaćanje komunalnih usluga i naknada a sve s ciljem da ohrabrimo OSI kao ranjivu skupinu da u cilju samozapošljavanja osnivaju vlastita preduzeća, registriraju samostalnu djelatnost i počnu sa obavljanjem privredne i druge djelatnosti.

Unutar ciljnih kategorija (žene, mladi i OSI) FMRPO bi trebalo učiniti iskorak u pravcu dodjeljivanja većeg broja bodova OSI zbog odnosa u kojem su faktički OSI sa 100% invaliditeta stavljeni u istu ravan kao osobe (žene i mladi) koji nemaju nikakav invaliditet.

2.8.b. FPRZOI

2.8.b.1. Zakonodavni okvir

- Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju osoba s invaliditetom („Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine”, broj: 9/10)
- Zakon o poticanju razvoja male privrede („Službene novine Federacije BiH”, br. 19/06 i 25/09)
- Zakon o obrtu i srodnim djelatnostima („Službene novine Federacije BiH”, broj: 75/21).

FPRZOI provodi mjere i aktivnosti koje značajno doprinose porastu broja zaposlenih OSI pod općim uslovima, porastu samozapošljavanja i provođenju programa profesionalne rehabilitacije u odgovarajućim obrazovnim ustanovama.

FPRZOI je dodijelio 6856 poticaja za zapošljavanje OSI, 1357 OSI je obuhvaćeno programima profesionalne rehabilitacije u odgovarajućim obrazovnim ustanovama, a realizirano je 5146 programa razvoja, održivosti zaposlenosti i profesionalne rehabilitacije. FPRZOI konstantno vrši povrat poreza i doprinosa i subvencije plata za 3287 OSI koje su zaposlene pod posebnim uslovima. Za 1500 OSI FPRZOI je dodijelio poticaj za pokretanje samostalne djelatnosti. Provođeci navedene aktivnosti FPRZOI je utjecao na poboljšanje kvalitete života OSI, te na njihovu potpuniju integraciju u lokalnoj zajednici. Promotivnim aktivnostima FPRZOI kod poslodavaca, građanstva, pa i samih OSI razvijao svijest o značaju uključivanja ove populacije na tržište rada, te važnosti

poštivanja odredbi Zakona o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju OSI.

Zaposlenje je najbolji način za osiguravanje ekonomske neovisnosti i socijalne uključenosti. Razlika u zaposlenosti OSI i osoba bez invaliditeta i dalje je visoka, OSI imaju nižu stopu zaposlenosti i prijevremeno napuštaju tržišta rada. Velik broj osoba s teškim invaliditetom zbog i dalje prisutnih predrasuda ne radi na otvorenom tržištu rada, nego u privrednim društvima za zapošljavanje OSI i zaštitnim radionicama.

2.8.b.2. Profesionalna rehabilitacija u FBiH

O priznavanju prava na profesionalnu rehabilitaciju u skladu sa članom 12. Zakona o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju OSI, odlučuje u prvom stupnju kantonalna služba za zapošljavanje, mjerodavna prema prebivalištu OSI. Postupak za priznavanje prava pokreće se na osnovu zahtjeva OSI, njezina zakonskog zastupnika ili staratelja. Uz zahtjev se prilaže dokaz o utvrđenom invaliditetu, odnosno, smanjenoj radnoj sposobnosti.

Evidentno je da se ovaj postupak odvija samo na osnovu dokumentacije, te da ne uključuje rad specijaliziranih savjetnika za OSI, te provođenje aktivnosti koje bi za svaku nezaposlenu OSI uključivalo utvrđivanje njezine stručne, radne i lične mogućnosti u svrhu definisanja poslova i zanimanja koje nezaposlena OSI može obavljati a tražene su na tržištu rada i na osnovu kojih bi se provodili postupci posredovanja za zapošljavanje, uključivanje u mjere aktivne politike zapošljavanja i uključivanje u usluge profesionalne rehabilitacije.

S obzirom da ne postoji razvijena mreža centara za profesionalnu rehabilitaciju u FBiH, OSI u svrhu napredovanja, radnog osposobljavanja, prekvalifikacije i dokvalifikacije imale su na raspolaganju podršku FPRZOI putem LOT-a III – namijenjeno za finansiranje/sufinansiranje programa profesionalne rehabilitacije OSI, u okviru kojeg su finansirane tri grupe programa;

- Programi koje provode privredna društva, zaštitne radionice i druga pravna lica prema Zakonu;
- Programi koje provode ustanove za profesionalnu rehabilitaciju, srednje škole i druge obrazovne ustanove;
- Programi profesionalne rehabilitacije na koje OSI mogu same aplicirati na program profesionalne rehabilitacije kroz vanredno srednje školovanje, visoko stručno obrazovanje ili postdiplomsko studiranje.

U 2021. godini kroz programe profesionalne rehabilitacije podržana je 61 OSI, navedene osobe su obavile prekvalifikaciju ili dokvalifikaciju u odgovarajućim obrazovnim ustanovama. U tu svrhu u 2021. godini FPRZOI je izdvojio 187.138,50 KM.

U 2022. godini kroz programe profesionalne rehabilitacije podržana je 51 OSI, navedene osobe su obavile prekvalifikaciju ili dokvalifikaciju u odgovarajućim obrazovnim ustanovama. U tu svrhu u 2022. godini FPRZOI je izdvojio 177.731,60 KM.

U 2023. godini kroz programe profesionalne rehabilitacije podržane su 34 OSI koje su obavile prekvalifikaciju ili dokvalifikaciju u odgovarajućim obrazovnim ustanovama. U tu svrhu u 2023. godini FPRZOI je izdvojio 102.280,00 KM.

Tabela 1. Prikaz dodijeljenih sredstava i podržanih OSI kroz programe profesionalne rehabilitacije

Godina	Iznos dodijeljenih sredstava	Broj osi podržanih kroz projekte
2021.	187.138,50	61
2022.	177.731,60	51
2023.	102.280,00	34

FPRZOI u okviru programa profesionalne rehabilitacije obezbijedio je finansiranje aktivnosti profesionalne rehabilitacije koje uključuju savjetovanje učenika s invaliditetom. Kroz programe koje provode ustanove za profesionalnu rehabilitaciju, srednje škole i druge obrazovne ustanove mogu se obuhvatiti sljedeće mjere i aktivnosti:

- Profesionalno informisanje, savjetovanje i procjena profesionalnih mogućnosti;
- Dokvalifikacija ili prekvalifikacija;
- Informisanje i savjetovanje o pomoćnoj tehnologiji u učenju i radu;
- Prijedlozi o primjeni različitih tehnologija i tehnika u učenju i radu, uz procjenu mogućnosti primjene;
- Razvoj motivacije i osposobljavanje OSI u korištenju odabrane tehnologije;
- Informisanje i podrška u izvorima finansiranja;
- Pripremanje i stručna pomoć pri osposobljavanju i obrazovanju;
- Tehnička pomoć, podrška, praćenje i procjena rezultata u primjeni ovih mjera i aktivnosti.

Bez obzira na značajna sredstva koja FPRZOI planira za ovaj LOT, informativne kampanje koje se provode, obrazovne ustanove nisu zainteresovane da participiraju na ovom LOT-u čak ni obrazovne ustanove koje su specijalizirane za obrazovanje učenika s invaliditetom.

2.8.b.3. Zapošljavanje OSI

U cilju veće stimulacije pri zapošljavanju OSI na otvorenom tržištu rada pod općim uslovima u proteklom periodu FPRZOI povećao je iznose novčanog stimulansa. Pod općim uslovima iznos novčanog stimulansa za zapošljavanje OSI kreće se od 11.000,00 KM do 19.800,00 KM u zavisnosti od stepena invaliditeta i perioda zapošljavanja. Za zapošljavanje pod posebnim uslovima iznos novčanog stimulansa za zapošljavanje OSI iznosi od 9.000,00 KM do 16.200,00 KM u zavisnosti od stepena invaliditeta i perioda zapošljavanja.

Tabela 2. Prikaz dodijeljenih poticaja FPRZOI u prethodne tri godine, u okviru javnih poziva za dodjelu sredstva za zapošljavanje OSI

Javni poziv	Iznos dodijeljenih sredstava	Zaposleno osoba	Određeno	Neodređeno	Opći	Posebni
Mart 2021.	3.296.400,00	301	68	233	74	227
August 2021.	2.626.200,00	240	59	181	46	194
Mart 2022.	3.573.475,00	286	82	204	90	196

August 2022.	2.659.750,00	214	74	140	60	154
Februar 2023.	4.304.625,00	298	103	195	81	217
Septembar 2023.	3.556.125,00	250	96	154	64	186
Ukupno:	20.016.575,00	1589	482	1107	415	1174

U tabeli 2. prikazani su poticaji dodijeljeni za zapošljavanje OSI u prethodne tri godine sredstvima FPRZOI. U periodu 2021. -2023. godine dodijeljeno je 20.016.575,00 KM za zapošljavanje 1589 OSI od čega 482 osobe na određeno vrijeme i 1107 osoba na neodređeno vrijeme. Od 1589 zaposlenih osoba 415 je zaposleno pod općim uslovima na otvorenom tržištu rada, a 1174 pod posebnim uslovima u privrednim društvima za zapošljavanje OSI, zaštitnim radionicama, OOSI i pokretanjem samostalnog obrta. Ovaj podatak govori u prilog i dalje prisutnih predrasuda poslodavaca da zapošljavaju OSI pod općim uslovima, te činjenici da upravo iz tih razloga OSI se u većem broju zapošljavaju od posebnim uslovima što utiče na njihovo potpunije uključivanje u društvenu zajednicu.

2.8.b.4. Promotivne aktivnosti

FPRZOI u prethodnom periodu na godišnjem nivou realizovao je u prosjeku dvadeset promocija, okruglih stolova, edukacija, konferencija na kojima su obavezno pozivani i uzimali su učešće zavodi za zapošljavanje, privrednici, OOSI, OSI i druge ciljne skupine. Pored navedenog u svrhu promocije važnosti i prednosti zapošljavanja OSI, te promocije prava OSI i prava i obaveza poslodavaca FPRZOI je izradio niz promotivnih materijala, plakata i publikacija:

- Promotivna publikacija „Put do zapošljavanja“ - 400 komada,
- Letak „Iskoristi svoje pravno i ispuni zakonsku obavezu- poslodavci“ – 800 komada,
- Plakati „ Iskoristi svoje pravo- profesionalna rehabilitacija“ – 900 komada,
- Plakati „iskoristi svoje pravo- zaposli osobu s invaliditetom“ – 800 komada.

Navedeni materijali su dostavljeni lično ili putem maila (kako bi bili istaknuti na web stranicama ovih institucija) za:

- FZZ,
- Kantonalne službe za zapošljavanje u FBiH,
- Biroi za zapošljavanje na području FBiH,
- Općine u FBiH,
- Radio stanice na teritoriju FBiH,
- Reprezentativne OOSI,
- Univerziteti i fakulteti u FBiH.

Navedeni promotivni materijal u printanoj formi je dostavljen za sve Biroe za zapošljavanje na području Kantona Sarajevo, univerzitete i fakultete na području Kantona Sarajevo. U narednom periodu printani plakati bit će dostavljeni i na područje drugih kantona.

Evidentno je da OSI prilikom prijave na službe za zapošljavanje izbjegavaju navesti da su OSI jer smatraju da bi im to moglo umanjiti šanse za zapošljavanje. U narednom

periodu neophodno je informisati Službe za zapošljavanje o važnosti upoznavanja korisnika o pogodnostima Zakona o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju OSI, kako bi se poboljšao proces posredovanja u zapošljavanju te povezivanja poslodavaca i OSI u procesu zapošljavanja.

U cilju unaprjeđenja posredovanja u zapošljavanju neophodne su i izmjene Zakona o posredovanju u zapošljavanju i socijalnoj sigurnosti nezaposlenih osoba.

2.8.b.5. Žensko poduzetništvo, s posebnim naglaskom na žene s invaliditetom
FPRZOI u protekle tri godine je imao dovoljno sredstava da podrži sve aplikacije OSI koje su bile formalno-pravno ispravne i koje su zadovoljile uslove javnih poziva za dodjelu sredstava novčanog stimulansa za zapošljavanje i samozapošljavanje OSI. Svakako je interesantan podatak i može poslužiti u analizama zastupljenosti žena OSI koje se zapošljavaju poticajima FPRZOI, te zastupljenosti žena u odnosu na muškarce kada je u pitanju pokretanje poduzetništva u ovom slučaju samostalnog obrta.

Iz tabele 3. vidljivo je da od ukupno zaposlenih 1589 OSI u periodu od 2021. i 2023. godine sredstvima FPRZOI poslodavci su zaposlili 612 žena i 731 muškarca. Pored toga u istom periodu 95 žena i 151 muškarac pokrenuo je samostalni obrt uz podršku FPRZOI.

Tabela 3. Zaposlene osobe poticajima FPRZOI za period 2021.- 2023. godine prema spolu

Godina	Broj ukupno zaposlenih	Žene zaposlene kod poslodavaca	Muškarci zaposleni kod poslodavaca	Žene samostalni obrtnici	Muškarci samostalni obrtnici
2021.	541	219	248	28	46
2022.	500	187	233	29	51
2023.	548	206	250	38	54
Ukupno:	1589	612	731	95	151

Ako uzmemo u obzir da je društveno poduzetništvo između ostalog koncept koji pokreće stvaranje ekonomske i društvene vrijednosti kroz izgradnju novih vrijednosti i društvenih promjena koje zadovoljavaju potrebe i nude zapošljavanje teško zapošljivih i marginaliziranih društvenih grupa, možemo istaći da je u proteklom periodu FPRZOI podržao privredna društva za zapošljavanje OSI i zaštitne radionice i OSI koje su pokrenule samostalne obrte, putem sljedećih programa:

- LOT I: Za finansiranje/sufinansiranje programa za održavanje postojeće razine zaposlenosti OSI,
- Lot II: Za finansiranje/sufinansiranje programa za razvoj privrednih društava za zapošljavanje OSI i zaštitnih radionica,
- LOT IV: Za finansiranje/sufinansiranje programa održivosti zaposlenosti OSI koje obavljaju samostalnu djelatnost ili poljoprivrednu djelatnost kao jedino i glavno zanimanje uključujući i OSI koje su zaposlene u skladu s članom 56. stav 2. i 3. Zakona.

U okviru navedenih programa FPRZOI je izdvojio sljedeća sredstva:

- 2021. godina 5.583.732,69 KM (u okviru realizovanih programa zaposleno je 70 OSI na neodređeno vrijeme u privrednim društvima za zapošljavanje OSI i zaštitnim radionicama, podržana održivost zaposlenosti za 836 OSI zaposlenih u

- privrednim društvima za zapošljavanje OSI i zaštitnim radionicama, te podržana održivost zaposlenosti za 489 OSI samostalnih obrtnika).
- 2022. godina 4.913.506,61 KM (u okviru realizovanih programa zaposlena je 61 OSI na neodređeno vrijeme u privrednim društvima za zapošljavanje OSI i zaštitnim radionicama, podržana održivost zaposlenosti za 913 OSI zaposlenih u privrednim društvima za zapošljavanje OSI i zaštitnim radionicama, te podržana održivost zaposlenosti za 497 OSI samostalnih obrtnika).
  - 2023. godina 8.499.624,07 KM (u okviru realizovanih programa zaposleno je 129 OSI na neodređeno vrijeme u privrednim društvima za zapošljavanje OSI i zaštitnim radionicama, podržana održivost zaposlenosti za 920 OSI zaposlenih u privrednim društvima za zapošljavanje OSI i zaštitnim radionicama, te podržana održivost zaposlenosti za 439 OSI samostalnih obrtnika).

Tabela 4. Prikaz dodijeljenih poticaja FPRZOI kroz finansiranje programa za period 2021. – 2023. godina:

Godina	Iznos dodijeljenih sredstava KM	Broj OSI obuhvaćen projektima
2021.	5.583.732,69	- 70 OSI zaposleno na neodređeno vrijeme u privrednim društvima za zapošljavanje OSI i zaštitnim radionicama, - 836 OSI podržano programima održivost zaposlenosti u privrednim društvima za zapošljavanje OSI i zaštitnim radionicama, - 489 OSI samostalnih obrtnika podržano kroz programe održivosti zaposlenosti.
2022.	4.931.506,61	- 61 OSI zaposlena na neodređeno vrijeme u privrednim društvima za zapošljavanje OSI i zaštitnim radionicama, - 913 OSI podržano programima održivost zaposlenosti u privrednim društvima za zapošljavanje OSI i zaštitnim radionicama, - 497 OSI samostalnih obrtnika podržano kroz programe održivosti zaposlenosti.
2023.	8.499.624,07	- 129 OSI zaposlena na neodređeno vrijeme u privrednim društvima za zapošljavanje OSI i zaštitnim radionicama, - 920 OSI podržano programima održivost zaposlenosti u privrednim društvima za zapošljavanje OSI i zaštitnim radionicama, - 439 OSI samostalnih obrtnika podržano kroz programe održivosti zaposlenosti.

2.8.b.6. Podrška organizacijama OSI u prethodne tri godine

U prethodne tri godine FPRZOI u okviru LOT-a V - Za finansiranje/sufinansiranje programa održivosti zaposlenosti OSI zaposlenih u OOSI podržano je 65 projekata organizacija u iznosu od 270.625,31 KM.

2.8.b.7. Unaprjeđenje zakonskog okvira iz oblasti zapošljavanja i profesionalne rehabilitacije

Od 2010. godine kada je usvojen Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju OSI, nisu donesene izmjene i dopune Zakona i podzakonskih akata i pravilnika koje propisuje ministar za rad i socijalnu politiku, kao i drugih propisa koji se tiču ove oblasti.

Organizovano je nekoliko okruglih stolova i konferencija u organizaciji FPRZOI, FMRSP i OOSI, na kojim su razmatrana navedena pitanja, te date korisne smjernice i prijedlozi

za izmjene i dopune zakonskih i podzakonskih akata iz oblasti profesionalne rehabilitacije i zapošljavanja OSI.

FMRSF je saopćilo da je završen tekst prednacrta Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju OSI.

Tokom 13 godina primjene Zakona pokazalo se da postoji potreba za dodatno unaprjeđivanje ove oblasti, odnosno da postoji potreba da određenim izmjenama i dopunama na osnovu kojih bi se postigla primjena navedenog zakona u njegovom punom kapacitetu.

Izmjenama i dopunama Zakona neophodno je obuhvatiti oblasti koje se tiču uslova zapošljavanja OSI s ciljem stimuliranja zapošljavanja OSI pod općim uslovima, kontrole naplate posebnog doprinosa za zapošljavanje OSI, zatim uslovi i postupci za priznavanje statusa privrednih društava za zapošljavanje OSI i zaštitnih radionica, te druga pitanja od značaja s poboljšanje uslova za profesionalnu rehabilitaciju, osposobljavanje i zapošljavanje OSI.

Izmjenama Zakona o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju OSI neophodno je poboljšati uslove za povećanje zaposlenosti OSI pod općim uslovima i njihovo ravnopravno učešće na tržištu rada, uz otklanjanje barijera i stvaranje jednakih mogućnosti za zapošljavanje OSI i njihovo uključivanje na slobodno tržište rada. Dakle, neophodno je Zakonom predvidjeti dodatno stimuliranje poslodavaca koji se odluče zapošljavati OSI kao što je povrat poreza i doprinosa za OSI pod općim uslovima u skladu s finansijskim mogućnostima.

Izmjenama i dopunama zakona, neophodno je stvoriti preduslove za kvalitetnijem upravljanju sredstvima namijenjenim za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje OSI, potaknuti stvarna inkluzija i zapošljavanje OSI na slobodnom tržištu rada, dok je osnivanje zaštitnih radionica i njihovo postojanje predviđeno kao model zapošljavanja OSI koje nisu u mogućnosti biti dijelom slobodnog tržišta rada.

2.8.b.8. Prepoznata prioritetna područja intervencije u narednom strateškom periodu

- Donijeti izmjene i dopune Zakona o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju OSI u FBiH;
- Donijeti izmjene pravilnika i drugih podzakonskih akata koje je propisao federalni ministar za rad i socijalnu politiku;
- Uspostaviti mrežu centara za profesionalnu rehabilitaciju na teritoriji cijele FBiH koja će biti povezana s odgojno-obrazovnim ustanovama, tržištem rada i Federalnim zavodom PIO/MIO.

2.8.b.9. Procjena potrebnih finansijskih i drugih resursa

Prilikom donošenja izmjena i dopuna Zakona o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju OSI i uvođenja novih prava koja iziskuju finansijska sredstva neophodno je uzeti u obzir sredstva kojim raspolaže FPRZOI, sredstva koja se gube zbog neispunjavanja obaveza poslodavaca iz članova 18. i 19. Zakona, potrebu da se jasnije definišu i osiguraju

mehanizmi za izvršavanje zakonskih obaveza poslodavaca, te stalan rast potrebnih sredstava za već Zakonom definisana prava odnosno novčane naknade i subvencije plata za osi koje su zaposlene pod posebnim uslovima.

Primarni cilj je zapošljavanje OSI a u situaciji kada poslodavac ne izvršava tu obavezu neophodno je osigurati mehanizme za naplatu posebnog doprinosa u skladu s članovima 18. i 19. Zakona, kako bi se sredstva dalje koristila za zapošljavanje i profesionalnu rehabilitaciju OSI kroz različite programe.

Ne postoji precizna evidencija o pojedinačnim uplatama prema članovima 18. i 19. Zakona, ali je izvjesno da su gubici zbog neizmirenja zakonskih obaveza po navedenim članovima Zakona znatni, te da se radi o sredstvima čijom bi se implementacijom osigurala mnogo kvalitetnija i obuhvatnija podrška procesima rehabilitacije i zapošljavanja OSI na području FBiH.

Što se tiče općih podataka o uplatama sredstava za poticanje rehabilitacije i zapošljavanja OSI po članovima 18. i 19. Zakona, vidljiva je značajna razlika između doznaka privatnih privrednih subjekata i javnih, državnih ustanova, institucija i preduzeća.

Tabela 5. Prihodi FPRZOI 2021. -2023. Godine (Ukupan broj poslodavaca koji vrše uplatu posebnog doprinosa prema šifri prihoda 722568 (javne institucije i organi i prema šifri prihoda 722569 (privredni i drugi subjekti u privatnom vlasništvu)

Godina	Opis	Broj subjekata koji je izvršio uplatu	Uplaćeni iznos u KM	Ukupan broj subjekata	Ukupno uplaćenih sredstava u KM
2021	Poslodavci koji uplaćuju poseban doprinos po šifri prihoda 722568	449	1.878.546,05	21.429	24.272.456,66
	Poslodavci koji uplaćuju poseban doprinos po šifri prihoda 722569	20.980	22.393.910,61		
2022	Poslodavci koji uplaćuju poseban doprinos po šifri prihoda 722568	445	2.052.702,17	22.003	28.189.670,87
	Poslodavci koji uplaćuju poseban doprinos po šifri prihoda 722569	21.558	26.136.968,70		
2023	Poslodavci koji uplaćuju poseban doprinos po šifri prihoda 722568	489	2.642.267,83	23.054	35.025.455,35
	Poslodavci koji uplaćuju poseban doprinos po šifri prihoda 722569	22565	32.383.187,52		

Neophodno je planiranje sredstva u okviru javnih, državnih ustanova, institucija i preduzeća za ispunjavanje obaveza iz članova 18. i 19. Zakona o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju OSI u FBiH.

Napomena: Prema analizi podataka iz prethodnih godina, zabilježen je značajan porast isplate sredstava za novčane nadoknade i subvencije neto plata. U 2021. godini ukupno izdvojena sredstva po osnovu uplaćenih poreza i doprinosa i subvencija neto plata iznose 11.479.118,22 KM, dok je za period 2022. godine izdvojeno 14.544.635,44 KM.

Tabela 6. Prikaz porasta broja OSI zaposlenih pod posebnim uslovima, koje ostvaruju pravo na novčane naknade i subvencije plate i prikaz porasta sredstava za podmirivanje ovog prava

Godina	Broj osoba ukupno novčane nadoknade i subvencija plata	Iznos sredstava
2011.	76	251.638,00
2012.	170	564.415,00
2013.	421	1.325.244,00
2014.	723	2.042.592,00
2015.	856	2.521.827,00
2016.	1138	3.335.920,00
2017.	1602	4.184.373,00
2018.	2578	6.670.926,00
2019.	3021	9.168.965,51
2020.	3292	11.446.166,00
2021.	3397	11.479.118,22
2022.	3402	14.544.635,44

2.9. RAVNOPRAVNOST POLOVA

2.9.1. Zakonski i strateški okvir

Zakonom o ravnopravnosti polova u BiH²⁸ uređuje se, promovira i štiti ravnopravnost polova, garantiraju jednake mogućnosti i ravnopravan tretman svih osoba bez obzira na pol, u javnoj i privatnoj sferi društva, te uređuje zaštita od diskriminacije na osnovu pola. Iako Zakon o ravnopravnosti polova u BiH ne tretira oblast invaliditeta, prilikom primjene ovog Zakona vodi se računa o položaju i potrebama višestruko marginaliziranih grupa žena i muškaraca, uključujući i OSI.

Nadležnosti GCFBiH utvrđene su Uredbom o osnivanju GCFBiH²⁹ i članom 27. Zakona o ravnopravnosti polova u BiH. GCFBiH u skladu s Uredbom o osnivanju vrši stručne i druge poslove vezane za provođenje načela jednakosti i ravnopravnosti spolova i implementaciju odgovarajućih međunarodnih konvencija i ugovora za potrebe Vlade FBiH, stručnih tijela Vlade, premijera i zamjenika premijera, federalnih ministarstava i drugih federalnih ustanova i institucija. U skladu sa Zakonom o ravnopravnosti polova u BiH, GCFBiH prati

²⁸ „Službeni glasnik BiH“, br. 16/03 i 102/09; prečišćeni tekst broj: 32/10

²⁹ „Službene novine Federacije BiH“, br. 53/00 i 64/05

usaglašenost i daje mišljenje o usaglašenosti zakona i drugih akata, politika, strategija, planova i programa koji se donose na nivou FBiH, sa Zakonom o ravnopravnosti polova u BiH i drugim domaćim i međunarodnim standardima za ravnopravnost spolova i pokreće inicijative za usaglašavanje; prati i analizira stanje ravnopravnosti polova; priprema i sačinjava redovne i posebne izvještaje o stanju ravnopravnosti spolova u određenim oblastima, priprema i sačinjava informacije, mišljenja i preporuke koje dostavlja Vladi FBiH i drugim nadležnim organima i tijelima; prima i obrađuje molbe, žalbe i predstavke osoba i grupa osoba u kojima se ukazuje na povrede nekog prava iz Zakona o ravnopravnosti polova u BiH u skladu s Jedinstvenim pravilima; saraduje s institucionalnim mehanizmima za ravnopravnost polova; predstavlja i koordinira aktivnosti, u okviru svoje nadležnosti, na regionalnom nivou; saraduje s nevladinim organizacijama koje se bave zaštitom ljudskih prava i sloboda; pruža stručnu i savjetodavnu podršku i pomoć svim institucijama sistema i drugim partnerima.

Institucionalni mehanizmi za ravnopravnost spolova predstavljaju tijela koja uspostavljaju nadležni zakonodavni, izvršni i organi uprave svih nivoa vlasti u BiH radi provođenja Zakona o ravnopravnosti polova u BiH, koordiniranja i realizacije programskih ciljeva iz Gender akcionog plana BiH i osiguranja provođenja međunarodnih standarda u oblasti ravnopravnosti spolova. U okviru izvršne vlasti na državnom nivou uspostavljena je Agencija za ravnopravnost polova BiH, na nivou FBiH uspostavljen je GCFBiH i na kantonalnom/gradskom/općinskom nivou uspostavljeni su koordinacioni odbori. U okviru zakonodavne vlasti na državnom nivou uspostavljena je Komisija za ostvarivanje ravnopravnosti polova Parlamentarne skupštine BiH, na nivou FBiH Komisija za jednakopravnost polova Predstavničkog doma Parlamenta FBiH i Komisija za jednakopravnost polova Doma naroda Parlamenta FBiH, na kantonalnom i općinskom nivou komisije za ravnopravnost polova pri kantonalnim skupštinama i općinskim vijećima.

Gender akcioni plan BiH (2023 – 2027)³⁰ je strategija kojom se definiraju programski ciljevi za ostvarivanje ravnopravnosti polova. Ovaj strateški dokument sadrži sve oblasti društvenog života, ali su utvrđene prioritetne i transverzne oblasti, kao i oblasti koje se odnose na jačanje sistema, mehanizama i instrumenata za postizanje ravnopravnosti spolova, te jačanje saradnje i partnerstva. Transverzne oblasti su podjednako važne za postizanje strateških ciljeva i sastavni su dio prioritetnih oblasti. U transverzne oblasti spada i unapređenje položaja višestruko marginaliziranih grupa žena i muškaraca, koji su u riziku od diskriminacije i isključivanja po više osnova uključujući i po osnovu spola i invaliditeta, te je prilikom planiranja aktivnosti potrebno obratiti pažnju na njihove specifične potrebe, uključujući rodne aspekte i probleme s kojima se susreću.

Na osnovu člana 36. Zakona o zaštiti od nasilja u porodici Federacije BiH³¹ Vlada FBiH donosi strategiju za prevenciju nasilja u porodici, a odlukom Vlade FBiH određeno je da

---

³⁰ „Službeni glasnik BiH“, broj: 82/23

³¹ „Službene novine Federacije BiH“, br. 20/13 i 75/21

GCFBiH koordinira i vodi proces izrade Strategije za prevenciju i borbu protiv nasilja u porodici 2024-2027. Prilikom izrade ovog strateškog dokumenta vodilo se računa o uključivanju zainteresiranih skupina u partnersku grupu u kojoj je učestvovala i članica Udruženja građana Informativni centar za osobe s invaliditetom "Lotos". Strategija za prevenciju i borbu protiv nasilja u porodici FBiH (2024-2027)³² sadrži jedan strateški cilj koji glasi „Smanjiti nasilje u porodici“. U okviru ovog strateškog cilja prepoznati su prioritetni pravci djelovanja radi poboljšanja systemske prevencije nasilja u porodici, unapređenja sistema sveobuhvatne i efikasne zaštite žrtava nasilja u porodici, te unapređenja istražnih i pravosudnih radnji u slučajevima nasilja u porodici koji su dalje razrađeni kroz mjere.

2.9.2. Rezultati primjene prethodne Strategije za unapređenje prava i položaja OSI

GCFBiH je učestvovao u implementaciji Strategije za unapređenje prava i položaja osoba s invaliditetom u Federaciji BiH (2016.– 2021.) u okviru aktivnosti „7.1. Kreirati i provoditi programe prevencije, zaštite, podrške, oporavka i reintegracije OSI koje su žrtve bilo kojeg oblika iskorištavanja, zlostavljanja, nasilja ili trgovine ljudima i integrisati ih u postojeću strategiju borbe protiv nasilja i trgovine ljudima“ i „8.4. Provoditi programe edukacije s ciljem unapređenja poštivanja rodne specifičnosti OSI“. Navedene aktivnosti su implementirane njihovim integriranjem u Akcioni plan za provedbu Strategije za prevenciju i borbu protiv nasilja u porodici FBiH (2018-2020) u okviru strateškog cilja „4.3. Podizanje svijesti i promocija nenasilnog ponašanja“, kroz aktivnost „4.3.1. Izrada i štampanje promotivnog materijala prilagođenog osobama s invaliditetom“. Navedeno je rezultiralo kampanjom „Bolje vako“ koju je GCFBiH provodio u periodu od 2019. do 2021. godine u svrhu promoviranja kvalitetnijih međupartnerskih odnosa i nenasilne komunikacije s djecom, a koja se u digitalnim medijima veže za *#boljevako*. Moto kampanje je „Jačajmo međupartnerske odnose i komunikaciju s djecom. Budimo primjer drugima. Promijenimo društvo, promjenom sebe“, čiji je cilj doprijeti do što većeg broja građana i građanki na inkluzivan način, te su u kampanju uključeni formati prilagođeni OSI. U periodu provedbe kampanje izrađeno je sedam video spotova i jedan animirani spot, u okviru kojih je uključen tumač znakovnog jezika za gluhe osobe, kao i osobe s poteškoćama u kretanju (osoba u kolicima) unutar sadržaja samog video spota. Video spotovi su distribuirani TV kućama, internet portalima i putem koordinacionih tijela za prevenciju i borbu protiv nasilja u porodici u sve kantone u FBiH, te su svake godine prikazivani na dvodnevnoj konferenciji: „Multidisciplinarni pristup prevenciji i borbi protiv nasilja u porodici“, u organizaciji GCFBiH.

Tokom 2020. i 2021. godine proveden je digitalni marketing video spotova putem digitalnih medija (Google, Facebook, YouTube) s obuhvatom od preko 8 miliona pregleda, čime je osigurana i vidljivost OSI. Također, ovi spotovi su zbog načina pripreme bili dostupni i OSI, međutim njihov udio u ukupnom broju od 8 miliona pregleda nije moguće procijeniti.

³² „Službene novine Federacije BiH“, broj: 100/23

U okviru kampanje izrađeni su i štampani promotivni leci s podacima o vrstama nasilja u porodici, institucijama i nevladinim organizacijama koje postupaju u slučajevima nasilja u porodici, te pozivnim brojevima na koje se žrtve nasilja u porodici mogu obratiti. Leci su štampani u tiražu većem od 2000 primjeraka. Na lecima je štampan jedinstveni broj SOS telefona 1265 za FBiH na Brajevom pismu, kako bi se kampanjom obuhvatile slijepi i slabovidne osobe i promoviralo Brajevo pismo i OSI učinile vidljivim u društvu. Promotivni leci su distribuirani FMRSP, Biblioteci za slijepa i slabovidna lica u BiH i kantonalnim udruženjima slijepih i slabovidnih lica, te na konferencijama, okruglim stolovima, seminarima, radionicama i radnim grupama organizovanim na temu rodno zasnovanog nasilja i nasilja u porodici.

Za realizaciju kampanje #bolje`vako, u kojoj su korišteni formati pristupačni OSI utrošeno je ukupno 43.292,00 KM koja su osigurana kroz različite projekte, a utrošena su za izradu video spotova (osam spotova) i promotivnih materijala (letaka), uključujući digitalni marketing i štampanje. Ovdje je važno napomenuti inkluziju, jer navedeni materijali nisu ciljano rađeni za OSI nego je u okviru materijala koji su rađeni u okviru kampanje za prevenciju nasilja nad ženama i nasilja u porodici vođeno računa o njihovoj dostupnosti i pristupačnosti OSI, a posebne potrebe i vidljivost OSI su naglašeni za cjelokupnu javnost kroz same spotove i štampane materijale.

U implementaciji aktivnosti „3.17. Osigurati uslove da OSI sudjeluju u radu političkih partija i procesima odlučivanja na svim nivoima vlasti, na ravnopravnoj osnovi s drugim građanima/građankama, te ih poticati i osnaživati na aktivno uključivanje u javni i politički život“ GCFBiH je u izornoj 2018. godini uputio Centralnoj izornoj komisiji BiH i političkim strankama registriranim u FBiH obavještenje o Zaključnim razmatranjima UN Komiteta za prava OSI o inicijalnom izvještanju BiH o implementaciji Konvencije o pravima OSI u dijelu koji se odnosi na učešće OSI u političkom i javnom životu i Obavještenje o aktivnostima planiranim Strategijom za unaprjeđenje prava i položaja OSI FBiH (2016-2021.). Istovremeno je zatražena informacija od Centralne izorne komisije BiH i političkih partija o dostupnosti biračkih mjesta, izbornog materijala, informacija i dokumenata u formatima prilagođenim OSI, promoviranju i zagovaranju uključivanja OSI u politički i javni život i pitanjima od značaja za OSI u programskim dokumentima političkih partija, broju muškaraca i žena s invaliditetom koji su uključeni u rad političkih partija i organima odlučivanja, te na javnim i političkim pozicijama u FBiH. Odgovori su zaprimljeni od CIK BiH i jedne političke partije, te je generalno primjetan nedostatak podataka o broju OSI uključenih u rad političkih partija i na javnim i političkim pozicijama.

GCFBiH u okviru redovnih aktivnosti prilikom davanja mišljenja o usaglašenosti propisa sa Zakonom o ravnopravnosti polova u BiH posebnu pažnju posvećuje položaju žena i muškaraca s invaliditetom. Tako je primjerice u okviru mišljenja i komentara na propise predlagano uključivanje procjene uticaja na ravnopravnost spolova i jednake mogućnosti s kriterijem uticaja predloženih opcija na položaj manje zastupljenog spola i marginaliziranih grupa u Nacrtu Uredbe o postupku procjene uticaja propisa Unsko-

sanskog kantona; propisivanje strožijih kazni za kvalifikovane oblike pojedinih krivičnih djela, ukoliko su učinjeni prema članu porodice, djetetu, trudnoj ženi ili osobi koja je posebno ranjiva zbog njenog invaliditeta, teže tjelesne ili duševne smetnje. U cilju provedbe preporuka Komiteta za praćenje provedbe Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (CEDAW) GCFBiH je uputio komisijama za jednakopravnost spolova oba doma Parlamenta FBiH inicijativu za uvođenje amandmana na Ustav FBiH s aspekta ravnopravnosti spolova i jednakih mogućnosti, u okviru koje je između ostalog predloženo uključivanje odredbi o rodnoj ravnopravnosti, jednakim mogućnostima i poštovanju različitosti, zabrani svake vrste diskriminacije, ravnopravnosti znakovnog jezika s govornim jezicima koji se koriste u FBiH, posebnoj zaštiti OSI, žrtava nasilja, starijih i nemoćnih osoba, pravo na pristupačnu okolinu kroz razumne adaptacije i univerzalni dizajn, te dodavanje Konvencije o pravima osoba s invaliditetom u spisak međunarodnih dokumenata pobrojanih u Aneksu Ustava FBiH. U komentarima na nacrt plana statističkih istraživanja predlagano je prikupljanje i razvrstavanje statističkih podataka prema spolu, dobi, invaliditetu, etničkoj pripadnosti, odnosu oštećenih i počinitelja krivičnih djela, kao i vrsti nasilja u skladu s preporukama CEDAW komiteta.

Redovne aktivnosti kao što je davanje mišljenja o usklađenosti sa Zakonom o ravnopravnosti polova u BiH i međunarodnim dokumentima iz oblasti ravnopravnosti spolova u kojima su uključena pitanja koja se tiču žena i muškaraca s invaliditetom su provedene u okviru redovnog budžeta.

U prethodnom periodu GCFBiH je ostvario saradnju s Udruženjem slijepih Kantona Sarajevo, Informativnim centrom za OSI "Lotos" iz Tuzle i organizacijom MY Right kroz projekat „Seksualno i rodno zasnovano nasilje nad osobama s invaliditetom“.

Za potrebe planiranja i izvještavanja po domaćim i međunarodnim dokumentima GCFBiH redovno prikuplja statističke podatke od Visokog sudskog i tužilačkog vijeća BiH o krivičnim djelima s elementima rodno zasnovanog nasilja i nasilja u porodici u okviru kojih redovno traži i podatke o invaliditetu. Međutim, pravosudne institucije još uvijek ne raspolazu statističkim podacima o invaliditetu.

2.9.3. Analiza stanja u oblasti iz ugla uključenosti OSI u resorne aktivnosti

Nedostatak statističkih podataka prema invaliditetu i spolu otežava procjenu zastupljenosti žena i muškaraca s invaliditetom u pojedinim oblastima društva. Izloženost žena s invaliditetom višestrukoj diskriminaciji i po polu i po invaliditetu je pretpostavka za njihovu manju, odnosno zanemarivu zastupljenost u bilo kojoj oblasti društva i života.

UN Komitet za eliminaciju svih oblika diskriminacije žena (u daljem tekstu: CEDAW Komitet) je u Zaključnim zapažanjima³³ na Šesti periodični izvještaj BiH ukazao na nedostatke i preporučio da se pri prikupljanju, analizi i dijeljenju podaci razvrstavaju po spolu, dobi, invaliditetu, etničkoj pripadnosti, mjestu i društveno-ekonomskom statusu na

³³ BOS CEDAW-C-BIH-Concluding-Observations-6_AsAdopted

svim nivoima. Bez navedenih podataka teško je pratiti uticaj zakona, politika i akcionih planova, te izvršiti procjenu položaja i napretka u postizanju ravnopravnosti u svim oblastima.

CEDAW Komitet je također preporučio da se pojača primjena posebnih privremenih mjera usmjerenih na žene iz ugroženih grupa što obuhvata i žene s invaliditetom, uključujući politički i javni život, kao i oblasti obrazovanja, zapošljavanja i zdravstva, te da se poveća dostupnost i kvalitet obrazovanja za svu djecu i riješi nerazmjerno niska stopa upisa i završetka školovanja na svim nivoima obrazovanja između ostalog i djevojčica s invaliditetom. Iznimno važno je napomenuti da se preporuke međunarodnih tijela odnose na sva nadležna ministarstva, institucije i druge organe vlasti koji trebaju poduzeti adekvatne mjere kako bi se otklonila diskriminacija po osnovu spola i invaliditeta u svim oblastima.

OSCE-ovo Istraživanje o dobrobiti i sigurnosti žena u BiH³⁴ iz 2018. godine pokazalo je da rodno zasnovano nasilje i nasilje u porodici nesrazmjerno pogađa žene. Ova anketa identificira rasprostranjenost i izazove s kojima se susreću žene uključujući i žene s invaliditetom kada žele pristup uslugama podrške u slučaju rodno zasnovanog nasilja. Istraživanje je pokazalo da su žene slabijeg materijalnog stanja i nižeg obrazovnog statusa češće iskusile neki od oblika nasilja počinjen od strane intimnog partnera u odnosu na one boljeg materijalnog stanja. Ekonomska i finansijska nezavisnost smanjuje rizik od nasilja, dok izoliranost i rodne predrasude predstavljaju rizik. Preporuke koje proizilaze iz ovog istraživanja uključuju programe informiranja koji trebaju biti usmjereni na žene s invaliditetom i unapređenje podrške u pristupu uslugama za žene s invaliditetom.

Grupa eksperata za djelovanje protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (u daljem tekstu: GREVIO) usvojila je 2022. godine prvi Izvještaj BiH o zakonodavnim i drugim mjerama za provedbu odredbi Istanbulske konvencije³⁵ u kojem su prepoznati pozitivni koraci koje poduzimaju vlasti ali i određena pitanja gdje je potrebno poboljšanje kako bi se dostigla viša razina usklađenosti s odredbama Istanbulske konvencije. Bitno je naglasiti da se GREVIO preporuke odnose na sva nadležna ministarstva, institucije i druge organe vlasti, koji imaju obavezu u okviru svojih nadležnosti otkloniti nedostatke i prepreke u prevenciji i zaštiti od nasilja nad ženama i nasilja u porodici, prepoznajući pri tome specifične potrebe OSI. Kada su u pitanju žene izložene međusektorskoj diskriminaciji uključujući žene s invaliditetom GREVIO je ukazao na:

- Ozbiljne nedostatke u pogledu pristupa informacijama za žene s invaliditetom koje često zbog nedostatka informacija o uslugama podrške i mehanizmima zaštite od nasilja ne prime potrebnu podršku. Nedostatak odgovora policije i centara za socijalni rad, zajedno s duboko ukorijenjenim predrasudama se također prijavljuje kada se radi

³⁴ <https://www.osce.org/bs/secretariat/439070>

³⁵ <https://arsbih.gov.ba/grevio-polazni-postupak-procjeneizvjestaj-o-zakonodavnim-i-drugim-mjerama-za-provedbu-odredbi-konvencije-vijeca-evrope-o-sprecavanju-i-borbi-protiv-nasilja-nad-zenama-i-nasilja-u-porodici-istanbuls/>

o žalbama na rodno zasnovano nasilje koje podnose Romkinje i žene s invaliditetom. Državne službe koje pružaju podršku ne odgovaraju na potrebe žena s invaliditetom, zbog predrasuda, nedostatka obuke ili fizičkih barijera (Paus 19. GREVIO). GREVIO poziva vlasti da osiguraju informiranje o uslugama podrške i zakonskim mjerama koje su dostupne žrtvama nasilja u porodici i drugih vidova nasilja nad ženama, uključujući i putem plakata, letaka te proaktivnim pristupom stručnjaka iz relevantnih institucija. GREVIO dalje podstiče vlasti da izrade materijal prilagođen potrebama žena s invaliditetom (Paus 128. GREVIO).

- Konkretno mjere za odgovor na nagomilane izazove i potrebe žena koje su izložene međusektorskoj diskriminaciji nisu propisane politikama za rodno zasnovano nasilje, čime se one čine nevidljivim. Tako je GREVIO obaviješten od strane ženskih grupa da civilno društvo koje predstavlja ove žene nije konsultovano prilikom izrade politika o nasilju nad ženama te stoga njihovi stavovi i potrebe nisu uključeni u te dokumente. Ovo se ogleda u nedostatku službenih podataka o nasilju nad ženama kojem su izložene ove grupe žena, a koji bi bili potrebni za izradu politika zasnovanih na dokazima (Paus 20. GREVIO). Pored regulisanja svih oblika nasilja nad ženama kako bi osigurali holistički pristup ovom kršenju ljudskih prava, državni akcioni planovi/strategije moraju također uzeti u obzir specifične potrebe žena žrtava koje su izložene međusektorskoj diskriminaciji, uključujući i žene s invaliditetom (Paus 32. GREVIO).
- GREVIO snažno podstiče vlasti da promoviraju istraživanje i osiguraju prikupljanje podataka o rodno zasnovanom nasilju koje utiče na grupe žena koje su ili bi mogle biti izložene međusektorskoj diskriminaciji, uključujući žene s invaliditetom, kako bi procijenili rasprostranjenost raznih oblika nasilja i pristup takvih grupa uslugama podrške, zaštitnim mjerama i pravdi (Paus 22. GREVIO).
- Sigurne kuće nisu u potpunosti opremljene za smještaj žena s invaliditetom (Paus 146. GREVIO). GREVIO snažno podstiče vlasti u BiH da: c. osiguraju da sigurne kuće prime žene s posebnim potrebama, uključujući žene s invaliditetom (Paus 151. GREVIO).
- GREVIO komitet nalazi da paralelno s krivičnim djelom silovanje, krivični zakoni također inkriminišu, između ostalog, seksualni odnos s nemoćnom osobom, seksualni odnos zloupotrebom položaja, seksualno zlostavljanje djeteta, seksualno ucjenjivanje/prisilni seksualni odnos (...)³⁶. U navedenim djelima, u svjetlu žrtvine ugroženosti, zavisnosti, podređenom položaju ili invaliditetu - prisila, prijetnje ili nasilje nisu sastavni element krivičnog djela. Istovremeno, dok je za krivično djelo silovanje bez ijedne otežavajuće okolnosti zapriječena kazna zatvora od tri do deset godina u Republici Srpskoj i Brčko distriktu, i od jedne do deset godina u FBiH, gore navedena krivična djela nisu uvijek kažnjena na sličan način, a paradoksalno je to što su za neka od njih zapriječene jako niske kazne. GREVIO upozorava i protiv je stvaranja

³⁶ Relevantne odredbe Krivičnog zakona Federacije Bosne i Hercegovine: spolni odnos s nemoćnom osobom (čl. 204.), spolni odnos zloupotrebom položaja (čl. 205.), prisilni spolni odnos (čl. 206.), spolni odnos s djetetom (čl. 207.), bludne radnje (čl. 208.).

hijerarhije žrtava na osnovu njihovih karakteristika, kao što su starosna dob, bespomoćnost, zavisnost, invaliditet i drugo, te poziva na adekvatne zakonske mjere kojim se šalje poruka da je silovanje silovanje. Naročito, procesuiranje silovanja žena s invaliditetom kao seksualni odnos s nemoćnom osobom šalje poruku da kršenje njihove autonomije i donošenja odluka u seksualnom kontekstu ne predstavlja djelo silovanja. Istovremeno, GREVIO potvrđuje da kada su okolnosti radnje posebno nasilne, prijeteće i traumatizirajuće, potrebno je primijeniti otežavajuće okolnosti prilikom odmjeravanja kazne kako bi kazna bila razmjerna težini krivičnog djela. (Paus 221. GREVIO).

- GREVIO nadalje primjećuje da kada su u pitanju žene s invaliditetom koje imaju njegovatelja, pristanak u vezi s abortusom ili sterilizacijom može dati njegovatelj, a čini se da se to često radi s pretpostavkom da je to u najboljem interesu žene na koju se procedura odnosi. GREVIO je mišljenja da s obzirom na dalekosežne posljedice abortusa ili sterilizacije, treba učiniti više da bi se osiguralo da medicinske intervencije za koje je pristanak dao njegovatelj budu zapravo u skladu sa stvarnom željom žene na koju se procedura odnosi. Informacije koje su bile dostupne grupi GREVIO upućuju na to da su žene s invaliditetom koje borave u njegovateljskim ustanovama posebno ugrožene kada su u pitanju prakse koje su za abortus u slučaju trudnoće, bez ispitivanja mogućnosti žene s invaliditetom da iznese trudnoću do kraja (Paus 234. GREVIO). GREVIO snažno podstiče vlasti da osiguraju da zakonski njegovatelji i medicinsko stručno osoblje poštuju, pod svim okolnostima, potrebu da se radi u skladu s odlukom i da se poštuje informiran i slobodan pristanak žene na postupak kao što je abortus ili sterilizacija, posebno u slučaju žena s invaliditetom koje su smještene u njegovateljske ustanove (Paus 235. GREVIO).
- U cilju smanjenja sekundarne viktimizacije i posljedično malog broja prijava nasilja nad ženama i nasilja u porodici, GREVIO urgira na vlasti BiH da osiguraju početnu i internu obuku, smjernice i protokole za sve policijske službenike o svim vidovima nasilja nad ženama, uključujući: kako zaprimati te prijave, uključujući kad su u pitanju posebno ugrožene žene, kao što su žene s invaliditetom (Paus 275. GREVIO).

2.9.4. Prepoznata prioritetna područja intervencije u narednom strateškom periodu

Prioritetne oblasti djelovanja planiraju se i realiziraju na osnovu prioriteta definisanih Zakonom o ravnopravnosti polova u BiH, Gender akcionim planom BiH, te ostalim sektorskim strateškim dokumentima relevantnim za postizanje ravnopravnosti spolova.

GCFBiH će u okviru prioritetnih aktivnosti nastaviti pratiti stanje ravnopravnosti spolova, pokretati inicijative, davati mišljenja i preporuke za usklađivanje sa Zakonom o ravnopravnosti polova u BiH i drugim domaćim i međunarodnim dokumentima u oblasti ravnopravnosti spolova, sačinjavati informacije i izvještaje, te pružati stručnu pomoć nadležnim institucijama i organizacijama u provođenju načela ravnopravnosti spolova, pri čemu će postupati na inkluzivan način i posebnu pažnju posvećivati položaju višestruko marginaliziranih grupa, kao što su žene i muškarci s invaliditetom.

U provedbi mjera i aktivnosti iz prioritarnih oblasti Gender akcionog plana BiH, Strategije za prevenciju i borbu protiv nasilja u porodici FBiH (2024-2027) i obaveza prema drugim domaćim i međunarodnim dokumentima sve nadležne institucije trebaju integrirati specifične potrebe muškaraca i žena s invaliditetom i nastojati ostvariti saradnju s gender institucionalnim mehanizmima i OOSI.

U skladu s preporukama CEDAW komiteta i GREVIO potrebno je integrirati gledišta i potrebe OSI u izradi, implementaciji, nadzoru i procjeni strategija, politika, programa i drugih akta u partnerstvu sa specijaliziranim udruženjima i uključivati njihove predstavnike u navedene procese.

Kako bi se OSI osigurala dostupnost usluga prevencije i zaštite od rodno zasnovanog nasilja i nasilja u porodici, potrebno je među profesionalcima, u javnosti, ali i među samim OSI podizati svijest o njihovim pravima i mehanizmima podrške i zaštite, što je moguće postići kontinuiranim edukacijama i kampanjama. Cilj kampanja je povećanje svijesti o jednakim pravima i mogućnostima, prepoznavanje nasilja, informiranje o mehanizmima podrške i zaštite, otklanjanje rodni predrasuda i stereotipa, posebice kada su u pitanju žene s invaliditetom i prepoznavanje invaliditeta kao faktora koji povećava rizik izloženosti nasilju, te u konačnici usvajanje nulte tolerancije na nasilje. Potrebno je voditi računa da materijali koji se koriste u kampanjama budu u formatima prilagođenim OSI, te da promoviraju vidljivost OSI.

Nedostatak statističkih podataka o invaliditetu otežava praćenje položaja OSI i adekvatno planiranje kako bi se unaprijedio položaj ove grupe društva. S tim u vezi potrebno je insistirati od nadležnih institucija koje prikupljaju i obrađuju statističke podatke da prikupljaju podatke razvrstane po spolu, dobi i invaliditetu, kao i druge podatke koji su relevantni u određenoj oblasti.

U skladu s nalazima GREVIO izvještaja neophodno je da svi nadležni akteri u sistemu prevencije i zaštite od rodno zasnovanog nasilja i nasilja u porodici prikupljaju relevantne statističke podatke koji uključuju podatke o invaliditetu kao faktoru koji povećava rizik od izloženosti nasilju, te provoditi i promovirati istraživanja o rasprostranjenosti nasilja koja uključuju i OSI.

Nadležna ministarstva trebaju pristupiti izmjenama i dopunama propisa u cilju usklađivanja s preporukama GREVIO komiteta.

2.10. PRAVDA

FMP vrši upravne, stručne i druge poslove utvrđene zakonom koji se odnose na: ostvarivanje nadležnosti FBiH u oblastima, a naročito pravosudnih institucija i uprave; upravnog nadzora nad radom pravosudne uprave i federalnih tijela uprave; pružanje pomoći u edukaciji sudija i tužilaca; udruživanje u političke organizacije i udruženja

građana; oblast kancelarijskog poslovanja; upravni nadzor i izvršenje krivičnih sankcija. FMP vrši upravne poslove koji ne spadaju u djelokrug drugog organa uprave FBiH. U sastavu FMP nalazi se Zavod za javnu upravu.

Registar udruženja i fondacija u FBiH vodi se u FMP (Sektor uprave), u kojem su također registrovana udruženja, fondacije i savezi OSI.

Svi procesni zakoni koji su u nadležnosti FMP ne prepoznaju OSI kao privilegovane, nego uživaju jednaka prava kao bilo koja osoba u postupku. (Zakon o krivičnom postupku, Zakon o parničnom postupku, Zakon o upravnom postupku..).

U sektoru izvršenja krivičnih sankcija Zakon o izvršenju krivičnih sankcija ne prepoznaje eksplicitno OSI, u smislu da imaju privilegovan položaj u odnosu na druge, ali nakon što sud pošalje osuđenog na izdržavanje kazne zatvora, vodi se računa o njegovom zdravstvenom stanju, te će u tom smislu i OSI imati prilagođenje uslove prilikom izdržavanja kazne zatvora, te kojoj će biti omogućena lekarska pomoć kao i bolničko liječenje. U slučaju nesreće na poslu ili profesionalnog oboljenja, osuđene osobe imaju pravo na invalidsko osiguranje po propisima o invalidskom osiguranju.

FMP nema zaposlenih OSI, ali istima nije onemogućeno konkurisati ni na jednu poziciju, ako ispunjavaju opće i posebne uslove propisane javnim oglasom.

2.11. OOSI - VOOSI

2.11.1. Položaj i uloga organizacija OSI

Situaciona analiza ovog strateškog dokumenta uključuje i pitanja vezana za organizovanje i podršku u radu OOSI, a stavove, mišljenje i razumijevanje stanja po ovom pitanju pripremili su članovi Radne grupe koji su nominovani ispred VOOSIFBiH i KOOSIFBiH, koji slijedi u nastavku.

BiH je prihvatila i / ili ratifikovala međunarodne dokumente iz oblasti invalidnosti kojima je prepoznata uloga i značaj OOSI kao jedini legitimni partner institucijama vlasti na svim nivoima u definisanju politika, zakonskih i drugih rješenja koja se odnose na oblast invalidnosti i na OSI.

Bez obzira na obaveze koje je država BiH preuzela, ali i na preporuke koje je na nedvosmislen način UN Komitet za prava OSI dao državi BiH 2017. godine, odnos države prema OOSI se nije promijenio. Naime, OOSI na svim nivoima vlasti ne dobivaju adekvatnu materijalnu, kadrovsku, finansijsku i svaku drugu podršku, a kako bi ispunile sopstvenu misiju i uloge koje su im date, kao jedinstvenim predstavnicima i zastupnicima OSI.

Trenutno ne postoji ni jedan strateški okvir, koji se isključivo odnosi OSI. Rijedak je slučaj da se predstavnici OOSI uključuju u konsultacije za pripremu i donošenje politika, strategija, zakona i drugih propisa, koje su od interesa za OSI, čime se krši član 4

Konvencije o pravima OSI, ali i preporuke UN Komiteta, koja poziva državu na kreiranje transparentnog mehanizma uključivanja OOSI.

2.11.2. Važeće zakonodavstvo u resoru, a koji prepoznaju oblast invaliditeta

Dva su ključna zakona kojima se reguliše osnivanje i rad OOSI u FBiH:

- Zakon o udruženjima i fondacijama i njegove izmjene i dopune;
- Zakon o organizacijama i reprezentativnim organizacijama i OOSI i CŽR FBiH.

Međutim, upitna je primjena Zakona o organizacijama i reprezentativnim OOSI i CŽR u FBiH, kako na nivou FBiH tako i na nižim nivoima vlasti. Kantoni i općine, bar za sada, ne pokazuju interes da primjene ovaj Zakon i time preuzmu bilo kakvu obavezu za podršku i adekvatno pozicioniranje OOSI na njihovom području.

U periodu implementacije prethodne dvije strategije se položaj OOSI značajno pogoršao. Da je to tako najbolje govore primjeri odnosa institucija vlasti prema OOSI:

U periodu implementacije prethodne Strategije je omogućeno da pet predstavnika OOSI djeluje u Kordinacionom tijelu za praćenje primjene Strategije, monitoring i izmjene i dopune, ali su predstavnici OOSI u radu ovog tijela sudjelovali o vlastitom trošku pokrivajući vlastite troškove putovanja, troškove personalnog asistenta i sl.

Drastično je smanjena finansijska podrška OOSI iz budžeta FBiH.

U periodu implementacije prvog strateškog okvira su iz budžeta izdvajana sredstva za podršku radu organizacija i jačanje kapaciteta OOSI. Promjenom vlasti nakon izbora 2014. godine ova su sredstva ukinuta, a smanjena su i nominalna davanja za rad saveza OOSI na nivou FBiH.

U periodu implementacije prethodna dva strateška okvira se dogodilo se da su u dvije godine izostala sredstva podrške kroz program raspodjele sredstava Lutrije BiH. Pored toga, u prethodnoj godini promijenjena je Uredba koja reguliše ovu oblast. Naime, smanjena su sredstva namijenjena FMRSP s 50 na 20 % , a ista su dodijeljena za oblast sporta. I ovako mala sredstva, zbog proceduralnih razloga u 2023. godini, nisu doznačena OOSI, iako su bila bodovana i odobrena.

OOSI u FBiH su registrovane po Zakonu o udruženjima i fondacijama FBiH, djeluju na općinskom, kantonalnom i nivou FBiH.

OOSI se udružuju u saveze OOSI na nivou kantona i na nivou FBiH, a zasnovano, najčešće, po vrsti invaliditeta.

Na nivou FBiH i pojedinih kantona postoje uspostavljena koordinaciona tijela OOSI, koja su u pravilu neformalna, a za što su najbolji primjer Kanton Sarajevo. U još nekoliko kantona u FBiH, kao što su Hercegovačko-neretvanski, Zeničko-dobojski i Tuzlanski kanton postoje koordinaciona tijela, koja imaju kontinuiranu aktivnost. Bez ozbiljnije podrške od strane FBiH i kantona, nerealno je očekivati da se oblici ovog organizovanja održe i aktivno rade na unapređenju prava i položaja OSI na svom području.

Organizacije OSI su uključene u aktivnosti u pojedinim resorima samo sporadično. Izuzetak su aktivnosti Vijeća OSI (VOOSI) u FMRSP i aktivnosti KOOOSI Kantona Sarajevo.

Međutim, uključenost ovih organizacija najbolje ilustruje nepromijenjenost odnosa institucija vlasti prema fenomenu invalidnosti i OSI jer se uključivanje OOSI u saradnju s institucijama vlasti uglavnom, dešava u oblastima socijalne i zdravstvene zaštite, te u posljednje vrijeme, djelomično u oblastima obrazovanja i prostornog uređenja i građenja zahvaljujući pritisku OOSI i zagovaranju u pomenutim oblastima.

I ovdje treba naglasiti da se od strane institucija vlasti ne poštuje član 4. Konvencije o pravima OSI, ali i opće opredjeljenje društvene zajednice da se gradi inkluzivno društvo u kome će učestvovati svi građani na ravnopravnoj osnovi.

Jasnih pokazatelja o ulaganjima u OOSI nema. U tri ključna resora u FBiH OOSI dobivaju podršku, ali isključivo na temelju javnih poziva za grant sredstva kojima se podržava rad organizacija civilnog društva.

Radi se o sredstvima koja raspoređuje FMRSP iz programa raspodjele sredstava ostvarenih od prihoda po osnovu igara na sreću Lutrije BiH, grant sredstava za podršku radu saveza OSI na nivou FBiH, sredstava iz grantova koje dodjeljuje FMZ, te grant sredstava iz FMON.

Vidljivo je da se ovdje pretežno radi o sredstvima od igara na sreću, što je veoma ograničavajući faktor, jer nema direktne podrške iz budžeta institucija vlasti. Na redovnoj podršci OOSI, iz budžeta, naročito na lokalnom nivou, insistira, u preporukama UN Komiteta.

Također, FPRZOI dodjeljuje grant sredstva za održivost zaposlenosti OSI u OOSI, u kojima su OSI zaposlene.

Za OSI i OOSI prioritetne aktivnosti su:

- Osigurati potrebne materijalne, kadrovske finansijske i druge vidove podrške za djelovanje OOSI, na svim nivoima;
- Uspostaviti interresorne partnerske grupe za primjenu UN Konvencije o pravima OSI i sudjelovanje u kreiranju općih politika, strategija i zakona, kako bi se osigurala adekvatna rješenja koja uključuju OSI;
- Osigurati „javna ovlaštenja“ pojedinim OOSI u smislu pružanja određenih obuka za relevantne državne službe i službenike, izdavanje pojedinih isprava i drugih javnih radnji koje se odnose na oblast invalidnosti / OSI.
- U oblasti evidencija i statistike uvesti jasne instrukcije o vođenju podataka o OSI;
- U budžetima institucija vlasti planirati namjenska sredstva za sljedeće oblasti:
  - pristupačnost;
  - inkluzivno obrazovanje;
  - socijalno stanovanje;
  - pružanje servisa podrške u lokalnoj zajednici.

2.11.3. Procjena potrebnih finansijskih i drugih resursa

S obzirom na broj OOSI u cijeloj FBiH, smatramo da bi iznos od cca 8.000.000,00 KM (slovima: osam miliona konvertibilnih maraka) bio dovoljan finansijski okvir da omogući nesmetano bazično djelovanje OOSI koje predstavljaju osobe s „neratnim invaliditetom“. Radi se o općinskim organizacijama, kantonalnim, gradskim i federalnim, kao i o koordinacionim tijelima na nivou kantona i FBiH.

DODATAK 4. Detaljan pregled mjera

Veza sa strateškim ciljem	1. Unaprijediti prava i položaj OSI u Federaciji BiH		
Prioritet	1.1. Unapređenje prostorno-komunikacijske pristupačnosti za OSI		
Naziv mjere	1.1.1. Povećati aktivnosti uklanjanja i sprečavanja arhitektonskih i komunikacijskih barijera za OSI		
Opis mjere s okvirnim područjima djelovanja*	Mjerom se predviđa uskladiti zakonodavstvo na horizontalnoj i vertikalnoj osnovi iz oblasti prostornog uređenja i građenja, prometa i komunikacija s važećim međunarodnim propisima. Uspostaviti koordinaciju u provedbi propisa usmjerenih izjednačavanju položaja OSI u ovim segmentima života. Jačati inspekcijski nadzor nad provođenjem propisa iz ovih oblasti i educirati stručnjake o pitanjima invalidnosti u svrhu adekvatnog provođenja propisa. Potrebna je izrada i provedba planova i programa uklanjanja arhitektonskih barijera za javne građevine, za stambene građevine kolektivnog stanovanja (stambene i stambeno-poslovne) i građevine individualnog stanovanja, te za javne površine. Izvršiti prilagodbu mrežnih stranica, mobilnih aplikacija i digitalnih dokumenata kako bi im svi korisnici mogli pristupiti, koristiti ih i razumjeti bez obzira na vizualne, slušne, motoričke ili kognitivne poteškoće. Edukacija i unapređivanje informatičkih vještina OSI za korištenje mobilnih aplikacija i elektronskih kanala komunikacije, kako bi mnoge životne potrebe mogle rješavati samostalno, da ne ovise o tuđoj pomoći.		
Strateški projekti			
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori	Polazne vrijednosti**	Ciljne vrijednosti***
	Pristupačnost okruženja – izrada planova i programa za uklanjanje arhitektonskih barijera	-	5
	Broj javnih objekata i institucija koje su uklonile arhitektonske barijere za OSI	-	35
	Broj mrežnih stranica, mobilnih aplikacija i digitalnih dokumenata u javnom sistemu prilagođeni OSI	-	20
Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Pristupačnost je jedan osnovnih preduslova za punopravno učešće OSI u javnosti		
Indikativna finansijska konstrukcija s izvorima finansiranja	Iznos: 16.000.000,00 KM Izvor: budžeti resora prostornog uređenja i resora prometa i komunikacija na nivou federacije, kantona, grada/općina, fondovi, EU projekti i donacije		
Period implementacije mjere	6 godina (2025.-2030.)		
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	FMPU, FMPIK, kantonalna ministarstva iz oblasti građenja i prometa i komunikacija, nadležne službe u općinama i gradovima za građenje i promet i komunikacije, nadležni inspektorati		
Nosioci mjere	Vlada FBiH, vlade kantona, inspektorati svih nivoa		
Ciljne grupe	OSI, OOSI, stručnjaci u oblasti		

Veza sa strateškim ciljem	1. Unaprijediti prava i položaj OSI u Federaciji BiH		
Prioritet	1.1. Unaprijediti prostorno-komunikacijsku pristupačnost za OSI		
Naziv mjere	1.1.2. Unaprijediti znanje i razumijevanje svih aktera u sistemu i zajednici o pravima i pristupačnosti OSI		
Opis mjere s okvirnim područjima djelovanja*	Potrebno je razbiti stereotipe o OSI kako bi ih zajednica prepoznavala prema njihovim mogućnostima i sposobnostima a ne kroz invaliditet. U tom smislu potrebne su edukacije OSI o njihovim pravima kao i edukacije za javnost o poštivanju prava OSI na svim nivoima vlasti u svim institucijama. Edukacije o pristupačnosti OSI institucijama, ustanovama, pružateljima usluga, članovima akademske zajednice i OSI i njihovim organizacijama). Edukacije, podizanje svijesti javnosti, kampanje i komunikacija protiv stigme i diskriminacije OSI. Podizati svijest profesionalaca, OSI i šire javnosti o pravima i jednakim mogućnostima		

	OSI, prepoznavanju i adekvatnom reagiranju na diskriminaciju, nasilje i zlostavljanje. Unaprijediti propise i prakse u oblasti prevencije i zaštite od zlostavljanja i iskorištavanja OSI. Edukacije i obuke stručnih službi i lica o ponašanju u kriznim situacijama s OSI (pravna lica čija je djelatnost zaštita i spašavanje, spasilačke službe, vatrogasci, hitne pomoći, gorske službe spašavanja, službe civilne zaštite i drugo, ljekari, psiholozi i pedagozi). Kreiranje planova za krizne situacije koji moraju biti u skladu sa sposobnostima i ograničenjima OSI, kako bi OSI pomogli sebi dok se ne organizuje pomoć u toku i nakon krizne situacije. Edukacije, obuke, podizanje svijesti, promotivni materijal, letci i brošure o kriznim situacijama i ponašanju OSI u tim situacijama i nakon njih. Angažovati službe svih jedinica lokalne zaštite i spašavanja ljudi i materijalnih dobara, pravna lica čija je djelatnost zaštita i spašavanje, zatim razne spasilačke službe, vatrogasci, hitne pomoći, gorske službe spašavanja, službe civilne zaštite i drugo za pomoć OSI u kriznim situacijama.		
Strateški projekti			
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori	Polazne vrijednosti**	Ciljne vrijednosti***
	Broj edukativno-informativnih, rodno osjetljivih i inkluzivnih kampanja, edukacija i drugih sadržaja i aktivnosti u kojima su prepoznate OSI	-	30
	Unapređenje politika i praksi u postupanju s OSI u skladu s međunarodnim dokumentima i preporukama	Ne	Da
	Broj dopunskih programa osposobljavanja operativnih snaga sustava CZ	-	10
Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Mjerom se nastoje razbiti stereotipi prisutni u društvenoj zajednici o „nemogućnosti“ OSI, nego ih treba prepoznati kroz njihove mogućnosti. Mjera unapređenja znanja i razumijevanja po pitanju pristupačnosti svih sudionika u sistemu i zajednici je potrebna za sve uzraste i sve nivoe vlasti i druge institucije, kroz stalne obuke, edukacije, kako bi OSI približili građanstvu uopće, kako bi shvatili njihove mogućnosti, ograničenja, potrebe i slično u svim područjima života.		
Indikativna finansijska konstrukcija s izvorima finansiranja	Iznos: 4.904.000,00 KM Izvor: : budžeti resora prostornog uređenja i resora prometa i komunikacija na nivou federacije, kantona, grada/općina, fondovi, Federalne i kantonalne uprave civilne zaštite, Federalna ADS, GCFBIH, EU projekti i donacije		
Period implementacije mjere	6 godina (2025.-2030.)		
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	FMPU, FMKS; , Federalna, uprave civilne zaštite FMON, FMP, FMUP, FMON, FMRSP, FMZ, FMBI, Federalna ADS, OOSI		
Nosioci mjere	Federalna i kantonalna ministarstva prostornog uređenja i građenja, prometa i komunikacija, obrazovanja, socijalne zaštite, zdravlja, unutrašnjih poslova, ADS, GCFBIH, jedinice lokalne samouprave, inspektorati općinske i gradske skupštine, te sve institucije i organizacije odgovorne za spremnost u kriznim situacijama		
Ciljne grupe	OSI, OOSI, stručnjaci u oblasti		
Veza sa strateškim ciljem	1. Unaprijediti prava i položaj OSI u Federaciji BiH		
Prioritet	1.2. Poticanje inkluzije, kvalitete života i neovisnog življenja OSI		
Naziv mjere	1.2.1. Osigurati ravnopravno učešće u obrazovanju za sve na svim nivoima obrazovanja		
Opis mjere s okvirnim područjima djelovanja*	Ova mjera uključuje aktivnosti svih nadležnih aktera na provođenju već započetih reformskih aktivnosti poticanja inkluzije u obrazovanju, počev od predškolske dobi do visokog obrazovanja, kao i dokvalifikaciju/prekvalifikaciju stručnog osoblja u nastavnom procesu. Potrebno je kreirati i provoditi programe/strategije, te unaprijediti postojeće programe za identifikaciju djece koja nisu obuhvaćena odgojno-obrazovnim radom, omogućiti njihov upis u odgojno-obrazovne ustanove, prevenirati prijevremeno napuštanje školovanja, te uspostaviti praćenje stanja u ovoj oblasti. Ujednačiti pristup procjeni i upućivanju djece s invaliditetom u skladu s MKF na nivou svih deset kantona u FBiH.		

	Osigurati dovoljan broj asistenata u nastavi kroz angažovanje nastavnika koji su tehnološki višak, njihovu obuku, kao i obuku drugih kadrova koji mogu raditi kao asistenti u nastavi. Procijeniti trenutno stanje u tzv. „specijalnom obrazovanju“ i provesti reorganizaciju rada ovih škola i pružanje novih usluga u skladu sa stvarnim mogućnostima i potrebama djece i utvrđenim međunarodnim standardima u ovom segmentu obrazovanja. Potrebno je uspostavljanje i vođenje baze podataka o OSI u resoru obrazovanja, koja bi se uvezala s jedinstvenom bazom podataka o OSI.		
Strateški projekti	Program: „Podrška projektima poboljšanja inkluzivnosti predškolskog, osnovnog i srednjeg obrazovanja“ (FMON)		
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori	Polazne vrijednosti**	Ciljne vrijednosti***
	Uspostavljen sistem identifikacije i uključivanja djece koja nisu obuhvaćena odgojno-obrazovnim radom	Ne	Da
	Broj Kantona u čijim se ustanovama/službama provode propisi/programi koji su doneseni u skladu s MKF	2	7
	Broj resursnih centara inkluzivnog obrazovanja	-	8
Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Mjerom se očekuje unapređenje sistema obrazovanja i usklađivanja s pristupom zasnovanom na ljudskim pravima i socijalnom modelu, što treba rezultirati većim stepenom provođenja inkluzivnosti u nastavi na području cijele FBiH.		
Indikativna finansijska konstrukcija s izvorima finansiranja	Iznos: 1.725.000,00 KM Izvor: Budžeti institucija nadležnih za oblast obrazovanja i nauke		
Period implementacije mjere	6 godina (2025.-2030.)		
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	FMON		
Nosioci mjere	FMON, FMZ, FMRSP i kantonalna ministarstva obrazovanja i nauke, zdravstva i socijalne zaštite		
Ciljne grupe	Djeca s teškoćama i invaliditetom, mlade OSI, roditelji, stručno osoblje iz oblasti obrazovanja, zdravstva i socijalne zaštite, odgovorne osobe u institucijama		

Veza sa strateškim ciljem	1.Unaprijediti prava i položaj OSI u Federaciji BiH		
Prioritet	1.2. Poticanje inkluzije, kvaliteta života i neovisnog življenja OSI		
Naziv mjere	1.2.2. Kontinuirani profesionalni razvoj obrazovnih, zdravstvenih i socijalnih radnika iz oblasti invaliditeta		
Opis mjere s okvirnim područjima djelovanja*	Obuka stručnog osoblja za rad s djecom (logopeda, defektologa, rehabilitatora, zdravstvenih radnika, socijalnih radnika i drugog stručnog osoblja). Unapređenje inicijalnih obrazovnih programa za nove kadrove. Edukacije postojećih kadrova. Prekvalifikacija nastavnog i drugog osoblja koje je tehnološki višak		
Strateški projekti			
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori	Polazne vrijednosti**	Ciljne vrijednosti***
	Broj inicijalnih nastavnih programa	-	7
	Broj edukacija postojećih kadrova	-	20
	Broj prekvalifikovanog stručnog osoblja (m/ž)	-	40
Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Obezbeđivanje kontinuirane i profesionalne podrške djeci s invaliditetom od najranijeg uzrasta		

Indikativna finansijska konstrukcija s izvorima finansiranja	Iznos: 650,00 KM Izvor: Budžeti institucija nadležnih za oblast obrazovanja i nauke		
Period implementacije mjere	6 godina (2025.-2030.)		
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	FMON, FMZ, FMRSF		
Nosioci mjere	Kantonalna ministarstva obrazovanja i nauke, zdravstva i socijalne zaštite		
Ciljne grupe	Stručno osoblje		
Veza sa strateškim ciljem	1.Unaprijediti prava i položaj OSI u Federaciji BiH		
Prioritet	1.2. Poticanje inkluzije, kvaliteta života i neovisnog življenja OSI		
Naziv mjere	1.2.3. Ekonomski i personalno osnaživati i unapređivati zapošljivost i zapošljavanje OSI		
Opis mjere s okvirnim područjima djelovanja*	<p>Primjena postojeće zakonske regulative iz oblasti zapošljavanja OSI ukazala je na potrebu njegove izmjene u smislu poboljšanja uslova za aktivno uključivanje OSI na otvoreno tržište rada unapređenjem posredništva između poslodavaca i OSI. Potrebno je otvaranje i uspostavljanje mreže centara i ustanova za profesionalnu rehabilitaciju na području Federacije BiH. Razvijati uslove za aktivno uključivanje OSI na tržište rada koje bi im omogućile konkurentnost na tržištu. Jačati posredništvo u zapošljavanju OSI unaprijeđivanjem baza podataka OSI koje su prijavljene na službe za zapošljavanje, te iste učiniti dostupnim poslodavcima koji žele zaposliti OSI. Aktivno informisanje OSI prilikom prijave na službe za zapošljavanje o pravima i benefitima koje mogu iskoristiti procesu zapošljavanja i profesionalne rehabilitacije. Kontinuirano informisanje poslodavaca o obavezama i benefitima zapošljavanja OSI. Promotivnim aktivnostima i medijskim kampanjama uticati na otklanjanje predrasuda prema zapošljavanju OSI, te informisati OSI, poslodavce i javnost o pravu OSI na zapošljavanje i profesionalnu rehabilitaciju i način na koji mogu iskoristiti prava iz oblasti. Kroz različite edukacijske programe, radionice i treninge, OSI bi trebale imati priliku razviti vještine kao što su komunikacija, što uključuje i korištenje znakovnog jezika, Brajevog pisma, pojednostavljenog teksta, samostalno kretanje uz korištenje različitih pomagala, a što bi doprinijelo razvijanju pozitivne slike o sebi i jačanju samopouzdanja, te jačanju porodice u razumijevanju potreba OSI za samostalnost, samopouzdanje i uključivanje u društvo. Također, potrebno je obezbjeđenje mentorstva/prakse kako bi se omogućilo sticanje praktičnog iskustva i primjena naučenih vještina u stvarnim situacijama.</p>		
Strateški projekti	<ol style="list-style-type: none"> 1. Podsticaji za novo zapošljavanje OSI 2. Programi održivosti zaposlenosti, razvoja privrednih društava za zapošljavanje OSI i zaštitnih radionica, te profesionalne rehabilitacije OSI 		
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori	Polazne vrijednosti**	Ciljne vrijednosti***
	Broj razvijenih programa za jačanje ličnih vještina i kompetencija OSI	0	18
	Broj institucija, koje budžetima planiraju namjenska sredstva za sprovođenje programa jačanja vještina i kompetencija OSI	0	15
	Broj OSI koje su dobile obuku za jačanje ličnih vještina (m/ž)	0	400
Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Mjerom će se postići da su OSI osnažene za traženje posla i zapošljavanje na otvorenom tržištu rada, što doprinosi njihovom osnaživanju za samostalan život. Jačanjem personalnih kapaciteta OSI će bolje razumjeti svoje potrebe, sposobnosti, važnost i mogućnost samostalnog funkcionisanja, što će omogućiti njihovu veću spremnost da se uključe u društvene tokove i procese koji su značajni za njihov položaj i unaprijediti kvalitet njihovog života.		

Indikativna finansijska konstrukcija s izvorima finansiranja	Iznos: 40.000.000,00 KM ³⁷ Izvor: FPRZOI
Period implementacije mjere	6 godina (2025.-2030.)
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	FPRZOI, FMRSP, FMRPO
Nosioci mjere	FPRZOI, FMRSP, FMRPO, kantonalna ministarstva nadležna za oblast socijalne politike, Zavodi za zapošljavanje
Ciljne grupe	OSI, stručnjaci u oblasti, osoblje u zavodima za zapošljavanje

Veza sa strateškim ciljem	1.Unaprijediti prava i položaj OSI u Federaciji BiH		
Prioritet	1.2. Poticanje inkluzije, kvaliteta života i neovisnog življenja OSI		
Naziv mjere	1.2.4. Razvijati sistem stanovanja uz podršku i usluge podrške		
Opis mjere s okvirnim područjima djelovanja*	Potrebno je obezbijediti pristupačne usluge stanovanja (tokom 24 sata dnevno uz organiziranu stalnu ili povremenu pomoć i podršku stručne ili druge osobe, u stanu ili izvan stana), odnosno donijeti Zakon kojim će se urediti oblast socijalnih usluga. Unaprijediti sadržaj i kvalitet života kroz osiguranje personalne asistencije za OSI, odnosno donijeti Zakon kojim će se urediti oblast personalne asistencije. Razvijanje i formalizacija multisektorskog modela suradnje u planiranju, finansiranju, pružanju i evaluaciji kvaliteta usluga u zajednici. Uspostava standarda i kriterija za pružanje usluga u zajednici na području FBiH, kantona i jedinica lokalne samouprave, s ciljem osiguranja kvalitetnijih stručnih usluga kroz preventivne usluge, usluge smještaja korisnika prava i usluga socijalne zaštite.		
Strateški projekti			
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori	Polazne vrijednosti**	Ciljne vrijednosti***
	Broj OSI koje su u sistemu stanovanja uz podršku (m/ž)	-	150
	Broj programa podrške za život OSI u lokalnoj zajednici (stanovanje u zajednici, personalna asistencija i dr.)	-	30
	Uspostavljen zakonski okvir socijalnih usluga i podrške u zajednici	Ne	Da
Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	OSI osnažene i osposobljene za samostalan život i napuštanje institucionalnog modela zbrinjavanja		
Indikativna finansijska konstrukcija s izvorima finansiranja	Iznos: 30.000.000,00 KM Izvor: Budžeti institucija 30%, ostali izvori (donatori) 70%		
Period implementacije mjere	6 godina (2025.-2030.)		

³⁷ Navedeni iznos je procijenjen na osnovu dodijeljenih poticaja u proteklih 6 godina od strane FPRZOI za programe zapošljavanja, profesionalne rehabilitacije, održivosti zaposlenosti i razvoja. Pretpostavka je da će Fond imati stabilne izvore finansiranja, te da će moći izdvojiti jednaka ili veća sredstva i u narednih 6 godina. Međutim, između ostalih nepoznanica, neophodno je imati u vidu i mogućnost donošenja novog Zakona o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba s invaliditetom koji može stvoriti nove izravne zakonske obaveze za Fond, te se navedeni iznos za poticaje neće moći realizovati. Sigurno je navesti da će se izdvajanja za poticaje FPRZOI realizovati u narednih 6 godina u skladu s Finansijskim planom FPRZOI.

Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	FMRSP		
Nosioci mjere	FMRSP, SUMERO, kantonalna ministarstva za rad i socijalnu politiku, CSR/službe socijalne zaštite, gradovi/općine		
Ciljne grupe	OSI, stručno osoblje u institucijama		
Veza sa strateškim ciljem	1.Unaprijediti prava i položaj OSI u Federaciji BiH		
Prioritet	1.2. Poticanje inkluzije, kvaliteta života i neovisnog življenja OSI		
Naziv mjere	1.2.5. Omogućiti ravnopravno učešće OSI u aktivnostima i sadržajima iz oblasti kulture, sporta, umjetnosti i politike		
Opis mjere s okvirnim područjima djelovanja*	Mjera će se realizovati kroz poticanje i podržavanje organizovanja i sudjelovanja u sportskim natjecanjima OSI na lokalnom, regionalnom, državnom i međunarodnom nivou, imajući u vidu učešće žena i djevojčica s invaliditetom. Postojeće sportske objekte i opremu prilagođavati i opremiti sadržajima za bavljenje sportskim i rekreativnim aktivnostima OSI. Potrebno je poticati i podržavati OSI da prate i sudjeluju u sadržajima i aktivnostima iz oblasti kulture i umjetnosti, imajući u vidu učešće žena i djevojčica s invaliditetom. Postojeće objekte i sadržaje iz oblasti kulture i umjetnosti prilagođavati potrebama i uključivanju OSI. Također, poticati i podržavati OSI da sudjeluju u političkim procesima, imajući u vidu učešće žena s invaliditetom.		
Strateški projekti			
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori	Polazne vrijednosti**	Ciljne vrijednosti***
	Broj institucija na svim nivoima vlasti koje u svojim budžetima planiraju sredstva za podršku sportskih aktivnosti OSI	-	8
	Broj prilagođenih programa kulture i umjetnosti OSI	-	13
	Broj izbornih mjesta pristupačnih OSI kao i izborni materijal pristupačan OSI	-	20
Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Učešće u sportskim aktivnostima, umjetničkim i kulturnim dešavanjima te učestvovanje u javnom i političkom životu imaju veoma značajnu ulogu za integraciju OSI u društvo i unapređenje sadržaja i kvalitete njihovog života. Na ove načine podstiču se njihovi potencijali, jača samopouzdanje, unapređuje se psihofizičko stanje i pojačava njihova socijalizacija i afirmacija. Mogućnost odabira aktivnosti u kojoj mogu sudjelovati, ispunjava jednu od osnovnih pretpostavki za potpunu inkluziju OSI.		
Indikativna finansijska konstrukcija s izvorima finansiranja	Iznos: 5.000.000 KM Izvor: Budžeti institucija 80%, drugi izvori 20%		
Period implementacije mjere	6 godina (2025.-2030.)		
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	FMKS		
Nosioci mjere	FMKS, FMPU, nadležna kantonalna ministarstva, CIK		
Ciljne grupe	OSI, osoblje u djelatnosti sporta, kulture i umjetnosti, osoblje koje provodi izborne procese		
Veza sa strateškim ciljem	1.Unaprijediti prava i položaj OSI u Federaciji BiH		
Prioritet	1.2. Poticanje inkluzije, kvaliteta života i neovisnog življenja OSI		
Naziv mjere	1.2.6. Osigurati pristupačnost usluga zdravstvene zaštite pod jednakim uslovima		

Opis mjere s okvirnim područjima djelovanja*	Mjerom obuhvata jačanje kapaciteta službi u zajednici koje su usmjerene na OSI (službe u zajednici u okviru domova zdravlja: centri za mentalno zdravlje i fizikalnu rehabilitaciju, centri za rani rast i razvoj, službe sestara u zajednici, timovi porodične medicine). Potrebno je uspostaviti sistem praćenja pruženih usluga, te unaprijediti i inovirati zdravstvene usluge u skladu s potrebama pojedinih grupa OSI, s posebnim naglaskom na reproduktivno zdravlje i planiranje porodice. Evaluirati postojeće skrining programe u FBiH i izmijeniti ih po potrebi. Analizirati listu ortopedskih pomagala, revidirati je u koordinaciji s kantonima, te u skladu s finansijskim mogućnostima kantona, osigurati sredstva za implementaciju. Izraditi i donijeti Uputstvo o načinu ostvarivanja prava i korištenju ortopedskih i drugih pomagala koja se mogu propisivati u okviru obaveznog zdravstvenog osiguranja.		
Strateški projekti			
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori	Polazne vrijednosti**	Ciljne vrijednosti***
	Zadovoljstvo OSI uslugama svih nivoa zdravstvene zaštite	-	60%
	Procenat zdravstvenih radnika koji su prošli edukaciju o pristupu u zdravstvenom tretmanu OSI	-	35%
	Broj zdravstvenih službi koje su prilagodile svoje prostore i opremu za OSI korisnike	-	80%
Indikativna finansijska konstrukcija s izvorima finansiranja	Iznos: 30.000,00 KM Izvor: Budžeti FMZ		
Period implementacije mjere	6 godina (2025.-2030.)		
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	FMZ		
Nosioci mjere	Kantonalna ministarstva zdravstvene zaštite, ZZJZ, FZO		
Ciljne grupe	OSI, zdravstveno osoblje, stručno osoblje u institucijama		

Veza sa strateškim ciljem	1.Unaprijediti prava i položaj OSI u Federaciji BiH		
Prioritet	1.2. Poticanje inkluzije, kvaliteta života i neovisnog življenja OSI		
Naziv mjere	1.2.7. Unaprijediti programe prevencije i rane detekcije i intervencije u ranom rastu i razvoju		
Opis mjere s okvirnim područjima djelovanja*	Mjera će se realizirati kroz jačanje intersektorskog i multidisciplinarnog pristupa u oblasti ranog rasta i razvoja djece, te izgradnju efikasnog sistema monitoringa i evaluacije. Omogućiti edukaciju profesionalaca o pitanjima rane detekcije, dijagnostike i intervencije. Poticati i promovisati važnost ranog rasta i razvoja, dostupne usluge iz ove oblasti, kako među roditeljima, tako i među profesionalcima.		
Strateški projekti	Strateški plan za unapređenje ranog rasta i razvoja djece u Federaciji Bosne i Hercegovine 2020-2025. godina		
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori	Polazne vrijednosti**	Ciljne vrijednosti***
	Broj educiranih zdravstvenih profesionalaca u oblasti ranog rasta i razvoja	-	250
	Procenat djece s invaliditetom koja su obuhvaćena programima intervencije u ranom rastu i razvoju (m/ž)	-	60%
	Broj DZ u kojim su formirani Centri za rani rast i razvoj	-	20

Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Mjerama prevencije, rane detekcije i intervencije može se bitno utjecati na pojavu, tok i posljedice invalidnosti.
Indikativna finansijska konstrukcija s izvorima finansiranja	Iznos: 2.000.000,00 KM Izvor: Budžeti FMZ 40%, donatori 60%
Period implementacije mjere	6 godina (2025.-2030.)
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	FMZ
Nosioci mjere	FMZ, ZZJZ FBiH, FZO, kantonalna ministarstva zdravstva, gradovi/općine
Ciljne grupe	Djeca s teškoćama i invaliditetom, roditelji, stručno osoblje u institucijama

Veza sa strateškim ciljem	1.Unaprijediti prava i položaj OSI u Federaciji BiH		
Prioritet	1.2. Poticanje inkluzije, kvaliteta života i neovisnog življenja OSI		
Naziv mjere	1.2.8. Unaprijediti sistem prikupljanja, vođenja i korištenja podataka o OSI		
Opis mjere s okvirnim područjima djelovanja*	Mjera obuhvaća uspostavljanje jedinstvene baze podataka kroz uvezivanje baza podataka koje vode resori obrazovanja i nauke, zdravstva, socijalne zaštite i zapošljavanja, policije i pravosuđa. Podaci se trebaju voditi prema specifičnim potrebama resora ali i prema međunarodnim standardima praćenja i izvještavanja, što obavezno uključuje podatke vezane za dob, spol i nacionalnu pripadnost, odnosno podatke koji su navedeni u preporukama UN komiteta za prava OSI.		
Strateški projekti	Uspostavljanje jedinstvene, sveobuhvatne baze podataka o OSI		
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori	Polazne vrijednosti**	Ciljne vrijednosti***
	Uspostavljen sveobuhvatni sistem vođenja podataka o OSI	Ne	Da
Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Provođenje ove mjere omogućit će efikasnije planiranje konkretne ciljane podrške koja je potrebna OSI kako bi se obezbijedilo pružanje usluga u skladu s potrebama OSI		
Indikativna finansijska konstrukcija s izvorima finansiranja	Iznos: 4.000.000,00 KM Izvor: Budžeti institucija 60%, ostali izvori 40%		
Period implementacije mjere	6 godina (2025.-2030.)		
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	FMRSP		
Nosioci mjere	FMRSP, FMZ, FMON, FMKS, FZZS, FPRZOI, ZJZ, FMUP i kantonalna ministarstva iz navedenih federalnih resora		
Ciljne grupe	Stručno osoblje u institucijama, IT stručnjaci, administrator		

Veza sa strateškim ciljem	1.Unaprijediti prava i položaj OSI u Federaciji BiH
Prioritet	1.3. Jačanje kapaciteta i uloge OOSI

Naziv mjere	1.3.1. Jačati kapacitete OOSI		
Opis mjere s okvirnim područjima djelovanja*	Mjera će se realizovati kroz programe obuke i savjetovanja o specifičnim administrativno-finansijskim vještinama, te razumijevanja CRPD i zagovaranja za prava OSI. Također će se osigurati budžetska finansijska podrška reprezentativnih OOSI na svim nivoima organizovanja kao podrška programskih aktivnosti OOSI kroz dostupne izvore finansiranja.		
Strateški projekti	Uspostavljanje sistema reprezentativnog predstavljanja OSI Kapacitiranje OOSI i jačanje kompeticija i znanja OSI		
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori	Polazne vrijednosti**	Ciljne vrijednosti***
	Broj ciljanih programa jačanja kapaciteta OOSI o specifičnim administrativno-finansijskim vještinama, te razumijevanja CRPD i zagovaranja	0	50
	Broj institucija, koje budžetima planiraju namjenska sredstva za podršku rada OOSI	-	60
	Broj institucija koje su svojim propisima i praksom osigurale sudjelovanje OSI/OOSI u procesima odlučivanja	-	40
Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	OOSI koje imaju riješeno pitanje osnovnog finansiranja mogu da pokreću i vode projekte koji doprinose jačanju kapaciteta OOSI i boljem položaju OSI.		
Indikativna finansijska konstrukcija s izvorima finansiranja	Iznos: 31.500.000,00 KM Izvor: Budžeti Federacije, kantona, gradova/općina.		
Period implementacije mjere	6 godina (2025.-2030.)		
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	FMRSP, FMBI, KMRSP, KMBI, FPRZOI, gradovi/općine		
Nosioci mjere	FMRSP, FMBI, KMRSP, KMBI, FPRZOI, gradovi/općine		
Ciljne grupe	OOSI, OCZR, ORVI		

Veza sa strateškim ciljem	1.Unaprijediti prava i položaj OSI u Federaciji BiH		
Prioritet	1.3. Jačanje kapaciteta i uloge OOSI		
Naziv mjere	1.3.2. Osigurati sudjelovanje OOSI u procesima značajnim za populaciju OSI		
Opis mjere s okvirnim područjima djelovanja*	Mjera obuhvata uspostavljanje jasnih formalnih i transparentnih modela sudjelovanja OSI i OOSI u procesima koji se tiču njihovog položaja. Sve nadležne i odgovorne institucije trebaju imati utvrđene ove modele i raditi po istim. Predviđena je izrada kodeksa rada s OSI. Edukacija službenika koji rade na pitanjima vezanim za invalidnost, ili direktno s OSI i OOSI omogućit će potrebno znanje i vještine koje će unaprijediti procese, kao i odnos prema populaciji OSI.		
Strateški projekti	ADS - edukacije		
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori	Polazne vrijednosti**	Ciljne vrijednosti***
	Broj institucija koje su osigurale i provele specijalizirane programe obuke o pitanjima invalidnosti za službenike	0	30
	Uspostavljen model formalnih i transparentnih mehanizama za redovne konsultacije s OOSI	Ne	Da
	Uspostavljen kodeks ponašanja i evaluacije službenika prema pitanjima invalidnosti	Ne	Da
Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Unapređenje kapaciteta u nadležnim institucijama koje rade na pitanjima vezanim za invalidnost, razvijanje ambijenta razumijevanja kod službenika i povjerenja kod OSI.		

Indikativna finansijska konstrukcija s izvorima finansiranja	Iznos: 200.000,00 Izvor: Budžet FBiH, budžeti kantona, gradova/općina, donatori
Period implementacije mjere	6 godina (2025.-2030.)
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	Sve institucije koje u svom radu rješavaju pitanja značajna za položaj OSI, ADS
Nosioci mjere	ADS
Ciljne grupe	Službenici u svim institucijama koje su odgovorne za implementaciju Strategije

06-1113-657/24
Brosajeva, 28-01-2025

SAGLASAN 06

1

**IZVJEŠTAJ O PROVEDENOJ EX ANTE EVALUACIJI
STRATEGIJA ZA UNAPREĐENJE PRAVA I POLOŽAJA OSOBA S INVALIDITETOM U FEDERACIJI BIH
2025.-2030.**

Shodno ugovoru izrada ex-ante evaluacije sačinjavala je tri zadatka koji su trebali biti obrađeni i urađeni u predviđenom vremenskom periodu. Dakle, cjelokupan rad se sastojao od tri zadatka od koji je prvi bio:

- Prilagođavanje evaluacijskih metoda i izrada pomoćnih alata za evaluaciju strateškog dokumenta
- Prilagođene evaluacijske metode, uključujući sve pomoćne alate, te prezentirane i odobrene od nadležne institucije/tijela;
- Detaljan plan rada za Zadatak 1 i okvirni plan rada za Zadatak 2 izrađeni, usaglašeni i dostavljeni nadležnoj instituciji/tijelu;
- Inicijalni sastanci s nadležnom institucijom/tijelom održani i detaljan plan rada odobren;
- Kratak izvještaj o Zadatku 1 odobren od nadležne institucije/tijela.

Svi navedeni segmenti su urađeni u skladu sa Zadatkom 1 te su prilagođene evaluacijske metode i izrađeni pomoćni alati za evaluaciju strateškog dokumenta, u stalnoj komunikaciji sa nadležnom institucijom razrađen je plan rada za Zadatak 1 kao i nacrti plan rada za Zadatak 2 koji je usuglašen sa nadležnom institucijom. Nakon usaglašavanja svih elemenata Zadatka 1 prešlo se na aktivnosti Zadatka 2 koji su obuhvatali obaveze eksternog evaluatora na način da je potrebno uraditi:

- Detaljan plan rada za Zadatak 2 izrađen i usaglašen s nadležnom institucijom;
- Pomoćni alati za provođenje evaluacije kreirani i primijenjeni;
- Sastanci s interesnim stranama održani u skladu s usaglašenim planom rada;
- Nacrt evaluacijskog izvještaja urađen i dostavljen nadležnoj instituciji;
- Kratak izvještaj o Zadatku 2 odobren od nadležne institucije.

Kao i u Zadatku 1 kada je riječ o segmentima koji su obuhvaćeni radnim aktivnostima u Zadatku 2 isti su pripremljeni i usaglašeni sa nadležnom institucijom da bi se mogao dostaviti finalni izvještaj ex-ante evaluacije. Sve navedene obaveze su urađene u skladu sa dinamikom rada i u konsultacijama sa nadležnom institucijom.

Treći i finalni zadatak obuhvatio je segmente ključne za realizaciju ex-ante evaluacije koji je podrazumijevao sljedeće aktivnosti:

- Detaljan plan rada za Zadatak 3 izrađen i usaglašen s nadležnom institucijom;
- Evaluacijski izvještaj prezentiran predstavnicima Vlade (pripremljena kratka PowerPoint prezentacija);
- Svi relevantni komentari i sugestije vlade odražavaju se u finalnoj verziji evaluacijskog izvještaja;

- Finalni evaluacijski izvještaj podnesen i odobren od nadležne institucije/tijela

Shodno navedenim aktivnostima Ex-ante evaluacija je urađena i predstavljena relevantnim predstavnicima Vlade FBiH uz komentare koje segmente je nužno pojasniti ili unaprijediti radi harmoničnije konstrukcije dokumenta. Sam proces izrade Ex-ante evaluacije ogledao se kako je navedeno u nastavku. Proces izrade Sektorske strategije pod nazivom „Strategija za unapređenje prava i položaja osoba s invaliditetom u Federaciji BiH 2025.-2030.“ predvodilo je Federalno ministarstvo rada i socijalne politike (FMRSP), dok su u rad na sektorskom dokumentu bili uključeni Federalni zavod za programiranje razvoja (FZZPR), Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke (FMON), Federalno ministarstvo prometa i komunikacija (FMPK), Federalno ministarstvo za pitanja boraca i invalida odbrambeno-oslobodilačkog rata (FMBl), Federalno ministarstvo prostornog uređenja (FMPU), Federalno ministarstvo kulture i sporta (FMKS), Federalno ministarstvo razvoja, poduzetništva i obrta (FMRPO), Federalno ministarstvo zdravstva (FMZ), Federalno ministarstvo pravde (FMP), Federalni zavod za statistiku (FZS), Fond za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba s invaliditetom (FPRZOI) i Gender Centar Federacije BiH (GCFBiH). U Strateškom dokumentu „Strategija za unapređenje prava i položaja osoba s invaliditetom u Federaciji BiH 2025.-2030.“ ispoštovane su smjernice UN konvencije o pravima OSI, prema kojoj se OSI trebaju uključiti u kreiranje svih rješenja koja su značajna za njihov položaj i punu integraciju, tako su u izradu Sektorske strategije direktno uključeni i predstavnici organizacija osoba s invaliditetom (OOSI), odnosno Vijeće organizacija OSI FBiH sa dva predstavnika (VOOSIFBiH), kao i Koordinacioni odbor Koalicija OSI u FBiH sa dva predstavnika (KOKOSIFBiH), Savez ratnih vojnih invalida FBiH (SRVIFBiH) i Regionalna koordinacija MyRight za Evropu. Putem radnih tijela i drugih koordinacionih i participatornih mehanizama osiguralo se učešće kantona, jedinica lokalne samouprave, poslovne zajednice, nevladinog sektora, te ostalih zainteresiranih strana. FMRSP je osiguralo uključenost OSI i kroz izbor Udruženja slijepih Kantona Sarajevo za izvršioca tehničke podrške u procesu pripreme, štampanja i promocije Sektorske Strategije. U skladu sa Zakonom o razvojnom planiranju i upravljanju razvojem te Uredbom o evaluaciji strateških dokumenata, bilo je neophodno sprovesti vanjsku prethodnu, odnosno ex-ante evaluaciju Sektorske strategije kao dio procesa pripreme svakog strateškog dokumenta. Ex-ante evaluaciju proveo je funkcionalno i organizacijski nezavisan ekspert u saradnji s relevantnim institucijama, prvenstveno FMRSP-om, koji je predvodio proces izrade strategije, kao i drugim učesnicima uključenim u taj proces. Osnovni cilj eksterne evaluacije ekspertskog tipa jeste unapređenje kvalitete dokumenta kao i njena mogućnost implementacije kroz naredne korake.

Ex-ante evaluacija je zakonska obaveza proizašla iz pravnog okvira strateškog planiranja u Federaciji Bosne i Hercegovine (FBiH). Zadatak evaluatora je nezavisna procjena kvalitete situacione analize, definiranih ciljeva, prioriteta i mjera, kao i interne i eksterne usklađenosti te interventne logike. Ove aktivnosti bi trebale doprinijeti poboljšanju kvalitete Sektorske strategije,

jednostavnije implementacije, te jačanju odgovornosti i transparentnosti u procesu kreiranja politika koje obuhvataju segmente tretirane u strategiji. Za ostvarenje ciljeva evaluacije razvijen je niz evaluacijskih pitanja koja su, zajedno s komentarima i preporukama, predstavljena u glavnom dijelu ovog dokumenta. Evaluacija se fokusira na aspekte: relevantnosti, efektivnosti i koherentnosti nacrtu Strateškog dokumenta; procjenu relevantnosti i konzistentnosti Strateškog dokumenta u odnosu na trenutna internacionalna i nacionalna dešavanja, usklađenost sa pravnim okvirom i internacionalnim obavezama; analizu efektivnosti i interne i eksterne koherentnosti Strateškog dokumenta; odgovor na pitanje u kojoj mjeri predviđene aktivnosti mogu realizovati mjere, prioritete i ciljeve Sektorske strategije; procjenu mogućnosti sistema monitoringa i evaluacije (MIE sistema) da pruža pravovremene i kvalitetne informacije donosiocima odluka; procjenu adekvatnosti finansijskog okvira i formuliranje preporuka za unapređenje kvaliteta dokumenta.

Metodologija evaluacije temelji se na Zakonu o razvojnom planiranju i upravljanju razvojem FBiH, Uredbi o izradi strateških dokumenata FBiH, Uredbi o evaluaciji strateških dokumenata FBiH te pregledu relevantnih dokumenata i literature. U procesu izrade ex-ante evaluacije korišten je kvalitativni istraživački pristup, uključujući metode i tehnike analize sadržaja dokumenata i desk istraživanje čime je bilo moguće izvršiti procjenu usklađenosti procesa i aktivnosti pripreme Sektorske strategije sa pravnim okvirom, analizu koherentnosti, te interne i eksterne usklađenosti dokumenta. Kvalitativni pristup omogućio je i analizu adekvatnosti i usklađenosti indikatora sa odgovarajućim mjerama, prioritetima i ciljevima. Proces provođenja ex-ante evaluacije uključivao je pregled i analizu relevantne dokumentacije kao i razgovore s predstavnicima FMRSP, koji su se provodili face-two-face putem ili primjenom digitalnih alata. Ključni kriteriji za ex-ante evaluaciju su relevantnost, koherentnost, konzistentnost i efektivnost. FMRSP je za potrebe evaluacije omogućilo pristup Nacrtu Sektorske strategije, svim relevantnim radnim dokumentima, te kontaktima učesnika u procesu.

U procesu izrade Nacrta Sektorske strategije ispoštovan je otvoreni metod koordinacije, princip ravnopravnosti spolova i jednakih mogućnosti, te princip horizontalne i vertikalne koordinacije. Nacrt Sektorske strategije sadrži skraćenu verziju strateške platforme u koju je integrirana situaciona analiza, kao i definira vizija te jedan strateški cilj, tri prioriteta kao i 12 mjera. Detaljna razrada svih dvanaest mjera je urađena adekvatno kako prema obimu tako i prema sadržaju i definirana je u skladu sa Uredbom o izradi strateških dokumenata u FBiH gdje se navodi da mjere minimalno pored svih ostalih elemenata (Član 12, stav 2) trebaju sadržavati opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja (aktivnosti) kao i razvojni efekat. Uvidom u Nacrt sektorske strategije konstatiram da ista ne sadrži strateške projekte što bi bilo važno nadopuniti u smislu potpunosti sektorske strategije ali i lakšeg nadzora implementacije strateškog dokumenta. Svih 12 mjera su jasno opisane i većinom adekvatno nazvane te postoji jasna veza cilja, prioriteta i mjera.

Deskripcija mjera većinom je urađena prikladno i u skladu sa Uredbom u kojoj se navodi da je potrebno navesti razvojne efekte, period implementacije, nosioca aktivnosti, indikativne finansijske konstrukcije mjere kao i ciljnu skupinu, što se većinom može identificirati u razrađenim mjerama u prilogu dokumenta Sektorske strategije.

Teorija promjene ili interventna logika nije kreirana tokom pripreme Sektorskog strateškog dokumenta, međutim, jeste kroz pripremu situacione analize. Također je korištena SWOT analiza kao alat za teoriju promjene i na osnovu toga su definirane mjere. Pored navedenog u situacionoj analizi definirani su strateški fokusi i ciljevi sa indikatorima na osnovu SWOT analize. Definirani su strateški fokusi koji oslikavaju dimenzije definirane u SWOT analizi. Sistem indikatora uz određeni broj korekcija koje su navedena u prilogu, je u skladu sa Uredbom o izradi strateških dokumenata kroz navođenje baznih linija, polaznih i ciljnih vrijednosti kao i korekcije kada je riječ o broju indikatora i načinu kako su formulirani.

Sarajevo, 27.01.2025. godine

Evaluuator
prof. dr. Amer Osmić

EX-ANTE EVALUACIJA

NACRT STRATEGIJE ZA UNAPREĐENJE PRAVA I
POLOŽAJA OSOBA S INVALIDITETOM
U FEDERACIJI BiH 2025. – 2030.

Sarajevo, oktobar 2024. godine

SADRŽAJ

SAŽETAK	3
UVODNE NAPOMENE.....	6
EVALUACIJSKI KRITERIJI I PITANJA (EX-ANTE EVALUACIJA)	9
ZAKLJUČCI I PREPORUKE.....	24
PRILOG 1 – PREGLED INDIKATORA	25
PRILOG 2: PRIJEDLOG INDIKATORA U SKLADU SA SEKTORSKOM STRATEGIJOM.....	36

SAŽETAK

Proces izrade Sektorske strategije pod nazivom „Strategija za unapređenje prava i položaja osoba s invaliditetom u Federaciji BiH 2025.-2030.“ predvodilo je Federalno ministarstvo rada i socijalne politike (FMRSP), dok su u rad na sektorskom dokumentu bili uključeni Federalni zavod za programiranje razvoja (FZZPR), Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke (FMON), Federalno ministarstvo prometa i komunikacija (FMPK), Federalno ministarstvo za pitanja boraca i invalida odbrambeno-oslobodilačkog rata (FMBI), Federalno ministarstvo prostornog uređenja (FMPU), Federalno ministarstvo kulture i sporta (FMKS), Federalno ministarstvo razvoja, poduzetništva i obrta (FMRPO), Federalno ministarstvo zdravstva (FMZ), Federalno ministarstvo pravde (FMP), Federalni zavod za statistiku (FZS), Fond za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba s invaliditetom (FPRZOI) i Gender Centar Federacije BiH (GCFBIH). U Strateškom dokumentu „Strategija za unapređenje prava i položaja osoba s invaliditetom u Federaciji BiH 2025.-2030.“ ispoštovane su smjernice UN konvencije o pravima OSI, prema kojoj se OSI trebaju uključiti u kreiranje svih rješenja koja su značajna za njihov položaj i punu integraciju, tako su u izradu Sektorske strategije direktno uključeni i predstavnici organizacija osoba s invaliditetom (OOSI), odnosno Vijeće organizacija OSI FBiH sa dva predstavnika (VOOSIFBIH), kao i Koordinacioni odbor Koalicija OSI u FBiH sa dva predstavnika (KOKOSIFBIH), Savez ratnih vojnih invalida FBiH (SRVIFBIH) i Regionalna koordinacija MyRight za Evropu. Putem radnih tijela i drugih koordinacionih i participatornih mehanizama osiguralo se učešće kantona, jedinica lokalne samouprave, poslovne zajednice, nevladinog sektora, te ostalih zainteresiranih strana. FMRSP je osiguralo uključenost OSI i kroz izbor Udruženja slijepih Kantona Sarajevo za izvršioca tehničke podrške u procesu pripreme, štampanja i promocije Sektorske Strategije. U skladu sa Zakonom o razvojnom planiranju i upravljanju razvojem te Uredbom o evaluaciji strateških dokumenata, bilo je neophodno sprovesti vanjsku prethodnu, odnosno ex-ante evaluaciju Sektorske strategije kao dio procesa pripreme svakog strateškog dokumenta. Ex-ante evaluaciju proveo je funkcionalno i organizacijski nezavisan ekspert u saradnji s relevantnim institucijama, prvenstveno FMRSP-om, koji je predvodio proces izrade strategije, kao i drugim učesnicima uključenim u taj proces. Osnovni cilj eksterne evaluacije ekspertskog tipa jeste unapređenje kvalitete dokumenta kao i njena mogućnost implementacije kroz naredne korake.

Ex-ante evaluacija je zakonska obaveza proizašla iz pravnog okvira strateškog planiranja u Federaciji Bosne i Hercegovine (FBiH). Zadatak evaluatora je nezavisna procjena kvalitete situacione analize, definiranih ciljeva, prioriteta i mjera, kao i interne i eksterne usklađenosti te interventne logike. Ove aktivnosti bi trebale doprinijeti poboljšanju kvalitete Sektorske strategije, jednostavnije implementacije, te jačanju odgovornosti i transparentnosti u procesu kreiranja

politika koje obuhvataju segmente tretirane u strategiji. Za ostvarenje ciljeva evaluacije razvijen je niz evaluacijskih pitanja koja su, zajedno s komentarima i preporukama, predstavljena u glavnom dijelu ovog dokumenta. Evaluacija se fokusira na aspekte: relevantnosti, efektivnosti i koherentnosti nacrtu Strateškog dokumenta; procjenu relevantnosti i konzistentnosti Strateškog dokumenta u odnosu na trenutna internacionalna i nacionalna dešavanja, usklađenost sa pravnim okvirom i internacionalnim obavezama; analizu efektivnosti i interne i eksterne koherentnosti Strateškog dokumenta; odgovor na pitanje u kojoj mjeri predviđene aktivnosti mogu realizovati mjere, prioritete i ciljeve Sektorske strategije; procjenu mogućnosti sistema monitoringa i evaluacije (MiE sistema) da pruža pravovremene i kvalitetne informacije donosiocima odluka; procjenu adekvatnosti finansijskog okvira i formuliranje preporuka za unapređenje kvaliteta dokumenta.

Metodologija evaluacije temelji se na Zakonu o razvojnom planiranju i upravljanju razvojem FBiH, Uredbi o izradi strateških dokumenata FBiH, Uredbi o evaluaciji strateških dokumenata FBiH te pregledu relevantnih dokumenata i literature. U procesu izrade ex-ante evaluacije korišten je kvalitativni istraživački pristup, uključujući metode i tehnike analize sadržaja dokumenata i desk istraživanje čime je bilo moguće izvršiti procjenu usklađenosti procesa i aktivnosti pripreme Sektorske strategije sa pravnim okvirom, analizu koherentnosti, te interne i eksterne usklađenosti dokumenta. Kvalitativni pristup omogućio je i analizu adekvatnosti i usklađenosti indikatora sa odgovarajućim mjerama, prioritetima i ciljevima. Proces provođenja ex-ante evaluacije uključivao je pregled i analizu relevantne dokumentacije kao i razgovore s predstavnicima FMRSP, koji su se provodili face-two-face putem ili primjenom digitalnih alata. Ključni kriteriji za ex-ante evaluaciju su relevantnost, koherentnost, konzistentnost i efektivnost. FMRSP je za potrebe evaluacije omogućilo pristup Nacrtu Sektorske strategije, svim relevantnim radnim dokumentima, te kontaktima učesnika u procesu.

U procesu izrade Nacrta Sektorske strategije ispoštovan je otvoreni metod koordinacije, princip ravnopravnosti spolova i jednakih mogućnosti, te princip horizontalne i vertikalne koordinacije. Nacrt Sektorske strategije sadrži skraćenu verziju strateške platforme u koju je integrirana situaciona analiza, kao i definira vizija te jedan strateški cilj, tri prioriteta kao i 12 mjera. Detaljna razrada svih dvanaest mjera je urađena adekvatno kako prema obimu tako i prema sadržaju i definirana je u skladu sa Uredbom o izradi strateških dokumenata u FBiH gdje se navodi da mjere minimalno pored svih ostalih elemenata (Član 12, stav 2) trebaju sadržavati opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja (aktivnosti) kao i razvojni efekat. Uvidom u Nacrt sektorske strategije konstatiram da ista ne sadrži strateške projekte što bi bilo važno nadopuniti u smislu kompletnosti sektorske strategije ali i lakšeg nadzora implementacije strateškog dokumenta. Svih 12 mjera su jasno opisane i većinom adekvatno nazvane te postoji jasna veza cilja, prioriteta i mjera. Deskripcija mjera većinom je urađena prikladno i u skladu sa Uredbom u kojoj se navodi da je

potrebno navesti razvojne efekte, period implementacije, nosioca aktivnosti, indikativne finansijske konstrukcije mjere kao i ciljnu skupinu, što se većinom može identificirati u razrađenim mjerama u prilogu dokumenta Sektorske strategije.

Teorija promjene ili interventna logika nije kreirana tokom pripreme Sektorskog strateškog dokumenta, međutim, jeste kroz pripremu situacione analize. Također je korištena SWOT analiza kao alat za teoriju promjene i na osnovu toga su definirane mjere. Pored navedenog u situacionoj analizi definirani su strateški fokusi i ciljevi sa indikatorima na osnovu SWOT analize. Definirani su strateški fokusi koji oslikavaju dimenzije definirane u SWOT analizi. Sistem indikatora uz određeni broj korekcija koje su navedena u prilogu, je u skladu sa Uredbom o izradi strateških dokumenata kroz navođenje baznih linija, polaznih i ciljnih vrijednosti kao i korekcije kada je riječ o broju indikatora i načinu kako su formulirani.

UVODNE NAPOMENE

Proces izrade Sektorske strategije pod nazivom „Strategija za unapređenje prava i položaja osoba s invaliditetom u Federaciji BiH 205.-2030.“ (u skladu sa Zaključkom Vlade FBiH V. broj: 1408/2024 od 29.08.2024. godine) predvodilo je Federalno ministarstvo rada i socijalne politike (FMRSP), uz ključnu saradnju kantonalnih ministarstava nadležnih za pitanja koja se tiču osoba sa invaliditetom (OSI) te Koordinacionog odbora Koalicija osoba sa invaliditetom u FBiH kao i organizacije MyRight. U skladu sa Zakonom o razvojnom planiranju i upravljanju razvojem te Uredbom o evaluaciji strateških dokumenata, bilo je neophodno sprovesti vanjsku prethodnu, odnosno ex-ante evaluaciju Sektorske strategije kao dio procesa pripreme svakog strateškog dokumenta. Ex-ante evaluaciju proveo je funkcionalno i organizacijski nezavisan ekspert u saradnji sa relevantnim institucijama, prvenstveno FMRSP-om, koji je predvodio proces izrade strategije, kao i drugim učesnicima uključenim u proces. Osnovni cilj eksterne evaluacije ekspertskog tipa jeste unapređenje kvalitete dokumenta kao i njena mogućnost implementacije kroz naredne korake. Nalazi nezavisne evaluacije dostavljeni su FMRSP-u, koje je učestvovalo u pripremi evaluacijskog izvještaja. FMRSP će izvještaj o provedenoj evaluaciji priložiti uz Sektorsku strategiju pod nazivom „Strategija za unapređenje prava i položaja osoba s invaliditetom u Federaciji BiH 2025.-2030.“ prilikom njenog usvajanja, a isti će biti objavljen na službenoj web stranici FMRSP-a.

Ex-ante evaluacija je tip evaluacije koja se provodi prije nego što započne implementacija određenog programa, projekta ili strategije. Njena svrha je procijeniti potencijalne efekte, prednosti i slabosti npr. strateškog dokumenta, kako bi se prepoznale i otklonile eventualne prepreke i nedostatci. Ovaj tip evaluacije posebno doprinosi usmjeravanju planova prema postizanju optimalnih rezultata, smanjenju rizika od neuspjeha i maksimiziranju koristi za ciljnu populaciju. Evaluator je posebnu pažnju posvetio relevantnosti Sektorske strategije, naročito u pogledu njene usklađenosti sa internacionalnim dokumentima i potrebama društva, prikazanim kroz situacionu i SWOT analizu. Poseban fokus evaluator je odredio prema okviru strateških ciljeva, prioriteta, mjera i odgovarajućih indikatora.

Predmet i cilj ex-ante evaluacije Ex-ante evaluacija je zakonska obaveza proizašla iz pravnog okvira strateškog planiranja u Federaciji Bosne i Hercegovine (FBiH). Zadatak evaluatora je nezavisna procjena kvalitete situacione analize, definiranih ciljeva, prioriteta i mjera, kao i interne i eksterne usklađenosti te interventne logike. Ove aktivnosti bi trebale doprinijeti poboljšanju kvalitete Sektorske strategije, jednostavnije implementacije, te jačanju odgovornosti i transparentnosti u procesu kreiranja politika koje obuhvataju segmente tretirane u strategiji. Osnovni cilj ex-ante evaluacije je analiza procesa pripreme Sektorske strategije, procjena relevantnosti ciljeva, prioriteta i mjera s obzirom na provedenu analizu stanja u sektoru politika i položaja OSI u FBiH, te usklađenost sa strateškim smjernicama i politikama na nivou Bosne i Hercegovine. Također,

evaluacija ima zadatak osigurati transparentnost i dodatnu odgovornost u pripremi dokumenta, unaprijediti njegovu koherentnost te procijeniti adekvatnost predloženog indikativnog finansijskog okvira.

Vremenski okvir za provođenje evaluacije - Ex-ante evaluacija predstavlja sastavni dio pripreme Sektorske strategije „Strategija za unapređenje prava i položaja osoba s invaliditetom u Federaciji BiH 2025.-2030.“ i provodi se na nacrtu dokumenta, prije nego što bude upućen u formalnu proceduru za pribavljanje mišljenja i usvajanje od nadležnih institucija na nivou FBiH. Izrada nacrtu evaluacijskog izvještaja trajala je 30 dana od dana potpisivanja ugovora sa FMRSP.

Metodologija evaluacije temelji se na Zakonu o razvojnom planiranju i upravljanju razvojem FBiH, Uredbi o izradi strateških dokumenata FBiH, Uredbi o evaluaciji strateških dokumenata FBiH te pregledu relevantnih dokumenata i literature. U procesu izrade ex-ante evaluacije korišten je kvalitativni istraživački pristup, uključujući metode i tehnike analize sadržaja dokumenata i desk istraživanje čime je bilo moguće izvršiti procjenu usklađenosti procesa i aktivnosti pripreme Sektorske strategije sa pravnim okvirom, analizu koherentnosti, te interne i eksterne usklađenosti dokumenta. Kvalitativni pristup omogućio je i analizu adekvatnosti i usklađenosti indikatora s odgovarajućim mjerama, prioritetima i ciljevima. Proces provođenja ex-ante evaluacije uključivao je pregled i analizu relevantne dokumentacije kao i razgovore s predstavnicima FMRSP-a, koji su se provodili face-two-face putem ili primjenom digitalnih alata.

Ključni kriteriji za ex-ante evaluaciju su relevantnost, koherentnost, konzistentnost i efektivnost. FMRSP je za potrebe evaluacije omogućilo pristup Nacrtu Sektorske strategije, svim relevantnim radnim dokumentima, te kontaktima učesnika u procesu. Također, FMRSP je aktivno učestvovalo u razmatranju preporuka i davanju mišljenja o njima. Tokom pripreme metodologije za ex-ante evaluaciju, uz definisanje kriterija, postavljena su i evaluacijska pitanja na osnovu kojih je izrađen izvještaj. Ova pitanja su razvijena u skladu s Uredbom o evaluaciji strateških dokumenata te internacionalnim standardima i praksom u oblasti evaluacije strateških dokumenata.

Metodologija također obuhvata razvoj evaluacijskih pitanja koja su poslužila kao osnova za pripremu evaluacije. Pitanja su izrađena u skladu s Uredbom o evaluaciji strateških dokumenata, uzimajući u obzir specifičnosti ex-ante pristupa, unutar kojeg kriteriji poput uticaja, efikasnosti i održivosti, (iako spomenuti u Uredbi), nisu primjenjivi na ovu vrstu evaluacije. Za ostvarenje ciljeva evaluacije razvijen je niz evaluacijskih pitanja koja su, zajedno s komentarima i preporukama, predstavljena u glavnom dijelu ovog dokumenta. Evaluacija se fokusira na sljedeće aspekte:

⇒ relevantnost, efektivnost i koherentnost nacrtu Strateškog dokumenta;

- ⇒ procjenu relevantnosti i konzistentnosti Strateškog dokumenta u odnosu na trenutna internacionalna i nacionalna dešavanja, usklađenost sa pravnim okvirom i internacionalnim obavezama;
- ⇒ analizu efektivnosti i interne i eksterne koherentnosti Strateškog dokumenta;
- ⇒ odgovor na pitanje u kojoj mjeri predviđene aktivnosti mogu realizovati mjere, prioritete i ciljeve Sektorske strategije;
- ⇒ procjenu mogućnosti sistema monitoringa i evaluacije (MiE sistema) da pruža pravovremene i kvalitetne informacije donosiocima odluka;
- ⇒ procjenu adekvatnosti finansijskog okvira
- ⇒ formuliranje preporuka za unapređenje kvaliteta dokumenta.

Sadržaj izvještaja o ex-ante evaluaciji organiziran je na način da je na početku predstavljen izvršni sažetak zajedno sa uvodnim napomenama. Zatim je predstavljena metodologija koja je primijenjena tokom evaluacije. U glavnom dijelu prikazani su ključni nalazi evaluacije, dok su na kraju izvještaja dati zaključci s preporukama.

EVALUACIJSKI KRITERIJI I PITANJA (EX-ANTE EVALUACIJA)

Ovaj dio dokumenta pruža pregled evaluacijskih pitanja, zajedno s odgovorima na svako od njih. Evaluacijske kriterije možemo definirati kao standardi ili smjernice koje se koriste za ocjenjivanje kvaliteta, učinkovitosti i relevantnosti određene politike, programa, projekta, strategije ili aktivnosti. Evaluacijski kriteriji (EK) služe kao osnovni okvir za procjenu postignuća postavljenih ciljeva, adekvatnosti resursa, usklađenosti sa definiranim strategijama, te održivosti rezultata. Evaluacijski kriteriji omogućavaju objektivnu analizu i identifikaciju nedostataka i prednosti te pružaju osnovu za donošenje informisanih odluka u vezi s budućim poboljšanjima ili izmjenama evaluiranog sadržaja. Evaluacijski kriteriji su definirani kroz evaluacijska pitanja koja su postavljena u toku procesa ex-ante evaluacije kojih je ukupno dvadeset (20). Definirana evaluacijska pitanja:

- EP 1.1 Je li ispunjen Otvoreni metod koordinacije (OMK)?
- EP 1.2 Da li je i kako ispoštovan princip horizontalne i vertikalne koordinacije?
- EP 1.3 Da li je i kako ispunjen princip partnerstva?
- EP 1.4 Kako je ispoštovan princip javnosti i transparentnosti?
- EP 1.5 Da li je izrada strateške platforme u skladu s pravnim okvirom?
- EP 1.6 Da li je ispoštovana faza identifikacije strateških projekata?
- EP 1.7 Da li je udovoljeno fazi izrade indikativnog finansijskog okvira?
- EP 1.8 Da li je u Strategiji definisan način provođenja, praćenja, izvještavanja i evaluacije Strategije?
- EP 1.9 Kako je proveden proces konsultacija?

- EP 2.1 Jesu li identificirani ciljevi, prioriteti i mjere u skladu sa državnim, EU i SDG prioritetima i ciljevima?
- EP 2.2 U kojoj mjeri je osigurana konzistentnost finansijskog okvira sa ciljevima Strategije?

- EP 3.1 Postoji li komplementarnost i sinergija između definiranih mjera, prioriteta i ciljeva?

- EP 4.1 Da li aktivnosti pretpostavljene u mjerama doprinose ostvarenju cilja/outcome mjere? Da li su mjere adekvatne za implementaciju prioriteta i ciljeva?
- EP 4.2 Postoji li pripremljena interventna logika Strategije? Uključuje li logičku vezu između ciljeva i izazova definiranih u SWOT i TOWS analizi? Da li su predložene mjere relevantne iz ugla dijagnostike rasta i situacione analize?
- EP 4.3 Da li su ofanzivne mjere usklađene sa strateškim ciljevima? Da li su definirani strateški projekti sa svim elementima?

- EP 5.1 Da li svaki cilj, prioritet i mjera imaju adekvatan broj indikatora?
- EP 5.2 U kojoj mjeri predloženi indikator reflektiraju očekivani ishod cilja, prioriteta i mjere? Do kojeg nivoa su indikator jedinica mjere za ono što je navedeno nazivom i sadržajem strateškog cilja, prioriteta i mjere?
- EP 5.3 Do kog nivoa su indikator jasni, relevantni i nedvosmisleni?
- EP 5.4 Vrijednosti, izvori, bazne linije i ciljevi indikatora su navedeni i dostupni? Postoje li ograničenja za adekvatan monitoring indikator rezultata? Postoji li potreba za posebnim aktivnostima kao priprema za monitoring poput treninga osoblja ili organizacije saradnje s ministarstvima ili institucijama koje su izvori podataka? Jesu li ove aktivnosti predviđene dokumentom i je li predviđena uspostava elektronske evidencije indikator ostvarivanja cilja, prioriteta i mjera?
- EP 5.5 Da li su postavljene bazne linije indikatora? Da li indikator sadrže polazne i ciljne vrijednosti?

Na početku su predstavljena pitanja i odgovori vezani za pridržavanje principa koji bi trebali biti primijenjeni prilikom izrade strateških dokumenata na području Federacije Bosne i Hercegovine. Principi uključuju otvoreni metod koordinacije, te principe horizontalne i vertikalne koordinacije, javnosti i transparentnosti.

Pored navedenog, ex-ante evaluacija obuhvatila je analizu načina (metoda) izbora strateških ciljeva, prioriteta i mjera, kao i (pro)ocjenu njihove usklađenosti sa ciljevima definiranim u strateškim dokumentima viših nivoa vlasti i/ili internacionalnim dokumentima koji tretiraju položaj osoba sa invaliditetom. Proces evaluacije uključivao je i identifikaciju razvojnih izazova istaknutih kroz SWOT analizu, te njihovu povezanost (konekciju) sa predloženim mjerama. Prilikom izrade Nacrta sektorske strategije bilo je neophodno osigurati internu i eksternu koherentnost dokumenta. Evaluacijski proces se koristi za utvrđivanje kompatibilnosti različitih elemenata strategije, kao i njene harmonizacije sa ostalim razvojnim dokumentima na istoj ili višoj institucionalnoj razini. Analiza interventne logike temelji se na ocjeni kauzalnosti (uzročno-posljedični odnos) između definisanih ciljeva, prioriteta, mjera i predloženih aktivnosti, te očekivanih rezultata i njihove povezanosti sa planiranim učincima. Predmet evaluacijskog procesa su bili i definirani prioriteti i mjere te njihovi odgovarajući indikatori. Polazište za praćenje rezultata implementacije Sektorske strategije su indikatori ishoda na nivou mjera i prioriteta. Evaluacijom je također obuhvaćen i predloženi sistem monitoringa i evaluacije (MiE) implementacije Sektorske strategije. U tom kontekstu procjenjuje se da li i na koji način predviđeni MiE sistem osigurava adekvatno informisanje donosioca odluka i u kojoj mjeri indikatori reflektiraju efekte implementacije mjere, odnosno promjenu.

Ex-ante evaluacija ocjenjuje i konzistentnost indikativnog finansijskog okvira u smislu alokacije sredstava prema različitim prioritetima i mjerama, kao i procjenu dostupnosti izvora finansiranja Sektorske strategije. Alokacije sredstava trebale bi biti usklađene s razvojnim izazovima definiranim kroz provedenu SWOT analizu.

KRITERIJ: PRAVNI OKVIR I PROCES PRIPREME STRATEGIJE RAZVOJA

EP 1.1 Da li je ispunjen otvoreni metod koordinacije (OMK)?

Nalazi i preporuke:

OMK podrazumijeva provedbu konsultacija i usaglašavanja svih nivoa vlasti u Federaciji BiH, te drugih interesnih strana sa ciljem zajedničkog definiranja razvojnih pravaca strateških dokumenata u Federaciji BiH. U procesu oblikovanja Nacrta Sektorske strategije ispunjen je kriterij OMK kao i kriterij ravnopravnosti spolova. OMK je ispunjen na način da su u proces izrade sektorske strategije bile uključene i na osnovu zapisnika vršile redovne konsultacije sve relevantne institucije koje su značajne za izradu Sektorske strategije na čelu sa Federalno ministarstvo rada i socijalne politike (FMRSP), zatim učesnicima u procesu izrade Federalni zavod za programiranje razvoja (FZZPR); Federalnog ministarstva obrazovanja i nauke (FMON); Federalno ministarstvo prometa i komunikacija (FMPIK); Federalno ministarstvo za pitanja boraca i invalida odbrambeno-oslobodilačkog rata (FMBI); Federalno ministarstvo prostornog uređenja (FMPU); Federalno ministarstvo kulture i sporta (FMKS); Federalno ministarstvo razvoja, poduzetništva i obrta (FMRPO); Federalno ministarstvo zdravstva (FMZ); Federalno ministarstvo pravde (FMP); Federalni zavod za statistiku (FZS); Fond za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba sa invaliditetom (FOND) i Gender Centar Federacije BiH (GVFBiH). Također, u proces izrade Nacrta strateškog dokumenta uključeni su i Vijeće organizacija osoba sa invaliditetom Federacije BiH (VOOSIF BiH); Koordinacioni odbor Koalicija osoba sa invaliditetom u FBiH (KOOSI FBiH); Organizacija MyRight i Savez ratnih vojnih invalida Federacije BiH. Uredbom (član 5. stav 2) definirano je da je potrebno da se u procesima izrade strateških dokumenata ispuni kriterij rodne zastupljenosti od minimalno 40% manje zastupljenog spola, što je u skladu sa Zakonom o ravnopravnosti spolova Bosne i Hercegovine. Temeljem Rješenja Broj: 06-31/3-2099/23 od 05.12.2023. godine o formiranju radne grupe za izradu Strategije za unapređenje prava i položaja osoba sa invaliditetom u Federaciji Bosne i Hercegovine 2025.-2030. godine, kriterij koji se tiče rodne ravnopravnosti je ispunjen na način da radnu grupu čine 10 muškaraca i 13 žena, što je procentualni odnos 43,8% (M) naspram 56,2% (Ž) čime je evidentno da nije bilo prepreka u ispunjavanju kriterija rodne jednakosti, kao ni OMK u skladu sa svim analiziranim zapisnicima koji su dostavljeni pri izradi ex-ante evaluacije.

Konstatira se ispunjenost kriterija i nema dodatnih preporuka.

Komentar FMRSP: Nalaz evaluatora se uvažava. FMRSP je vodilo računa kako prilikom formiranja radne grupe za izradu strateškog dokumenta, tako i tokom provođenja javnih i stručnih konsultacija da zadovolji kriterij otvorene metode koordinacije, horizontalno,

vertikalno a posebno u smislu uključivanja osoba s invaliditetom u odnosu na različite i specifične potrebe OSI koje su povezane sa vrstom invalidnيتeta.

Zaključna ocjena: Komentar je prihvatljiv.

EP 1.2 Da li je i kako ispoštovan princip horizontalne i vertikalne koordinacije?

Nalazi i preporuke:

Horizontalna koordinacija podrazumijeva koordinirano postupanje u procesu izrade strateških dokumenata na istom nivou vlasti u Federaciji, kantonima i Jedinicama lokalne samouprave, radi ostvarenja zajedničkih razvojnih ciljeva. Dok vertikalna koordinacija podrazumijeva ujednačeno i koordinirano postupanje u procesima izrade i usklađivanja strateških dokumenata na različitim razinama vlasti u Federaciji, radi osiguravanja zajedničkih razvojnih pravaca, te usklađenost sa relevantnim strateškim dokumentima Bosne i Hercegovine, relevantnim dokumentima iz procesa evropskih integracija i međunarodno prihvaćenim globalnim ciljevima održivog razvoja.

Nacrt Sektorskog strateškog dokumenta „Strategija za unapređenje prava i položaja osoba s invaliditetom u Federaciji BiH 2025.-2030.“ je rađen u periodu od decembra 2023. godine (kada je imenovana Radna grupa) do aprila 2024. godine (pet mjeseci). U svrhu izrade strateškog dokumenta korišteni su resursi Radne grupe, kao i dostupni podaci koji se tiču osoba sa invaliditetom (OSI) na svim nivoima vlasti u FBiH. Vlada Federacije BiH je donijela Odluku o izradi Strategije za unapređenje prava i položaja osoba s invaliditetom u Federaciji Bosne i Hercegovine 2025.-2030. godine u novembru 2023. godine te zadužila Federalno ministarstvo rada i socijalne politike za provedbu. Radna grupa koju je činilo 17 predstavnika vladinih institucija kao i šest predstavnika OSI (VOOSI, KOKOSI, MYRight i Savez RVI FBiH) kroz četiri zajednička sastanka izradila je prijedlog strateškog dokumenta. Strategija za unapređenje prava i položaja osoba s invaliditetom u Federaciji BiH 2025.-2030 predstavlja strateški dokument institucija vlasti čijom se sistemskom implementacijom osigurava unapređenje prava i položaja osoba sa invaliditetom u FBiH. Konstatira se ispunjenost principa horizontalne i vertikalne koordinacije i nema dodatnih preporuka.

Komentar FMRSР: Nalaz evaluatora se uvažava. Pitanje poštivanja koordinacije navedeno u EP. 1.1.

Zaključna ocjena: Komentar je prihvatljiv.

EP 1.3 Da li je i kako ispunjen princip partnerstva?

Nalazi i preporuke:

Princip partnerstva podrazumijeva saradnju svih nivoa vlasti u Federaciji BiH, kao i saradnju sa socio-ekonomskim partnerima u procesu izrade strateških dokumenata. U toku izrade Strateškog dokumenta djelimično je ostvaren princip partnerstva, kroz analizu dokumenta i pratećih akata nije evidentirana uključenost Saveza općina i gradova (SOG) što se preporučuje u narednom periodu. Izuzev ovog nedostajućeg segmenta uočava se da je princip partnerstva ispunjen jer su u izradi Sektorskog strateškog dokumenta uključeni kako relevantni predstavnici vlasti tako i socio-ekonomski partneri. Konstatira se djelimična ispunjenost principa partnerstva. Preporuka je uključivanje SOG u proces izrade Strateškog dokumenta.

Komentar FMRSF: Prilikom formiranja Radne grupe za izradu ove strategije vodilo se računa da različiti nivoi vlasti u Federaciji BiH budu zastupljeni kroz uključivanje OOSI sa različitih nivoa vlasti i iz različitih vrsta invaliditeta. Tako smo imali OOSI koje rade na novou općina, gradova, kantona i Federacije. Također, u procesu javne rasprave na Stratešku platformu Savezu općina i gradova upućeno je pismo obavještenja o otvaranju javne rasprave i pozvani su da uzmu učešće u pripremi ovog dokumenta. Također, obavijest će im biti upućena i prilikom stavljanja u javnu raspravu Nacrta dokumenta i na taj način imati će priliku da daju svoj doprinos i da budu uključeni u proces pripreme konačnog dokumenta.

Zaključna ocjena: Komentar je prihvatljiv.

EP 1.4 Kako je ispoštovan princip javnosti i transparentnosti?

Nalazi i preporuke:

Javnost i transparentnost podrazumijevaju kontinuirano informiranje javnosti o procesu izrade strateških dokumenata kao i javno djelovanje nositelja izrade strateških dokumenata koje karakterizira otvorenost i spremnost da se podaci o procesu izrade strateških dokumenata učine dostupnim široj zajednici, kao i podaci koji proizilaze iz procesa. Proces izrade dokumenta prezentiran je na web stranicama Federalnog ministarstva rada i socijalne politike (FMRSF), predstavnici ministarstva su na adekvatne načine promovirali aktivnosti u procesu izrade Strateškog dokumenta. Proces javnih konsultacija, kojim je omogućeno učešće šire zainteresirane javnosti u procesu izrade Strateškog dokumenta, odvijao se u dva ciklusa, online putem. Prve javne konsultacije održane su nakon definiranja strateške platforme, u okviru kojih je pristiglo i

obrađeno 36 prijedloga i sugestija za unapređenje teksta, većina je prihvaćena i uvrštena u finalni tekst Strategije. Konstatira se ispunjenost principa javnosti i transparentnosti i nema dodatnih preporuka.

Komentar FMRSP: Nalaz evaluatora se uvažava.

Zaključna ocjena: Komentar je prihvatljiv

EP 1.5 Da li je izrada strateške platforme u skladu s pravnim okvirom?

Nalazi i preporuke:

U skladu sa Uredbom o izradi strateških dokumenata u FBiH koja se također kao okvir za provođenje Nacrta Strateškog dokumenta navodi u finalnom dokumentu (str. 5) definirano je koje segmente treba da sadrži Strateški dokument i kojim fazama ide izrada dokumenta. Analiza Nacrta Strateškog dokumenta pokazuje da su svi segmenti jasno urađeni i definirani. Urađena je situaciona analiza koja daje jasan pregled stanja. Situaciona analiza uključuje i osvrt na stanje i usklađenost prostorno-planske dokumentacije, vizije razvoja i strateških ciljeva sa indikatorima. Konstatira se da je izrada strateške platforme u skladu sa pravnim okvirom i nema dodatnih preporuka.

Komentar FMRSP: Nalaz evaluatora se uvažava. FMRSP je posvetilo veliku pažnju pravnom okviru, imajući u vidu da se pitanje i položaj osoba s invaliditetom tretira kroz mnoge domaće ali i međunarodne dokumente, konvencije, kao i strateške i programske dokumente EZ, VE, UN-a.

Zaključna ocjena: Komentar je prihvatljiv.

EP 1.6 Da li je ispoštovana faza identifikacije strateških projekata?

Nalazi i preporuke:

Izrada Strateškog dokumenta sadrži i identifikaciju strateških projekata, koja za razliku od prethodnih faza izrade Strategije nije obligatorno, nego dispozitivno postavljena tako da je u čl. 12. Uredbe propisano da se za implementaciju strateških dokumenata mogu identificirati strateški projekti kao intervencije najvećeg značaja za ostvarenje strateških ciljeva. Strateški projekti

trebaju imati višestruki efekat na razvoj i njihova implementacija može biti osnov za pokretanje drugih projekata. Rezultati strateških projekata trebaju da doprinesu pozitivnom uticaju na poboljšanje kvaliteta života veće grupe građana, a naročito socijalno ugroženih kategorija stanovništva, te da omoguće održivi rast i razvoj. Strateški projekti sadrže kratki opis, očekivane efekte i indikativni finansijski okvir. Navedeno jasno ukazuje na bitnost strateških projekata ali i kada je riječ o ovoj Sektorskoj strategiji kompliciran pristup izradi istih. Preporuka se odnosi na moguće promišljanje definiranja dodatnih strateških projekata (u 13 mjera definirana tri strateška projekta), primarno jer strateški projekti trebaju doprinijeti pozitivnom uticaju na poboljšanje i kvalitet života veće grupe građana, a naročito socijalno ugroženih kategorija stanovništva.

Komentar FMRSP: Nalaz evaluatora se uvažava. Sugerisat će se nadležnim resorima da za finalni dokument pripreme minimalno jedan strateški projekat u skladu sa definiranim mjerama.

Zaključna ocjena: Komentar je prihvatljiv.

EP 1.7 Da li je udovoljeno fazi izrade indikativnog finansijskog okvira?

Nalazi i preporuke:

Evaluirajući ovu fazu izrade Strategije, a shodno navedenom, na temelju člana 14. Uredbe, zaključujem da je Nacrt strateškog dokumenta u ovom dijelu usklađen sa pravnim okvirom.

Komentar FMRSP: Nalaz evaluatora se uvažava.

Zaključna ocjena: /

EP 1.8 Da li je u Strategiji definisan način provođenja, praćenja, izvještavanja i evaluacije Strategije?

Nalazi i preporuke:

Članom 20. Uredbe o izradi strateških dokumenata je definirana minimalna struktura strateških dokumenata. Sam način provođenja, praćenja, izvještavanja i evaluacije je propisan je kroz dvije uredbe. Kako se u samom dokumentu navodi izvještavanje o implementaciji Strategije će se vršiti kroz godišnje izvještaje o radu nadležnih organa i kroz godišnji izvještaj o implementaciji Strategije. **Valorizirajući segment praćenja, izvještavanja i evaluacije Nacrta Strateškog dokumenta zaključujem da je isti usklađen sa pravnim okvirom.**

Komentar FMRSP: Nalaz evaluatora se uvažava. Pitanje praćenja i evaluacije strateškog dokumenta je bilo posebno u fokusu pažnje radne grupe, obzirom da je riječ o multisektorskim obavezama i multisektorskim mjerama.

Zaključna ocjena: Komentar je prihvatljiv.

EP 1.9 Kako je proveden proces konsultacija?

Nalazi i preporuke:

Analizom raspoložive dokumentacije koja je dostavljena zaključujem da su nosioci izrade Strategije FMRSP učinili sve neophodne korake kako bi proces konsultacija na izradi Strategije bio izvršen u skladu sa propisanim pravnim okvirom. Na proces konsultacija odnosi se Uredba o pravilima za učešće zainteresirane javnosti u postupku pripreme federalnih pravnih propisa i drugih akata („Službene novine FBiH“, broj: 51/12). Prilikom procesa izrade Strateškog dokumenta ova Uredba je ispoštovana kao pravni okvir FBiH. U tom smislu nacrt Sektorske strategije je postavljen na web stranicu i dat je rok od 30 dana za dostavu komentara. Važno je napomenuti da sam stekao dojam da su i u toku cijelog procesa izrade Sektorske strategije članovi radne grupe bili otvoreni za komentare i sugestije koji će uticati na kvalitet dokumenta, a da formalno i nije bio otvoren proces konsultacija kako to nalaže Uredba. Dobijeni komentari su nakon pažljive analize ondje gdje je to bilo potrebno i moguće inkorporirani u tekst.

Evaluirajući segment provođenja konsultacija zaključujem da je isti usklađen sa pravnim okvirom.

Komentar FMRSP: Nalaz evaluatora se uvažava.

Zaključna ocjena: /

KRITERIJ: RELEVANTNOST-KONZISTENTNOST

EP 2.1 Jesu li identificirani ciljevi, prioriteti i mjere u skladu sa državnim, EU i SDG prioritetima i ciljevima?

Nalazi i preporuke:

Analizom Nacrta Strateškog dokumenta uočavam da su cilj, prioriteti i mjere Sektorske Strategije definirani u skladu sa prioritetima postavljenim u Strategiji razvoja Federacije BiH 2021.-2027. godine, kao i u odnosu na internacionalne dokumente iz oblasti invaliditeta. Strateški dokument se oslanja na Strategiju Evropske komisije o pravima osoba sa invaliditetom za razdoblje 2021.-2030. godine, te Preporuke iz inicijalnog izvještaja UN Komiteta za prava osoba sa invaliditetom o implementaciji UN Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom iz 2017. godine. Također, prioriteti i mjere Strategije usklađeni su i sa ciljevima održivog razvoja definiranim u Agendi UN 2030. Strateški cilj koji se ogleda u unapređenju prava i položaja OSI u FBiH ogleda se kroz tri prioriteta i 12 mjera. Prioriteti i mjere su u skladu sa Uredbom usaglašeni sa nacionalnim kao i internacionalnim dokumentima koji su najznačajniji za oblast fokusa. Shodno navedenom zaključujem da identificirani cilj, prioriteti i mjere imaju jasnu vezu sa nacionalnim (Strategija razvoja FBiH 2021.-2027.), EU (Strategija Evropske komisije o pravima osoba sa invaliditetom 2021.-2030.) te internacionalnim (Agenda i ciljevi održivog razvoja UN 2030.; Zaključna razmatranja i preporuke UN Komiteta o pravima osoba sa invaliditetom; UN Konvencija o pravima osoba sa invaliditetom) dokumentima. Evaluirajući ovaj segment procesa izrade Strateškog dokumenta nema dodatne preporuke.

Komentar FMRSP: Nalaz evaluatora se uvažava.

Zaključna ocjena: /

EP 2.2 U kojoj mjeri je osigurana konzistentnost finansijskog okvira sa ciljevima Strategije?

Nalazi i preporuke:

Uredbom o izradi strateških dokumenata u Federaciji Bosne i Hercegovine (Službene novine Federacije BiH, broj 74/19), član 14 (Izrada indikativnog finansijskog okvira za provođenje strateških dokumenata) definisan je sadržaj indikativnog finansijskog okvira. Prema navedenom članu indikativni finansijski okvir za period važenja strateških dokumenata izrađuje se na osnovu situacione analize i projekcije, kao i definiranih mjera. Indikativni finansijski okvir definira nosilac izrade strateških dokumenata i ostali učesnici, i minimalno sadrži procjenu potrebnih finansijskih sredstava po strateškim ciljevima, prioritetima i mjerama iz budžeta, te po ostalim izvorima finansiranja, kao što su kreditna sredstva, sredstva Evropske unije i ostale donacije.

Nacrt sektorskog Strateškog dokumenta (str. 44-45) sadrži indikativni finansijski okvir. Indikativni finansijski okvir sadrži procjenu potrebnih finansijskih sredstava na osnovu definiranog strateškog cilja, prioriteta i mjera. Indikativni finansijski okvir sadrži pregled potrebnih finansijskih sredstava za realizaciju Sektorske strategije prema izvorima finansiranja: budžet institucije, ostali izvori (sredstva EU i ostale donacije).

Indikativni finansijski okvir ne sadrži prikaz načina (procesa) izračuna i alokacije finansijskih sredstava na pojedine strateške ciljeve, prioritete i mjere, zbog čega nije moguće napraviti analizu stvarnih finansijskih potreba za realizaciju definisanih strateških ciljeva, prioriteta i mjera. Pri izradi projekcije potrebnih finansijskih sredstava po izvorima finansiranja definiran je ukupan iznos potreba za realizaciju prioriteta i mjera u iznosu od 136 mil. BAM od čega na budžetske institucije otpada 107,6 mil. BAM dok su ostali izvori (EU, UNICEF, SB i ostali donatori) kroz finansijski okvir definirani sa 28,4 mil. BAM.

Skrećem pažnju na adekvatno (uniformno) korištenje interpunkcijskih znakova i decimalnih brojeva kao i pomjeranje brojeva u koloni 1.2 kod prioriteta 2 koja može zbuniti. Evaluirajući indikativni finansijski okvir uočavam da je isti uravnotežen na sve nivoe vlasti i pretpostavljam u skladu sa mogućnostima istih. Zaključujem da je IFO urađen na način da se može tvrditi da je osigurana konzistentnost finansijskog okvira sa ciljevima Strategije.

Komentar FMRSP: Nalaz evaluatora se uvažava. Preporuke će biti uvrštene u konačni tekst dokumenta

Zaključna ocjena: Komentar je prihvatljiv.

KRITERIJ: KOHERENTNOST

EP 3.1 Postoji li komplementarnost i sinergija između definiranih mjera, prioriteta i ciljeva?

Nalazi i preporuke:

Interna koherentnost reflektuje se kroz komplementarnost između definiranih strateških ciljeva, prioriteta i mjera koji svojim sinergijskim djelovanjem, u konačnici, mogu zajedno doprinijeti realizaciji učinka. Strateški cilj je definiran, prioriteti su jasno definirani i razgraničeni da nema međusobnog preklapanja. Počevši od strateškog cilja koji je zasnovan na viziji koja je nedostatna glasi unaprijediti prava i položaj OSI u FBiH. Ovaj strateški cilj jasno pokazuje sinergiju sa tri prioriteta koji glase (1) Unaprijediti prostorno-komunikacijsku pristupačnost OSI; (2) Poticanje inkluzije, kvalitete života i neovisnog življenja OSI; (3) Jačanje kapaciteta i uloge OOSI. Analogno navedenom uočavam i komplementarnost definiranih mjera unutar prioriteta. Kao što sam pomenuo osnova za postavljanje strateškog cilja bila je vizija koja je definirana kao: FBiH je prostor u kojem OSI imaju osiguranu podršku za dostojanstven život i punu uključenost u društvo. Predlažem da se vizija preformulira i glasi: Federacija Bosne i Hercegovine je prostor u kojem osobe sa invaliditetom imaju osiguranu podršku za dostojanstven svakodnevni život i potpunu uključenost u društvo.

Komentar FMRSP: Nalaz evaluatara se djelimično uvažava. Korištenje određene terminologije svojstveno je kada se govori o pitanjima invaliditeta i u tom duhu se takva terminologija koristila i u ovom dokumentu. Npr. „puna uključenost“ je pojam koji se koristi u mnogim međunarodnim dokumentima i strategijama a ne „potpuna uključenost“. Jer, potpuna uključenost upućuje na *maximu* uključenosti, što je teško pretpostaviti i u najrazvijenijim društvima, dok je puna uključenost pojam koji asocira kontinuiranu aktivnost, više pažnje i društvene posvećenosti ovom pitanju. Prihvaćena sugestija da se u viziji koristi puni naziv umjesto skraćenica za FBiH i OSI, dok ostatak preporuke nije uključen u tekst vizije.

Zaključna ocjena: Komentar je prihvatljiv, s tim da ostaje nejasno zašto se nije prihvatio prijedlog i integracija pojma „svakodnevni“.

KRITERIJ: INTERVENTNA LOGIKA I EFEKTIVNOSTI

EP 4.1 Da li aktivnosti pretpostavljene u mjerama doprinose ostvarenju cilja/outcome mjere? Da li su mjere adekvatne za implementaciju prioriteta i ciljeva?

Nalazi i preporuke:

Evaluirajući aktivnosti u sklopu svake mjere može se konstatirati da su aktivnosti koje se predlažu u skladu sa mjerama i jasno doprinose ostvarenju cilja odnosno realizacije mjere, također definirane mjere (njih 12) su adekvatne za implementaciju prioriteta kao i strateškog cilja. Preporuka je da se u mjeri 1.1.1. umjesto pojma povećati koristi pojam dinamizirati, mjera 1.2.2 umjesto pojma obezbjediti predlažem osigurati; mjera 1.2.3. Preformulisati na način da se odnosi na zapošljivost a ne zapošljavanje jer o tome mjera govori. 1.2.4. formulacija mjere treba biti preciznija. 1.2.7. preformulisati – upitan stil i konstrukcija

Komentar FMRSP: Nalaz evaluatora se djelimično uvažava. Prihvaćena preporuka za mjere 1.1.1.; 1.2.2.; 1.2.3., dok se u slučaju preporuka za mjere 1.2.4. i 1.2.7. ostalo pri predloženom jer se ista terminologija već koristi godinama u kontekstu aktivnosti po predmetnim pitanjima.

Zaključna ocjena: Komentar je prihvatljiv.

EP 4.2 Postoji li pripremljena interventna logika Strategije? Uključuje li logičku vezu između ciljeva i izazova definiranih u SWOT i TOWS analizi? Da li su predložene mjere relevantne iz ugla dijagnostike rasta i situacione analize?

Nalazi i preporuke:

Teorija promjene ili interventna logika nije kreirana tokom pripreme Sektorskog strateškog dokumenta, međutim, jeste kroz pripremu situacione analize. Također je korištena SWOT analiza kao alat za teoriju promjene i na osnovu toga su definirane mjere. Pored navedenog u situacionoj analizi definirani su strateški fokusi i ciljevi sa indikatorima na osnovu SWOT analize. Definirani su strateški fokusi koji oslikavaju dimenzije definirane u SWOT analizi.

Analogno navedenom mogu konstatirati da je pripremljena interventna logika u situacionoj analizi, da postoji jasna logička veza između ciljeva i izazova definiranih SWOT analizom kao i da su predložene mjere relevantne iz ugla situacione analize. Kada je riječ o ovom kriteriju nema preporuka.

Komentar FMRSP: Nalaz evaluatora se uvažava.

Zaključna ocjena: /

EP 4.3 Da li su ofanzivne mjere usklađene sa strateškim ciljevima? Da li su definirani strateški projekti sa svim elementima?

Nalazi i preporuke:

Ofanzivne mjere nisu definirane u smislu definiranja akceleratora razvoja u sektorskoj strategiji. Ono što se može tretirati kao ofanzivna mjera jeste da je strateški cilj unaprijediti prava i položaj OSI u FBiH. Nadalje strateški projekti su definirani u svega tri mjere te je ostalo jasno prostora da se definiraju strateški projekti sa svim elementima. **Preporuka: definirati strateške projekte u svih 12 mjera sa definiranim elementima u skladu sa Uredbom.**

Komentar FMRSP: Nalaz evaluatora se uvažava. Preporuke će biti uvrštene u konačni tekst dokumenta.

Zaključna ocjena: Komentar je prihvatljiv.

KRITERIJ: SISTEM INDIKATORA

EP 5.1 Da li svaki cilj, prioritet i mjera imaju adekvatan broj indikatora?

Nalazi i preporuke:

Analizirajući definirane indikatore zaključujem da Mjera 1.1.1. ima sedam indikatora; mjera 1.1.2. ima sedam indikatora; mjera 1.2.1. ima četiri indikatora; mjera 1.2.3. ima sedam indikatora; mjera 1.2.4. ima sedam indikatora; mjera 1.2.5. ima sedam indikatora; mjera 1.2.6. ima devet indikatora; mjera 1.2.7. ima pet indikatora. Ostale mjere kao i prioriteti te strateški cilj imaju adekvatan broj indikatora. **Preporuka je da se u navedenim mjerama umanji broj indikatora na maksimalno tri.**

Komentar FMRSP: Nalaz evaluatora se uvažava.

Zaključna ocjena: Komentar je prihvatljiv.

EP 5.2 U kojoj mjeri predloženi indikatori reflektiraju očekivani ishod cilja, prioriteta i mjere? Do kojeg nivoa su indikatori jedinica mjere za ono što je navedeno nazivom i sadržajem strateškog cilja, prioriteta i mjere?

Nalazi i preporuke:

Indikatori u značajnom djelu reflektuju očekivani naslov, sadržaj i cilj mjere. Detaljnu analizu pogledati u prilogu. Ali je potrebno da se isti prilagode Uredbi za izradu strateških dokumenata.

Komentar FMRSP: Nalaz evaluatora se uvažava.

Zaključna ocjena: Komentar je prihvatljiv.

EP 5.3 Do kog nivoa su indikatori jasni, relevantni i nedvosmisleni?

Nalazi i preporuke:

U većini slučajeva indikatori su jasni, relevantni i nedvosmisleni. No, postoji potreba za određenim korekcijama pogotovo kada je riječ o polaznim i ciljnim vrijednostima koje kako je definirano u Nacrtu dokumenta vrlo teško možemo pratiti i izvještavati o njihovoj realizaciji i implementaciji. Detaljnu analizu pogledati u prilogu.

Komentar FMRSP: Nalaz evaluatora se uvažava.

Zaključna ocjena: Komentar je prihvatljiv.

EP 5.4 Vrijednosti, izvori, bazne linije i ciljevi indikatora su navedeni i dostupni? Postoje li ograničenja za adekvatan monitoring indikatora rezultata? Postoji li potreba za posebnim aktivnostima kao priprema za

monitoring poput treninga osoblja ili organizacije saradnje s ministarstvima ili institucijama koje su izvori podataka? Jesu li ove aktivnosti predviđene dokumentom i je li predviđena uspostava elektronske evidencije indikatora ostvarivanja cilja, prioriteta i mjera?

Nalazi i preporuke:

Svaki definirani indikator mora imati svoj izvor što je i navedeno u Nacrtu Strateškog dokumenta u većini slučajeva.

Preporuka da se izvori još jednom revidiraju i navedu isključivo primarni izvori na osnovu kojih je indikator definiran.

Komentar FMRSP: Komentar se uvažava.

Zaključna ocjena: Komentar je prihvatljiv.

EP 5.5 Da li su postavljene bazne linije indikatora? Da li indikatori sadrže polazne i ciljne vrijednosti?

Nalazi i preporuke:

Indikatori sadrže polazne i ciljne vrijednosti, ali su isto pogrešno definirane. Pogledati detaljnu analizu u prilogu i revidirati ovaj segment.

Komentar FMRSP: Komentar se uvažava.

Zaključna ocjena: Komentar je prihvatljiv.

ZAKLJUČCI I PREPORUKE

Nakon provedenog procesa prethodne evaluacije Nacrta Sektorske strategije Federalnog ministarstva rada i socijalne politike „Strategija za unapređenje prava i položaja osoba s invaliditetom u Federaciji BiH 2025.-2030.“, daju se sljedeći zaključci i preporuke. U procesu izrade Nacrta Sektorske strategije ispoštovan je otvoreni metod koordinacije, princip ravnopravnosti spolova i jednakih mogućnosti, te princip horizontalne i vertikalne koordinacije. Nacrt Sektorske strategije sadrži stratešku platformu sa situacionom analizom, definiranom vizijom razvoja i jedan strateški cilj. Preporuka je da se u strateški dokument ugradi SWOT tablica; prikažu strateški fokusi te odnos strateških ciljeva s ciljevima održivog razvoja. Također potrebno je unutar mjera u kojima je moguće povećati broj indikatora i/ili smanjiti broj mjera odnosno spojiti gdje je moguće dvije mjere u jednu kako bismo imali veći broj indikatora (u ovom slučaju dva indikatora) što će utjecati na efikasniju evaluaciju dokumenta strategije (član 11 stav 8. Uredbe).

Nacrt Sektorske strategije sadrži skraćenu verziju strateške platforme u koju je integrirana situaciona analiza, kao i definira vizija te jedan strateški cilj, tri prioriteta kao i 12 mjera. Detaljna razrada svih dvanaest mjera je urađena adekvatno kako prema obimu tako i prema sadržaju i definirana je u skladu sa Uredbom o izradi strateških dokumenata u FBiH gdje se navodi da mjere minimalno pored svih ostalih elemenata (Član 12, stav 2) trebaju sadržavati opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja (aktivnosti) kao i razvojni efekat. Uvidom u Nacrt sektorske strategije konstatiram da ista ne sadrži strateške projekte što bi bilo važno nadopuniti u smislu kompletnosti sektorske strategije ali i lakšeg nadzora implementacije strateškog dokumenta. Svih 12 mjera su jasno opisane i većinom adekvatno nazvane te postoji jasna veza cilja, prioriteta i mjera. Deskripcija mjera većinom je urađena prikladno i u skladu sa Uredbom u kojoj se navodi da je potrebno navesti razvojne efekte, period implementacije, nosioca aktivnosti, indikativne finansijske konstrukcije mjere kao i ciljnu skupinu, što se većinom može identificirati u razrađenim mjerama u prilogu dokumenta Sektorske strategije.

Teorija promjene ili interventna logika nije kreirana tokom pripreme Sektorskog strateškog dokumenta, međutim, jeste kroz pripremu situacione analize. Također je korištena SWOT analiza kao alat za teoriju promjene i na osnovu toga su definirane mjere. Pored navedenog u situacionoj analizi definirani su strateški fokusi i ciljevi sa indikatorima na osnovu SWOT analize. Definirani su strateški fokusi koji oslikavaju dimenzije definirane u SWOT analizi. Sistem indikatora uz određeni broj korekcija koje su navedena u prilogu, je u skladu sa Uredbom o izradi strateških dokumenata kroz navođenje baznih linija, polaznih i ciljnih vrijednosti kao i korekcije kada je riječ o broju indikatora i načinu kako su formulirani.

PRILOG 1 – PREGLED INDIKATORA

Ime i opis strategijskog cilja, prioriteta, potreba i mjere	Indikator	Priloga: Osnovni indikatori	Priloga: Potrebni indikatori	Priloga: Očekivani rezultati	Indikator koji je relevantan i nedvoamban	Indikator koji je relevantan i dvoamban	Priloga: Osnovni indikatori
---	-----------	-----------------------------	------------------------------	------------------------------	---	---	-----------------------------

Strateški cilj Unaprjeđenje prava i potreba OSI u Federaciji BiH	% donesenih zakona koji uređuju oblast invaliditeta i koji uključuju pitanja invaliditeta	40% oblasti uređeno	90% potrebnih zakona i propisa uređeno	Da	Ne, indikator treba preformulisati	Da, ali su cijne vrijednosti iz period implementacije preoptimistični	Da, pogotovo kod indikatora 3. Preporučiti indikator 1. preformulisati. Broj zakona koji uređuju oblast polazna vrijednost koji je to broj trenutno ciljne vrijednost na osnovu strategije deliktirni indikator 2. kvantificirati polazna i ciljne vrijednost indikator 3. Ne može i OSI i OOSI odabrati jedno, ciljna vrijednost 3. fokusira se samo na OOSI
	Broj programa uključuje OSI u resorne aktivnosti	40% resora uključuje OSI	90% resora uključuje OSI, oni su prepoznatljivi i uključeni u društvo				
	% OSI i OOSI koji su osnaženi za predstavljanje i zastupanje potreba OSI	20%	70% OOSI je osnaženo za predstavljanje i zastupanje. Uspostavljeni procedure uključivanja zastupanje OSI				

Prioritet 1.1. Unapređenje prostorno-komunikacijske pristupačnosti za OSI	Broj donesenih/usklađenih zakona iz oblasti prostornog uređenja	50-100%	90% (100%)	Ne, indikator ne mjere unapređenje prostorno-komunikacijske pristupačnosti OSI	Ne, jer ne mjere ono što bi trebali.	Da, ali su vrijednosti paušalne i preoptimistične	Da, kako pratiti indikator čija je početna vrijednost 50-100%? Kvantificirati u relativnim brojevima
	Broj donesenih/usklađenih zakona iz oblasti komunikacija	50-100%	90% (100%)				

Mjera 1.1.1. Povećati aktivnosti uklanjanja i sprečavanja arhitektonskih i komunikacijskih barjera za OSI	Pristupačnost okruženja – Izrada planova i programa za uklanjanje arhitektonskih barjera	25%	85-100%	DA			Preporuka: Definirati maksimalno 3 Indikatora.
	Broj javnih objekata i Institucija za uklanjanje arhitektonskih barjera	15%	80-100%				
	Broj radionica za podizanje svijesti o OSI u lokalnim zajednicama	0-10%	85-90%				
	Broj radionica za inspektorate na svim nivoima koji će pratiti problematiku pristupačnosti	0	85%				
	Pristupačnost komunikacijskih usluga	15%	50-75%				
	Prilagodba mrežnih stanica, mobilnih aplikacija i digitalnih dokumenata. Pristupačnost komunikacijskih usluga	Nije poznata 15%	40% komunikacijskih kanala prilagođeno za korištenje OSI 50- 75%				
	Edukacije OSI (m/ž)	Nije poznata	60% OSI educirano za korištenje usluga				

<p>Mjera 1.1.2. Unaprijediti znanje i razumijevanje svih aktera u sistemu i zajednici o pravima i pristupačnosti OSI</p>	<p>Broj edukativno- informativnih, rodno osjetljivih i inkluzivnih kampanja, edukacija i drugih sadržaja i aktivnosti u kojima su prepoznate OSI</p>	<p>Nije poznata</p>	<p>Svi odgovorni akteri u zajednici provode kampanje, edukacije i druge aktivnosti za podizanje svijesti javnosti o jednakim pravima, sprečavanju diskriminacije, zlostavljanja, nasilja i iskorištavanja OSI KAKO OVO MJERITI</p>			
	<p>Vrsta formata prilagođenih za OSI koji se koriste</p>	<p>20%</p>	<p>Udvostručen broj sadržaja u formatima prilagođenim OSI UDVOSTRUČEN U ODNOSU NA ŠTA?</p>			
	<p>Izmijenjene i/ili dopunjene postojeće odredbe ili donesene nove odredbe u relevantnim propisima u cilju usklađivanja sa međunarodnim dokumentima i preporukama, uzimajući u obzir specifičnosti invaliditeta, pola i dobi</p> <p>KAKO OVO MJERITI!!! / FORMULACIJA NEJASNO JOŠ NEJASNIJE</p>	<p>Odredbe Krivičnog zakona FBiH i Zakona o zaštiti od nasilja u porodici FBiH nisu usklađene sa Istanbulskom konvencijom i preporukama GREVIO</p> <p>Nije jasno određen nivo usklađenosti zakona iz oblasti zdravstva i socijalne zaštite sa Istanbulskom konvencijom i preporukama GREVIO</p> <p>KAKO OVO MOŽE BITI POČETNA VRJEDNOSTI</p>	<p>Ažurirane i usklađene odredbe Krivičnog zakona FBiH i Zakona o zaštiti od nasilja u porodici FBiH, te zakoni iz oblasti zdravstva i socijalne zaštite sa Istanbulskom konvencijom, preporukama GREVIO i dr. međunarodnim dokumentima</p>	<p>DA</p>		<p>Preporuka: Definirati maksimalno 3 indikatora.</p>
	<p>Unapređenje politike i praksi u postupanju sa OSI u skladu sa međunarodnim dokumentima i preporukama</p>	<p>Nepoznat stepen uključivanja specifičnih potreba OSI</p>	<p>Prakse u postupanju sa OSI su u skladu sa međunarodnim dokumentima i preporukama i uzimaju u obzir specifičnosti invaliditeta, pola i dobi</p> <p>Kako ovo mjeriti!</p>			

	Broj dopunskih programa osposobljavanja operativnih snaga sustava CZ	Nije utvrđeno	Provedeno 60%-75% dopunskih programa				
	Utvrđene planske operativne mjere za nediskriminatorno postupanje sudionika i operativnih snaga sustava CZ prema OSI AKTIVNOST	Nije utvrđeno	Mjere utvrđene i provode se				
	Broj dopunskih programa osposobljavanja operativnih snaga spasilačkih službi, gorskih službi spašavanja, vatrogasaca i hitne pomoći O ČEMU???	Nije utvrđeno	Provedeno 60%-75% dopunskih programa				

Prioritet 1.2. Poticanje inkluzije, kvalitete života i neovisnog življenja OSI	Broj donesenih/usklađenih propisa/programa i praksa iz oblasti rada i zapošljavanja, obrazovanja i nauke, kulture i sporta, zdravstva i socijalne zaštite koji tretiraju pitanje inkluzije OSI	Nije jasno određeno	Doneseni/usklađeni i provode se svi propisi kojima su utvrđene obaveze svih relevantnih aktera po pitanju inkluzije OSI u navedene resore	NE			Isključivo na osnovu propisa potičemo na inkluziju, kvalitetu života i neovisnog življenja?
	Primjena međunarodnih dokumenata iz oblasti invalidnosti	Nije jasno određeno	Svi odgovorni resori donijeli su propise a prilagodili postojeće sa međunarodnim dokumentima iz oblasti invalidnosti				

Mjera 1.2.1. Osigurati ravnopravno učesće u obrazovanju za sve na svim nivoima obrazovanja	Broj novih/usklađenih propisa koji jasno definišu da se realizacija inkluzivnog obrazovanja zasniva na pristupu invalidnosti s aspekta poštivanja principa ljudskih prava (jednakoost, nediskriminacija, urođeno dostojanstvo i različitosti te poštivanja razvojne sposobnosti djece s Inv.)	Nema preciznih podataka. U dva kantona primjenjuje se MKF procjena	U svih deset kantona doneseni propisi usklađeni sa principima UN konvencije				Preporuka: Broj indikatora maksimalno tri.
	Uspostavljen sistem identifikacije i uključivanja djece koja nisu obuhvaćena odgojno-obrazovnim radom i programi prevencije napuštanja školevanja	Nema preciznih podataka	Svi kantoni imaju i provode sistem identifikacije i uključivanja djece koje nisu obuhvaćena odgojno- obrazovnim procesom, kao i programe prevencije napuštanja školevanja				
	Broj ustanova/službi koje provode propise/programme koji su doneseni u skladu sa MKF	Primjena MKF u dva kantona	Svi kantoni imaju otvorene ustanove/službe sa uspostavljenim stručnim tijelima za procjenu i uspješanje djece s teškoćama, uz primjenu MKF				
	Broj kantona koji imaju resursnih centara inkluzivnog obrazovanja, neveć osnovne ili reorganizovane odgojne- obrazovne ustanove	Nije utvrđeno ? Zaista ne možemo dobiti ovaj podatak	U svakom kantonu postoji resursni centar za podršku inkluzivnom obrazovanju				

Mjera 1.2.2. Obezbjediti Kontinuirani profesionalni razvoj obrazovnih, zdravstvenih i socijalnih radnika	Broj inicijalnih nastavnih programa Kojih?	Nema preciznih podataka	Unaprijeđeno oko 80% inicijalnih programa	Da	Da	Preporuka: biti jasan i precizan.
	Broj edukacija postojećih kadrova Kojih?	Nema preciznih podataka	Oko 80% kadra prošlo kroz programme edukacije (m/ž)			
	Broj prekvalifikovanog stručnog osoblja (m/ž) U šta?	Nema preciznih podataka	Oko 80% stručnog osoblja prekvalifikovano			

1.2.3. Mjera Ekonomski i personalno osnaživati i unapređivati zapošljavanje OSI	Zakon i podzakonski akti koji uređuju pitanje zapošljavanja i profesionalne rehabilitacije OSI u FBiH	Postoji zakonska Regulatorna koja ukazuje na potrebu donošenja izmjena i dopuna iste u cilju postizanja boljih rezultata i otklanjanja nedorečenosti i u praksi neprovođenih odredbi.	Donesene izmjene i dopune Zakona o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju osoba s invaliditetom u Federaciji BiH kao i svi propisani podzakonski akti, kojima se unapređuje pitanje profesionalne rehabilitacije i zapošljavanja OSI				
	Broj OSI upućenih na profesionalnu rehabilitaciju (m/ž); Broj OSI zaposlenih nakon provedenog programa profesionalne rehabilitacije (m/ž)	U FBiH još uvijek ne postoji nijedna ustanova ili centar za profesionalnu rehabilitaciju OSI	Uspostavljen sistem za profesionalnu rehabilitaciju na području FBiH, koji uključuje funkcionalne veze svih ključnih aktera (Zavod PIO, ZZZ, obrazovne ustanove, ustanova koje se bave profesionalnom rehabilitacijom)				
	Broj OSI za koje je u službama za zapošljavanje evidentiran invaliditet (m/ž)	Službe za zapošljavanje ne posjeduju odgovarajuće baze podataka o OSI	Službe za zapošljavanje redovno obavještavaju nezaposlene osobe o važnosti prijave invaliditeta prilikom evidencije; OSI razumiju važnost prijave invaliditeta prilikom evidencije na službama za zapošljavanje i prijavljuju invaliditet; Službe posjeduju baze podataka o nezaposlenim OSI (m/ž) i iste čine dostupnim poslodavcima				
	Broj održanih kampanja, konferencija i edukativnih programa	Nema preciznih podataka	Jednom godišnje provodi se kampanja o važnosti zapošljavanja OSI, Jednom godišnje provodi se konferencija sa temama koje podržavaju profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje OSI U svakom kantonu godišnje se organizuje najmanje dva edukativna programa namjenjena unapređenju profesionalne rehabilitacije i zapošljavanja OSI				
	Broj razvijenih programa za jačanje ličnih vještina i kompetencija OSI,	0	Najmanje (3) institucije na nivou FBiH, (5) pet na nivou kantona, (20) dvadeset opština, imaju razvijen program za jačanje vještina i kompetencija OSI				
	Broj Institucija, koje budžetima planiraju namjenska sredstva za sprovođenje programa jačanja vještina i kompetencija OSI	0	Najmanje tri (3) institucije na nivou FBiH, (5) pet na nivou kantona, (20) opština, koje budžetima planiraju namjenska sredstva za jačanje personalnih vještina OSI				
	Broj OSI koje su dobile obuku za jačanje ličnih vještina (m/ž)	0	U FBiH na nivou godine najmanje 500 OSI je dobilo obuku za jačanje ličnih vještina (m/ž)				

Preporuka
u
PRILOGU
2

1.2.4. Mjera Razvijati sistem stanovanja uz podršku i usluge podrške	Uspostavljen zakonski okvir socijalnih usluga i podrške u zajednici	Nisu doneseni propisi koji uređuju pitanja socijalnih usluga i pitanja personalne asistencije. Postoji Pravilnik o standardima za rad i pružanje usluga u ustanovama socijalne zaštite u FBiH	Usvojen Zakon o socijalnim uslugama u FBiH i podzakonski akti Usvojen Zakon o personalnoj asistenciji u Federaciji BiH i podzakonski akti Ažuriran i dosljedno se provodi „Pravilnik o standardima za rad i pružanje usluga u ustanovama socijalne zaštite u FBiH				
	Broj OSI obuhvaćenih sistemom socijalnih usluga (m/ž) Broj OSI koje su obuhvaćene sistemom personalne asistencije (m/ž)	Nije poznato	Uspostavljen sistem socijalnih usluga. Sve osobe koje ispunjavaju propisane uslove ostvaruju pravo na socijalne usluge u skladu sa utvrđenim potrebama Uspostavljen sistem personalne asistencije. Sve osobe koje ispunjavaju propisane uslove ostvaruju pravo na personalnog asistenta ili asistenta u nastavi u skladu sa utvrđenim potrebama.				
	Broj OSI koje su u sistemu stanovanja uz podršku (m/ž) Broj programa podrške za život OSI u lokalnoj zajednici (stanovanje u zajednici, personalna asistencija i dr.)	4 kantona i 11 lokalnih zajednica podržavaju program stanovanje uz podršku uspostavljen u 11 lokalnih zajednica u FBiH, odnosno u 13,9% jedinica lokalne samouprave Ne postoji pouzdana procjena potreba i resursa u kantonima i lokalnim zajednicama kao i mapiranje stanja u ovoj oblasti.	50% jedinica lokalne samouprave razvija programe stanovanje u zajednici uz podršku				
	Formalizirana multisektorska saradnja na nivou FBiH, kantona i lokalnih zajednica	Nije razvijen formalni multisektorski model suradnje	Formaliziran i razvija se multisektorski model saradnje u planiranju, finansiranju, pružanju i evaluaciji kvaliteta usluga u zajednici, kroz sporazume o saradnji, protokole, projekte, ugovorni odnosi.				
	Osažene lokalne zajednice za uspostavu modela stanovanja uz podršku	Postoji 4 kantona i 11 lokalnih zajednica u FBiH koje su osnažene i prihvatile model stanovanja u zajednici uz podršku, potrebno je proširiti na sve kantone i lokalne zajednice	Implementirani treninzi i edukacije lokalnih zajednica kako bi bile osposobljene za uvođenje i/ili unapređenje usluge stanovanje uz podršku, s jasno određenim koracima, procedurama, standardima i metodama evaluacije kvalitete				

Preporuka:
PRILOG 2

1.2.5. Mjera Omogućiti ravnopravno učee OSi u aktivnostima i sadržajima iz oblasti kulture, sporta, umjetnosti i politike	<p>Broj institucija na svim nivoima vlasti koje u svojim budžetima planiraju sredstva za podršku sportskih aktivnosti OSi</p> <p>% sredstava koja se u budžetima nadležnih institucija namjenski planiraju za finansiranje sporta, a koja se usmjeravaju na sprintske aktivnosti OSi</p>	<p>Takmičenja koja organizuju OOSi i druge NVO, uz finansijsku podršku resornih institucija- nije poznat</p> <p>Ovo nije polazna vrijednost</p>	<p>30 kantonalnih, 10 federalnih, 2 državnih i 30 međunarodnih sportskih takmičenja podržano iz budžeta tokom prve godine implementacije a svake naredne godine povećan broj OSi sudionika u sportskim takmičenjima za najmanje 10%.</p> <p>Povećan broj žena i djevojčica sudionika na takmičenjima za 50% u prve dvije godine implementacije, a kasnije 10% svake godine</p> <p>62</p>				Preporuka: PRILOG 2
	<p>% prilagođenih sportskih objekata OSi</p> <p>% prilagođenih ekspozata i programa kulture i umjetnosti</p> <p>OVO SU DVA INDIKATORA</p>	Nije poznat 0	<p>Najmanje 80% sportskih objekata u svakoj općini i kantonu pristupačni OSi BROJ</p> <p>Najmanje 50% objekata kulture i umjetnosti pristupačno OSi</p> <p>Najmanje 25% ekspozata i programa kulture i umjetnosti pristupačno OSi</p>				
	<p>% educiranog osoblja u ustanovama i objektima sporta, kulture i umjetnosti educirano o invaliditetu i specifičnim potrebama OSi</p>	0	<p>60% zaposlenika u ustanovama i objektima sporta, kulture i umjetnosti educirano o invaliditetu i specifičnim potrebama OSi u prve dvije godine implementacije, a kasnije 10% svake godine</p> <p>PREAMBICIONO</p>				
	<p>% izbornih mjesta pristupačnih OSi izborni materijal pristupačan OSi</p>	Nije poznat	<p>Najmanje 30% izbornih mjesta u potpunosti prilagođeno za OSi na sljedećim izborima.</p> <p>Osiguran izborni materijal prilagođen OSi na sljedećim izborima</p>				

1.2.6. Mjera Osigurati pristupačnost usluga zdravstvene zaštite pod jednakim uslovima	Zadovoljstvo OSI korisnika usluga svih nivoa zdravstvene zaštite dostupnostima i kvalitetom zdravstvene zaštite % žena s invaliditetom koje su imale pristup prenatalnoj njezi i porodu uz podršku	Usluge se pružaju, ali potrebno ih je unaprijediti	60% OSI korisnika usluga svih nivoa zdravstvene zaštite iskazalo pozitivno mišljenje o uslugama zdravstvene zaštite (dobiveno kroz istraživanja o percepciji OSI o dostupnosti i kvaliteti usluga zdravstvene zaštite) Povećan broj žena s invaliditetom koje imaju pristup prenatalnoj njezi i porodu uz podršku za 30%.				
	Broj nadležnih institucija koje su uspostavile mehanizam praćenja PRAĆENJA ČEGA?	U određenim sektorima postoje zakonske pretpostavke za vršenje praćenja i razvijanje metodologije praćenja	Razvijeni sistemi praćenja pruženih usluga				
	Lista ortopedskih pomagala sadrži sva pomagala neophodna za OSI	Lista ortopedskih pomagala je sastavni dio Osnovnog paketa. Međutim, ona se ne primjenjuje u svim kantonima. Također, lista ortopedskih pomagala je zastarjela.	Postignut konsenzus svih kantona o jedinstvenoj listi ortopedskih pomagala i osigurana finansijska sredstva za implementaciju Ažurirana lista uključuje 100% potreba žena s invaliditetom.				
	Izrađeno uputstvo o načinu ostvarivanja prava i korištenju ortopedskih i drugih pomagala koje se mogu propisivati u okviru obaveznog zdravstvenog osiguranja, u saradnji s kantonima i uz konsenzus kantona	Uputstvo izrađeno, ali nije postignut konsenzus kantona NE	Postignut konsenzus svih kantona o izradi uputstva o korištenju ortopedskih pomagala DA				Preporuka: PRILOG 2
	Izveštaj o evaluaciji skrining programa	Postojeći programi se provode 6 godina	Evoluirani skrining programi i prilagođeni potrebama FBiH				
	% zdravstvenih radnika koji su prošli edukaciju o pristupu u zdravstvenom tretmanu OSI. % zdravstvenih službi koje su prilagodile svoje prostore i opremu za OSI korisnike.	Postoje legislativa, politike i strategije. Određeni programi se provode.	Unaprijeđeni kapaciteti službi u zajednici: Najmanje 50% zdravstvenih radnika u svakoj službi ima edukaciju o potrebama OSI kako korisnika zdravenih usluga, u prve dvije godine implementacije. Najmanje 80% zdravstvenih radnika u oblasti reproduktivnog zdravlja ima edukaciju o potrebama žena OSI koje trebaju uslugu reproduktivnog zdravlja, u prve dvije godine implementacije.				
	Broj provedenih programa prevencije invalidnosti	Nije poznat	Sprovedeno 5 programa prevencije godišnje sa najmanje 40% programa specifično usmerenih na prevenciju invalidnosti kod žena i djevojčica. Kroz programe prevencije smanjen broj novih slučajeva invaliditeta za 30%				

1.2.7. Mjera Unaprijediti programe prevencije i rane detekcije i intervencije u ranom rastu i razvoju	Broj provedenih i unaprijeđenih programa rane detekcije i intervencije	Usvojen Strateški plan za unapređenje ranog rasta i razvoja djece u Federaciji BiH 2020-2025. godina Postoji pravni i strateški okvir za razvijanje programa rane detekcije i intervencije	Osigurati da barem 80% djece s invaliditetom u svakom kantonu ima pristup programima intervencije u ranom rastu i razvoju (m/ž)				Preporuka: PRILOG 2	
	% djece s invaliditetom koja su obuhvaćena programima intervencije u ranom rastu i razvoju (m/ž)							
	Broj polaznika edukacije u oblasti ranog rasta i razvoja u resorima zdravstva, obrazovanja i socijalne zaštite	Postoji pravni i strateški okvir za razvijanje programa rane detekcije i intervencije	U svim ustanovama zdravstva, obrazovanja i socijalne zaštite, u kojim djeca primaju određenu uslugu, zaposlenici su prošli edukaciju vezanu za rani rast i razvoj djece					
	Broj DZ u kojim su formirani Centri za rani rast i razvoj	Centri za rani rast i razvoj formirani su u 13 domova zdravlja 13	U 80% domova zdravlja formirani su Centri za rani rast i razvoj djece BROJ					
% općina u kojim je uspostavljena intersektorska saradnja u oblasti ranog rasta i razvoja	Postoje referalni mehanizmi razvijeni u okviru pilot projekata, ali ne postoji sistemski pristup njihovom provođenju i praćenju	U 80% općina razvijena saradnja između resora zdravstva, obrazovanja i socijalne zaštite koja osigurava pružanje zaštite djeci s invaliditetom i njihovim porodicama						

1.2.8. Mjera Unaprijediti sistem prikupljanja, vođenja i korištenja podataka o OSI	Definisan i uspostavljen sveobuhvatni sistem vođenja podataka o OSI	Postoje baze podataka većine institucija koje se vode po različitim metodologijama, ali ne postoji integrisanje podataka u jednu bazu NE	Doneseni odgovarajući akti kojima se uređuje ova oblast Kreirano softversko rješenje Uspostavljen sveobuhvatni sistem prikupljanja, vođenja i korištenja podataka o OSI i institucije ga koriste DA				Preporuka: PRILOG 2
--	---	---	--	--	--	--	------------------------

1.3. Prioritet Jačanje kapaciteta i uloge OOSI	Propisi i programi kojima su OSI uključene u procese javnog i političkog života Zakoni i propisi kojima su OSI ravnopravno uključene u političkom i javnom životu	Sadašnje odredbe u pojedinim propisima nisu usklađene sa međunarodnim dokumentima, OSI su uključene u samo neke procese javnog života i odlučivanja u samo nekim institucijama	Propisi, politike i prakse usklađeni sa međunarodnim dokumentima i praksom				Preporuka: PRILOG 2
--	--	--	--	--	--	--	------------------------

1.3.1. Mjera Jačati kapacitete OOSi	Broj dijanih programa jačanja kapaciteta OOSi o specifičnim administrativno-finansijskim vještinama, te razumijevanja CRPD i zagovaranja	0	Najmanje (3) tri institucije na nivou FBiH, (10) deset na nivou kantona, (50) pedeset općina, imaju razvijene programe jačanja kapaciteta OOSi o specifičnim administrativno-finansijskim vještinama, te razumijevanja CRPD i zagovaranja				Preporuka: PRILOG 2
	Broj institucija, koje budžetima planiraju namjenska sredstva za podršku rada OOSi	Postoji simbolična finansijska podrška radu OOSi na pojedinim nivoima vlasti.	Najmanje (3) tri institucije na nivou FBiH, (10) deset na nivou kantona, (50) pedeset općina, koje planiraju namjenska sredstva za podršku rada OOSi				
	Broj institucija koje su svojim propisima i praksom osigurale sudjelovanje OSI/OOSi u procesima odlučivanja	10%	75% institucija na svim nivoima vlasti ima praksu i definiranu normu o uključivanju OSI/OOSi u procese i odlučivanja o pitanjima koja su značajna za njih				

1.3.2. Mjera Osigurati sudjelovanje OOSi u procesima značajnim za populaciju OSi	% institucija Federacije, kantona, gradova, općina koje su osigurale i provele specijalizirane programe obuke o pitanjima invalidnosti za službenike	0	50% institucija federacije, kantona, gradova, općina koje su osigurale i provele specijalizirane programe obuke o pitanjima invalidnosti za službenike				Preporuka: PRILOG 2
	Uspostavljen model formalnih i transparentnih mehanizama za redovne konsultacije sa OOSi	0	Kreiran i implementiran strukturirani formalni okvir /protokol za redovne konsultacije s OOSi				
	Uspostavljen kodeks ponašanja i evaluacije službenika prema pitanjima invalidnosti	0	Kreiran i implementiran kodeks ponašanja i evaluacije službenika prema pitanjima invalidnosti				

PRILOG 2: PRIJEDLOG INDIKATORA U SKLADU SA SEKTORSKOM STRATEGIJOM

Strateška strategija odjela prostornog uređenja	Indikator	Polje usklađenih zakona	Polje usklađenih indikatore
Strateški cilj Unaprijediti prava i polja) OSI u Federaciji BiH	Broj donesenih zakona koji uređuju oblast invaliditeta i koji uključuju pitanja invaliditeta	-	6
	Broj programa iniduzije OSI u resorne aktivnosti	-	7
	Broj DOSI koji su osnaženi za predstavljanje i zastupanje potreba OSI	-	5
Prioritet 1.1 Unapređenje prostorno- komunikacijske pristupačnosti za OSI	Broj donesenih/usklađenih zakona iz oblasti prostornog uređenja	-	5
	Broj donesenih/usklađenih zakona iz oblasti komunikacija	-	4
Mjera 1.1.1. Povećati aktivnosti uklanjanja i sprečavanja arhitektonskih i komunikacijskih barijera za OSI	Pristupačnost okruženja – izrada planova i programa za uklanjanje arhitektonskih barijera	-	5
	Broj javnih objekata i institucija koje su uklanile arhitektonske barijere za OSI	-	35
	Broj mrežnih stanica, mobilnih aplikacija i digitalnih dokumenata u javnom sistemu prilagođeni OSI	-	20
Mjera 1.1.2. Unaprijediti znanje i razumijevanje značajnih aktera u sistemu i zajednici o pravima i pristupačnosti OSI	Broj edukativno-informativnih, rodno osjetljivih i inkluzivnih kampanja, edukacija i drugih sadržaja i aktivnosti u kojima su prepoznate OSI	-	30
	Unapređenje politika i praksi u postupanju sa OSI u skladu sa međunarodnim dokumentima i preporukama	Ne	Da
	Broj dopunskih programa osposobljavanja operativnih snaga sustava CZ	-	7

Prioritet 1.2. Poticanje inkluzije, kvalitete života i neovisnog življenja OSI	Broj donesenih/usklađenih propisa/programa i prakse iz oblasti rada i zapošljavanja, obrazovanja i nauke, kulture i sporta, zdravstva i socijalna zaštite koji tretiraju pitanje inkluzije OSI	-	10
	Primjena međunarodnih dokumenata iz oblasti invalidnosti na svim nivoima u FBiH	Ne	Da

Mjera 1.2.1. Osigurati ravnopravno učešće u obrazovanju za sve na svim nivoima obrazovanja	Uspostavljen sistem identifikacije i uključivanja djece koja nisu obuhvaćena odgojno-obrazovnim radom	Ne	Da
	Broj Kantona u čijim se ustanovama/službama provode propisi/programi koji su doneseni u skladu sa MKF	2	7
	Broj resursnih centara inkluzivnog obrazovanja	-	8

Mjera 1.2.2. Obezbjediti kontinuirani profesionalni razvoj obrazovnih, zdravstvenih i socijalnih radnika u/iz oblasti invaliditeta	Broj inicijalnih nastavnih programa	-	7
	Broj edukacija postojećih kadrova	-	20
	Broj prekvalifikovanog stručnog osoblja (m/ž)	-	40

Mjera 1.2.3. Ekonomski i personalno osnaživati i unapređivati zapošljivost i zapošljavanje OSI	Broj razvijenih programa za jačanje ličnih vještina i kompetencija OSI	0	18
	Broj institucija, koje budžetima planiraju namjenska sredstva za sprovođenje programa jačanja vještina i kompetencija OSI	0	15
	Broj OSI koje su dobile obuku za jačanje ličnih vještina (m/ž)	0	400

Mjera 1.2.4. Razvijati sistem stanovanja uz podršku i usluge podrške	Broj OSI koje su u sistemu stanovanja uz podršku (m/ž)	-	150
	Broj programa podrške za život OSI u lokalnoj zajednici (stanovanje u zajednici, personalna asistencija i dr.)	-	30
	Uspostavljen zakonski okvir socijalnih usluga i podrške u zajednici	Ne	Da

Mjera 1.2.5. Omogućiti ravnopravno učešće OSI u aktivnostima i sadržajima iz oblasti kulture, sporta, umjetnosti i politike	Broj Institucija na svim nivoima vlasti koje u svojim budžetima planiraju sredstva za podršku sportskih aktivnosti OSI	-	8
	Broj prilagođenih programa kulture i umjetnosti OSI	-	13
	Broj izbornih mjesta pristupačnih OSI kao i izborni materijal pristupačan OSI	-	12
Mjera 1.2.6. Osigurati pristupačnost usluga zdravstvene zaštite pod jednakim uslovima OSI	Zadovoljstvo OSI uslugama svih nivoa zdravstvene zaštite	-	60%
	Procenat zdravstvenih radnika koji su prošli edukaciju o pristupu u zdravstvenom tretmanu OSI.	-	35%
	Broj zdravstvenih službi koje su prilagodile svoje prostore i opremu za OSI korisnike.	-	40
Mjera 1.2.7. Unaprijediti programa prevencije i rane detekcije i intervencije u ranom rastu i razvoju	Broj provedenih i unaprijeđenih programa rane detekcije i intervencije	-	500
	Procenat djece s invaliditetom koja su obuhvaćena programima intervencije u ranom rastu i razvoju (m/ž)	-	60%
	Broj DZ u kojim su formirani Centri za rani rast i razvoj	-	20
Mjera 1.2.8. Unaprijediti sistem prikupljanja, vođenja i korištenja podataka o OSI	Uspostavljen sveobuhvatni sistem vođenja podataka o OSI	Ne	Da
Prioritet 1.3. Jačanje kapaciteta i uloge OOSI	Uključeni propisi i programi kojima su OSI uključene u procese javnog i političkog života sa međunarodnim dokumentima	Ne	Da
	Zakoni i propisi kojima su OSI ravnopravno uključene u političkom i javnom životu	Ne	Da

Mjera 1.3.1. Jačati kapacitete OOSI	Broj ciljanih programa jačanja kapaciteta OOSI o specifičnim administrativno-finansijskim vještinama, te razumijevanja CRPD i zagovaranja	0	50
	Broj institucija, koje budžetima planiraju namjenska sredstva za podršku rada OOSI	-	60
	Broj institucija koje su svojim propisima i praksom osigurale sudjelovanje OOSI/OOSI u procesima odlučivanja	-	40
Mjera 1.3.2. Osigurati sudjelovanje OOSI u procesima značajnim za populaciju OSI	Broj institucija koje su osigurale i provele specijalizirane programe obuke o pitanjima invalidnosti za službenike	0	30
	Uspostavljen model formalnih i transparentnih mehanizama za redovne konsultacije sa OOSI	Ne	Da
	Uspostavljen kodeks ponašanja i evaluacije službenika prema pitanjima invalidnosti	Ne	Da

**Javna rasprava na nacrt
Strategije -objedinjeni
komentari i prijedlozi**

PROBLEM EN OVERVAGEN SWAET

INSTRUKTIE-OBJEKTIV

HOOFDSTUK I INSTRUKTIE

BOSNA I HERCEGOVINA
FEDERACIJA BOSNE I HERCEGOVINE
MINISTARSTVO RADA I SOCIJALNE POLITIKE

**OBRAZAC OBJEDINJENIH KOMENTARA, PRIMJEDBI I PRIJEDLOGA NA NACRT STRATEGIJE
ZA UNAPREĐENJE PRAVA I POLOŽAJA OSOBA S INVALIDITETOM U FEDERACIJI BOSNE I HERCEGOVINE 2025.-2030.**

1. Osnovne informacije o strateškom dokumentu

Puni naziv strateškog dokumenta	Nosilac izrade strateškog dokumenta	Forma i procedura izrade strateškog dokumenta	
Strategija za unapređenje prava i položaja osoba s invaliditetom u Federaciji Bosne i Hercegovine 2025.-2030.	Federalno ministarstvo rada i socijalne politike	Nacrt	U skladu sa Uredbom o izradi strateških dokumenata u Federaciji Bosne i Hercegovine („Službene novine Federacije BiH“ br: 74/19)
Razmatranje na Vladi Federacije BiH			
Na svojoj 19. sjednici održanoj 07.11. 2023. godine Vlada Federacije Bosne i Hercegovine donijela je Odluku o izradi Strategije za unapređenje prava i položaja osoba s invaliditetom u Federaciji Bosne i Hercegovine 2022.-2027.; V.broj: 1615/23 od 07.11. 2023. godine, kojom je Federalno ministarstvo rada i socijalne politike zaduženo da vodi i koordinira proces izrade Strategije uz učešće Federalnog zavoda za programiranje razvoja, i uz primjenu ključnih principa izrade strateških dokumenata. Zaključkom Vlade FBiH V. broj: 1408/2024 od 29.08.2024. godine izmijenjen je referentni period implementacije Strategije (2025.-2030.)			
Na svojoj 21. sjednici održanoj 30.11. 2023. godine Vlada Federacije Bosne i Hercegovine donijela je Rješenje o formiranju Radne grupe za izradu Strategije za unapređenje prava i položaja osoba s invaliditetom u Federaciji Bosne i Hercegovine V.broj: 1752/2023 od 30.11. 2023. godine			
Trajanje javnih konsultacija	Datum početka javnih konsultacija	Datum završetka javnih konsultacija	
Radna grupa izradila je Nacrt koji je u skladu sa članom 17. Uredbe o izradi strateških dokumenata u Federaciji Bosne i Hercegovine („Službene novine Federacije BiH“ br: 74/19) stavljen na javne konsultacije u trajanju od 30 dana	15.11. 2024. godine	15.12. 2024. godine	

Obrazac objedinjenih komentara, primjedbi i prijedloga na Nacrt Strategije za unapređenje prava i položaja osoba s invaliditetom u Federaciji Bosne i Hercegovine 2025.-2030. prispjelih tokom Javnih konsultacija

**BOSNA I HERCEGOVINA
FEDERACIJA BOSNE I HERCEGOVINE
MINISTARSTVO RADA I SOCIJALNE POLITIKE**

2. Komentari, primjedbe i prijedlozi na strateški dokument

NAZIV INSTITUCIJE Ili ORGANIZACIJE		Samir Krivić	
Komentar na Nacrt Strategije	Obzirom da se radi o strateškom dokumentu, a ne nekom posebnom npr. Zakonu, ovu Strategiju vidim kao dobru osnovu za dalje zagovaračke procese vezano za pitanje osoba s invaliditetom. U tom smislu sam predložio samo dopune Strategije sa dodatnim konkretnim potrebama iz prakse uvažavajući trendove najbolji interes osoba s invaliditetom i njihovih organizacija.		
Poglavlje i broj stranice u kojem se predlaže izmjena/dopuna	Tekst na koji se predlaže izmjena	Sadržaj teksta koji se predlaže	Stav nosioca izrade strateškog dokumenta
MJERA 1.2.1.	Osigurati ravnopravno učešće u obrazovanju za sve na svim nivoima obrazovanja	Na kraju str.32. dodaje se tekst: „Pored navedenog potrebno je i dalje podržavati, a u najboljem interesu osoba s invaliditetom, specijalne (prilagođene) školske ustanove i programe, kako u predškolskom, osnovnom i srednjem obrazovanju“.	Kako je navedeno za uspostavljanje kvalitetnog odgojno-obrazovnog sistema neophodno je nastaviti sa reformskim procesima koji su, između ostalog, usmjereni i na ravnopravno učešće u obrazovanju, počevši od programa rane identifikacije i intervencije, razvijanja inkluzivnih programa i praksi kojima će se omogućiti djeci sa invaliditetom i teškoćama u razvoju uključivanje u predškolske, osnovnoškolske, srednjoškolske programe, te inkluzija studenta sa invaliditetom u visokoškolskim ustanovama, a ono se odnosi i na uključivanje djece i mladih u redovne ili prilagođene obrazovne programe pri odgojno-obrazovnim ustanovama, uključivanje djece i mladih u programe osposobljavanja pri ustanovama socijalne zaštite, provođenje inkluzivnih praksi u predškolskom odgoju i obrazovanju, osnovnom i srednjem obrazovanju, programe asistencije u nastavi.
MJERA 1.2.5.	Omogućiti ravnopravno učešće OSI u aktivnostima i sadržajima iz oblasti kulture, sporta, umjetnosti i politike	Na str.37. dodaje se nova alineja: „Potrebno je organizacijama osoba s invaliditetom izjednačiti mogućnosti finansiranja sa sportskim savezima i udruženjima, udruženjima iz oblasti kulture i umjetnost vezano za provođenje aktivnosti iz sporta, kulture, umjetnosti uključujući i aktivnosti	Nije primjenljivo. Pitanje koje se treba tretirati kroz zakonodavstvo u ovoj oblasti a ne strateškom mjerom.

BOSNA I HERCEGOVINA
FEDERACIJA BOSNE I HERCEGOVINE
MINISTARSTVO RADA I SOCIJALNE POLITIKE

		koje provodi Specijalna olimpijada BiH, i tom prilikom razdvojiti uloge trenera od uloge personalnih asistenata".	
MJERA 1.3.1.	Jačati kapacitete OOSI	Na kraju str.40. dodaje se tekst: „Potrebno je prilikom statusnog, projektnog ili nekog drugog oblika finansiranja aktivnosti voditi računa o statusu organizacije osoba s invaliditetom u skladu sa važećim propisima i činjenici da li te organizacija pruža jednu ili više socijalnih usluga vezano za boravak i rad sa osobama s invaliditetom te navedeno finansijski adekvatno vrednovati (kroz posebne javne pozive, dodatno bodovanje, pravedniju raspodjelu sredstava)"	Nije primjenljivo. Pitanje koje se rješava Zakonom i uslovima Javnog poziva a ne strateškim dokumentom.
NAZIV INSTITUCIJE I ORGANIZACIJE		Udruženje građana oštećenog vida Tuzla	
		Tifa Tučić	
Komentar na Nacrt Strategije			
Poglavlje i broj stranice u kojem se predlaže izmjena/dopuna	Tekst na koji se predlaže izmjena	Sadržaj teksta koji se predlaže	Stav nosioca izrade strateškog dokumenta
Str.3.	Lista skraćenica	Kod liste skraćenica izostavljeno je MKF - međunarodna klasifikacija funkcionisanja	Prihvaćeno
Str.26., MJERA 1.1.1.	Dinamizirati aktivnosti uklanjanja i sprečavanja arhitektonskih i komunikacijskih barijera za OSI	-Predlažemo da se iz rečenice koja je dio mjere 1.1.1. „Dakle jednakost, poštivanje različitosti i prihvatanje osi" izbaci prihvatanje osi jer se prihvatanje ne može nametnuti nikakvim zakonom niti propisom - Predlažemo da umjesto drugima u civilnom društvu stoji građanima jer se termin „civilno društvo" kod nas različito tumači	Prihvaćeno
Str 29., MJERA 1.1.2.	Unaprijediti znanje i razumijevanje svih aktera u sistemu i zajednici o pravima i pristupačnosti OSI -	- U dijelu u kojem se govori o diskriminaciji, u rečenici koja počinje s „Unapređenje svijesti profesionalaca" termin „unapređenje svijesti" zamijeniti terminom „razvijanje" ili „podizanje svijesti"	Prihvaćeno

Obrazac objedinjenih komentara, primjedbi i prijedloga na Nacrt Strategije za unapređenje prava i položaja osoba s invaliditetom u Federaciji Bosne i Hercegovine 2025.-2030. prispjelih tokom Javnih konsultacija

BOSNA I HERCEGOVINA
FEDERACIJA BOSNE I HERCEGOVINE
MINISTARSTVO RADA I SOCIJALNE POLITIKE

<p>Str. 32., MJERA 1.2.1.</p>	<p>Osigurati ravnopravno učešće za sve na svim nivoima obrazovanja</p>	<p>- Dodati osobe s invaliditetom jer se ništa ne podrazumijeva što nije navedeno (misli se na naziv mjere)</p> <p>- Pitanje asistenata u nastavi veoma je osjetljivo. Njihovo mijenjanje svake godine ili još gore nekoliko puta u godini negativno utiče na učenike s invaliditetom korisnike ovih usluga. Smatramo da treba uspostaviti standarde za asistente u nastavi u smislu da prije nego postanu asistenti osobe prođu program obuke koji će standardizirati pedagoški zavod. Događalo se da se u škole zapošljavaju asistenti koji nisu educirani za rad s učenicima s invaliditetom. U kantonalnim ministarstvima obrazovanja često se brkaju pojmovi asistenta u nastavi, ličnog asistenta i stručne podrške. Ni roditeljima taj pojam nije baš najjasniji. Pitanje je i može li svaki nastavnik koji je tehnološki višak biti dovoljno dobar za asistenta učeniku s invaliditetom. Ne bi trebalo naglašavati da asistenti budu nastavnici koji su tehnološki višak. U cijeloj priči najvažnije je da korisnici dobiju što kvalitetnije usluge.</p>	<p>Naziv mjere je adekvatan i upravo kada se kaže za sve to znači za sve, i za OSI i sve druge...</p> <p>Nije primjenljivo na ovak način. Pitanje standardizacije rada asistenata u nastavi je pitanje regulative i treba biti riješeno u okviru propisa o personalnoj asistenciji koja će biti u fokusu ruješavanja ovog strateškog perioda.</p>
<p>Str.37., MJERA 1.2.5.,</p>	<p>Omogućiti ravnopravno učešće OSI u aktivnostima i sadržajima iz oblasti kulture, sporta, umjetnosti i politike – Tabela indikatora</p>	<p>- Predlažemo da se u prvom indikatoru (broj institucija na svim nivoima vlasti koji u svojim budžetima planiraju sredstva za podršku sportskih aktivnosti osi doda i rekreativnih. Rekreativne aktivnosti važne su za razvijanje motorike, poboljšanje orijentacije, smanjenje depresije i prevenciju bolesti. Osobe s invaliditetom su zbog ograničenog kretanja sklonije razvijanju pretilosti, kardio-vaskularnih bolesti i dijabetesa u odnosu na osobe bez invaliditeta.</p> <p>- predlažemo da u drugom indikatoru umjesto broj „prilagođenih“ programa stoji broj „pristupačnih“</p>	<p>Nije uvaženo, u više navrata predstavnici OOSI i OSI su insistirali da im se omogući bavljenje sportskim aktivnostima i da se to pitanje ne svodi na rekreativne potrebe, tako da je izostavljanje pojma „rekreativni“ rezultat ovih nastojanja. Također, definiranje i usaglašavanje indikatora koje su vodili predstavnici nadležnih institucija i stručnjak evaluator je bilo dugotrajan i složen proces i njihova izmjena nije uputna.</p>

Obrazac objedinjenih komentara, primjedbi i prijedloga na Nacrt Strategije za unapređenje prava i položaja osoba s invaliditetom u Federaciji Bosne i Hercegovine 2025.-2030. prispjelih tokom Javnih konsultacija

BOSNA I HERCEGOVINA
FEDERACIJA BOSNE I HERCEGOVINE
MINISTARSTVO RADA I SOCIJALNE POLITIKE

		programa iz oblasti kulture i umjetnosti. „prilagođeni“ program nema pozitivno značenje.	
Str. 37., MJERA 1.2.6.	Osigurati pristupačnost usluga zdravstvene zaštite pod jednakim uslovima	<p>- Predlažemo da se doda „osobe s invaliditetom“.</p> <p>Nismo sigurni da će se rješenjem koje se odnosi na ortopedska pomagala propisanim Nacrtom Strategije osigurati jednaka prava za sve osobe s invaliditetom u Federaciji BiH na ortopedska pomagala. Cijenimo da bi bilo korisno uspostavljanje osnovne liste pomagala na nivou Federacije BiH čija primjena bi bila obvezujuća za sve kantone. Kod ortopedskih treba dodati i tiflo-tehnička pomagala jer sva pomagala koja koriste slijepe osobe nisu ortopedska. Također je prisutan problem medicinske neindiciranosti pomagala za slijepe osobe zbog čega pravni subjekti izbjegavaju uvoziti ova pomagala što se negativno odražava na samostalnost slijepih osoba. I pomagala koja služe za povećanje razine samostalnosti osoba s invaliditetom doprinose njihovoj inkluziji. Stoga je jednako prava na pomagala za sve osobe s invaliditetom u Federaciji veoma važno.</p>	Pod jednakim uslovima podrazumijeva sve osobe pa i OSI...
Str.38., MJERA 1.2.7.	Unaprijediti programe prevencije i rane detekcije i intervencije u ranom rastu i razvoju	<p>Predlažemo da se u mjeru 1.2.7. uključi podrška porodicama koje imaju djecu s invaliditetom u vidu stručnjaka koji bi radili u porodicama kao i kampanje destigmatizacije. Roditelji se često ne snalaze kad dobiju dijete s invaliditetom. Centar za rani rast i razvoj u Domu zdravlja Tuzla fokusiran je na djecu s oštećenjem sluha dok za roditelje djece s drugim invaliditetima nema odgovarajuće podrške. Destigmatizacija je važna jer kod nas nažalost ima porodica koje se stide svoje djece s invaliditetom i kriju ih.</p>	Pitanje programa koji se provode u Centrima za rani rast i razvoj.
Str.34., MJERA 1.2.3.	Ekonomski i personalno osnaživati i unapređivati zapošljivost i zapošljavanje OSI	<p>Iz rečenice koja se odnosi na komunikaciju izbaciti dio koji se odnosi na kretanje uz pomoć pomagala jer kretanje uz pomoć pomagala ne spada u komunikaciju</p>	Komentar nije jasan...

Obrazac objedinjenih komentara, primjedbi i prijedloga na Nacrt Strategije za unapređenje prava i položaja osoba s invaliditetom u Federaciji Bosne i Hercegovine 2025.-2030. prispjelih tokom Javnih konsultacija

BOSNA I HERCEGOVINA
FEDERACIJA BOSNE I HERCEGOVINE
MINISTARSTVO RADA I SOCIJALNE POLITIKE

NAZIV INSTITUCIJE I/ILI OSOBE		Gender Centar Federacije BiH Ana Vuković	
Komentar na Nacrt Strategije			
Poglavlje i broj stranice u kojem se predlaže izmjena/dopuna	Tekst na koji se predlaže izmjena	Sadržaj teksta koji se predlaže	Stav nosioca izrade strateškog dokumenta
Str.30., MJERA 1.1.2.	Unaprijediti znanje i razumijevanje svih aktera u sistemu i zajednici o pravima i pristupačnosti OSI	U tabeli indikatora za Mjeru „1.1.2. Unaprijediti znanje i razumijevanje svih aktera u sistemu i zajednici o pravima i pristupačnosti OSI“ potrebno je ciljanu vrijednost za indikator „Broj edukativno-informativnih, rodno osjetljivih i inkluzivnih kampanja, edukacija i drugih sadržaja i aktivnosti u kojima su prepoznate OSI“ ujednačiti sa ciljanom vrijednosti ovog indikatora koja je navedena na strani 46. poglavlje „Sažeti pregled strateškog dokumenta“ i na strani 152. poglavlje „Dodatak 4. Detaljan pregled mjera“. Naime na strani 30. ciljana vrijednost za indikator „Broj edukativno-informativnih, rodno osjetljivih i inkluzivnih kampanja, edukacija i drugih sadržaja i aktivnosti u kojima su prepoznate OSI“ iznosi 79, dok na strani 46. i 152. ciljana vrijednost za ovaj indikator iznosi 30. Predlažemo da se ciljana vrijednost za ovaj indikator na strani 30. uskladi sa prijedlogom evaluatora kao što je navedeno na strani 46. i 152.	Prihvaćeno
Str.36., MJERA 1.2.4. Str.47., Str.155.	Razvijati sistem stanovanja uz podršku i usluge podrške - „Sažeti pregled strateškog dokumenta“ - „Dodatak 4. Detaljan pregled mjera“	U tabeli indikatora za Mjeru „1.2.4. Razvijati sistem stanovanja uz podršku i usluge podrške“ potrebno je u nazivu indikatora „Broj OSI koje su u sistemu stanovanja uz podršku“ dodati „m/ž“, kao što je navedeno na strani 47. poglavlje „Sažeti pregled strateškog dokumenta“ i na strani 155. poglavlje „Dodatak 4. Detaljan pregled mjera“, na način da glasi: „Broj OSI koje su u sistemu stanovanja uz podršku (m/ž)“	Prihvaćeno

Obrazac objedinjenih komentara, primjedbi i prijedloga na Nacrt Strategije za unapređenje prava i položaja osoba s invaliditetom u Federaciji Bosne i Hercegovine 2025.-2030. prispjelih tokom Javnih konsultacija

**BOSNA I HERCEGOVINA
FEDERACIJA BOSNE I HERCEGOVINE
MINISTARSTVO RADA I SOCIJALNE POLITIKE**

Str.53., DODATAK 1.	Metodologija izrade Strategije i radna tijela	U tabeli „III. Tematske grupe za izradu Strategije“ obzirom da su neke tematske grupe spojene, potrebno je razmotriti koji članovi pripadaju u koju tematsku grupu. Npr. GCFBiH je pripadao u tematsku grupu „Prevencija diskriminacije, zlostavljanja i iskorištavanja OSI“ koja je kasnije spojena sa tematskom grupom „Unapređenje pristupačnosti OSI“. Prema tome bi u tabeli „III. Tematske grupe za izradu Strategije“ GCFBiH trebalo prebaciti iz grupe „Poticanje inkluzije, kvalitete života i neovisnog življenja“ u grupu „Unaprijediti prostorno-komunikacijsku pristupačnost OSI“. Neovisno od toga GCFBiH je prilikom pripreme Strategije pratio uključenost ravnopravnosti spolova u svim prioritetima i mjerama.	Prihvaćeno
Str.153. DODATAK 3.	Situaciona analiza – 2.9. RAVNOPRAVNOST - GCFBiH	Naslov poglavlja „2.9. RAVNOPRAVNOST – GCFBiH“ potrebno je promijeniti tako da se iza riječi „Ravnopravnost“ briše „– GCFBiH“ i umjesto toga doda riječ „polova“ tako da glasi: „2.9. Ravnopravnost polova“ Na ovaj način će se ujednačiti naslovi u situacionim analizama.	Prihvaćeno
Str.152., DODATAK 4.	Detaljan pregled mjera – Mjera 1.1.2. Unaprijediti znanje i razumjevanje svih aktera u sistemu i zajednici o pravima i pristupačnosti OSI	- U tabeli za detaljan pregled Mjere „1.1.2. Unaprijediti znanje i razumjevanje svih aktera u sistemu i zajednici o pravima i pristupačnosti OSI“ u redu „Indikativna finansijska konstrukcija sa izvorima finansiranja“ potrebno je iza riječi „Federalna ADS“ dodati zarez i riječi „GCFBiH“. Predloženo je iz razloga što su u poglavlju „III Indikativni finansijski okvir“ na strani 42. za Mjeru 1.1.2. navedena i sredstva GCFBiH. Prijedlog sadržaja teksta: „Izvor: budžeti resora prostornog uređenja i resora prometa i komunikacija na nivou federacije, kantona, grada/općina, fondovi, Federalne i kantonalne	Prihvaćeno

**BOSNA I HERCEGOVINA
FEDERACIJA BOSNE I HERCEGOVINE
MINISTARSTVO RADA I SOCIJALNE POLITIKE**

		uprave civilne zaštite, Federalna ADS, GCFBiH, EU projekti i donacije".	
Str.152., DODATAK 4.	Detaljan pregled mjera – Mjera 1.1.2. Unaprijediti znanje i razumjevanje svih aktera u sistemu i zajednici o pravima i pristupačnosti OSI	U tabeli za detaljan pregled Mjere „1.1.2. Unaprijediti znanje i razumjevanje svih aktera u sistemu i zajednici o pravima i pristupačnosti OSI“ u redu „Nosioci mjere“ ispred riječi „Kantonalna“ potrebno je dodati riječi „Federalna i“, iza riječi „građenja“, potrebno je dodati zarez i riječi „komunikacija“, a iza riječi „unutrašnjih poslova“ potrebno je dodati zarez i riječi „Federalna ADS, GCFBiH“. Predloženo je iz razloga usklađivanja sa navedenim izvorima u indikativnoj finansijskoj konstrukciji. Prijedlog sadržaja teksta: " Nosioci mjere: Federalna i kantonalna ministarstva prostornog uređenja i građenja, komunikacija, obrazovanja, socijalne zaštite, zdravstva, unutrašnjih poslova, Federalna ADS, GCFBiH, jedinice lokalne samouprave, inspektorati općinske i gradske skupštine, te sve institucije i organizacije odgovorne za spremnost u kriznim situacijama".	Prihvaćeno
		Ministarstvo za rad, socijalnu politiku, raseljena lica i izbjeglice Kantona Sarajevo Jasmina Heiać, stručni savjetnik za zaštitu i inkluziju odraslih lica i osoba sa invaliditetom, zaštitu civilnih žrtava rata i zaštitu starijih osoba	
Komentar na Nacrt Strategije	Ministarstvo za rad, socijalnu politiku, raseljena lica i izbjeglice Kantona Sarajevo smatra da je strategiju za unapređenje prava i položaja osoba s invaliditetom u Federaciji BiH potrebno donijeti, jer se u istoj planiraju aktivnosti FBiH koje su vezane za osobe sa invaliditetom, ali i za cijelu društvenu zajednicu. Strategija je cjelovit dokument i uključuje sve važne tematske cjeline. Ministarstvo za rad, socijalnu politiku, raseljena lica i izbjeglice Kantona Sarajevo nema primjedbi na predloženi tekst Strategije.		
Poglavlje i broj stranice u kojem se predlaže izmjena/dopuna	Tekst na koji se predlaže izmjena	Sadržaj teksta koji se predlaže	Stav nosioca izrade strateškog dokumenta
	/	/	/
		Savez općina i gradova Federacije Bosne i Hercegovine Vesna Travljanin, direktor	

Obrazac objedinjenih komentara, primjedbi i prijedloga na Nacrt Strategije za unapređenje prava i položaja osoba s invaliditetom u Federaciji Bosne i Hercegovine 2025.-2030. prispjelih tokom Javnih konsultacija

**BOSNA I HERCEGOVINA
FEDERACIJA BOSNE I HERCEGOVINE
MINISTARSTVO RADA I SOCIJALNE POLITIKE**

Komentar na Nacrt Strategije	U ostavljenom roku nijedna općina/ grad nisu dostavili svoje primjedbe, komentare i mišljenja na Nacrt Strategije		
Poglavlje i broj stranice u kojem se predlaže izmjena/dopuna	Tekst na koji se predlaže izmjena	Sadržaj teksta koji se predlaže	Stav nosioca izrade strateškog dokumenta
/	/	/	/
NAZIV INSTITUCIJE I BROJ		Ministarstvo zdravstva i socijalne politike Posavskog kantona Marko Stanić, stručni saradnik za socijalnu zaštitu	
Komentar na Nacrt Strategije	<p>Nakon razmatranja dostavljenog Nacrta Strategije za unapređenje prava i položaja osoba s invaliditetom u Federaciji BiH 2025.-2030., smatramo kako je napravljen kvalitetan presjek trenutnog stanja položaja osoba sa invaliditetom.</p> <p>Isto tako, mišljenja smo kako u skladu s postojećim teškoćama s kojima se te osobe susreću, a nakon iskazanih analiza, može doći do poboljšanja u svim područjima njihovog života, čime bi se omogućila njihova veća socijalna uključenost u društvo u cjelini.</p> <p>Nemamo prijedloge za izmjene i dopune Nacrta Strategije za unapređenje prava i položaja osoba s invaliditetom u Federaciji BiH 2025.-2030.</p>		
Poglavlje i broj stranice u kojem se predlaže izmjena/dopuna	Tekst na koji se predlaže izmjena	Sadržaj teksta koji se predlaže	Stav nosioca izrade strateškog dokumenta
/	/	/	/
NAZIV INSTITUCIJE I BROJ		Ministarstvo za građenje, prostorno uređenje i zaštitu okoliša Unsko-sanskog kantona Mirsada Mujagić-Pjanić, pomoćnik ministra za urbanizam, prostorno uređenje i građenje	
Komentar na Nacrt Strategije	<p>Ratifikacijom Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom naša država se obavezala da će izvršiti prilagođavanje postojećeg zakonodavstva, čime će se osobama sa invaliditetom osigurati puno učešće u društvu i zabranu svih vidova diskriminacije tih osoba. Tim činom Bosna i Hercegovina se pridružila grupi zemalja koje jasno saopćava namjeru da aktivno doprinose poboljšanju položaja osoba s invaliditetom. Naročito je važna činjenica da je činom ratifikacije ova Konvencija postala sastavni dio unutrašnjeg pravnog poretka.</p> <p>Naša institucija smatra da je potrebno kvalitetno normirati ovu materiju, na način da se donesu mjere u oblasti poboljšanja položaja i unaprjeđenja prava osoba s invaliditetom, zatim akcioni planovi i programi koji će doprinijeti boljem i kvalitetnijem otkrivanju potreba osoba s invaliditetom, te u tom pogledu podržava donošenje ove Strategije.</p>		
Poglavlje i broj stranice u kojem se predlaže izmjena/dopuna	Tekst na koji se predlaže izmjena	Sadržaj teksta koji se predlaže	Stav nosioca izrade strateškog dokumenta
str.27., 1.1.1.,	Dinamizirati aktivnosti uklanjanja i sprečavanja arhitektonskih i komunikacijskih barijera za OSI	Smatramo da se ova dva projekta ne mogu spojiti u jedan iz razloga što isto ne bi bilo u skladu sa Zakonom o energijskoj efikasnosti u Federaciji	Nije uvaženo, smatramo da ovakva formulacija ne predstavlja smetnju za pravilno provođenje Zakona o energijskoj efikasnosti u Federaciji Bosne i

Obrazac objedinjenih komentara, primjedbi i prijedloga na Nacrt Strategije za unapređenje prava i položaja osoba s invaliditetom u Federaciji Bosne i Hercegovine 2025.-2030. prispjelih tokom Javnih konsultacija

**BOSNA I HERCEGOVINA
FEDERACIJA BOSNE I HERCEGOVINE
MINISTARSTVO RADA I SOCIJALNE POLITIKE**

	<p>Organi uprave i banke bi u zajedničkim planovima i programima mogle planirati povećanje i ubrzanje subvencija za uklanjanje barijera, na način kako se izvodi utopljanje javnih i stambenih objekata u cilju poboljšanja energetske učinkovitosti, a najbolje i logično bi bilo da ta dva projekta, utopljanje i otklanjanje barijera se planiraju i izvode zajedno.</p>	<p>Bosne i Hercegovine („Službene novine F BiH“, broj: 22/17). Naime, ovim zakonom i podzakonskim aktima koja su donijeta na osnovu njega jasno su definisane mjere energijske efikasnosti, a one ne obuhvataju mjere za uklanjanje arhitektonskih barijera. Naime, naše Ministarstvo provodi dva odvojena projekta tj. jedan za subvencioniranje unapređenja energijske efikasnosti u zgradarstvu gdje se novac dodjeljuje upraviteljima i drugi uklanjanje arhitektonskih barijera gdje se novac dodjeljuje jedinicama lokalne samouprave.</p>	<p>Hercegovine, u fokusu je kao što i sam naziv kaže, dinamiziranje aktivnosti.</p>
<p>NACRT STRATEGIJE ZA UNAPREĐENJE PRAVA I POLOŽAJA OSOBA SA INVALIDITETOM U FBiH 2022.-2027. GODINE</p>		<p>Općina Novo Sarajevo Aleksandra Hasečić, pomoćnica općinskog načelnika Službe za socijalna pitanja, zdravstvo, izbjeglice i raseljena lica</p>	
<p>Komentar na Nacrt Strategije</p>	<p>Podsjećamo da smo komentare vezane za Strategiju za unapređenje prava i položaja osoba sa invaliditetom u FBiH 2022.-2027. godine ispred Općine Novo Sarajevo, Službe za socijalna pitanja, zdravstvo, izbjeglice i raseljena lica dostavili na propisanom Obrascu dostavljenom uz Nacrt putem e-maila dana 05.04. 2024. godine, te sada nemamo dodatnih komentara.</p>		
<p>Poglavlje i broj stranice u kojem se predlaže izmjena/dopuna</p>	<p>Tekst na koji se predlaže izmjena</p>	<p>Sadržaj teksta koji se predlaže</p>	<p>Stav nosioca izrade strateškog dokumenta</p>
<p>/</p>	<p>/</p>	<p>/</p>	<p>/</p>

BOSNA I HERCEGOVINA
FEDERACIJA BOSNE I HERCEGOVINE
MINISTARSTVO RADA I SOCIJALNE POLITIKE

1. Mišljenja nadležnih institucija nakon Javnih konsultacija

NAZIV INSTITUCIJE		Gender Centar FBIH Ana Vuković, direktorica	
Komentar na Nacrt Strategije	Imajući u vidu značaj pitanja kojima se bavi ovaj dokument, dajemo saglasnost na konačan tekst Strategije za unapređenje prava i položaja osoba sa invaliditetom u Federaciji BiH 2025.-2030., u čijoj pripremi je učestvovala i predstavnica Gender Centra Federacije Bosne i Hercegovine kao članica Radne grupe za izradu Strategije.		
Poglavlje i broj stranice u kojem se predlaže izmjena/dopuna	Tekst na koji se predlaže izmjena	Sadržaj teksta koji se predlaže	Stav nosioca izrade strateškog dokumenta
NAZIV INSTITUCIJE		Federalno ministarstvo zdravstva Dr. Nediljko Rimac, ministar	
Komentar na Nacrt Strategije	U skladu s Vašim aktom broj 06-31/3-2099123, u prilogu Vam dostavljamo saglasnost na konačni tekst Strategije za unapređenje prava i položaja osoba s invaliditetom u Federaciji BiH 2025.- 2030.		
Poglavlje i broj stranice u kojem se predlaže izmjena/dopuna	Tekst na koji se predlaže izmjena	Sadržaj teksta koji se predlaže	Stav nosioca izrade strateškog dokumenta
NAZIV INSTITUCIJE		Ministarstvo rada, zdravstva, socijalne skrbi i prognanih HBK Dijana Novković Pećanac, ministrica	
Komentar na Nacrt Strategije	Sukladno Vašem dopisu broj: 06-31/3-2099123 EP od 16.12.2024. godine u predmetu Strategije za unapređenje prava i položaja osoba s invaliditetom u Federaciji Bosne i Hercegovine 2025.-2030., dostavljamo vam pozitivno mišljenje na konačan prijedlog dokumenta.		
Poglavlje i broj stranice u kojem se predlaže izmjena/dopuna	Tekst na koji se predlaže izmjena	Sadržaj teksta koji se predlaže	Stav nosioca izrade strateškog dokumenta
/	/	/	/
NAZIV INSTITUCIJE		Federalno ministarstvo prometa i komunikacija Andrijana Katić, ministrica	

Obrazac objedinjenih komentara, primjedbi i prijedloga na Nacrt Strategije za unapređenje prava i položaja osoba s invaliditetom u Federaciji Bosne i Hercegovine 2025.-2030. prispjelih tokom Javnih konsultacija

BOSNA I HERCEGOVINA
FEDERACIJA BOSNE I HERCEGOVINE
MINISTARSTVO RADA I SOCIJALNE POLITIKE

Komentar na Nacrt Strategije	Vezano za Vaš akt broj i datum u vezi, Federalno ministarstvo prometa i komunikacija nema primjedbi na dostavljeni tekst Strategije za unapređenje prava i položaja osoba sa invaliditetom u Federaciji BiH 2025-2030.		
Poglavlje i broj stranice u kojem se predlaže izmjena/dopuna	Tekst na koji se predlaže izmjena	Sadržaj teksta koji se predlaže	Stav nosioca izrade strateškog dokumenta
NAZIV INSTITUCIJE		Fond za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba sa invaliditetom Ahmed Baljić, direktor	
Komentar na Nacrt Strategije	Fond za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba sa invaliditetom daje pozitivno mišljenje i izražava saglasnost s predloženim sadržajem Strategije. Smatramo da konačni tekst Strategije sveobuhvatno pokriva ključne aspekte unapređenja prava i položaja osoba s invaliditetom u Federaciji Bosne i Hercegovine. Fond za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba sa invaliditetom će, u okviru svojih nadležnosti, aktivno učestvovati u implementaciji predloženih mjera iz Strategije.		
Poglavlje i broj stranice u kojem se predlaže izmjena/dopuna	Tekst na koji se predlaže izmjena	Sadržaj teksta koji se predlaže	Stav nosioca izrade strateškog dokumenta
NAZIV INSTITUCIJE		Općina Hadžići Eldar Čomor, načelnik	
Komentar na Nacrt Strategije	Ovim putem Želimo dati naš doprinos u cilju osiguravanja što kvalitetnijeg i sveobuhvatnijeg strateškog dokumenta. Svjesni važnosti ovog strateškog okvira za unapređenje životnih uslova osoba s invaliditetom, smatramo da je izuzetno važno da se u njegovom kreiranju uzmu u obzir specifične potrebe i izazovi s kojima se suočavaju osobe s invaliditetom, ali i potencijalna rješenja koja će unaprijediti njihova prava, uključivanje i ravnopravnost u društvu. U nastavku dostavljamo naše sugestije i prijedloge za poboljšanje nacrtu Strategije, uz nadu da će isti biti uvaženi tokom daljih radnih procesa.		
Poglavlje i broj stranice u kojem se predlaže izmjena/dopuna	Tekst na koji se predlaže izmjena	Sadržaj teksta koji se predlaže	Stav nosioca izrade strateškog dokumenta

Obrazac objedinjenih komentara, primjedbi i prijedloga na Nacrt Strategije za unapređenje prava i položaja osoba s invaliditetom u Federaciji Bosne i Hercegovine 2025.-2030. prispjelih tokom Javnih konsultacija

BOSNA I HERCEGOVINA
FEDERACIJA BOSNE I HERCEGOVINE
MINISTARSTVO RADA I SOCIJALNE POLITIKE

	<p><u>Saradnja sa nevladinim sektorom:</u> Ojačati saradnju sa nevladinim organizacijama koje se bave pitanjima zdravlja OSI, kako bi se implementirale nove inicijative i programi zdravstvene zaštite, kao i pružila edukacija i podrška u zajednicama. Strategija o unapređenju prava i položaja osoba s invaliditetom može se efikasno implementirati i u manjim općinama i lokalnim zajednicama, iako one možda imaju ograničene resurse.</p>	<p>Imat će se u vidu prilikom praćenja implementacije dokumenta i efekata na terenu. Lokalne zajednice će imati mogućnost direktno kroz svoje akcione plove raditi na pitanjima koja smatraju posebno bitnim za populaciju OSI</p>
	<p><u>Prilagodba strategije specifičnim potrebama manjih općina</u> Fokus na osnovne usluge: U manjim općinama, ključno je pivo osigurati osnovne usluge kao što su pristupačnost javnih prostora, zdravstvena zaštita i socijalne usluge. Manje općine često imaju manji broj usluga, pa je važno osmisliti strategiju koja cilja na direktnu podršku u osnovnim životnim potrebama.</p>	<p>Lokalne zajednice imat će mogućnost raditi na pitanjima koja su u tim zajednicama posebno važna, kao i na pitanju pristupačnosti i usluga.</p>
	<p><u>Kreiranje lokalnih timova za implementaciju strategije</u> Formiranje lokalnih radnih grupa: U manjim općinama može se formirati lokalna radna grupa koja će raditi na implementaciji strategije. Grupa bi se sastojala od predstavnika općinske vlasti, organizacija osoba s invaliditetom, socijalnih radnika i drugih relevantnih sudionika, Uključivanje lokalnih organizacija i volontera: Aktivno uključivanje lokalnih organizacija i volontera u realizaciju strategije može značajno smanjiti troškove i osigurati širu uključenost zajednice.</p>	<p>Ova ideja je primjenljiva i na ovaj način je rađeno i u prethodnim strateškim dokumentima.</p>
	<p><u>Zaključak:</u> iako manja općina može imati ograničene resurse, njene specifične prednosti – poput bliskih međuljudskih odnosa, lakše koordinacije i većeg uticaja lokalnih lidera - omogućuju uspješnu implementaciju strategije za unapređenje prava i položaja osoba s invaliditetom. Korištenje postojećih resursa, angažman zajednice, fokus na najvažnije usluge i strategije koje su prilagođene specifičnostima manjih općina mogu omogućiti značajna poboljšanja u životima osoba s invaliditetom na lokalnom nivou.</p>	<p>Prijedlog je prihvatljiv i imati će se u vidu tokom implementacije.</p>
	<p>Ministarstvo za rad, socijalnu politiku i povratak TK (komentar pristigao nakon zatvaranja javnih konsultacija, te je stoga uvršten kao mišljenje) Fadil Alić, ministar Nermira Suljić, stručna savjetnica za socijalnu zaštitu i zaštitu civilnih žrtava rata</p>	
<p>Komentar na Nacrt Strategije</p>	<p>Predlažemo izmjenu redoslijeda sadržaja dokumenta na način da se situaciona analiza i pregled stanja po oblastima, prebaci na početak dokumenta, odnosno prije poglavlja II Strateški cilj i prioriteti. Također, u dokumentu nije opisan međunarodni pravni okvir i međunarodni pravni instrumenti koje je Bosna i Hercegovina ratificirala vezano za unapređenje položaja osoba sa invaliditetom.</p>	

Obrazac objedinjenih komentara, primjedbi i prijedloga na Nacrt Strategije za unapređenje prava i položaja osoba s invaliditetom u Federaciji Bosne i Hercegovine 2025.-2030. prispjelih tokom Javnih konsultacija

**BOSNA I HERCEGOVINA
FEDERACIJA BOSNE I HERCEGOVINE
MINISTARSTVO RADA I SOCIJALNE POLITIKE**

Poglavlje i broj stranice u kojem se predlaže izmjena/dopuna	Tekst na koji se predlaže izmjena	Sadržaj teksta koji se predlaže	Stav nosioca izrade strateškog dokumenta
Str.25.,	Poglavlje II, tabela prioriteta: Strateški prioritet 1. Unapređenje prostorno-komunikacijske pristupačnosti OSI	U indikatore praćenja navesti „broj izvršenih inspekcijskih nadzora“. Činjenica je da su određeni zakonski propisi već doneseni, ali da se u praksi ne poštuju (Zakon, Uredba o pristupačnosti), te da treba vršiti inspekcijski nadzor nad primjenom istih.	Primjedba je opravdana i imati će se u vidu tokom implementacije.
Str.35., Mjera 1.2.4.	Razvijati sistem stanovanja uz podršku i usluge podrške	Predlažemo da se naziv mjere 1.2.4. „Razvijati sistem stanovanja uz podršku i usluga podrške“ mijenja tako da glasi: „Razvijati socijalne usluge u zajednici“, a opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja mijenjati tako da glasi: „Potrebno je razvijati usluge u zajednici kao što su: stanovanje uz podršku (tokom 24 sata dnevno ili organiziranu stalnu ili povremenu pomoć i podršku stručne ili druge osobe), usluga personalne asistencije, usluga kućne njege i pomoći u kući (održavanje higijene, organizovanje prehrane, organizovanje poslova u zajednici, zdravstvena njega i primama zdravstvena zaštita) dnevni centri i dr. Za razvijanje ovih usluga u punom kapacitetu neophodno je donijeti Zakon o socijalnim uslugama. U tekstu je potrebno opisati i značaj ostalih usluga, koje su već navedene u nacrtu Zakona o socijalnim uslugama.“	Prijedlog nije usvojen iz razloga što se u ovoj mjeri fokus ima na stanovanje uz podršku. Međutim mjera obuhvata i pitanje socijalnih usluga odnosno usluga podrške kao šireg konteksta podrške, što omogućava lokalnim zajednicama da razvijaju one vrste usluga koje su u toj zajednici najviše potrebne.
Str.39., Prioritet 1.3.	Jačanje kapaciteta i uloge OOSI	U opisu teksta nije naveden Zakon o organizacijama i reprezentativnim organizacijama OSI i civilnih žrtava rata Federaciji BiH („Službene novine Federacije BiH“, broj 61/22 i 94/22). Zbog specifičnosti položaja, organizacionog ustrojstva, finansiranja i drugih aspekata postojanja i rada invalidskih organizacija u odnosu na druge	Zakon je donesen i njegova primjena je u toku tako da nije bio u fokusu mjere. Jasno da će se mjera oslanjati na ovaj Zakon i iz istog se crpiti putevi razvijanja ove oblasti.

BOSNA I HERCEGOVINA
FEDERACIJA BOSNE I HERCEGOVINE
MINISTARSTVO RADA I SOCIJALNE POLITIKE

		<p>nevladine organizacije donešen je Zakon o organizacijama i reprezentativnim organizacijama OSI i civilnih žrtava rata Federaciji BiH Ovim zakonom uređuje se definicija, postupak i uslovi sticanja statusa organizacijama osoba sa invaliditetom i organizacije civilnih žrtava rata, statusa reprezentativne organizacije osoba sa invaliditetom i reprezentativne organizacije civilnih žrtava rata, područje djelovanja, svrha i ciljevi djelovanja, vođenje registra organizacija, finansiranje i dr.</p>	
<p>Str.89., poglavlje 2.2.7.</p>	<p>Prioriteti intervencije u oblasti resora socijalne politike</p>	<p>Smatramo da u ovom poglavlju treba opisati potrebu donošenja Zakona o socijalnim uslugama i Zakona kojim će se regulisati usluga personalne asistencije u cilju razvijanja novih usluga i postojećih usluga kao što su: stanovanje uz podršku (tokom 24 sata dnevno ili organiziranu stalnu ili povremenu pomoć i podršku stručne ili druge osobe), usluga personalne asistencije, usluga kućne njege i pomoći u kući (održavanje higijene, organizovanje prehrane, organizovanje poslova u zajednici, zdravstvena njega i primarna zdravstvena zaštita), dnevni centri i dr. Kroz čitav dokument akcenat se stavlja na usluge personalne asistencije i stanovanja uz podršku (koje jesu najvažnije), dok druge usluge kao što su kućna njega i pomoć u kući (održavanje higijene, organizovanje prehrane, organizovanje poslova u zajednici, zdravstvena njega i primarna zdravstvena zaštita), dnevni centri i dr. nisu navedene. Neke od ovih usluga koje nisu navedene u dokumentu kao što su kućna njega i</p>	<p>Nisu navođeni tačni nazivi zakona, za svaku oblast predviđeno je unapređenje postojećeg i donošenje nedostajućeg zakonodavstva.</p>

BOSNA I HERCEGOVINA
FEDERACIJA BOSNE I HERCEGOVINE
MINISTARSTVO RADA I SOCIJALNE POLITIKE

		pomoć u kući, dnevni centri su već zastupljene na području Tuzlanskog kantona, a također su prepoznate i u nacrtu Zakona o socijalnim uslugama.	
Str.130., poglavlje 2.8.b.1.	FPRZOI – Zakonodavni okvir	U zakonodavni okvir dodati i Zakon o zapošljavanju i socijalnoj sigurnosti nezaposlenih osoba. Odredbama člana 5, navedenog zakona propisano je da je Federalni zavod za zapošljavanje nadležan da prati i predlaže mjere za unapređenje zapošljavanja OSI i njihovu profesionalnu rehabilitaciju i osigurava ispunjavanje uvjeta za njihovo zapošljavanje u saradnji sa službama za zapošljavanje.	Primjedba se ne uvažava. U osnovi ne mijenja sadržaj niti kvalitet teksta na koji se referira.
Str.135., poglavlje 2.8.b.7.	FPRZOI – Unaprijeđenje zakonskog okvira iz oblasti zapošljavanja i profesionalne rehabilitacije	S obzirom da je u pripremi prednacrt zakon o izmjenama i dopunama Zakona o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju, smatramo da bi trebalo mijenjati odrebu člana 2. zakona, kojom je propisano da je profesionalna rehabilitacija, osposobljavanje i upošljavanje osoba s invaliditetom spada u oblast socijalne zaštite. Smatramo da zakon treba da spada u oblast rada, kako je to i u zemljama u okruženju (primjer Hrvatska). Osim navedenog većinu poslova obavljaju Službe za zapošljavanje i Fond za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje. Također, odredbama člana 5, Zakona o zapošljavanju i socijalnoj sigurnosti nezaposlenih osoba, propisano je da je Federalni zavod za zapošljavanje nadležan da prati i predlaže mjere za unapređenje zapošljavanja OSI i njihovu profesionalnu rehabilitaciju i osigurava ispunjavanje uvjeta za njihovo zapošljavanje u saradnji za službama za zapošljavanje.	Generalno, pitanje zapošljavanja je dio socijalne politike i mjera socijalnog blagostanja, te je u tom kontekstu navedena ovakva definicija.

BOSNA I HERCEGOVINA
FEDERACIJA BOSNE I HERCEGOVINE
MINISTARSTVO RADA I SOCIJALNE POLITIKE

Str.147., poglavlje 2.11.	OOSI - VOOSI	<p>U ovom poglavlju treba opisati problematiku pitanja osnivanja, registracije, unutrašnje organizacije i prestanka djelovanja udruženja OSI.. Na području Tuzlanskog kantona djeluje veliki broj organizacija osoba sa invaliditetom, za koje treba preispitati da li u skladu sa Zakonom o udruženjima i fondacijama FBiH, ispunjavaju uslove za dalji rad. U tom pogledu neophodan je i kontinuirani inspekcijski nadzor, koji se u praksi ne provodi u dovoljnoj mjeri ili se uopšte ne provodi. Dodatan problem predstavlja i što Ministarstvo pravosuđa i uprave TK-a, ne dostavlja rješenja nadležnoj upravi za inspekcijske poslove, a kako je to propisano članom 29. Zakona o udruženjima i fondacijama FBiH. Također, Zakonom o udruženjima i organizacijama FBiH, propisano je da svaka fizička ili pravna lica, faktički svaka porodica može formalno osnovati invalidsko udruženje i dobijati određena sredstva putem projekata, a da pri tome ne učini ništa za poboljšanje ukupnog društvenog položaja i zadovoljavanje stvarnih potreba lica sa invaliditetom. U praksi su česti slučajevi i da su udruženja samo fiktivno prijavljena na pojedinim adresama. Smaframo da bi osim navedenih aktivnosti, jedna od prioritetnih aktivnosti trebala biti: kontinuirani inspekcijski nadzor nad radom ovih udruženja, kao i donošenje novog ili izmjenjene postojećeg Zakona o udruženjima i organizacijama, kojim bi se adekvatnije uredila ova oblast i spriječila zloupotreba djelovanja pojedinih udruženja, te pomogla ona udruženja koja zaista djeluju u interesu osoba sa invaliditetom.</p>	Pitanje koje će se riješiti primjenom Zakona o organizacijama i reprezentativnim organizacijama OSI i CŽR
Str.154., DODATAK 4.	Detaljan pregled mjera- Mjera 1.2.3. Ekonomski i personalno osnaživati i unapređivati zapošljivost i zapošljavanje OSI	Na str. 155., prije riječi „socijalne“ dodati „rada i“	Prihvaćeno-tehnička gereška.

Obrazac objedinjenih komentara, primjedbi i prijedloga na Nacrt Strategije za unapređenje prava i položaja osoba s invaliditetom u Federaciji Bosne i Hercegovine 2025.-2030. prispjelih tokom Javnih konsultacija

BOSNA I HERCEGOVINA
FEDERACIJA BOSNE I HERCEGOVINE
MINISTARSTVO RADA I SOCIJALNE POLITIKE

Str.155., DODATAK 4.	Detaljan pregled mjera – Mjera 1.2.4. Razvijati sistem stanovanja uz podršku i usluge podrške	Predložimo da se naziv mjere 1.2.4. „Razvijati sistem stanovanja uz podršku i usluga podrške” mijenja tako da glasi: „Razvijati socijalne usluge u zajednici” , a opis mjere sa okvrimim područjima djelovanja mijenjati u skladu sa ranije datim prijedlogom koji se odnosi na ovu mjeru, odnosno navesti da „Potrebno je razvijati usluge u zajednici kao što su: stanovanje uz podršku (tokom 24 sata dnevno ili organiziranu stalnu ili povremenu pomoć i podršku stručne ili druge osobe), usluga personalne asistencije, usluga kućne njege i pomoći u kući (održavanje higijene, organizovanje prehrane, organizovanje poslova u zajednici, zdravstvena njega i primarna zdravstvena zaštita) dnevni centri i dr. Za razvijanje ovih usluga u punom kapacitetu neophodno je donijeti Zakon o socijalnim uslugama. U istoj mjeri u nosioce aktivnosti dodati NVO (NVO su neophodni partneri u razvijanju ovih usluga, a pojedine nevladine organizacije već pružaju određene usluge, samo što nisu u dovoljnoj mjeri razvijene, odnosno zastupljene). Također, smatramo da ne treba posebno imenovati nazive nevladanih organizacija, kao nosioce aktivnosti.	Prijedlog nije usvojen iz razloga što se u ovoj mjeri fokus ima na stanovanje uz podršku. Međutim mjera obuhvata i pitanje socijalnih usluga odnosno usluga podrške kao šireg konteksta podrške, što omogućava lokalnim zajednicama da razvijaju one vrste usluga koje su u toj zajednici najviše potrebne.
NAZIV INSTITUCIJE		Federalna uprava civilne zaštite Aldin Brašnjić, privremeno postavljeni direktor	

**BOSNA I HERCEGOVINA
FEDERACIJA BOSNE I HERCEGOVINE
MINISTARSTVO RADA I SOCIJALNE POLITIKE**

Komentar na Nacrt Strategije	<p>Imajući u vidu da su osobe sa invaliditetom izloženije riziku od nesreća i smrti od ostalih kategorija stanovništva, a njihovi životi gotovo isključivo ovise o znanju, vještinama i opremi onih koji prvi reagiraju na izvore rizika, mišljenja smo da se ova ranjiva kategorija mora prepoznati kao grupa na koju treba obratiti posebnu pažnju u svim slučajevima kada nastupe prirodne ili druge nesreće.</p> <p>Članom 11. Konvencije Ujedinjenih naroda o pravima osoba s invaliditetom iz 2006. godine, utvrđeno je da će države potpisnice poduzeti, u skladu sa svojim obavezama prema međunarodnom pravu, uključujući odredbe međunarodnog humanitarnog prava i međunarodnog prava o ljudskim pravima, sve potrebne mjere kako bi osigurale zaštitu i sigurnost osoba sa invaliditetom u rizičnim situacijama, uključujući situacije oružanih sukoba, humanitarnih kriza i prirodnih katastrofa.</p> <p>Napominjemo, ova Uprava je prosljedila „Strategiju za unapređenje prava i položaja osoba sa invaliditetom u Federaciji BiH 2025. – 2030.“ i kantonalnim upravama civilne zaštite i nakon što se očituju ovim povodom dostavićemo naknadno njihova mišljenja.</p>		
Poglavlje i broj stranice u kojem se predlaže izmjena/dopuna	Tekst na koji se predlaže izmjena	Sadržaj teksta koji se predlaže	Stav nosioca izrade strateškog dokumenta
	<p>Osobe sa invaliditetom suočavaju se sa značajnim preprekama u različitim područjima svog društvenog života, a što se posebno odnosi na neadekvatan pristup i zaštitu i spašavanje u prirodnim ili drugim nesrećama. Ovo se posebno odnosi da su osobe s invaliditetom isključene iz odlučivanja u sistemu planiranja i odgovora na prirodne ili druge nesreće. Cilj svim akterima mora biti da se osobe sa invaliditetom uključe u sve faze upravljanja rizikom od nesreća ili katastrofa i to: prevenciju, pripravnost, odgovori oporavak.</p> <p>Za realizaciju odnosno dopunu navedene Strategije neophodno je uključiti službe civilne zaštite u jedinicama lokalne samouprave u čijem sastavu su vatrogasci zajedno sa službama za socijalni rad, kako bi se jednakim mogućnostima obuhvatile osobe sa invaliditetom u svim navedenim fazama.</p> <p>Ukoliko se ne prihvati eventualno dopuna u navedenom smislu, a imajući u vidu da su odredbama člana 3. Zakona o zaštiti i spašavanju (ljudi i materijalnih dobara od prirodnih i drugih nesreća („Službene novine Federacije BiH“ br. 39/03, 22/06 i 43/10) utvrđene definicije prirodnih nepogoda, tehničko-tehnoloških i drugih nesreća, potrebno je izvršiti dopunu Mjere 1.1.2. na strani 29. Strategije na način da se terminološki usklade pojmovi.</p>		<p>Prijedlog je uvažen, uključivanje jedinica CZ je planirano</p>
Str.30.	<p>Smatramo da je na strani 30. treći pasus, potrebno uskladiti na sljedeći način: „Za pomoć u kriznim situacijama, a i obukama i edukaciji potrebno je da uzmu učešće službe civilne zaštite u jedinicama lokalne samouprave i pravna lica koja obavljaju djelatnosti od značaja za zaštitu i spašavanje ljudi i materijalnih dobara od prirodnih i drugih nesreća, organizacije Crvenog krsta/križa i druge humanitarne organizacije i udruženja (gorska služba spašavanja i druge hitne službe).“</p>		<p>Prijedlog nije uvršten jer je suština i smisao postojećeg teksta isti.</p>
DODATAK 4.	<p>Kroz detaljan pregled mjera treba predvidjeti svakako kampanju podizanja svijesti o jednakim pravima u hitnim situacijama, analizu nedostataka i potreba u pružanju zaštite i spašavanja osoba sa invaliditetom, razmjenu najboljih praksi, stručnosti i planiranja, izradu smjernica za zaštitu i spašavanje osoba sa invaliditetom te protokola za hitnu pomoć i uključivanje osoba sa invaliditetom u preventivne i planske aktivnosti civilne zaštite.</p>		<p>Kampanje podizanja svijesti su predviđene, lokalnim akcionim planovima moći će se raditi bolje ciljanje potreba.</p>

Obrazac objedinjenih komentara, primjedbi i prijedloga na Nacrt Strategije za unapređenje prava i položaja osoba s invaliditetom u Federaciji Bosne i Hercegovine 2025.-2030. prispjelih tokom Javnih konsultacija

**BOSNA I HERCEGOVINA
FEDERACIJA BOSNE I HERCEGOVINE
MINISTARSTVO RADA I SOCIJALNE POLITIKE**

NAZIV INSTITUCIJE I/ILI OSOBA ZA KONTAKT		Ministarstvo zdravlja i socijalne politike KBS7 SBK Anto Matić, ministar Melisa Musa Šilja, stručni saradnik za skrb o civilnim žrtvama rata, skrb o obiteljima s djecom i suradnju s ustanovama i udrugama socijalne skrbi	
Komentar na Nacrt Strategije	Nacrt strategije za unapređenje prava i položaja osoba s invaliditetom u Federaciji BiH 2025.-2030., može poslužiti kao dobar primjer za izradu Prijedloga strategije za unapređenje prava i položaja osoba s invaliditetom u Federaciji BiH, međutim smatramo da navedeni Nacrt strategije trebete poslati i na druge adrese koje su uključene kao nosioci mjera i izvori financiranja iste: Ministarstvo obrazovanja, znanosti, mladih, kulture i sporta, Ministarstvo prostornog uređenja, graditeljstva, zaštite okoliša, povratka i stambenih poslova.		
Poglavlje i broj stranice u kojem se predlaže izmjena/dopuna	Tekst na koji se predlaže izmjena	Sadržaj teksta koji se predlaže	Stav nosioca izrade strateškog dokumenta
		Prijedlozi za unapređenje i prava i položaja s invaliditetom u FBiH su: Omogućiti da osobe s invaliditetom idu na liječenje i terapije po skraćenom postupku, uraditi posebne propise da takve osobe ne trebaju čekati kompliciranu i dugotrajnu proceduru kod medicinske dijagnostike ili vankantonalnog liječenja nego da im se omogući da u što kraćem roku završe kompletnu papirologiju odnosno da imaju veći prioritete i olakšice u odnosu na ostale;	Pitanje koje se treba uključiti kroz lokalne akcijske planove jer se rješava na lokalnom nivou.
		Unaprijediti položaj gluhih i nagluhih osoba kroz donošenje Zakona o upotrebi znakovnog jezika a Sto je i obveza za FBiH i kantone prosilekta iz Zakona o upotrebi znakovnog jezika u BiH koji je donesen 2009. godine. Tim zakonima bi se propisalo pravo gluhih i nagluhih osoba na upotrebu znakovnog jezika i pravo na informiranje njima prilagođenim tehnikama kao i pravo na tumača znakovnog jezika zbog ravnopravnog uključivanja gluhih i nagluhih osoba u sve oblike društvenog života, s jednakim pravima i mogućnostima kakve imaju osobe bez oštećenja sluha;	Prilikom uređivanja zakonodavstva u oblasti i ovo pitanje će imati priliku da bude rješavano.
		Osiguravanje posebnih programa za osoba s invaliditetom putem kojih bi stekli dodatne vještine koje bi im koristile prilikom zapošljavanja (dodatni kursevi, edukacije, praksa).	Pitanje akcionih planova, imati će se u vidu.
NAZIV INSTITUCIJE I/ILI OSOBA ZA KONTAKT		Federalno ministarstvo prostornog uređenja Željko Nedić, ministar	
Komentar na Nacrt Strategije	Federalno ministarstvo prostornog uređenja je mišljenja da je Strategije za unapređenje prava i položaja osoba sa invaliditetom u Federaciji BiH 2025-2030. godina, izrađena od strane Radne grupe i Izvršnog tima u potpunosti sa propisima za izradu i usaglašena sa strateškim dokumentima, te da je proces rada na Startegiji za dati period uspješno završen. Posebno ističemo da utvrđeni strateški ciljevi, prioritete, te mjere i aktivnosti će doprinijeti poboljšanju i kvalitetnijim uvjetima života osoba sa invaliditetom, a posebno prostorna i komunikacijska pristupačnost. Federalno ministarstvo prostornog uređenja i dalje će učestvovati u implementaciji strateških ciljeva i mjera, sa posebnim osvrtom na unapređenje pristupačnosti kao ljudskim pravom i jednim od sveobuhvatnih principa Konvencije Ujedinjenih naroda o pravima osoba sa invaliditetom.		

Obrazac objedinjenih komentara, primjedbi i prijedloga na Nacrt Strategije za unapređenje prava i položaja osoba s invaliditetom u Federaciji Bosne i Hercegovine 2025.-2030. prispjelih tokom Javnih konsultacija

Emir R
T

6

Obj

BOSNA I HERCEGOVINA
FEDERACIJA BOSNE I HERCEGOVINE
FEDERALNO MINISTARSTVO
ZDRAVSTVA I SOCIJALNE POLITIKE

Mirela Spahović

From: mzsp@sbk-ksb.gov.ba
Sent: ponedjeljak, 6. januar 2025. 10:22
To: Mirela Spahović
Subject: FW: Mišljenje na Nacrt strategije za unapređenje prava i položaja osoba s invaliditetom u Federaciji BiH 2025.-2030.g., dostavlja se
Attachments: Mišljenje na Nacrt strategije za unapređenje prava i položaja osoba s invaliditetom u Federaciji BiH 2025-2030.god..pdf

Broj: 06-31/1-2099/23
Sarajevo, 06-01-2025

Mirela

From: melisa.musa-sijak@sbk-ksb.gov.ba <melisa.musa-sijak@sbk-ksb.gov.ba>
Sent: Monday, January 6, 2025 10:15 AM
To: mzsp@sbk-ksb.gov.ba
Subject: Mišljenje na Nacrt strategije za unapređenje prava i položaja osoba s invaliditetom u Federaciji BiH 2025.-2030.g., dostavlja se

Poštovana,

U prilogu akta Vama dostavljam Mišljenje na Nacrt strategije za unapređenje prava i položaja osoba s invaliditetom u Federaciji BiH 2025.-2030.god

S poštovanjem, Melisa Musa Šijak, Stručni saradnik za skrb o civilnim žrtvama rata, skrb o obiteljima s djecom i suradnju s ustanovama i udrugama socijalne skrbi

**BOSNA I HERCEGOVINA
FEDERACIJA BOSNE I HERCEGOVINE
KANTON SREDIŠNJA BOSNA /SREDNJOBOSANSKI KANTON
Ministarstvo zdravstva i socijalne politike**

Stanična 43 72270 Travnik BiH

Tel: +387 30 511 536 Faks: +387 30 518 661

Email: mzsp@sbk-ksb.gov.ba Web: www.sbk-ksb.gov.ba

Broj: 08-31-9627/2024

Datum: 24.12.2024. godine

FEDERALNO MINISTARSTVO RADA I SOCIJALNE POLITIKE

PREDMET: Mišljenje na Nacrt strategije za unapređenje prava i položaja osoba s invaliditetom u Federaciji BiH 2025.-2030., dostavlja se

Poštovani,

na temelju vašeg akta broj 06-31/3-2099/23 od 14.11.2024.godine a u svezi s Nacrtom strategije za unapređenje prava i položaj osoba s invaliditetom u Federaciji BiH 2025.-2030.g., dajemo sljedeće mišljenje:

Nacrt strategije za unapređenje prava i položaja osoba s invaliditetom u Federaciji BiH 2025.-2030., može poslužiti kao dobar primjer za izradu Prijedloga strategije za unapređenje prava i položaja osoba s invaliditetom u Federaciji BiH međutim smatramo da navedeni Nacrt strategije trebate poslati i na druge adrese koje su uključene kao nosioci mjera i izvori financiranja iste: Ministarstvo obrazovanja, znanosti, mladih, kulture i sporta, Ministarstvo prostornog uređenja, graditeljstva, zaštite okoliša, povratka i stambenih poslova.

Prijedlozi za unapređenje i prava i položaja s invaliditetom u FBiH su:

- Omogućiti da osobe s invaliditetom idu na liječenje i terapije po skraćenom postupku, uraditi posebne propise da takve osobe ne trebaju čekati kompliciranu i dugotrajnu proceduru kod medicinske dijagnostike ili vankantonalnog liječenja nego da im se omogući da u što kraćem roku završe kompletnu papirologiju odnosno da imaju veći prioritete i olakšice u odnosu na ostale;
- Unaprijediti položaj gluhih i nagluhih osoba kroz donošenje Zakona o upotrebi znakovnog jezika a što je i obveza za FBiH i kantone proistekla iz Zakona o upotrebi znakovnog jezika u BiH koji je donesen 2009. godine. Tim zakonima bi se propisalo pravo gluhih i nagluhih osoba na upotrebu znakovnog jezika i pravo na informiranje njima prilagođenim tehnikama kao i pravo na tumača znakovnog jezika zbog ravnopravnog uključivanja gluhih i nagluhih osoba u sve oblike društvenog života, s jednakim ravima i mogućnostima kakve imaju osobe bez oštećenja sluha;
- Osiguravanje posebnih programa za osobe s invaliditetom putem kojih bi stekli dodatne vještine koje bi im koristile prilikom zapošljavanja (dodatni kursevi, edukacije, praksa).

S poštovanjem,

BOSNA I HERCEGOVINA
FEDERACIJA BOSNE I HERCEGOVINE
KANTON SREDIŠNJA BOSNA /SREDNJOBOSANSKI KANTON

Ministarstvo zdravstva i socijalne politike

Stanična 43 72270 Travnik BiH

Tel: +387 30 511 536 Faks: +387 30 518 661

Email: mzsp@sbk-ksb.gov.ba Web: www.sbk-ksb.gov.ba

Broj: 08-31-9627/2024

Datum: 24.12.2024. godine

FEDERALNO MINISTARSTVO RADA I SOCIJALNE POLITIKE

FEDERACIJA BOSNE I HERCEGOVINE
FEDERALNO MINISTARSTVO
RADA I SOCIJALNE POLITIKE
SARAJEVO
Broj: 06-31/3-2099/23
Sarajevo, 07-01-2025

PREDMET: Mišljenje na Nacrt strategije za unapređenje prava i položaja osoba s invaliditetom u Federaciji BiH 2025.-2030., dostavlja se

Poštovani,

na temelju vašeg akta broj 06-31/3-2099/23 od 14.11.2024.godine a u svezi s Nacrtom strategije za unapređenje prava i položaj osoba s invaliditetom u Federaciji BiH 2025.-2030.g., dajemo sljedeće mišljenje:

Nacrt strategije za unapređenje prava i položaja osoba s invaliditetom u Federaciji BiH 2025.-2030., može poslužiti kao dobar primjer za izradu Prijedloga strategije za unapređenje prava i položaja osoba s invaliditetom u Federaciji BiH međutim smatramo da navedeni Nacrt strategije trebete poslati i na druge adrese koje su uključene kao nosioci mjera i izvori financiranja iste: Ministarstvo obrazovanja, znanosti, mladih, kulture i sporta, Ministarstvo prostornog uređenja, graditeljstva, zaštite okoliša, povratka i stambenih poslova.

Prijedlozi za unapređenje i prava i položaja s invaliditetom u FBiH su:

- Omogućiti da osobe s invaliditetom idu na liječenje i terapije po skraćenom postupku, uraditi posebne propise da takve osobe ne trebaju čekati kompliciranu i dugotrajnu proceduru kod medicinske dijagnostike ili vankantonalnog liječenja nego da im se omogući da u što kraćem roku završe kompletnu papirologiju odnosno da imaju veći prioritete i olakšice u odnosu na ostale;
- Unaprijediti položaj gluhih i nagluhih osoba kroz donošenje Zakona o upotrebi znakovnog jezika a što je i obveza za FBiH i kantone proistekla iz Zakona o upotrebi znakovnog jezika u BiH koji je donesen 2009. godine. Tim zakonima bi se propisalo pravo gluhih i nagluhih osoba na upotrebu znakovnog jezika i pravo na informiranje njima prilagođenim tehnikama kao i pravo na tumača znakovnog jezika zbog ravnopravnog uključivanja gluhih i nagluhih osoba u sve oblike društvenog života, s jednakim ravima i mogućnostima kakve imaju osobe bez oštećenja sluha;
- Osiguravanje posebnih programa za osobe s invaliditetom putem kojih bi stekli dodatne vještine koje bi im koristile prilikom zapošljavanja (dodatni kursevi, edukacije, praksa).

S poštovanjem.

Bosna i Hercegovina
FEDERACIJA BOSNE I HERCEGOVINE
HERCEGBOSANSKA ŽUPANIJA
MINISTARSTVO RADA, ZDRAVSTVA,
SOCIJALNE SKRBI I PROGNETIH
TOMISLAVGRAD

1202

Obec

Broj: 09-04-31-442.2/24

Dana, 20.12.2024.

FEDERACIJA BOSNE I HERCEGOVINE
FEDERALNO MINISTARSTVO
RADA I SOCIJALNE POLITIKE
SARAJEVO
Broj: 25-12-2024
Sarajevo, 06-31/3-2099/23

Ime

Federalno ministarstvo rada i socijalne politike
Sarajevo

PREDMET: Mišljenje, dostavlja se

Veza: Vaš broj: 06-31/3-2099/23 EP od 16.12.2024. godine

Poštovani,

Sukladno Vašem dopisu broj: 06-31/3-2099/23 EP od 16.12.2024. godine u predmetu Strategije za unapređenje prava i položaja osoba s invaliditetom u Federaciji Bosne i Hercegovine 2025.-2030., dostavljamo vam **pozitivno mišljenje** na konačan prijedlog dokumenta.

MINISTRICA
Dijana Novković Pećanac

Dostavljeno:

1. Naslovu,
2. Pismohrani.

Erma P. 1232
M

Bosna i Hercegovina
Federacija Bosne i Hercegovine
Kanton Sarajevo
Općina Hadžići
OPĆINSKI NAČELNIK

Bosnia and Herzegovina
Federation of Bosnia and Herzegovina
Sarajevo Canton
Municipality of Hadžići
MUNICIPALITY MAYOR

Služba za boračko-invalidsku, socijalnu i zdravstvenu zaštitu,
izbjegla i raseljena lica

Broj: 06-31-3-13911-1/24
Hadžići, 25.12.2024. godine

Federalno ministarstvo rada i socijalne politike
Hamdije Čemerlića br 2
71000 Sarajevo

SOŠNA IZJAVLJENJE
FEDERACIJA BOSNE I HERCEGOVINE
RADA I SOCIJALNE POLITIKE
B A H
Broj: 05-31/1-3672/22
Sarajevo, 20-12-2024

Predmet: Mišljenje, primjedbe, sugestije i preporuke na Strategiju za unapređenje prava i položaja osoba s invaliditetom u Federaciji Bosne i Hercegovine (2025-2030)

U skladu s dopisom broj:05-31/1-3672/22 od dana 20.12.2024.godine za dostavljanje mišljenja, primjedbi, sugestija i preporuka na nacrt Strategije za unapređenje prava i položaja osoba s invaliditetom u Federaciji Bosne i Hercegovine za period 2025-2030. godine, ovim putem želimo dati naš doprinos u cilju osiguravanja što kvalitetnijeg i sveobuhvatnijeg strateškog dokumenta.

Svjesni važnosti ovog strateškog okvira za unapređenje životnih uslova osoba s invaliditetom, smatramo da je izuzetno važno da se u njegovom kreiranju uzmu u obzir specifične potrebe i izazovi s kojima se suočavaju osobe s invaliditetom, ali i potencijalna rješenja koja će unaprijediti njihova prava, uključivanje i ravnopravnost u društvu.

U nastavku dostavljamo naše sugestije i prijedloge za poboljšanje nacrta Strategije, uz nadu da će isti biti uvaženi tokom daljih radnih procesa.

Saradnja sa nevladinim sektorom:

Ojačati saradnju sa nevladinim organizacijama koje se bave pitanjima zdravlja OSI, kako bi se implementirale nove inicijative i programi zdravstvene zaštite, kao i pružila edukacija i podrška u zajednicama.

Strategija o unapređenju prava i položaja osoba s invaliditetom može se efikasno implementirati i u manjim općinama i lokalnim zajednicama, iako one možda imaju ograničene resurse.

Prilagodba strategije specifičnim potrebama manjih općina

Fokus na osnovne usluge: U manjim općinama, ključno je prvo osigurati osnovne usluge kao što su pristupačnost javnih prostora, zdravstvena zaštita i socijalne usluge. Manje općine često imaju manji broj usluga, pa je važno osmisliti strategiju koja cilja na direktnu podršku u osnovnim životnim potrebama.

The following information is provided for your reference. The details are as follows:

1. The first section covers the general overview of the project, including the objectives and the scope of work.

2. The second section details the methodology used for data collection and analysis, ensuring transparency and reproducibility.

3. The third section presents the results of the study, highlighting the key findings and their implications.

4. The final section discusses the conclusions drawn from the research and offers recommendations for future work.

The data presented in this report is based on a comprehensive review of the available literature and primary research conducted over a period of six months.

It is important to note that the findings are preliminary and should be used as a guide rather than a definitive statement.

For further information or to request a copy of the full report, please contact the research team at [contact information].

We appreciate your interest in our work and look forward to any feedback you may have.

Sincerely,
 [Name]
 [Title]

Bosna i Hercegovina
Federacija Bosne i Hercegovine
Kanton Sarajevo
Općina Hadžići
OPĆINSKI NAČELNIK

Bosnia and Herzegovina
Federation of Bosnia and Herzegovina
Sarajevo Canton
Municipality of Hadžići
MUNICIPALITY MAYOR

Služba za boračko-invalidsku, socijalnu i zdravstvenu zaštitu,
izbjegla i raseljena lica

Broj: 06-31-3-13911-1/24
Hadžići, 25.12.2024. godine

Federalno ministarstvo rada i socijalne politike
Hamdije Čemerlića br 2
71000 Sarajevo

1232
Emina P.
M
obh
minela
FEDERACIJA BOSNE I HERCEGOVINE
RADA I SOCIJALNE POLITIKE
Broj: 06-31/1-3672/22
Sarajevo, 30-12-2024

Predmet: Mišljenje, primjedbe, sugestije i preporuke na Strategiju za unapređenje prava i položaja osoba s invaliditetom u Federaciji Bosne i Hercegovine (2025-2030)

U skladu s dopisom broj:05-31/1-3672/22 od dana 20.12.2024.godine za dostavljanje mišljenja, primjedbi, sugestija i preporuka na nacrt Strategije za unapređenje prava i položaja osoba s invaliditetom u Federaciji Bosne i Hercegovine za period 2025-2030. godine, ovim putem želimo dati naš doprinos u cilju osiguravanja što kvalitetnijeg i sveobuhvatnijeg strateškog dokumenta.

Svjesni važnosti ovog strateškog okvira za unapređenje životnih uslova osoba s invaliditetom, smatramo da je izuzetno važno da se u njegovom kreiranju uzmu u obzir specifične potrebe i izazovi s kojima se suočavaju osobe s invaliditetom, ali i potencijalna rješenja koja će unaprijediti njihova prava, uključivanje i ravnopravnost u društvu.

U nastavku dostavljamo naše sugestije i prijedloge za poboljšanje nacrta Strategije, uz nadu da će isti biti uvaženi tokom daljih radnih procesa.

• **Saradnja sa nevladinim sektorom:**

Ojačati saradnju sa nevladinim organizacijama koje se bave pitanjima zdravlja OSI, kako bi se implementirale nove inicijative i programi zdravstvene zaštite, kao i pružila edukacija i podrška u zajednicama.

Strategija o unapređenju prava i položaja osoba s invaliditetom može se efikasno implementirati i u manjim općinama i lokalnim zajednicama, iako one možda imaju ograničene resurse.

• **Prilagodba strategije specifičnim potrebama manjih općina**

Fokus na osnovne usluge: U manjim općinama, ključno je prvo osigurati osnovne usluge kao što su pristupačnost javnih prostora, zdravstvena zaštita i socijalne usluge. Manje općine često imaju manji broj usluga, pa je važno osmisliti strategiju koja cilja na direktnu podršku u osnovnim životnim potrebama.

• **Kreiranje lokalnih timova za implementaciju strategije**

Formiranje lokalnih radnih grupa: U manjim općinama može se formirati lokalna radna grupa koja će raditi na implementaciji strategije. Grupa bi se sastojala od predstavnika općinske vlasti, organizacija osoba s invaliditetom, socijalnih radnika i drugih relevantnih sudionika,

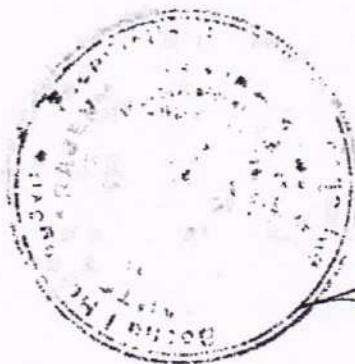
Uključivanje lokalnih organizacija i volontera: Aktivno uključivanje lokalnih organizacija i volontera u realizaciju strategije može značajno smanjiti troškove i osigurati širu uključenost zajednice.

• **Zaključak**

Iako manja općina može imati ograničene resurse, njene specifične prednosti – poput bliskih međuljudskih odnosa, lakše koordinacije i većeg utjecaja lokalnih lidera – omogućuju uspješnu implementaciju strategije za unapređenje prava i položaja osoba s invaliditetom. Korištenje postojećih resursa, angažman zajednice, fokus na najvažnije usluge i strategije koje su prilagođene specifičnostima manjih općina mogu omogućiti značajna poboljšanja u životima osoba s invaliditetom na lokalnom nivou.

DOSTAVLJENO:

1. Naslovu;
2. Arhiva

OPĆINSKI NACELNIK
Eldar Čomor, prof.

253

0660

Broj: 03-04-1582/23 - 5
Sarajevo, 31.01.2025. godine

Emir V.

Federalno ministarstvo rada i socijalne politike
Hamdije Čemerlića 2
Sarajevo

RAĐA
SOC.
POLITIKE
Broj: 06-1113-657/24
Sarajevo, 07-02-2025

M. Jelić

Predmet: mišljenje na tekst Strategije za unapređenje prava i položaja osoba sa invaliditetom u Federaciji BiH 2025-2030. godina, dostavlja se

Federalno ministarstvo prostornog uređenja je mišljenja da je Strategije za unapređenje prava i položaja osoba sa invaliditetom u Federaciji BiH 2025-2030. godina, izrađena od strane Radne grupe i Izvršnog tima u potpunosti sa propisima za izradu i usaglašena sa strateškim dokumentima, te da je proces rada na Startegiji za dati period uspješno završen.

Posebno ističemo da utvrđeni strateški ciljevi, prioriteti, te mjere i aktivnosti će doprinijeti poboljšanju i kvalitetnijim uvjetima života osoba sa invaliditetom, a posebno prostora i komunikacijska pristupačnost.

Federalno ministarstvo prostornog uređenja i dalje će učestvovati u implementaciji strateških ciljeva i mjera, sa posebnim osvrtom na unapređenje pristupačnosti kao ljudskim pravom i jednim od sveobuhvatnih principa Konvencije Ujedinjenih naroda o pravima osoba sa invaliditetom.

Dostaviti:
- naslovu,
- arhivi

1201

BOSNA I HERCEGOVINA
FEDERACIJA BOSNE I HERCEGOVINE
FEDERALNO MINISTARSTVO ZDRAVSTVA

BOSNIA AND HERZEGOVINA
FEDERATION OF BOSNIA AND HERZEGOVINA
FEDERAL MINISTRY OF HEALTH

Obel
Amel

Broj: 05-33- 7241/24
Sarajevo, 18.12.2024. godine

BOSNA I HERCEGOVINA
FEDERACIJA BOSNE I HERCEGOVINE
FEDERALNO MINISTARSTVO RADA I SOCIJALNE POLITIKE

BOSNA I HERCEGOVINA
FEDERACIJA BOSNE I HERCEGOVINE
FEDERALNO MINISTARSTVO
RADA I SOCIJALNE POLITIKE
SARAJEVO

Sarajevo, 06-31/3-2099/23
25-12-2024

PREDMET: Dostavljanje saglasnosti na konačan tekst Strategije za unapređenje prava i položaja osoba s invaliditetom u Federaciji BiH 2025 – 2030

Poštovani,

U skladu s Vašim aktom broj 06-31/3-2099/23, u prilogu Vam dostavljamo saglasnost na konačni tekst **Strategije za unapređenje prava i položaja osoba s invaliditetom u Federaciji BiH 2025 – 2030.**

S poštovanjem,

Dostaviti:

- 1. Naslovu
- 2. Evidenciji
- 3. Arhivi

MINISTAR
Dr. Rimac
Dr. Nedilko Rimac

1203
06 ED

Broj: 13-45-2781/24
Mostar, 19.12.2024. godine

FEDERALNO MINISTARSTVO
PROMETA I SOCIJALNE POLITIKE
SARAJEVO

**Federalno ministarstvo rada i socijalne politike
Hamdije Čemerlića br.2., 71 000 Sarajevo**

Broj: 06-31/3-2099/23
Sarajevo, 25-12-2024

**Predmet: Strategija za unaprjeđenje prava i položaja osoba sa invaliditetom u
Federaciji BiH 2025-2030., mišljenje, dostavlja se**

**Veza: Akt Federalnog ministarstvo rada i socijalne politike broj: 06-31/3-2099/23
EP od 16.12.2024. godine.**

Handwritten signature

Poštovani,

Vezano za Vaš akt broj i datum u vezi, Federalno ministarstvo prometa i komunikacija nema primjedbi na dostavljeni tekst Strategije za unaprjeđenje prava i položaja osoba sa invaliditetom u Federaciji BiH 2025-2030.

S poštovanjem,

- Dostavljeno:
- Naslovu
  - Evidencija
  - Arhiv

1208
20/14

Broj: 06-31-1-15001/24
Sarajevo, 23.12.2024. godine

Esma P.
Am

BOSNA I HERCEGOVINA
FEDERACIJA BOSNE I HERCEGOVINE
FEDERALNO MINISTARSTVO RADA I SOCIJALNE POLITIKE

n/r gospodin Adnan Delić, ministar

FEDERALNO MINISTARSTVO
RADA I SOCIJALNE POLITIKE
SARAJEVO

06-31/3-2099/23

28-12-2024

Amel

Predmet: Mišljenje na konačni tekst Strategije za unapređenje prava i položaja osoba s invaliditetom u Federaciji Bosne i Hercegovine 2025.-2030. godine, veza Vaš akt broj: 06-31/3-2099/23 od 16.12.2024. godine

Poštovani,

U vezi s Vašim dopisom broj: 06-31/3-2099/23 EP od 16.12.2024. godine, u kojem se traži mišljenje na konačni tekst Strategije za unapređenje prava i položaja osoba s invaliditetom u Federaciji Bosne i Hercegovine za period 2025-2030 (u daljnjem tekstu: Strategija), Fond za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba sa invaliditetom daje pozitivno mišljenje i izražava saglasnost s predloženim sadržajem Strategije.

Smatramo da konačni tekst Strategije sveobuhvatno pokriva ključne aspekte unapređenja prava i položaja osoba s invaliditetom u Federaciji Bosne i Hercegovine.

Fond za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba sa invaliditetom će, u okviru svojih nadležnosti, aktivno učestvovati u implementaciji predloženih mjera iz Strategije.

S poštovanjem,

Dostaviti:

- Naslovu;
- a/a.

Obrasc

Broj: 01-02-2-444-1/24
Sarajevo, 19.12.2024. godine

BOSNA I HERCEGOVINA
FEDERACIJA BOSNE I HERCEGOVINE
Federalno ministarstvo rada i socijalne politike

Federalno ministarstvo
RADA I SOCIJALNE POLITIKE
BOSNA I HERCEGOVINA
FEDERACIJA BOSNE I HERCEGOVINE
Broj: 06-31/3-2099/23
Sarajevo, 20-12-2024

N/r Adnan Delić, ministar

PREDMET: Mišljenje na konačan tekst Strategije za unapređenje prava i položaja osoba sa invaliditetom u Federaciji BiH 2025-2030., dostavlja se

VEZA: Vaš akt broj: 06-31/3-2099/23 EP od 16.12.2024. godine

Poštovani,

Gender Centar Federacije Bosne i Hercegovine zaprimio je Vaš akt, broj i datum veze, kojim tražite mišljenje na konačan tekst Strategije za unapređenje prava i položaja osoba sa invaliditetom u Federaciji BiH 2025-2030. Imajući u vidu značaj pitanja kojima se bavi ovaj dokument, dajemo saglasnost na konačan tekst Strategije za unapređenje prava i položaja osoba sa invaliditetom u Federaciji BiH 2025-2030., u čijoj pripremi je učestvovala i predstavnica Gender Centra Federacije Bosne i Hercegovine kao članica Radne grupe za izradu Strategije.

S poštovanjem,

Direktorica
Ana Vuković

Dostavljeno:
Naslovu
a/a

Broj: 08-02-2-577-1/2024
Datum: 30.12.2024. godine

FEDERALNO MINISTARSTVO RADA I SOCIJALNE POLITIKE
FEDERALNO MINISTARSTVO RADA I SOCIJALNE POLITIKE
SARAJEVO

PREDMET: Mišljenje, dostavlja

Broj: 06-31/3-2099/23
Sarajeva, 06-01-2025

VEZA: Vaš akt broj 06-31/3-2099/23 EP od 16.12.2024. godine

Vašim aktom broj i datum naprijed naveden dostavljena je na mišljenje „Strategija za unapređenje prava i položaja osoba sa invaliditetom u Federaciji BiH 2025 – 2030“, pa u vezi s tim, dostavljamo mišljenje:

Imajući u vidu da su osobe sa invaliditetom izloženije riziku od nesreća i smrti od ostalih kategorija stanovništva, a njihovi životi gotovo isključivo ovise o znanju, vještinama i opremi onih koji prvi reagiraju na izvore rizika, mišljenja smo da se ova ranjiva kategorija mora prepoznati kao grupa na koju treba obratiti posebnu pažnju u svim slučajevima kada nastupe prirodne ili druge nesreće.

Članom 11. Konvencije Ujedinjenih naroda o pravima osoba s invaliditetom iz 2006. godine, utvrđeno je da će države potpisnice poduzeti, u skladu sa svojim obavezama prema međunarodnom pravu, uključujući odredbe međunarodnog humanitarnog prava i međunarodnog prava o ljudskim pravima, sve potrebne mjere kako bi osigurale zaštitu i sigurnost osoba sa invaliditetom u rizičnim situacijama, uključujući situacije oružanih sukoba, humanitarnih kriza i prirodnih katastrofa.

Osobe sa invaliditetom suočavaju se sa značajnim preprekama u različitim područjima svog društvenog života, a što se posebno odnosi na neadekvatan pristup i zaštitu i spašavanje u prirodnim ili drugim nesrećama. Ovo se posebno odnosi da su osobe s invaliditetom isključene iz odlučivanja u sistemu planiranja i odgovora na prirodne ili druge nesreće. Cilj svim akterima mora biti da se osobe sa invaliditetom uključe u sve faze upravljanja rizikom od nesreća ili katastrofa i to: prevenciju, pripravnost, odgovor i oporavak.

Za realizaciju odnosno dopunu navedene Strategije neophodno je uključiti službe civilne zaštite u jedinicama lokalne samouprave u čijem sastavu su vatrogasci zajedno sa službama za socijalni rad, kako bi se jednakim mogućnostima obuhvatile osobe sa invaliditetom u svim navedenim fazama.

Ukoliko se ne prihvati eventualno dopuna u navedenom smislu, a imajući u vidu da su odredbama člana 3. Zakona o zaštiti i spašavanju ljudi i materijalnih dobara od prirodnih i drugih nesreća („Službene novine Federacije BiH“ br. 39/03, 22/06 i 43/10) utvrđene definicije prirodnih nepogoda, tehničko-tehnoloških i drugih nesreća, potrebno je izvršiti dopunu Mjere 1.1.2. na strani 29. Strategije na način da se terminološki usklade pojmovi.

Pored navedenog, smatramo da je na strani 30. treći pasus, potrebno uskladiti na sljedeći način:

„Za pomoć u kriznim situacijama, a i obukama i edukaciji potrebno je da uzmu učešće službe civilne zaštite u jedinicama lokalne samouprave i pravna lica koja obavljaju

djelatnosti od značaja za zaštitu i spašavanje ljudi i materijalnih dobara od prirodnih drugih nesreća, organizacije Crvenog krsta/križa i druge humanitarne organizacije i udruženja (gorska služba spašavanja i druge hitne službe)."

Kroz detaljan pregled mjera treba predvidjeti svakako kampanju podizanja svijesti o jednakim pravima u hitnim situacijama, analizu nedostataka i potreba u pružanju zaštite i spašavanja osoba sa invaliditetom, razmjenu najboljih praksi, stručnosti i planiranja, izradu smjernica za zaštitu i spašavanje osoba sa invaliditetom te protokola za hitnu pomoć i uključivanje osoba sa invaliditetom u preventivne i planske aktivnosti civilne zaštite.

Napominjemo, ova Uprava je prosljedila „Strategiju za unapređenje prava i položaja osoba sa invaliditetom u Federaciji BiH 2025 – 2030“ i kantonalnim upravama civilne zaštite i nakon što se očituju ovim povodom dostavićemo nakadno njihova mišljenja.

Dostavljeno:

- Naslovu,
- a/a

10
11
12

13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76
77
78
79
80
81
82
83
84
85
86
87
88
89
90
91
92
93
94
95
96
97
98
99
100